

NICOLAI GAFENCU DORINA MĂRGINEANȚU VASILE ȘIRBĂN VASILE D. TÂRA

**CULTIVAREA
LIMBII ROMANE
ÎN LICEU**

MIHAI GAFENCU
DORINA MĂRGINEANȚU

VASILE ȘERBAN
VASILE D. ȚĂRA

COORDONATOR : V. ȘERBAN

CULTIVAREA LIMBII ROMÂNE ÎN LICEU

— NORME ȘI EXERCITII —

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI — 1983

Lucrarea a fost avizată de Comisia de limba și literatură
română de pe lângă Ministerul Educației și învățământului

Referenți științifici : dr. **ANDREI AVRAM**
prof. dr. **CONSTANȚA BĂRBOI**
cercet. principal **FULVIA CIOBANU**
prof. **ANA DUMITRESCU**
cercetător **MARINA PETRESCU**
lect. univ. dr. **CEZAR TABARCEA**

Redactor : **ARETIA DICU**
Tehnoredactor : **ILINCA PROSAN**
Coperta : **DRAGOMIR ALEX**

P R E F A Ț Ă

Grija pentru păstrarea neprețuitei comori lăsate din străbuni, care este limba noastră românească, se manifestă permanent din partea multor oameni de cultură.

Pe măsură ce se dezvoltă cultura întregului popor și se perfecționează existența socială, limba colectivității se îmbogățește și se cizelează spre a corespunde în transmiterea de idei tot mai înalte, în exprimarea precisă și clară a noului. Pentru a-și putea îndeplini această misiune, limba trebuie îngrijită, „cultivată“, în sensul de a i se respecta structura, mlădierea și expresivitatea.

Cu toții învățăm limba maternă înainte de a frecventa școala, dar exprimarea din familie se referă la cerințele elementare ale vieții. Pentru a recepta cuceririle științei și culturii, pentru a ne putea bucura de acestea și spre a fi capabili să le transmitem urmașilor, este necesar să pătrundem în bogăția și varietatea limbii și să știm s-o folosim potrivit cu cerințele comunicării.

Gradul de dezvoltare a limbii unui popor reflectă cu fidelitate nivelul la care a ajuns cultura poporului care o vorbește, tot așa cum gradul de cultură a fiecărui individ se reflectă cu precizie în modul său de exprimare orală sau scrisă. În această împrejurare, cultivarea limbii devine o îndatorire cetățenească de prim rang, la care trebuie să participe nu numai anumite instituții academice și culturale ori specialiștii în acest domeniu, ci și toți acei care iau parte, într-un fel sau altul, la făurirea și dezvoltarea vieții spirituale românești.

Cultivarea limbii mai înseamnă cunoașterea și respectarea trăsăturilor specifice fiecărui stil funcțional în parte. Nu este admisă „poetizarea“ exprimării științifice, care trebuie să se distingă prin claritate și precizie. De asemenea, trebuie evitată utilizarea exagerată a neologismelor, a „neologismelor“, a termenilor arhaici, argotiei sau de jargon, chiar dacă avem impresia că introducerea lor în comunicare dă un plus de „culoare“ exprimării noastre.

Cultivarea limbii ne obligă nu numai la un permanent autocontrol în momentul comunicării lingvistice, ci și la o atitudine activă față de

toți cei care „strică” limba, nerespectându-i normele, sau, și mai grav, o urîdesc întrebuițind, fără elementară jenă, termeni vulgari și obsceni.

Prețuirea exprimării corecte și alese este și o componentă a dragostei de patrie. Poetul lăsase ca moștenire urmașilor săi :

„Creșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire”.

Dovada sigură a dragostei față de limba strămoșească o constituie triada : corectitudine, precizie, claritate.

Fără îndoială că un rol esențial în cultivarea limbii române, în sensul răspîndirii și impunerii normei literare, revine școlii. De aceea elaborarea unui „manual” în care elevii (chiar și profesorii) să găsească răspuns la multe din problemele pe care le ridică astăzi exprimarea cultă românească reprezintă, de multă vreme, un deziderat care se cerea împlinit. Au apărut pînă acum mai multe cărți valoroase în acest domeniu, precum și foarte numeroase studii și articole de cultivare a limbii, dar nici una dintre acestea nu era special destinată școlii și nu avea în vedere valorificarea cunoștințelor de limbă și literatură română predate în școală pentru corectarea, îmbogățirea și nuanțarea exprimării literare a elevilor și, prin ei, a generațiilor viitoare de vorbitori ai limbii române.

De aceea, găsim potrivit să transcriem părerea marelui EMINESCU, desăvîrșit șlefuitor al limbii noastre, în legătură cu necesitatea însușirii temeinice a limbii : „Alăturăm observarea că limba, alegerea și cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită sau scrisă e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii”.

Volumul de față a fost elaborat din inițiativa Direcției învățămîntului liceal și tehnic profesional și are în vedere, cu prioritate, problemele de cultivare a limbii cuprinse în programele școlare, fiind destinat îndeosebi elevilor din licee pentru care s-a considerat util să se reamintească, foarte succint, și unele cunoștințe de fonetică, morfologie, sintaxă și lexic, absolut necesare pentru înțelegerea și rezolvarea corectă a exercițiilor de cultivare a limbii cuprinse în acest volum. În același scop s-au dat și unele noțiuni teoretice de bază privind ortoepia, ortografia și structura stilistică a limbii române literare contemporane.

Sub aspect teoretic, cartea reprezintă o sinteză elaborată pe baza celor mai importante și mai recente cărți normative și de cultivare a limbii române. În redactarea ei s-a ținut seama de posibilitățile de înțe-

legere și de asimilare ale elevilor, dar s-a avut în vedere și faptul că trebuie să reprezinte și un instrument de lucru pentru profesorii de limba română, în aplicarea programei școlare de limba și literatura română în licee.

Ministerul Educației și Învățămîntului și Editura Didactică și Pedagogică, prevăzînd publicarea unei astfel de lucrări, contribuie la realizarea dezideratului de a sprijini școala în acțiunea patriotică de cultivare a limbii române.

Autorii își exprimă gratitudinea față de inițiatori și de referenți, care au contribuit la îmbunătățirea lucrării înainte de apariție.

Autorii

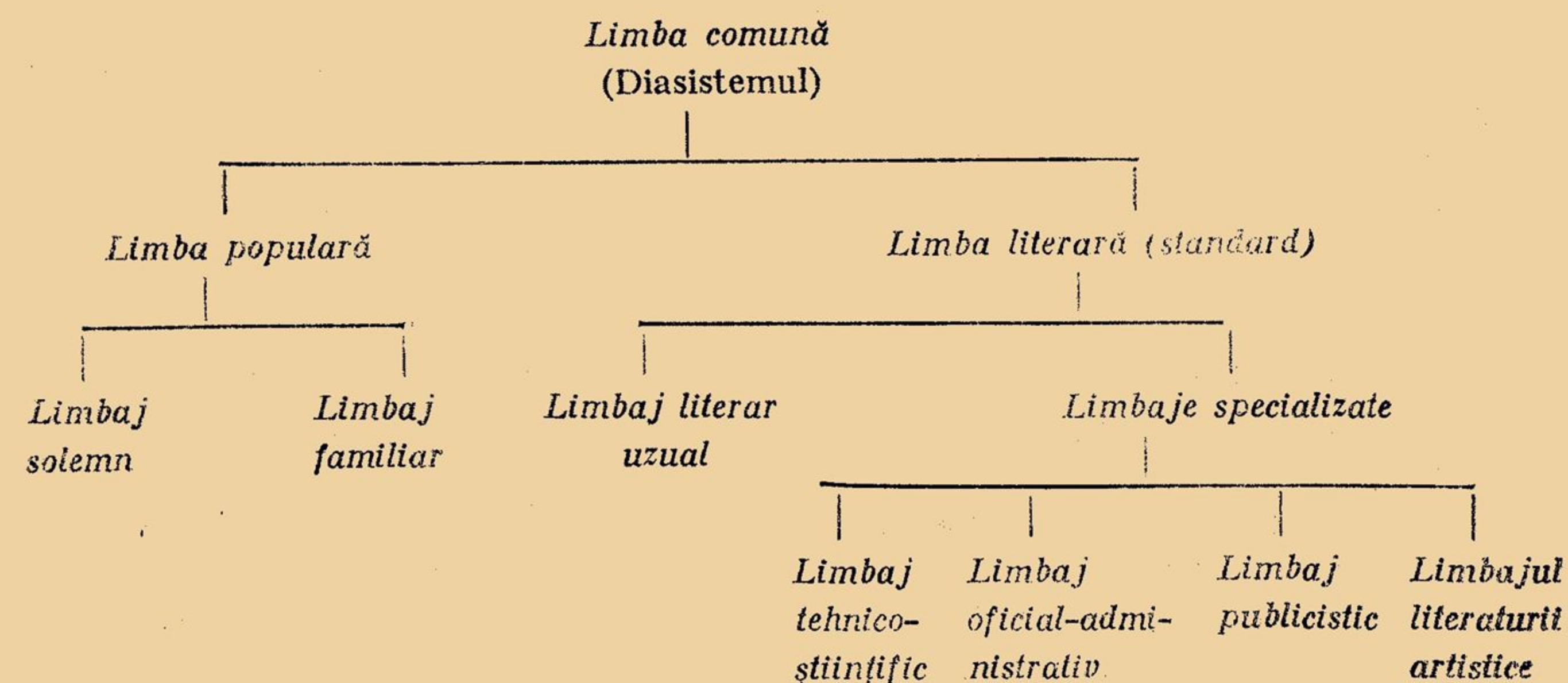
LISTĂ DE ABREVIERI

Ac. = acuzativ
 acc. = accentuat
 adj. = adjectiv
 adj. dem = adjectiv demonstrativ
 adj. nehot. = adjectiv nehotărît
 adj. pos. = adjectiv posesiv
 adv. = adverb
 art. = articol
 art. adj. = articol adjectival
 art. hot. = articol hotărît
 art. pos. = articol posesiv
 conj. = conjuncție
 D. = dativ
 DOOM. = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, 1982.
 f. = feminin
 G. = genitiv
 interj. = interjecție
 loc. adj. = locuțiune adjectivală
 m. = masculin
 n. = neutru
 N. = nominativ
 neacc. = neaccentuat
 num. = numeral
 num. nehot. = numeral nehotărît
 num. ord. = numeral ordinal
 O.O.P. = G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuație*, București, 1982.
 opt. — cond. = optativ — condițional
 pl. = plural
 part. = participiu
 perf. = perfect
 perf. com. = perfect compus
 perf. s. = perfect simplu
 prez. = prezent
 pron. = pronume
 pron. dem. = pronume demonstrativ
 pron. pers. = pronume personal
 pron. refl. = pronume reflexiv
 s.f. = substantiv feminin
 sg. = singular
 s.m. = substantiv masculin
 s.n. = substantiv neutru
 V. = vocativ
 viit. = viitor

STILURILE LIMBII

„Tindeți către un vocabular și un stil care să
 puie în valoare tot ce e frumos în limba noastră.“

M. SADOVEANU

Diasistemul limbii române sau *limba română comună*, avînd valoare de ansamblu, cuprinde două principale variante, și anume: *limba populară* și *limba literară*.

Limba populară reprezintă aspectul neelaborat al limbii noastre, întîlnit în exprimarea orală și caracterizat prin simplitate sintactică, polisemie, prezența regionalismelor. Și aici, însă, după cum se observă din schemă, există un limbaj folosit în viața de zi cu zi în convorbirile dintre oameni și un limbaj artistic, care apare în folclorul literar.

Limba literară este aspectul cel mai îngrijit, normat și unitar al limbii române, care s-a făurit vreme îndelungată, pornindu-se de la graiul viu al poporului, pus în valoare și îmbogățit de marii noștri scriitori și de alți oameni de cultură. În sfera limbii literare distingem un limbaj literar uzual, de utilizare cotidiană, în discuții, avînd ca principală caracteristică respectarea normelor gramaticale, a normelor ortoepice și ortografice.

În afara acestuia există o suită de limbaje specializate folosite în domenii importante de activitate umană. Ele se numesc *limbaje* sau *stiluri funcționale* și sînt determinate de factori sociali și culturali.

Considerăm că putem vorbi de stilul artistic și de stiluri nonartistice, fără să apreciem că în absolut toate cazurile ele sînt despărțite printr-o graniță fermă.

Stilul (limbajul) artistic aparține literaturii beletristice, iar stilurile (limbajele) nonartistice sînt: cel *tehnico-științific*, cel *oficial-administrativ* și cel *publicistic*.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Stilurile funcționale ale limbii nu trebuie să fie confundate cu așa-numitul stil individual. Stilul individual constă dintr-un ansamblu de particularități specifice operei unui singur scriitor. Datorită acestora se poate recunoaște cu ușurință autorul unui text literar, chiar dacă el nu e menționat. Evident, este vorba de marii creatori de literatură. Vorbim astfel de stilul eminescian, stilul sadovenian, stilul lui Creangă etc., fiecare avînd o expresivitate proprie, inconfundabilă.

STILUL (LIMBAJUL) TEHNICO-ȘTIINȚIFIC

„Teorema momentului cinetic este valabilă în mișcarea raportată la un reper inerțial. Este remarcabil faptul că ea poate fi extinsă și la mișcarea față de un reper neinerțial, avînd axe de direcție fixă și cu originea în centrul G al masei sistemului considerat. Cu alte cuvinte, teorema este valabilă în mișcarea relativă față de un reper care este animat față de un reper inerțial de o mișcare de translație, definită la fiecare moment de viteza absolută a centrului masei G”.

C. I a c o b, *Mecanică teoretică*, E.D.P., 1971

Datorită dezvoltării în epoca contemporană a științelor și tehnicii, stilul științific este foarte utilizat în aceste importante domenii ale activității și cunoașterii umane.

Comunicarea se face, în acest caz, direct, apelîndu-se la raționamente, fără să se vizeze sensibilitatea cititorului și, într-un anume sens, nici imaginația lui. Încadrîndu-se fără abateri în normele limbii literare, trăsăturile de bază ale acestui stil, cerute de specificul activității pe care o exprimă, sînt: claritatea, sobrietatea și precizia.

În domeniul vocabularului, care de multe ori este greu accesibil unui nespecialist, semnalăm următoarele caracteristici generale:

a. evitarea sinonimiei; b. înlăturarea omonimiei, care poate genera confuzii; c. folosirea unui număr mare de neologisme provenite din împrumuturi și cerute de caracterul universal al științelor; d. specializarea lexicului, în sensul folosirii unor termeni proprii fiecărei discipline (matematică, fizică, chimie, economie politică, medicină, lingvistică etc.); e. utilizarea, uneori, a unor abrevieri, simboluri, formule, semne convenționale.

În domeniul sintaxei propoziției și a frazei, remarcăm caracterul neutru, depersonalizat al comunicării, ce urmărește demonstrația riguroasă, informația exactă, și nu angajarea afectivă. Observăm, așadar, următoarele trăsături generale:

a. topica normală; b. cursivitatea; c. repetiții datorate inexistenței sinonimiei perfecte; d. fraza dezvoltată, cu raporturi de coordonare și subordonare între propoziții; e. folosirea unui număr mare de locuțiuni conjuncționale; f. evitarea elipsei; g. lipsa reliefului stilistic.

Stilul tehnico-științific are caracter exclusiv *denotativ*, întrucît cuvintele sînt folosite numai cu sensurile lor de bază (sensuri proprii), neapelîndu-se la sensurile figurate.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Pentru că mulți dintre termenii specializați au o circulație foarte largă, se poate constata o tendință de internaționalizare a vocabularului din domeniul tehnico-științific.

Observăm, de asemenea, că limbajele profesionale, ca părți componente ale limbajului tehnico-științific, nu au o structură închisă, ci comunică între ele, însuși fondul general lexical fiind permeabil la unii termeni ce le aparțin. Vorbim, spre exemplu, în medicină de *aparatură respiratorie*, de *blocaj renal*, de *tubul digestiv* (termeni luați din limbajul tehnic). În limba literară standard întîlnim, în schimb, expresii ca *febra examenelor*, *pulsul vremii* etc.

Notă: Există, mai ales în ultima vreme, lucrări de popularizare a științei care se adresează nu numai unui număr restrîns de inițiați, ci masei mari de cititori. Din dorința de accesibilitate, dar și de atractivitate, exprimarea, în cazul acestora, este mai plastică, implicînd apariția unor elemente din „recuzita” stilului beletristic cum ar fi figurile de stil (*epitetul* și, mai ales, *comparația*).

EXERCITII :

1. Încercuiești cuvintele subliniate în text cu sinonime și vezi dacă acestea modifică sau nu înțelesul :

„În cazul barelor supuse la solicitări simple se consideră că deformațiile plastice încep cînd tensiunea maximă atinge valoarea limitei de curgere a materialului, determinată prin solicitarea monoaxială de întindere a materialului. Dacă barele sînt supuse *simultan* la mai multe solicitări, este necesar să se stabilească relațiile ce trebuie să existe între tensiunile principale pentru a fi posibilă apariția deformațiilor plastice”.

D. R. M o c a n u, *Rezistența materialelor*, 1980

2. Alcătuiți o scurtă compunere, în care, folosind limbajul științific, să descrieți o experiență de laborator de la fizică ori de la chimie. Se poate, de asemenea, prezenta o lucrare practică efectuată la biologie.

3. Vă propunem să comentați deosebiriile dintre limbajul științific și cel al literaturii artistice prin compararea textelor de mai jos :

a. „Stelele sînt corpuri cerești incandescente, deci cu lumină proprie, avînd o constituție asemănătoare cu aceea a Soarelui și dimensiuni foarte variate ... Distanța dintre stele este de ordinul anilor și zecilor de ani-lumină. Cea mai apropiată stea — Proxima Centauri — se află la 4,3 ani-lumină de Terra. Aceasta înseamnă că dacă întregul sistem solar ar fi egal cu 1 mm, cea mai apropiată stea s-ar găsi la circa 3,39 m”.

A. B i r s a n, *Mic atlas geografic*, 1978

„La steaua care-a răsărit
E-o cale atît de lungă
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre”.

M. E m i n e s c u, *La Steaua*

b. Pădurea este o :

„asociație vegetală în care predomină una sau mai multe specii de arbori, pe lângă care se mai află arbuști, plante erbacee, mușchi etc., precum și diferite specii de animale“.

Mic dicționar enciclopedic, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978

„... pădurea Petrișorului, bătrână și nestricată de mână de om, își desfășura tăcută bolțile de frunzișuri. Urca domol coline trăgănate, se ridica departe într-un pisc prăpăstios, în vârful căruia săgeta spre cer un brad vechi ... În țihla mărunță de la margine, lumina se cernea în ploaie deasă și caldă de raze ... Paseri mărunte, stropite cu felurite colori, se cheamau de pe vîrfuri de nuielușe mlădioase; erau stigleți cu pete de singe, pițigoi rotunzi cu pene cenușii și negre, cintezi cu piepturile cărămizii. Se priveau cu ochișori sticliți ca vîrfuri de acc, deschideau pliscuri și fărmau melodios chemările, filfiau apoi ușurel și-n urmă-le nuielușele se clătinau, tremurîndu-și frunzele lucii“.

M. S a d o v e a n u, *În pădurea Petrișorului*

4. Observați fenomenul de specializare a vocabularului în funcție de știința căreia îi aparține lucrarea. Subliniați termeni caracteristici. Remarcați folosirea repetiției, generată de tendința de evitare a sinonimiei, și apariția unor termeni de circulație internațională :

a. „Orificiul atrioventricular stîng face comunicarea între atriul stîng și ventriculul stîng. El este prevăzut cu valva mitrală sau bicuspidă alcătuită din două valvule sau cuspidă de formă triunghiulară. Baza cuspidelor este fixată pe inelul fibros al orificiului, iar vîrfurile lor se prinde pe cei doi mușchi papilari prin intermediul cordajelor tendinoase“.

Gh. M o g o ș — Al. I a n c u l e s c u, *Compendiu de anatomie și fiziologie*

b. „Menționăm că extinderea peste limita reală a breziilor oligocene ne poate duce la ideea unei transgresivități a oligocenului pe cretacicul intern și medio-intern și implicit la desființarea celor două linii tectonice importante pentru flis : linia Audia mai întîi și linia internă după aceea ... În concluzie, remanierea sub formă de brezie sedimentară a unor roci cretacice în depozitele oligocene este reală, dar delimitarea justă a acestora față de rocile în loc constituie o problemă delicată, pentru toate cazurile cînd breziile sînt adiacente (din cauza condiției tectonice) cu zonele cretacice“.

I. B â n c i l ă, *Geografia Carpaților Orientali*, 1958

5. Subliniați și explicați termenii tehnici din fragmentele de mai jos :

a. „Camera videocaptoare este formată din două generatoare de baleiaj (unul pentru tubul videocaptor, iar altul pentru tubul cinescop al vizorului electronic), prevăzute fiecare și cu redresoarele respective de înaltă tensiune, un preamplificator video și un amplificator de impulsuri de stingere pentru tubul videocaptor“.

L. A. M a c o v e s c u, *Ce este televiziunea*, 1963

b. „Uleiul din carter este aspirat prin sorbul 1 de către pompa 2 și trimis în rampa centrală de ungere, după ce în prealabil a fost filtrat prin filtrul grosier. Din rampa centrală uleiul este distribuit prin conducte la lagărele paliere și lagărele arborelui de distribuție și la pinioanele de distribuție, iar apoi la lagărele culbutorilor, iar prin canalele din coturile arborelui cotit uleiul ajunge la lagărele manetoane (de bielă)“.

B. P o p a, N. B â ț a g ă, A. C ă z i l ă, *Motoare pentru autovehicule*, 1982

6. Încearcați să urmăriți ordinea propozițiilor în frază și identificați specificul acesteia în cadrul fragmentelor care urmează :

a. „Din acest fapt se deduce direct că dacă un șir are un subșir divergent sau are două subșiruri convergente către limite distincte, atunci acel șir este divergent. De exemplu, pentru șirul $a_n = (-1)^n$, $n \geq 1$, subșirul $(a_{2n})_{n \geq 1}$ converge către 1, iar subșirul $(a_{2n+1})_{n \geq 1}$ converge către -1, dar șirul $(a_n)_{n \geq 1}$ este divergent“.

Gh. G u s s i, O. S t ă n ă ș i l ă, T. S t o i c a, *Matematică*, cl. a XI-a, Elemente de analiză matematică.

b. „Tot mai puternic strălucește chipul lui Mihai Viteazul, tot mai vie și luminoasă este amintirea faptei lui. Cu cît se adaugă informația documentară, cu cît cunoaștem mai bine lupta, biruința și căderea acestui mare căpitan, cîtitor veșnic al țării de azi, cu atît sporește în sufletul nostru admirația. Alături de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul este întruchiparea eroismului, este izvor de putere, de încredere și de mîndrie pentru poporul românesc.“

Viața lui e una din cele mai impresionante din cîte s-au desfășurat pe pămîntul strămoșilor. Mihai Viteazul a cunoscut din plin și bucuriile și durerile vieții; a cunoscut dulceața biruinței și amărăciunea înfrîngerii; a stăpînit cît nici unul dintre voievozii noștri, pentru că într-o clipă să piardă totul; a văzut pe cei trufași închinîndu-i-se și a căzut prin trădarea lor. Contemporanii, prieteni sau dușmani, au simțit că au în față o personalitate excepțională; unii l-au ridicat în slăvi, alții l-au urît cu patimă, cu toții însă au rămas impresionați de această apariție unică“.

Const. C. G i u r e s c u — Dinu C. G i u r e s c u, *Istoria românilor*, 1971

7. Descrieți, folosind un limbaj tehnic adecvat, procesul de producție din atelierul de practică ori din secția întreprinderii unde vă desfășurați activitatea de practică tehnico-productivă.

STILUL (LIMBAJUL) PUBLICISTIC

Contestat de către unii cercetători, cu argumentul că nu ar poseda trăsături proprii suficiente care să îi justifice independența, stilul publicistic are o deosebită eterogenitate și mobilitate, pentru că se situează în permanență în mijlocul realității zilnice. Firește, limbajul gazetăresc apelează și la elemente ale stilului tehnico-științific, ale celui oficial-administrativ, ori ale celui al literaturii artistice, dar aceasta din pricina ariei tematice largi pe care o cuprinde presa.

De exemplu, prezentarea unui eveniment ca obținerea unui aliaj superior, în premieră națională, de către o unitate industrială, nu implică doar date științifico-tehnice despre procesul de producție, ci și informații care să emoționeze privind încrîncenarea căutărilor oamenilor, neodihna lor, înaltul profesionalism al acestora, atitudinea lor patriotică izvorîată din cunoașterea importanței pe care o are pentru economia noastră socialistă un asemenea produs.

În cadrul acestui stil există o mare diversitate de variante, deoarece într-un fel se transmite o știre și altfel se face un anunț publicitar, într-un fel este conceput un articol de fond și altfel este realizat un reportaj ziaristic.

Incontestabil, rolul presei în formarea limbii noastre literare și în evoluția acesteia este de o mare importanță. Va fi suficient să amintim faptul că terminologia politică s-a fixat și s-a răspîndit la noi prin mijlocirea presei scrise din secolul al XIX-lea, chiar dacă unii termeni vor cunoaște transformări

semantice importante în perioadele următoare. Publicistica a avut un rol deosebit în afirmarea ideilor noi, politice, științifice, culturale, adică în familiarizarea publicului cu multe noțiuni ce au devenit, în acest fel, cunoscute și au fost asimilate. Adesea în acest domeniu de activitate a fost și este și în prezent realizat un prim test de viabilitate a cuvintului în lungul și anevoiosul său drum către limba literară.

Dintre caracteristicile mai importante ale stilului publicistic menționăm:

1. Folosirea unui vocabular bogat. Marea receptivitate la termeni ce denumesc noțiuni noi, prezența masivă a neologismului deci. La fel, preocuparea pentru inovația lingvistică (creații lexicale personale).
2. Utilizarea unor procedee menite a stârni curiozitatea cititorilor, procedee dintre care amintim titlurile adesea eliptice sau uneori formate dintr-un singur cuvânt chiar, construcțiile retorice în care observăm repetiții, interogații, enumerații, exclamații etc.
3. Utilizarea sinonimelor.
4. Apariția unor figuri de stil, în special a epitetului.
5. Preferința pentru îmbinări de cuvinte cu caracter fix și a unor unități frazeologice cu valoare metaforică (*panglica de asfalt, amfiteatrele toamnei* etc.).
6. Înlocuirea superlativului implicit cu superlativul explicit sau chiar pleonastic.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În această foarte interesantă și variată modalitate de exprimare, care este stilul publicistic, se pot întâlni uneori și abuzuri ori încercări nereușite, născute din dorința de originalitate cu orice preț în sfera vocabularului și a sintaxei. Astfel de situații sînt totuși rare. De asemenea, semnalăm existența unor „clișee lingvistice”, care nu sînt necesare și care se datorează mai degrabă unei mode. Ele au drept consecință, atunci cînd apar, stereotipia, monotonia exprimării, fiind de altfel evitate de numeroșii gazetari talentați. Este vorba de expresii ca: *în principal, la ora actuală, pe mai departe, sînt în măsură, pe bază de, de excepție* etc.

EXERCIȚII:

1. Alcătuiți un reportaj intitulat „Noi, pe ogoarele toamnei”, prezentînd activitatea colectivului clasei ori al școlii d-voastră în campania agricolă.
2. Încercați să realizați cîteva scurte informări pentru presă, referitoare la aspecte ale muncii din organizația de tineret ai cărei membri sînteți.
3. Descrieți într-un scurt articol cartierul în care locuiți și oamenii acestuia.
4. Încercați să luați un interviu unui coleg care are preocupări și rezultate deosebite într-un anume domeniu de activitate.
5. Lansați în clasa voastră un concurs pentru desemnarea celui mai interesant și bine alcătuit articol publicat la gazeta de perete a organizației.
6. Cîtînd „Scînteia tineretului” sau alt ziar ori revistă care vă interesează, decupați articolele ce vi se par mai izbutite și încercați să observați ce elemente contribuie la atragerea interesului cititorilor.

STILUL (LIMBAJUL) OFICIAL—ADMINISTRATIV

Stilul oficial-administrativ se distinge în cadrul celorlalte stiluri funcționale prin folosirea unor clișee, a unor formulări tip cu ajutorul cărora se face comunicarea. Actele și documentele oficiale elimină complet invenția verbală, sensul cuvintelor fiind strict denotativ.

Această uniformizare voită are la bază intenția de evitare a echivocului ori a interpretărilor diferite, dorința de accesibilitate, avîndu-se în vedere oameni cu diverse grade de cultură.

De asemenea, se urmărește perfectă sistematizare a materialului, fapt pentru care se recurge la ordonarea pe puncte și paragrafe și la repetarea unor formule.

În legătură cu exprimarea, menționăm caracterul ei concis și precizia. Fraza e lipsită de relief stilistic, nu se folosesc tropi, întrucît nu se urmărește observarea atitudinii autorului față de conținutul comunicării.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Caracterul stereotip al acestui limbaj este determinat, în principiu, de numărul relativ restrîns de cazuri cînd se apelează la el, precum și de dorința de claritate.

Limbajul documentelor oficiale nu este întotdeauna la fel de accesibil. Ne referim la unele acte juridice.

COMPUNERI CU DESTINAȚIE OFICIALĂ

1. CEREREA

Prin intermediul acesteia se solicită unei instituții, întreprinderi sau organizații, prin conducătorul ei, un anumit lucru.

În alcătuirea ei intră:

- a. formula de adresare (cu inițiale majuscule) după care se pune virgulă;
- b. numele și prenumele solicitantului, funcția sau ocupația lui și adresa completă;
- c. conținutul propriu-zis al cererii și motivarea acestuia (se vor evita detaliile inutile);
- d. formula de încheiere, pe cît posibil simplă (cu stimă, cu respect etc.), în dreapta sub text, și semnătura celui care solicită;
- e. în stînga paginii, sub text, se pune data cînd a fost concepută cererea;
- f. în partea de jos a paginii se menționează funcția adresantului și locul său de muncă.

Notă: Așezarea în pagină trebuie să țină seama de necesitatea lăsării unui spațiu pentru rezoluție și îndosărierea eventuală, atît în susul paginii (8—10 cm), cît și în stînga ei (4—5 cm).

Model

Tevarășe Director,

Subsemnatul Ionescu Adrian, elev în clasa a XI-a A a Liceului „Mihai Viteazul”, domiciliat în București, Str. Educației nr. 32, sector 5, vă rog să binevoiți a aproba eliberarea unei adeverințe din care să rezulte că frecventez cursurile acestui liceu.

Respectiva adeverință îmi este necesară pentru obținerea abonamentului de tramvai.

Cu deosebită stimă,
Ionescu Adrian

București, 28.IX.1983

Tovarășului Director al Liceului „Mihai Viteazul” — București

2. REFERATUL

Acest act cuprinde relatarea unei activități sau prezentarea unei lucrări, fiind structurat, de obicei, astfel:

a. prezentarea pe scurt a problemei abordate; b. descrierea activităților, a cercetărilor sau a unei cărți; c. concluzii și propuneri; d. semnătura celui care a întocmit referatul.

Notă: Nu întotdeauna trebuie pusă data.

Tot *referat* se numește și însemnarea făcută pe marginea unui act oficial, prin care se propune o soluție sau se cercetează o situație. Acesta reprezintă un punct de vedere care poate fi sau nu însușit de cel care, printr-o *rezoluție*, este chemat să aprobe sau să respingă cele specificate.

Mai există și așa-numitul *referat de necesitate*, prin care se solicită unui for ierarhic superior aprobarea de fonduri sau repartizarea unor bunuri de care e nevoie.

3. RAPORTUL

Este un document care cuprinde relatarea unei activități personale sau colective. El are următoarea alcătuire:

a. numele, prenumele și funcția celui sau celor ce au întocmit raportul; b. prezentarea faptelor sau a situațiilor care au făcut necesară scrierea raportului; c. expunerea activității; d. concluzii și eventual propuneri; e. semnătura (însoțită sau nu de o formulă de politete).

Notă: Este întâlnit și așa-numitul raport de activitate care prezintă, la rîndul său, după modelul dării de seamă, activitatea unei persoane sau a unui organ colectiv într-o perioadă determinată.

4. DAREA DE SEAMĂ

Conține prezentarea activității unei organizații sau a unei instituții într-o perioadă anumită de timp și cuprinde:

a. o scurtă introducere pentru încadrarea activității într-un context mai amplu; b. prezentarea realizărilor obținute și analiza elementelor care au condus către acestea; c. menționarea lipsurilor și analizarea acestora cu spirit critic și autocritic, precum și indicarea cauzelor ce le-au determinat; d. propuneri de măsuri pentru lichidarea deficiențelor și îmbunătățirea activității (de obicei, darea de seamă este însoțită de un plan de măsuri); e. sumară prezentare a orientărilor activității viitoare.

Notă: Prin darea de seamă poate fi prezentat și modul cum a fost gestionată o gestiune. În cazul acesta ea cuprinde:

a. indicarea perioadei de referință; b. precizarea valorii avute în gestiune și explicarea provenienței acesteia; c. menționarea cheltuielilor și justificarea lor; d. valoarea (suma) rămasă și destinația ei; e. semnătura și data.

5. MEMORIUL DE ACTIVITATE

Este un document care prezintă detaliat activitatea desfășurată de o persoană într-un domeniu.

Nu indicăm o anumită structură, întrucît aceasta variază în funcție de cauza întocmirii memoriului și de ceea ce se urmărește prin scrierea lui. În general, este bine să fie cît mai cuprinzător.

În încheiere, se precizează data întocmirii memoriului și se adaugă semnătura.

6. MEMORIUL

Cuprinde prezentarea amănunțită și bine documentată a unei situații. Este conceput în felul următor:

a. formula de adresare; b. numele, prenumele și funcția celui care l-a întocmit; c. prezentarea situației respective și analiza ei; d. soluțiile propuse; e. semnătura; f. funcția adresantului și instituția ori întreprinderea unde lucrează.

Notă: În cazul în care memoriul este trimis de o instituție, cuprinde:

a. denumirea și adresa instituției căreia i se adresează; b. prezentarea problemei și analiza ei; c. soluțiile preconizate; d. semnătura conducătorului instituției care a expediat memoriul.

7. PROCESUL-VERBAL DE CONSTATARE

Este un act care se emite cu prilejul unei inspecții sau al unui control efectuat periodic. Trebuie să cuprindă următoarele date:

a. locul și ziua efectuării controlului; b. numele, prenumele și funcția celui care întocmește procesul-verbal. În cele mai multe cazuri, se menționează și imputernicirea acestuia, mai precis, actul oficial în baza căruia se efectuează controlul, și organul emitent; c. menționarea ocaziei cu care se înfăptuiește amintitul control, precum și scopul acestuia; d. modalitățile la care s-a apelat pentru cunoașterea activității persoanei ori instituției; e. concluziile și, eventual, hotărîrea adoptată; f. semnătura organului de control.

8. PROCESUL-VERBAL DE CONSEMNARE

Prin acest document se înregistrează, amănunțit sau pe scurt, modul în care s-a desfășurat o ședință ori o adunare. El are următoarea structură:

a. data, locul și felul adunării; b. participanții; c. menționarea ordinii de zi, a discuțiilor (cu nominalizarea celor care au luat cuvîntul) și prezentarea pe scurt a ideilor din intervențiile acestora, precum și a hotărîrilor adoptate; d. semnătura celui care a redactat procesul-verbal sau a celor care au participat, în cazul unei ședințe restrînse.

9. PROCESUL-VERBAL DE PREDARE-PRIMIRE

Este un act care se încheie între două persoane sau între reprezentanții a două instituții.

Acesta cuprinde următoarele:

a. data și locul încheierii actului; b. numele, prenumele și funcția celui care predă; c. numele, prenumele și funcția celui care ia în primire; d. consemnarea tuturor bunurilor care formează obiectul acestei activități; e. semnăturile (eventual însoțite de formulele *am predat* și *am primit*).

10. PROCESUL-VERBAL DE CONTRAVENȚIE

Se întocmește de către organele competente, cu ocazia unor abateri de la lege. Nu detaliem alcătuirea lui întrucît este tipărit.

11. ADEVERINȚA

Este un act oficial, eliberat la cerere, de către o instituție, întreprindere sau organizație, în care se consemnează cele solicitate, spre a servi solicitantului pentru (sau la) ... Urmează semnătura emitentului și ștampila instituției. Pentru cele mai multe tipuri de adeverință există formulare.

12. AUTOBIOGRAFIA

Este o scriere cuprinzînd relatarea propriei vieți. În alcătuirea ei intră informații obligatorii ca :

- a. data și locul nașterii; b. numele, prenumele și ocupația părinților;
- c. studiile efectuate de autorul autobiografiei și calificările obținute de el;
- d. locurile de muncă, meseriile exercitate ori funcțiile avute; e. activitatea politică și cultural-obștească desfășurată; f. situația militară (dacă e cazul);
- g. situația familială; h. data și semnătura.

[Notă:] Uneori, o asemenea compunere, în dorința de a transmite emoții și sentimente, folosește elemente ale stilului beletristic, ceea ce nu este necesar și nici recomandabil.

COMPUNERI—CORESPONDENȚĂ

De cele mai multe ori, acestea au caracter personal (privat), vizînd relațiile dintre indivizi. De aceea, personalitatea fiecăruia dintre ei este mult mai vizibilă în asemenea documente, fapt care duce, evident, la evitarea șabloanelor.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm în linii mari conținutul necesar al cîtorva dintre cele mai des întîlnite astfel de scrieri.

1. BILETUL

Are un conținut simplu prin care se transmite cuiva un scurt mesaj. Se recomandă să fie utilizat numai în raporturile dintre persoane egale ca poziție socială sau vîrstă. Este o compunere lipsită de pretenții, dar aceasta nu înseamnă că poate fi și neîngrijită. În general, cuprinde data calendaristică și, eventual, locul unde a fost scris, mesajul propriu-zis și iscălitura celui care îl trimite.

2. TELEGRAMA

Are un caracter, de obicei, laconic, conținînd o singură informație. Caracteristica ei principală este, așadar, conciziunea, realizată și prin înlăturarea elementelor de relație (mai ales a conjuncțiilor).

În funcție de conținutul lor, telegramele pot fi de mai multe feluri: de *felicitare*, de *răspuns*, de *condoleanțe*, *oficiale* etc. Alcătuiind o telegramă, trebuie să fim atenți ca nu cumva dorința de conciziune să afecteze înțelesul și să dea naștere la interpretări greșite.

Telegramele adresate prietenilor sau rudelor pot fi semnate doar cu prenumele.

3. CARTEA DE VIZITĂ

Poate fi concepută în mod diferit. Îndeobște cuprinde profesia și titlul profesional, științific ori academic, numele și prenumele, adresa și numerele de telefon, de acasă și de la locul de muncă.

Cartea de vizită poate fi folosită în diferite ocazii pentru a face o invitație, pentru felicitări sau pentru a mulțumi. În acele cazuri, în care, pe cartea de vizită se scrie un text, se începe scrierea chiar sub nume și se continuă, dacă e necesar, și pe *verso*. Pe plic vor fi scrise doar numele și adresa destinatarului.

4. CARTEA POȘTALĂ ILUSTRATĂ

Cuprinde salutări sau urări trimise de obicei dintr-o altă localitate, precum și scurte informații. Dacă este adresată celor apropiați, poate fi semnată doar cu prenumele.

5. SCRISOAREA

Presupune o comunicare mai cuprinzătoare, evidențiind uneori intenții artistice (vezi genul epistolar). Cuprinde *formule introductive* (nu șablon), *conținutul*, diferit în funcție de ceea ce dorim să transmitem, și o *încheiere*. Dacă sînt necesare adaosuri, acestea sînt consemnate într-un *post-scriptum*, notat cu inițialele P.S.

Există o foarte mare diversitate de scrisori, și anume: *familială*, *amicală*, *de felicitare*, *de mulțumire*, *de dragoste*, *de invitație*, *de condoleanțe*, *de justificare*, *literară* etc.

[Notă:] Evidențiem cîteva reguli generale de alcătuire a corespondenței, mai ales a scrisorilor. Acestea sînt :

- a. nu se scrie cu creionul; b. se acordă atenție caligrafiei și în general esteticii corespondenței (sînt evitate ștersăturile, corecturile etc.); c. se lasă în stînga paginii o margine de circa 3 cm; d. se menționează data redactării corespondenței (care se face fie în dreapta primei pagini, sus, fie la sfîrșit, după semnătură); e. se notează pe fața plicului adresa completă a destinatarului; f. se evită prescurtările de genul *tov.*, *fam.* și, în general, abrevierile; g. se scrie pe *verso* plicului numele și adresa expeditorului;
- h. P.S. se folosește numai în corespondența familială sau amicală, nu și în cea oficială;
- i. se recomandă folosirea unei exprimări elegante și sugestive; j. se aleg formule de politețe introductive și finale corespunzătoare vîrstei, sexului sau funcției celor cărora ne adresăm.

STILUL BELETRISTIC

Reprezentînd forma de expresie a operelor literare, stilul beletristic se prezintă drept cel mai complex dintre stilurile funcționale. Complexitatea lui rezultă din îmbinarea exprimării raționale și voliționale cu cea emoțională.

Deoarece creațiile literare sînt produsul a numeroase și foarte diferite personalități creatoare și se adresează unor categorii eterogene de cititori, stilul beletristic manifestă o mare deschidere spre cele mai diverse categorii lexicale, prezentînd o largă varietate și în domeniul sintaxei.

În ceea ce privește lexicul, sînt folosiți termeni arhaici, regionali, neologici, precum și elemente de argou sau de jargon. Se înțelege că apariția diferitelor categorii lexicale este în legătură cu specificul operei literare (lirică, narativă, dramatică etc.), precum și cu mediul socio-cultural căruia îi aparțin personajele, dar și scriitorul.

Pentru a ilustra caracterul specific al lexicului operei literare în funcție de nivelul de cultură al personajelor, precum și de sfera preocupărilor naratorului, prezentăm în continuare două fragmente :

Fîntînile

Sapă, frate, sapă, sapă,
pînă cînd vei da de apă.
Clitor fii fîntînilor, ce
gura, inima ne-adapă.

.....
Ostenește-te-n amiază
să aduni răsplată dreaptă.
O privești de noapte
negrăită te așteaptă.
Zodii sînt și jos sub țară,
fă-le numai să răsară.
Sapă, numai sapă, sapă,
pînă dai de stele-n apă.

L. B l a g a, Poezii

În lunga noapte

Fii, țara mea, așa cum simți că poți,
du-ne pe toți, hrănește-ne pe toți,
eroi, poeți, plugari,
jertfește-ne, alege-ne, cum poți,
la faptă și la rang, mai mici, mai mari,
du-ne pe toți, așează-ne pe toți,
la jugurile propriului destin,
pe cei ce au fost, pe cei ce sînt și vin,
o, țara mea, dumnezeiescul nostru
pămînt, cuvînt, miraj și chin.

A. P ă u n e s c u, *Antologia poeziei românești*, 1974

Această deschidere către toate categoriile vocabularului limbii naționale dezvoltă o mare bogăție semantică și creează o deosebită expresivitate.

Construcțiile sintactice sînt, de asemenea, de o mare varietate în stilul beletristic.

Din punct de vedere fonetic, apar, uneori, rostiri dialectale fie în vorbirea anumitor personaje, fie chiar în exprimarea autorului, cînd acesta intenționează să-și „divulge” apartenența regională: *pîne, sară, cătră, frace* etc.

În ceea ce privește nivelul morfologic al limbii, stilul beletristic, privit în ansamblu, are caracter eterogen, datorită stilurilor individuale. Mai ușor iese în evidență folosirea adecvată a timpurilor gramaticale, după specificul operei literare. Astfel, în narațiuni predomină trecutul (perfectul compus în alternanță cu perfectul simplu); în descrieri, ca și în poezie, sau în proza poetică, predomină prezentul, cu diversele lui valori semantice.

COMPUNERI PE BAZĂ DE TEXTE LITERARE

1. RECENZIA

Este prezentarea pe scurt a unei scrieri literare cu intenția de a stîrni interesul cititorilor prin indicarea problemelor tratate de aceasta și a ideilor mai

importante, precum și prin considerații asupra modului în care ele ne sînt transmise. De regulă o recenzie cuprinde:

a. informații succinte referitoare la autor și opera lui; b. structura cărții și analiza principalelor ei părți; c. sublinierea și comentarea ideilor care se desprind din lectura cărții; d. aprecieri critice.

2. REZUMATUL

Cuprinde relatarea succintă a conținutului unei opere fără să se facă aprecieri critice asupra acesteia. Alcătuind un rezumat, trebuie să fim atenți la reținerea esențialului, a semnificativului, și la acuratețea construcției, în așa fel încît cel care citește sau ascultă rezumatul să își poată forma, pe baza datelor oferite, o imagine cît mai clară asupra subiectului scrierii.

3. PARALELA

Este o compunere care surprinde prin comparație asemănările și deosebirile dintre două opere, personaje literare etc. Ades ne oprim însă în efectuarea paralelei asupra unui aspect comun celor două scrieri, analizîndu-l simultan în părțile lui componente. O lucrare intitulată bunăoară „Prezentarea artistică a vieții satului în *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă și *Ballagul de Mihail Sadoveanu*” trebuie să cuprindă următoarele:

a. încadrarea exactă în spațiul geografic și timp; b. prezentarea elementelor de viață materială (indeletniciri umane, starea materială a gospodăriei țărănești, aspectul satului etc.). Se vor da exemple și citate; c. prezentarea elementelor vieții spirituale (datini, obiceiuri, educația copiilor etc.). Și aici cu exemple și citate; d. trăsături morale ale oamenilor locului și relații interumane (exemple); e. considerații asupra limbii și stilului prezentării artistice (citate).

4. ANALIZA LITERARĂ

Analiza literară își propune deopotrivă descrierea operei și interpretarea ei, făcîndu-se o apreciere a valorii acesteia.

Structura analizei literare trebuie adaptată specificului operei, neexistînd formule general valabile. Totuși, avînd în vedere scopul didactic pe care îl urmărim, sugerăm cîteva puncte necesare ale analizei literare. În cazul operelor epice și dramatice menționăm:

a. prezentarea pe scurt a scriitorului, încadrarea în mișcarea literară a vremii și enumerarea celor mai reprezentative scrieri ale sale; b. precizarea genului și a speciei; c. comentarea structurii operei; d. indicarea temei și a ideii; e. momentele desfășurării subiectului; f. caracterizarea personajelor; g. considerații asupra limbii și stilului; h. concluzii.

În cazul creațiilor din genul liric, prezentarea ideilor se face în paralel cu prezentarea modalităților de transmitere a acestora. Evident vor lipsi momentele desfășurării subiectului și caracterizarea personajelor.

5. COMENTARIUL DE TEXT cuprinde de obicei:

a. titlul scrierii căreia îi aparține fragmentul, sublinierea temei acesteia, precum și a celor mai importante idei. Se pot face trimiteri și la alte opere din creația scriitorului respectiv, opere cu aceeași temă sau conținînd aceleași motive; b. prezentarea ideii sau a ideilor ce se desprind din lectura textului simultan cu considerații asupra realizării artistice care trebuie să aibă în vedere următoarele: tipurile de imagini, figurile de stil, elemente de fonetică, morfologie și sintaxă, observații cu privire la vocabular și comentariul prozodiei în

cazul versurilor ; e. aprecieri referitoare la sentimentele pe care lectura textului le trezește în noi. Se pot evidenția asemănări cu alte texte cunoscute din literatura română sau universală.

COMENTARIU DE TEXT

1. „Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratie
Rumenind străvechii codri și castelul singuratic,
Ș-ale riurilor ape, ce scipesc fugind în ropot —
De departe-n văi coboară tîngușul glas de clopot ;
Pe deasupra de prăpăstii sunt zidiri de cetățuie,
Acățat de pietre sure un voinic cu greu le suie ;
Așezînd genunchiu și mînă cînd pe-un colț, cînd pe alt colț,
Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolți
Și pe-a degetelor vîrfuri în ietacul tăinuit
Intră — unde zidul negru într-un arc a-ncremenit“.

E m i n e s c u, Călin (file din poveste)

Așa cum a recunoscut-o poetul însuși de nenumărate ori, creația sa poetică a avut ca principal izvor de inspirație folclorul literar românesc, al cărui profund cunoscător și admirator statornic a fost Mihai Eminescu. Printre creațiile așezate nu numai sub pecetea inconfundabilă a „poetului nepereche“ al literaturii noastre, ci și sub semnul genialității neamului acestuia se numără cunoscutul poem *Călin (file din poveste)*, apărut pentru întâia oară în „Convorbiri literare“ din 1 noiembrie 1876. Poemul a fost construit pe baza motivului mitic al zburătorului, menționat pentru prima dată în cunoscuta lucrare *Descriptio Moldaviae*, motiv valorificat și întîlnit de noi și în alte creații aparținînd literaturii culte. De fapt, poetul reia tema din *Călin Nebunul*, păstrînd din această prelucrare doar episodul reîntîlnirii voinicului cu frumoasa fată de împărat în sărmanul bordei din mijloc de codru, unde aceasta fusese osîndită să trăiască alături de copilul al cărui tată era dus în lume.

Poemul începe, așadar, cu un pasaj descriptiv, cuprinzînd imaginea vizuală a castelului, înălțîndu-se solitar, înconjurat de codrii seculari, care aduc o notă de tainic și alcătuiesc un cadru nimerit pentru desfășurarea poveștii.

Remarcăm elemente caracteristice romantismului, în speță ale romantismului eminescian, și anume: luna, codrii, singuraticul castel, sonoritățile de bronz ale clopotului, prăpăstii adînci, zidiri de cetățuie.

Adjectivul cu valoare de epitet este frecvent, contribuind la realizarea amintitei atmosfere de taină: *străvechi, singuratic, tînguș, tăinuit*. În ceea ce privește verbul, poetul preferă prezentul descriptiv și gerunziul ca modalități de realizare a unui tablou-cadru poleit de razele lunii, aducătoare deopotrivă de lumină și de mister.

Primul vers conține o comparație: „Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratie“, de mare forță sugestivă, în special prin epitetul implicit cromatic „de jăratie“, pe care îl conține. Observăm, în același timp, preferința poetului pentru termeni ușor arhaizanți de grai popular: *vatră, jăratie*, care contribuie, și ei, firește, la crearea atmosferei. De altfel, comparația pare să țină seama de mijloacele folosite în poezia populară. Impresia de liniște este întregită, în plan fonetic, prin armonizarea vocalelor, versul de început fiind dominat de vocala deschisă „a“, ce sugerează spații largi. La această impresie concură și versul lung, de 16 silabe.

Gerunziul lui „a rumeni“, avînd aici valoare metaforică, amplifică senzația de noapte neobișnuită. Apoi epitetul ornant antepus (și articulat, deci) „*străvechii codri*“, prin prefixul *stră-*, cu valoare de superlativ, contribuie la sublinierea ideii de statornicie prin durabilitate, mai ales alături de forma de plural a substantivului „codru“ însemnînd „*pădure întinsă și bătrînă*“. Următoarea sintagmă, „castelul singuratic“, indică prin cezură și prin epitetul simplu, plasat la sfîrșit de vers, că este vorba de o așezare omenească ruptă de frămîntările lumii. Și aici observăm că poetul optează pentru cuvîntul obținut prin derivare în limba noastră, și nu pentru neologismul „solitar“.

Inversiunea „și ale riurilor ape“, din versul următor, cu vocala *a* sub accent, aduce cu sine senzația de mișcare datorită consoanelor lichide „l“ și vibrantei „r“. Mișcarea este confirmată și amplificată în al doilea emistih, prin cele două verbe cu nuanță durativă: *scipesc* și *fugind*. Emistihul conține și un element sonor sugerat prin epitetul verbului „în ropot“, cu valoare onomatopeică, indicînd curgerea ritmică. Ropotul apei este însoțit de sunetul clopotului, epitetul „*tînguș*“, de vizibilă factură populară, avînd menirea de a prelungi sunetele și de a contura un fundal muzical, în care se aud distinct vocala deschisă „a“ și mediana „o“, ca o curgere muzicală continuă.

Al cincilea vers reia imaginea castelului singuratic prin formula sinonimică „*zidiri de cetățuie*“, din care reținem diminutivul, folosit, poate, și pentru că dincolo de acest obstacol se află drăgălașa fată de împărat. Un amănunt topographic, la începutul versului: „*Pe deasupra de prăpăstii*“, lămurește asupra dificultăților și primejdii urcușului.

Întreaga atenție este fixată în continuare pe încredințata înaintare anevoioasă a flăcăului dorind să ajungă în ietacul domniței. Substantivele la plural, „*prăpăstii*“ și „*pietre*“, potențează impresia de primejdie. Aceasta este prelungită, apoi de participiul „*acățat*“, sugerînd precaritatea poziției, și de epitetul „*pietre sure*“, indicînd vechimea și lipsa de ospitalitate a acestor locuri neumblate. Urcușul anevoios este urmărit cu încetîntorul parcă, spre a potența emoția clipei, poetul aducînd în prim-plan fiecare mișcare. Substantivele nearticulate la singular *genunchiu* și *mînă* (de fapt, metonimii), alcătuiind o enumerație, ca și repetiția „*cînd pe un colț, cînd pe alt colț*“, redau și ele dificultatea ascensiunii.

Am sublinia, tot aici, forma arhaică a cuvîntului „genunchiu“. Epitetul „*gratii ruginite*“ readuce în atenție vechimea construcției, participiul cu valoare adjectivală explicînd nu numai trecerea anilor, ci și inaccesibilitatea acesteia pentru un pămîntean.

Inversiunea „*pe-a degetelor vîrfuri*“ accentuează prudența cu care înaintează tînărul spre locul misterios desemnat prin epitetul „*ietacul tăinuit*“, epitet așezat lîngă un substantiv ce constituie un regionalism fonetic.

Apoi, privirea este surprinsă de singurătatea, de vechimea și totuși de aerul de măreție al încăperii. Spre această concluzie conduce metafora „*zidul negru într-un arc a-ncremenit*“, în care, alături de epitetul cromatic, apar elemente lexicale ce țin de arhitectură (*zid, arc*), cărora li se adaugă verbul „a încremeni“, derivat al lui *cremene* (piatră foarte dură). Poziția cuvîntului, la sfîrșit de vers, sub accent, imprimă momentului solemnitate, măreție și o anume notă de mister, dacă îl punem în relație cu epitetul „tăinuit“.

Fragmentul impresionează prin atmosfera creată, oarecum asemănătoare cu cea de la începutul *Luceafărului*, prin vibrația lirică, prin armonia unică a versului eminescian. Toate mijloacele de expresie, printre care versul lung de 16 silabe, cu ritm trohaic și rimă împerecheată, contribuie la realizarea unei stări de încordată așteptare.

2. „Vodă Ștefan, călcînd atunci în al patruzecilea an al vîrstei, avea obrazul *ars proaspăt de vîntul de primăvară*. Se purta ras, cu mustața ușor cărunțită. A avea o puternică strîngere a buzelor și o privire verde tăioasă. Deși scund de statură, cei dinaintea sa, opriți la zece pași, păreau că se uită la el de jos în sus“.

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

În monumentală operă dăruită literaturii române de către unul din cei mai valoroși prozatori ai ei se concentrează istoria, cînd luminoasă și calmă, cînd amară și tristă, a poporului său. Locul lui Sadoveanu între marii scriitori ai neamului a fost determinat în bună măsură de crearea romanului istoric în literatura noastră, specie care-i permite materializarea artistică a privirilor sale către trecut, potențîndu-i cert posibilitățile creatoare.

Exceptionala reușită pe care o reprezintă *Frații Jderi* nu numai în cadrul creației sadoveniene, ci și în cel al literaturii naționale, se datorește talentului său de evocare istorică, iubirii sale statornice și cultului pentru figura lui Ștefan cel Mare. Mereu prezent în roman, fără ca să apară de multe ori în prim-plan, voievodul conduce acțiunile personajelor desprinse dintr-o epocă strălucită a Moldovei, cînd, între anii 1469 și 1475, inteligenta lui domnie asigurase libertatea și liniștea țării.

Personalitate de primă mărime a istoriei românilor, Ștefan este proiectat între realitate și legendă, grandiosul său portret realizat în paginile romanului amintind deopotrivă de caracteristici fixate în cronici sau puse în circulație de folclor.

Fragmentul supus analizei — integrat unei imagini impresionante a domnitorului — se remarcă prin economia mijloacelor artistice și, mai ales, prin spațiul acordat, într-un roman de acțiune, descrierii aspectului fizic al voievodului moldovean. Cîteva trăsături esențiale îi pun în lumină măreția. Predomină trăsăturile fizice, fiecare dintre ele sugerînd o însușire de ordin moral.

După o informație asupra vîrstei, transmisă în spiritul relatării populare, scriitorul se oprește la „*obrazul ars proaspăt de vîntul de primăvară*“. Acest detaliu trimite la remarcă „*nelenesu*“, din portretul realizat de Ureche, dezvăluindu-ni-se astfel activitatea neobosită a domnitorului, pentru a statornici ordinea în țară și a stabili liniștea la granițele ei. „*Mustața ușor cărunțită*“ este semnul grijilor și al războaielor, al nopților de neodihnă în care cîtorește libertatea urmașilor.

Un om hotărît, deprins să ia măsuri drastice ori de cîte ori constată neorînduieli, ne sugerează „*puternica strîngere a buzelor*“. Spre această interpretare conduce și precizarea „*o privire verde tăioasă*“, unde adjectivul „*tăioasă*“ redă puterea de pătrundere, capacitatea de a judeca repede o situație sau oamenii. S-ar putea afirma că forța interioară a domnitorului izvorăște din această privire care-i silește pe cei din jur să privească „în sus“, în pofida faptului că era „scund de statură“. Se impune, și aici, comparația cu portretul creat de primul biograf al domniei lui Ștefan. Dacă Grigore Ureche începe prezentarea cu acest element, de natură fizică, „*om nu mare de stat*“, Sadoveanu situează amănuntul spre sfîrșitul portretului, insistînd asupra forței și măreției ce se degajă din această personalitate.

Ceea ce impresionează, la Sadoveanu, este simplitatea mijloacelor folosite și marea putere de sugestie a fiecărui amănunt în parte.

La nivelul vocabularului se remarcă apartenența tuturor cuvintelor la fondul principal lexical. Absența arhaismelor întărește ideea că Ștefan n-a fost doar un om al timpului său (vizionarismul domnitorului a fost pus în evidență de către Barbu Ștefănescu Delavrancea în *Apus de soare*: „*Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrînețe ... că Moldova n-a fost a*

strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri, ș-a urmașilor urmașilor voștri, în veacul vecilor ...“ (actul III, scena 8), după cum renunțarea la neologisme se explică prin prețuirea virtuților limbii comune întregului popor.

Deși substantivele cu care realizează portretul sînt luate din sfera denumirilor de părți ale corpului omenesc, majoritatea, prin compliniri, implică trăsături de ordin moral.

Din punct de vedere morfosintactic, se observă că primele substantive, denumind părți ale corpului omenesc, sînt articulate cu articol hotărît, relevînd siguranța și hotărîrea. Următoarele două, deși precedate de articole nehotărîte, atrag atenția asupra lor prin dubla determinare: „*o puternică strîngere a buzelor*“, „*o privire verde tăioasă*“.

Forma verbelor — gerunziul (*călcînd*) și imperfectul, timp durativ (*avea, purta, păreau*) este specifică evocării.

Textul este structurat în trei propoziții dezvoltate și o frază formată din același număr de propoziții.

Fraza finală prezintă o singură trăsătură de ordin fizic, dar, deși inclusă în prima propoziție, accentul nu cade asupra ei, ci pe puternica impresie pe care o face domnitorul asupra supușilor săi. Maiestuoșitatea sa este sugerată și de lungimea cuvintelor, care imprimă textului un ritm lent, cu pauze marcate de virgule sau de punct.

În ceea ce privește tropii, se impune epitetul exprimat prin adjectiv sau prin participiu cu valoare de adjectiv, cu mare forță sugestivă: „*obrazul ars*“ — semn al unei activități intense în aer liber, aproape de frămîntările oamenilor; „*mustața ușor cărunțită*“ — indiciu al grijilor și al frămîntărilor zilnice; „*o puternică strîngere a buzelor*“ sugerînd dîrzenia sau nemulțumirea; „*o privire verde tăioasă*“ (epitet cromatic), accentuînd intransigența și puterea de a pătrunde în miezul lucrurilor și în sufletul oamenilor.

Economia mijloacelor, claritatea și acuratețea clasică a acestui portret impresionează asemenea picturilor pe sticlă în care maeștrii anonimi au imortalizat idealul de frumusețe morală și spirituală a poporului român. Cronicile și legendele i-au furnizat materialul, iar dragostea și dreapta judecată i-au dictat scriitorului fiecare cuvînt în realizarea portretului celui mai renumit voievod român.

1.

ANALIZE LITERARE

Vreau să joc !

de L. B l a g a

Noutatea poetică impusă prin *Poezele luminii*, volumul de debut al lui Lucian Blaga, provine din însușirea viziunii și a tehnicii expresioniste. Poeziile incluse în acest volum conțin toate elementele programului expresionist: exacerbarea eului creator, sentimentul absolutului, frenezia vitalistă, interiorizarea și spiritualizarea peisajului.

Caracterul dionisiac al trăirii și elanul unei vieți tumultuoase, revărsîndu-se frenetic peste maluri, vor marca poezia *Vreau să joc !* Poetul irumpe cu o energie debordantă, emanație a unui eu dilatat. „*O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat !*“

Blaga își exteriorizează aici acea frenezie a sufletului, tipic expresionistă.

Însetat de infinit, poetul își strigă extatic dorința de joc, jocul fiind un mod al eliberării de teluric și al proiectării în înălțimi, aflându-și similitudini cu zborul romanticilor prin spațiile intersiderale.

Verbele cu valoare imperativă (*vreau, dă-mi, să joc*), propozițiile exclamative (*„să joc, cum niciodată n-am jucat!“*, *„Sunt rob în temniță!“*) indică o varietate de stări sufletești, un conținut sufletește în mare fierbere.

Se încheagă în versuri o viziune dinamică, sensul exterior al acestui dinamism fiind verbele, ce se impun imediat atenției datorită frecvenței (în 16 versuri — 16 verbe). Această abundență de verbe ține și ea de estetica expresionistă. Expresionismul a descoperit mișcarea și știe că pînă și repaosul, echilibrul, nu sînt decît mișcări. El nu face decît să recunoască una din formele originare. La început a fost mișcare. Căci Verbul însuși e tot mișcare.

Dinamismul, însă, ține în primul rînd de manifestarea imperativă, categorică a eului poetic: un eu dictatorial. *Eul domină asemenea unei divinități.*

Individualismul absolut se manifestă prin marcarea puternică a raportului *Eu — cosmos*. Eul nu e altceva decît o voință abstractă, extremă, impunîndu-se față de o altă abstracțiune: cosmosul.

De fapt dinamismul este doar aparent, poezia reducîndu-se la un singur deziderat: *„vreau să joc!“*

Întreaga făptură a poetului e animată de *un dor, de o aspirație* la totalitate, traduse în viziunea mitică a voinței de existență, a dorului de viață, de joc. Prin jocul frenetic ce exacerbează energia vitală, poetul crede a putea ieși din individualitate — care înseamnă limitare și izolare:

*„să joc
străfulgerat de-avînturi nemaipomenite
ca să răsuflă liber Dumnezeu în mine“.*

Ideea mai adîncă este aceea a participării la absolut, la principiul cosmic, echivalat cu fluxul vital ce străbate universul.

Patetismul invocării *„Pămîntule, dă-mi aripi“* își găsește un corespondent în *Dați-mi un trup voi munților*. Însă, în timp ce acolo aspira spre un trup pe măsura *„strașnicului suflet ce-l port“*, spre o amplificare a învelișului de lut, aici este animat de elanuri spirituale, concretizate în metafore: *„aripi“*, *„nemărginire“*, *„cer“*. Impulsul, fermentul activ, aspirația spre noi orizonturi sînt prezente la nivelul semantic: *„săgeată“*, *„să spintec“*, *„avînturi nemaipomenite“*.

Prin frecvența sa apariție și prin înțelesurile simbolice pe care le dobîndește în context, cuvîntul *„cer“* se transformă într-o metaforă-simbol:

*„să nu mai văd în preajmă decît cer
deasupra cer
și cer, sub mine“.*

Întreg complexul de imagini este anexat acestei metafore, traducînd năzuința poetului spre absolut, dorința arzătoare de a atinge cea mai înaltă treaptă a superiorității spiritului uman.

Incandescența, efervescența spirituală, este sugerată prin participii: *„aprins“*, *„străfulgerat“*. Totul ne trimite la ideea de zbor, de desprindere de teluric, de trăire hiperbolizată în alte sfere, unde eul se depășește pe sine. Identificarea

cu lumina (*„și-aprins în valuri de lumină“*) echivalează cu întruparea în veșnicie, în nemărginire. Regăsim aici ecouri eminesciene:

*„Jur împrejur de sine
Vedea ca-n ziua cea dentii
Cum izvorau lumine“.*

dar nu trebuie să fie neglijate nici similitudinile cu poemul lui Philippide *Izgonirea lui Prometeu*, unde năzuința poetului către absolut se traduce în aspirația spre soare: *„Și-acum într-un vârtej cotropitor/Ca un vulcan lumina-n mine fiarbă“*.

Avînturile poetului sînt justificate de conștiința unei esențe divine, prezentă în lutul omenesc:

*„ca să răsuflă liber Dumnezeu în mine,
să nu cîrtească:
„Sunt rob în temniță!“*

Divinitatea nu mai este, la Blaga, Dumnezeu creștin, ci zeitatea pămînteană coborîtă în om. Dumnezeu echivalează aici cu Daimonion-ul goethean, fiind un zeu al puterii de zămislire, de unde credința că omul este creator prin zeitatea coborîtă în el, prin geniul său. De aceea manifestările sale sînt pozitive, creatoare, el reprezentînd fermentul activ, acel *„duh pozitiv al productivității, al faptei“* (Goethe) în orice artist.

Deci, afirmarea propriei voințe (*„Vreau să joc!“*) presupune potențarea energiilor sufletești, eliberarea lor din *„temniță“*. Însă *„a fi“* îngrădește dorințele și implicit sfera de cuprindere a verbului *„a vrea“*, de aici patetismul poeziei, expresie a unei dorințe nerealizabile de cunoaștere neîngrădită.

Concepția tradițională despre compunerea versului este răsturnată, Blaga intercalînd deseori, între versuri ample, versuri de scurtîmă a unei singure forme verbale sau substantivale:

*„săgeată vreau să fiu să spintec
nemărginirea...“*

2.

Pină atunci

de T. Arghezi

Pornind de la concepția materialistă, Arghezi reușește să dea în *Cîntare omului* un poem vibrant despre condiția umană văzută într-o dezvoltare dialectică. El înalță un imn omului, *„slabul“*, pe care îl vede evoluînd de la *„umbră“* la *„gînd“*, de la starea de animalitate la înțelegerea și cunoașterea rațională.

Cîntare omului reprezintă lauda adusă fiecărei depășiri de sine a ființei omenești, a aflării graiului, a ridicării pe verticală, a descoperirii focului și uneltelor, a marilor invenții omenești, pînă la descoperirea *„tainei mari a tainelor: atomul“*.

Descris și de Ovidiu în *Metamorfoze*, momentul trudnic al desprinderii de țărîină este investit cu înțelesuri simbolice în *Pină atunci*. Poezia debutează *ex abrupto*, creionînd momentul înălțării la poziția verticală, moment dintre cele mai însemnate în evoluția omului:

*„Pină-n sfîrșit, să nu uiți marea sărbătoare,
Cînd te-ai sculat din pulberi deodată în picioare“.*

Substituirea prepoziției *la* cu *în* în construcția „*Pînă-n sfîrșit*” imprimă versului o coloratură arhaică, integrîndu-se perfect în atmosfera evocată, aceea a unui timp preistoric. Răsturnînd tiparele tradiționale ale limbii, Arghezi antepune complementul verbului, așezînd în rimă substantivul *sărbătoare* pentru a-l impune astfel atenției. Această „*măreață sărbătoare*” este motivul central al poeziei, forța polarizantă, integratoare a întregii substanțe lirice. În acest context, conjunctivul *să nu uiți* are o valoare imperativă, echivalînd cu un autoritar „*memento !*”, intenția poetului fiind aceea de a perpetua în viitor, în memoria omenirii, amintirea acestei izbînzii, rod al unei prime îndrăzneli umane. Adverbul *deodată* schițează o mișcare rapidă, conferind dinamism versurilor („*te-ai sculat din pulberi, deodată, în picioare*”); predomină verbele de mișcare, („*te-ai sculat, ai smuls-o, ai frînt-o, te-ai desfăcut, să-ți zboare*”), indicînd o multitudine de stări și acțiuni canalizate în aceeași direcție, *înălțarea*.

Poezia se constituie deci ca un elogiu al acțiunii. Arghezi descoperă mișcarea ca principiu primordial al lumii și de aceea în prim plan stă Verbul, înțeles ca principiu activ, generator al celor mai impresionante izbînzii umane.

Ideea de mișcare, de înălțare, prezentă la nivel semantic, este susținută și fonetic, rima fiind construită în jurul amplelor deschideri vocalice, generatoare de ecouri vaste (*sărbătoare, picioare*). Viziunii idilice a omului armonizat cu întreg universul, protejat de o puternică divinitate, Arghezi îi opune spectacolul desprinderii omului „*cu chin și suferință*” din „*pulberea fierbinte*” și „*cremenea tocită*”. Sonurile închise (*i, î*), consoanele nazale (*m, n*), explozive (*p, t, d*) ori vibrante (*r*) se integrează conținutului ideatic al poeziei, sugerînd fonetic obstacolele, piedicile și dificultatea învingerilor („*privirea ta tîrîșă și-mpiedică-tină*”). Epitetele (*tîrîșă, împiedică*) nu impresionează atît prin sonoritate, cît prin ineditul lor, care își are sursa în capacitatea poetului de a transforma, la înalta temperatură a creației, cuvintele simple, obișnuite, „*noroiul*”, în „*aurul*” substanței poetice. Arghezi nu abstractizează, nu spiritualizează materia, conform esteticii simboliste, ci parcurge drumul invers, epitetele sale fiind investite cu un mare coeficient de materialitate. Atribuind privirii epitetele *tîrîșă* și *împiedică*, Arghezi reușește să concretizeze limitarea, îngustimea orizontului. Pentru a evidenția bogăția și varietatea lexicului e necesar să observăm grija cu care poetul evită repetarea fără rost artistic, a aceluiași cuvînt, apelînd la sinonime: *pulberi, tină, țărînă*. Se remarcă, de asemenea, nuanța populară a acestor forme aparținînd limbii vorbite, fapt explicabil pentru acest artist a cărui valoare provine din felul în care a știut „*să ducă pînă la o treaptă înaltă a expresivității graiul tuturor, graiul poporului întreg*” (T. Vianu). Raportîndu-l la romantici, observăm că pe Arghezi nu-l mai preocupă geneza cosmică, ci originea individului. Evocarea sa se concentrează asupra omului biologic, nu asupra rotirii tipurilor de societate umană. „*Pulberea*” din care se ivește omul este echivalentă oarecum cu noaptea neființei din poemul eminescian și, după cum la Eminescu creația începe cu simburile luminii „*de viață dădător*”, tot astfel ființa umană își începe evoluția sub lumină. În poezia argheziană, omul se înfățișează ca o dualitate, un loc de confruntare între lumină și lutul din care a fost zămislit, între celest și teluric. Tensiunea antitetice cer — pămînt (la nivel lexical *tină — lumină*) va sfîrși prin victoria făpturii umane. Eliberîndu-se de „*mîl și țărînă*”, ca metafore ale stării primitive, privirea ajunge „*scrutătoare, senină și stăpînă*”, poetul concretizînd în acest triplu epitet toată măreția unei izbînzii. Se conturează aici imaginea omului „*montant des ténèbres a l'idéal*” (Hugo), imagine ce i-a urmărit și pe Michelet, E. Quinet, Alfred de Vigny, Hugo.

Omul s-a format pe sine în luptă cu adversitățile, cu propria condiție biologică. Verbele, prin sonoritate (cîteva fricative: *f, z* și vibranta *r*), punctează

energic versurile, sugerînd smulgerea dintr-o condiție degradantă. Inversiunile („*măreața sărbătoare*”, „*întîia ei lumină*”), dislocările, fragmentările frazelor sînt caracteristice lui Arghezi. Topica este forțată, pentru ca lumina să se concentreze asupra unui cuvînt-cheie, poetul răsturnînd rînduierile vechi. Prima victorie a omului „*slobod*” de „*osîndă*” e înălțarea pe verticală, caracteristica cea mai izbitoare și mai bogată în consecințe. Pentru a o sărbători, stihul arghezian îmbracă haină de sărbătoare. O dată cu motivul dezlipirii de lut revine motivul aspirației spre înalt. În apropierea celestului, omul manifestă tendința de a se ridica rîvnind mereu spre noi orizonturi:

„*Os hominum sublimē dedit, coelumque tueri
Iussit et erectos ad sidera tollere vultus*”.

Înălțîndu-se, omul înlocuiește preocuparea exclusivă pentru hrană cu funcțiunea gîndirii: „*începu îndată și cugetul să-și zboare*”, zborul traducînd aceeași tendință ascensională, fiind un mod al eliberării de terestru.

Versul următor, în care predomină vocalele închise (*u, î*) și consoanele nazale (*m, n*) sună sentențios, concluzionînd: „*Tu ți-ai învins pămîntul, mormîntul și destinul*”. În final, Arghezi reia ideea, ca pe un fel de leitmotiv, trecînd însă verbul de la diateza activă la cea reflexivă: „*Se învinsese omul*”.

Cele mai mărețe izbînzii, așadar, le obține omul asupra lui însuși. În acest final apoteotic se încheagă imaginea omului victorios asupra lui însuși, învingînd obstacole interioare, și nu doar piedicile exterioare, eliberîndu-se de pulberea din care a pornit și de bezna interioară. În realizarea artistică a „*măreței sărbători*”, Arghezi păstrează continuu o anumită gravitate și solemnități a tonului, imprimate și de simplitatea maximă a expresiei și de desfășurarea amplă a versului.

Comentariile de text și analizele literare au fost efectuate de elevele MIRELA RADU și MARIA SUBI de la Liceul de Filologie-Istorie din Timișoara.

VOCABULARUL

„Limba este întitlul mare poem al unui popor”.

L. B l a g a

Vocabularul sau lexicul unei limbi este alcătuit din totalitatea cuvintelor acesteia. Nu toate cuvintele limbii noastre au însă o circulație la fel de mare. Unele sînt folosite de toți vorbitorii (*casă, masă, pline, a spune, a citi, drept, frumos, noi, ei* etc.), iar altele de un număr mai restrîns de oameni, ce trăiesc într-o anumite regiune sau practică o anumită profesiune; există și cuvinte vechi, mai puțin sau de loc utilizate azi, ori cuvinte foarte noi, încă insuficient cunoscute de majoritatea vorbitorilor.

În legătură cu numărul total al cuvintelor vocabularului limbii noastre este dificil să oferim o cifră exactă. Ne mulțumim a arăta că *Dicționarul explicativ al limbii române* consemnează circa 57 000 de cuvinte, *Dicționarul limbii române* (*tezaur*), aflat în lucru, va avea peste 150 000 de cuvinte, iar *Lexiconul tehnic* aproximativ 200 000 de termeni.

Alcătuirea lexicului nu este omogenă în ceea ce privește frecvența folosirii cuvintelor. De aceea cercetătorii au împărțit marele număr de cuvinte în două, unele constituind vocabularul fundamental (*fond principal lexical*), celelalte formînd masa vocabularului.

Fondul principal lexical cuprinde cuvinte de largă întrebuințare în contemporaneitate (denumind obiecte, ființe, acțiuni sau stări, însușiri, culori, numere, dar și prepoziții sau conjuncții), cele mai multe stînd la baza formării altor cuvinte.

S-a spus că limba română este o limbă de origine latină, aparținînd deci familiei limbilor romanice. În vocabularul fundamental, circa 60% din cuvinte sînt de origine latină, iar circa 40% sînt de alte origini.

Masa vocabularului, în care intră circa 90% din totalul cuvintelor limbii, cuprinde între altele arhaisme, regionalisme, termeni populari, neologisme și elemente de jargon și de argou.

ARHAISMELE

„Cînd arată ceasornicul de soare al cincilea ceas, știu că numaidecît medelnicerul bate cu polonicul în căldarea de aramă la cuhnii; fiind tocmai un ceas înaintea amiezii, copiii de casă deschid canaturile ușilor și poftesc pe Măria-sa la prînz în spătăria cea mică”.

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

ARHAISMELE sînt cuvinte sau expresii vechi ce nu se mai folosesc astăzi. Acest fapt se datorează, în majoritatea cazurilor, dispariției obiectelor sau noțiunilor denumite odinioară de ele. Putem face unele diferențieri între astfel de cuvinte distingînd arhaisme fonetice (*a lăcui* „a locui”, *a îmbla* „a umbla”), arhaisme semantice (*voinic* „ostaș”, *mișel* „sărac” etc.) și arhaisme lexicale (*vel vistiernic*, *sîneață* etc.).

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Trebuie să se știe că un arhaism din limba de azi, în scrierile lui Neculce bunăoară, putea fi chiar un cuvînt nou pentru acele vremi. Același cuvînt într-un roman de Mihail Sadoveanu însă este considerat arhaism dacă în decursul a mai bine de 200 de ani a dispărut din limbajul uzual și e folosit de marele scriitor numai pentru crearea atmosferei de epocă.

Nefiind utilizate în vorbirea curentă, arhaismele apar deci în special în literatura de inspirație istorică. Cuvîntul vechi are un anume farmec și uneori, prin folosirea lui chiar alături de neologism, se pot obține efecte artistice. Totuși în exprimarea zilnică este recomandabilă o mare grijă dacă întrebuințăm asemenea împerecheri de cuvinte mai ales atunci cînd conținutul scrierii ori discuției aparține unui domeniu foarte modern. În orice situație e necesar să cunoaștem exact sensul cuvîntului vechi.

Un cuvînt cu rezonanță arhaică foarte utilizat e *tălmăcire*, deoarece este nu numai echivalentul lui *traducere*, ci și al lui *interpretare*.

Unele cuvinte care învechindu-se tindeau să pătrundă în masa vocabularului au fost revitalizate mai ales datorită limbajului publicistic și cunosc azi o largă folosință: *a făuri, pătrar, a sluji, a statornici, tărîm* etc.

EXERCITII

1. Subliniați arhaismele existente în textele care urmează. Explicați conținutul lor semantic:

a. „Cînd a căzut de la Domnie porunca așteptată, surlașii și trimbițașii de dincolo de Lunca Birladului au dat zvoană mare, iar alții au bătut din tobe și au slobozit sacalușuri. Asemenea zvoană repezită pînă la cer a părut a fi dintr-o dată o strămutare năprasnică dată urdlei Akingii și spahii s-au repezit prin ceață înainte”.

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

b. „Am să numesc eu olăcari care să vestească și satele celelalte. Să se știe: dacă se duce Ștefan Vodă, e primejdie! Tot Orheiul și Soroca trebuie să-și pună capetele pentru el. Să se aprindă focurile și să se deie șfară în ținut...”

M. S a d o v e a n u, *Neamul Șoimăreștilor*

c. „Costea Chiorul, deși este cel mai mîrșav și mai calpuzan dintre toți grecii din Țara Românească, dar ce-mi pasă!, el nu va putea să-mi mănînce moșia, căci am înscrisul lui care dă pe față că moșia postelnicului pe care am cumpărat-o de la sultan-mezat este a mea și el nu este decît un vechil pus din parte-mi ca să nu zică lumea că cumpăr moșiile stăpînului meu cu bani furați de la dînsul”.

N. F i l i m o n, *Ciocoli vechi și noi*

2. Identificați termenii arhaici din textul următor. Arătați care dintre arhaismele lexicale au dispărut și care s-au păstrat, cu un alt sens însă:

a. „Mestecate în neorînduială, se înșirau cătră ziduri chilii de slugi, grajduri de birne, acareturi, cămări, lagumuri și beciuri. Era o forfotă neîntreruptă în toate, căci de la întăiul

ceas din zi Vodă era sculat, după obiceiul său, și coborise în divanul cel mic, ca să cunoască trebuirile zilei, să iele socotelile vistleriei și să împărtească dreptate norodului. Porțile cele mari erau deschise, de asemenea ușa Divanului; și o samă de prostime aștepta în genunchi, cu căciula alături, cu fruntea plecată, cu pletele în ochi. Se aflau alți pricinași care așteptau în picioare, însă cu prea multă cuviință, strigarea aproziilor. Erau răzășii sosiți călări ori cu căruțele încă de cu noapte, pentru înfățișarea sorocită de luminatul Divan. Aducând în tăști de piele îndreptări și mărturii, urice și ispisoace, veneau pentru vechi procese cu multă îndoială față de judecățile vremelnice și cu o nedeslușită credință în judecata fără greș, cea din veci și de obște.

M. S a d o v e a n u, *Vremea Ducăi-Vodă*

b. „Nime nu îndrăzne a grăi împotriva lui, cu cît mai virtos a lucra ceva“.

C. N e g r u z z i, *Alexandru Lăpușneanu*

c. „..... Mihai ocoli cetatea și începu a o bate cu tunurile, dar, văzînd că n-o poate dobîndi, căci îi venea ajutoriu arme și bucate de la Rusciuc, și silit de greutatea iernii, o năpustă deocamdată și se întoarse în scaun la București“.

N. B ă l c e s c u, *Românii supt Mihai-Viteazul*

3. Extrageți în coloane separate pe caiete arhaismele care denumesc felurite ranguri și pe cele ce denumesc materiale ori obiecte de îmbrăcăminte:

a. „Peste zobonul de stofă aurită purta un benîșel de felendreș albastru blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari pafțale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe șiruri de mîrgăritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprîșnit cu o floare mare de smaragde“.

C. N e g r u z z i, *Alexandru Lăpușneanu*

b. „Înlăuntru era așternut fîn, peste care era pusă o scoartă roșie cu vîrgi, pe care se dea un boiernaș de provincie, îmbrăcat cu anteriu de dimie verde, cu caravani de pînză albă de casă, cu tirlici și iminei roșii în picioare, cu libadea de aba albă împodobită cu găitan negru și cu un cauc ascuțit indesat pe cap“.

N. F i l i m o n, *Ciocoi vechi și noi*

c. „În cap mergeau, ca să deschidă drumul dorobanții cu girbace și vînătorii de plăș și de Olt, cu lungi sănețe; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpităni, fiecare cu steagul ei, purtînd mîtine roșii și verzi; apoi cali domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri; îndată după aceștia, Mihnea, însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină, cu vîtașii, aprozii, armășei și lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stoffe scumpe, avînd mari podoabe și fotaze la cai; ei și cu aprozii purtau singeacul sau steagul cel mare și două tuluri turcești date de la împărăție“.

A. I. O d o b e s c u, *Mihnea-Vodă cel Rău*

d. „Princepele coborî susținut de cei doi paici ce se iviseră ca din pămînt să-l țină de subțiori. Erodiul de stîrc strălucea în minunea acelei amiezi de vară. Era ostenit. Răsufila ușor și își îndreptă statura potrivindu-și hangerul plin de briliante de la brîu. Giubeaua albă, schimbată încă de la intrarea în Bucuresci, umplea curtea de o umbră nemaipomenită“.

E. B a r b u, *Princepele*

4. Aflați sinonimele din limba română contemporană ale următoarelor arhaisme: *caraulă, catastif, cuhnie, dregătorie, harapnic, jaloba, jungher, jupîniță, obidă, ocină, obișduit, sibărie, uric*.

5. Realizați în clasă un concurs. Cîștigător este acela care în cel mai scurt timp reușește să scrie următoarele arhaisme: cinci substantive denumind arme din vechime, 5 substantive denumind corpuri anumite de oaste, 5 substantive denumind funcții militare, 5 verbe etc.

NEOLOGISMELE

„Ceea ce-l întuneca pe Felix, dîndu-i oarecare doză de mizantropie, era indifeerența tuturor, chiar a colegilor de universitate, pentru orice atitudine intelectuală, pentru orice înflăcărare ce n-avea un scop imediat, terestru“.

G. C ă l i n e s c u, *Enigma Otiliei*

NEOLOGISMELE sînt cuvinte împrumutate din alte limbi sau create recent în limba română prin mijloace proprii acesteia.

În mod greșit se consideră de către unii vorbitori că neologisme sînt doar acelea care au intrat foarte de curînd în vocabular. Neologismele au pătruns în limba română încă de prin secolul al XVI-lea, dar cele mai multe au intrat în vocabularul limbii noastre începînd din secolul al XIX-lea, fie din limba latină, fie din limbile romanice, îndeosebi din franceză (*operă, poezie, monument, arivist* etc.). Menționăm însă și împrumutarea de cuvinte noi din alte limbi, cum sînt: rusă (*izbă, steag, etc.*), germană (*sortiment, stachetă, tact* etc.), italiană (*capodoperă, spaghetti, stabiliment* etc.).

Actualmente, numeroase neologisme provin din limba engleză (*derbi, sprinter, star, start, sveter* etc.).

Des întîlnite sînt neologismele în scrierile aparținînd stilului tehnico-științific.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Din dorința de exprimare „aleasă“ unii vorbitori, puși în situația de a alege între un cuvînt mai vechi și sinonimul lui neologic, aleg neologismul, deoarece nu-și dau seama că sinonimia este doar arareori perfectă, cuvîntul din vorbirea curentă avînd un conținut semantic mai bogat.

Symptom indică o stare anormală, o tulburare funcțională, deci nu se poate spune: *Reușita spectacolului este un simptom al atmosferei de muncă. A aviza are o sferă semantică mai cuprinzătoare decît a aproba (a aviza favorabil).*

Greșelile pricinuite de dorința de exprimare așa-zis „originală“, deci mai puțin „banală“, se numesc *cultisme*. Așadar, atenție mare la sensul neologismelor folosite!

EXERCIȚII:

1. Subliniați neologismele din textele de mai jos și indicați domeniile de activitate cărora le aparțin:

a. „Focarele de infecție pricinuite de micile vietăți pe care le numim microbi, bacterii sau virusuri par mai primejdioase pentru organismul nostru decît aceste maladii pricinuite de oboeală și acumulări neștiute de emoții, dar suferința pricinuită de microbi și virusuri este mai exactă și poate și mai mică decît aceea care apare ca o consecință a inerției psihice. Microbii și virusurile provoacă în organism o reacție energică, o luptă necrutătoare însoțită de febră și tensiune generală a vieții organice, care pe planul senzațiilor se traduce prin toropeală sau pierderea conștiinței“.

M. P r e d a, *Risipitorii*

b. „Atunci Ioanide proiectă monumentul pe o peluză imensă, făcînd din parterul cam în maniera Luvrului un stilebat masiv, pe care așează, în stînga și dreapta, două loggia cu cîte patru coloane ionice de fiecare latură, asemeni propileelor sau porticului cariatidelor ... Cele două tinde erau unite în fund printr-o coloană frontală, totul compunînd o potcoavă de colo-nade ...”.

G. Călinescu, *Scrinul negru*

c. „Pe coridor între zețarie și linotip își dădu seama că tot coridorul era întunecat și că geamurile nu mai fuseseră spălate de luni de zile”.

E. Barbu, *Facerea lumii*

d. „Ecuația trebuia rezolvată pînă la cele mai neînsemnate zecimale. Nota mereu rezul-tatele observației pe un carnet, făcea medii generale, experimenta noi mișcări la mașină, extră-gea noi date, unele cifre începeau să se repete tot mai des Se apropia momentul rezolvării integrale. Se întrema la orizont obsesia planurilor înclinate. Mușat voia să introducă în sfera lui opt puteri, egale fiecare cu mașina la care se calificase”.

C. Chiriță, *Pasiuni*

2. Alcătuiți propoziții în care să se afle cîte unul din următoarele neologisme : adecvat, apo-teoză, conexiune, context, cromatică, discernămint, efervescent, a elucida, laborios, protago-nist, tonic.

3. Apelînd la *Dicționarul de neologisme*, explicați sensul acestor cuvinte : animozitate, conjunctură, demers, a denigra, efemer, elocvent, a elucida, infatuat, insinuant, insolent, ipos-tază, lealitate, licențios, mirabil, novator, ostilitate, penurie, peremptoriu, placid, platitudine, pregnant, prestigios, promotor, propensiune, pueril, recalcitrant, traumă.

4. Aflați neologismele din textele următoare și indicați sinonimele lor :

a. „Pe șemineul masiv bătea un ceas mare, pe un soclu de bronz, care sublinia tăcerea camerei și-i dădea, împreună cu alte cîteva obiecte de metal, statuete risipite pe mese, o lucire potolită ...

Ținărul, după toate aparențele un secretar foarte intim, îi zîmbi încă o dată foarte cordial, poate ca să estompeze brutalitatea sinceră a cuvintelor sale, și adăugă ...”

Al. Ivasiuc, *Apa*

b. „Punea la cale un atac general asupra operei lui Conțescu, dovedindu-i erorile, plagia-tele, lacunele și mai ales carența bibliografiei”.

G. Călinescu, *Bietul Ioanide*

c. „Lideri ai lumii, bunii noștri frați,
Noi v-am cedat și ranguri și proporții,
Dar nu putem continua, stopați
Această competiție a morții”.

A. Păunescu, *Manifest pentru sănătatea pămîntului*

d. „Din fenomene oarbe ce mă-ngrozeau alt'dată
Am deslușit natura neconținut lucrînd
Materia-n mișcare și-n forme distilată
Simetrică privesc de gînd.

...

Cînd vrei să urci mai slobod ai înnoirii munți
I-i dat și renunțării să-și aibă-n toate partea ;
La fadele nimicuri ce le-ai iubit renunți
Cînd vrei ca evul tău să-nfrîngă moartea”.

N. Labiș, *Primele tubiri*

e.

„E portul vechi și doarme la capăt de destin,
și-n van rostești în sine-ți silabele-i sonore,
să-nvii pe loc tumultul de glasuri și de prore-
ee-nfiora talazul acestui cer latin.

Din lanț de orizonturi robita mare sună.
Hai, poate să ne smulgem letargicului chei
și biruind întinsul în nopțile de lună
s-atingem țărături nouă asemeni unor zei”.

I. Vineanu, *Chemare*

f.

„În toamna violetă, compozitori celebri
Au aranjat un vast concert ...
Pe galbene alei, poezii triste declamă lungi poeme —
E-o toamnă, ca întotdeauna, cînd totul geme,
Frumos și inert.

Pe străzi elegante, ca o părere,
Femeia modernă a trecut și revine,
Tot haosul e-o veselie de eter”.

G. Bacovia, *Note de toamnă*

g.

„Dorind durată fără de contur
Nu vreau sonore cripte să mă-ncurce,
Vreau gîndul meu aerian să urce
Nestîngerit în veselul azur.

Pe coarde vechi un sunet nou să-n cerc,
S-ajung la zarea timpului în cerc,
Să intru iarăși în eternitate
Pe poarta viselor adevărate”.

Al. Philippide, *Pe poarta de corn*

h.

„Aici expozatele cele mai numeroase
Sînt bordeiele.
De la munca pămîntului
Țăranii intrau direct în pămînt
Să se odihnească.
Din loc în loc între bordeie
Sînt intercalate răscoalele :
a lui Doja, a lui Horia, Cloșca și
Crișan, a lui Tudor,
Construite de data aceasta la suprafață
Cu un uimitor simț al simetriei arhitectonice.”

M. Sorescu, *Muzeul Satului*

i.

„Luceafăr fără moarte al poeziei noastre
Din era de contrarii unde și eu exist
Mă-nchin acum la tine că ai știut ce vine
Că n-ai fost conformistul supus și optimist”.

A. Păunescu, *Odă în metru modern*

6. Folosînd *Dicționarul explicativ al limbii române extrageți pe fișe sensul cuvintelor : demers, a realiza, a (se) repercuta, a solicita, solid și steril.*

REGIONALISMELE

„Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămtiet;
Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele sar cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,
Ele sar în bulgării fluizi peste prundul din răstoace,
În cuiabar rotind de ape, peste care luna zace“.

M. E m i n e s c u Călin (file din poveste)

REGIONALISMELE sînt cuvinte cu o arie de circulație mai restrînsă, fiind folosite numai în anumite regiuni ale țării. Ele se utilizează în exprimarea neliterară. Pătrund în operele scriitorilor doar atunci cînd se urmărește realizarea culorii locale sau individualizarea personajelor, în general obținerea unor efecte artistice.

Cartofii, numiți astfel în limba comună, sînt denumiți în Moldova *barabule*, în Banat *crumpi* sau *crumpiri*, iar în Ardeal *picioci* și *crumpene*.

Și în cazul acestor cuvinte putem vorbi de regionalisme lexicale (*crivat—pat*, *berechet—belșug*, *imală—noroi*), regionalisme fonetice (*dește—degete*, *frace—frate*, *bini—bine*) și regionalisme semantice (*a tăbări—„a obosi“*).

EXERCITII

1. Explicați înțelesul cuvintelor sau al expresiilor de circulație regională din textele de mai jos:

a. „Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama cu nepăsare! la mine nu se trec acestea ... Pare-mi-se că știi tu moarea mea ... Să nu mă faci, ia acuș, să ieu culeșerul din ocniță și să te dezmiard, cît ești de mare“.

„Și cum ieșim în șleah, părerea noastră de bine: întîlnim cîțiva oameni, cu niște cară cu draniță, mergînd spre Iași. Ne întovărășim cu dinșii, de frica lăieșilor din Ruginoasa, și hai-hai, hai-hai, pînă-n ziuă, iacă-tă-ne în Tîrgul Frumos, unde-am și înjunghiat cîțiva harbuji într-ales, de ni-am potolit, deocamdată, și foamea, și setea“.

„În sfîrșit, după multe sfichiuiuri ce-a primit moș Luca de la unii-alții, cum e lumea a dracului, mergînd mai în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcările de pe ulițele Iașului, am ajuns într-un tîrziu noaptea, în cîierul Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare ...“

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

b. „Ia vezi, mă Cîrță, să nu te apuce de nas de sub cel chersin crăpat; ori, vezi, că l-or hi mîncat pișii as'noapte și te-or hi lăsat cu dinții la stele. Și vezi, de mai închipuie și ceva pentru musafiri, că doar nu ți-a hi mas numai ție șoarecii în pîntece“.

C. Hogaș, *În munții Neamțului*

c.

În locul dă arbori și copace
Cresc rodii, nărancuri și alămii
Și tot felul dă pom ce la gust place;

Riuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo: și dă unt păraie
Țărmuri-s dă mămăligă moale,
Dă pogăci, dă pite și mălaie ...

Colea vezi un șipot dă răchie
Ici dă proaspătă mursală un izvor;

Gardurile acolo-s împletite
Tot cu fripti cîrnăciori lungi, aioși,
Cu plăcinte calde streșinite ...

I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*

2. Încercați înlocuirea unor cuvinte de circulație regională din textele acestui exercițiu cu regionalisme folosite în alte zone ale țării:

Exemplu: *gîlceavă—sfadă*

a. „Ioane, cată să nu dăm cîstea pe rușine și pacea pe gîlceavă! ... Ai să pleci unde zic eu ... Luca Moșneagu, megieșul nostru, vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei“.

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

b. „Dă ... suntem și noi oameni, încheie călugărul încuind lăcata și punînd cheia sub velință. Puse perna la căpătii, cultucul mai deoparte, desfăcu și întinse oghialul pe pat și așternutul fu gata“.

C. Hogaș, *În munții Neamțului*

c.

„Flori alege, flori culege
Găsi ruja ne-mpupită
Țipă mina și mi-o rupe“.

Folclor

d.

„Nu te, taică, spăimînta,
În celărel că mi-oi intra,
Celărel de stejărel,
Mai frumos m-oi podobi,
Lua-o-i ie dintr-o mie,
Rochiță din coftoriță,
Și briu lat din Țaligrad,
Și-oi pune năsprii pe cap ...“

Folclor

3. Găsiți regionalismele din fragmentele de mai jos, explicați-le și arătați în ce constă valoarea lor stilistică:

a.

„Atunci intră în colibă și pe capătu-unei laiți,
Lumina cu mucul negru într-un hîrb un roș opaiț“.

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

b.

„Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund“.

M. Eminescu, *Dorința*

c. „S-a ridicat din tohoarca lui de la un proșap, un om măhălos, și s-a arătat în lumina focului pășind legănat. Numai după cum aducea picioarele, rar, cosind cu ele parcă, s-ar fi putut cunoaște că-i cioban. Se vedea asta însă și după glugă, după căciula dintr-un berbec, după chimirul lat și lustruit și mai ales după cămeșa scortșoasă de spălături în zer. Purta toiag nalt pe care-l ținea de sus“.

M. Sadoveanu, *Hanu Ancușei*

d. „Fata se supuse și dezvăli masa. Nevasta se ridică în picioare, își pături pe ea catrința și-și strinse sub sini birneața. Apoi intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada. Trase în picioare colțuni groși de lână sură și ciuboțele. Își frecă palmele cu busuioc și-și netezi pleoapele. Își luă pe umeri un sumăieș“.

M. Sadoveanu, *Baltagul*

4. Căutați să aflați în ce zonă a țării se folosește fiecare din cuvintele de mai jos și găsiți sinonimele lor din limba literară: *arnig, avlie, baider, bliid, bumb, cătană, clop, cortel, criglă, cucuruz, gavanos, glajă, harbuz, hulub, ir, landră, peareă, pesteleă, pită, ploier, a probozi, săhăidae, sfadă, yandroce, vipie, zloată*.

ELEMENTE DE ARGOU

„O să zic pe drum de seară
pe o strună de vioară,
o istorie șucară
că-i cu boală rea, amară ;
.....

Trist e cînticul, uitat,
de jale și lăcrămat,
ca un fante de gagiu,
trist și vechi de nu-l mai știu“.

M. R. Parascu, *Cîntic de nuntă*

ARGOUL a fost definit în două feluri, și anume ca limbaj convențional ce îndeplinește funcțiile unei exprimări codificate, păstrînd astfel secretul comunicării, și ca variantă expresivă a vorbirii unor anumite categorii de oameni ce încearcă să epateze prin utilizarea unui vocabular neobișnuit.

Așadar, argoul ia forme diferite și îndeplinește funcții diferite în vorbirea diverselor grupuri sociale. În cazul lumii interlope are în primul rînd funcția unui limbaj codificat, a unui adevărat „cifru“, pe cînd în cazul elevilor sau studenților, este mai degrabă rezultatul unei tendințe de exprimare variată și colorată, al dorinței de a șoca, dar și al fanteziei și inventivității nu îndeajuns slujită de cultura asimilată pînă la o anumită vîrstă. În ambele cazuri argoul îndeplinește însă o dublă funcție: de comunicare secretă și de potențare estetică a vorbirii argotizanților.

Iată cîteva exemple din limbajul răufăcătorilor: *broscui* „revolver“, *caramangiu* „hoț“, *mititica* „închisoare“, *felinar* „nas“, *mălai* „bani“, *sticlar* „hoț

de bijuterii“ etc. Li se adaugă termeni țigănești introduși în limbajul argotic: *biștari, a ciordi, gagiu*, etc. Limbajul argotic al studenților este mai expresiv fiind mult mai bogat și variat, recurgîndu-se la terminologie științifică, la derivare, la compunere, la sintagme, la neologisme foarte recente.

De exemplu: *arboricol* „nepregătit pentru examen“, *bestial* „extraordinar“, *binom* „cuplu de prieteni, îndrăgostiți“, *libelulă* „studentă în anul II“, *mortal* „formidabil“, *O.Z.N.* „carne de pasăre“, *scăunel* „nota 4“, *vocale* „absențe“ etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Chiar dacă argoul este pitoresc, în cele mai numeroase cazuri nu îmbogățește și nu înfrumusețează limba corectă, de aceea înlăturarea argotismelor trebuie avută în vedere în orice acțiune de cultivare a limbii. Termeni cum sînt *a agăța* „a se lega de cineva“, *caramba* „pleacă“, *dirig* „diriginte“, *flașnetă* „gură“, *gagiu* „băiat“, *a hali* „a mînca“, *mardeală* „bătaie“, *mucles* „taci“, *papagal* „gură“, *potol* „mîncare“, *roiu* „pleacă“, *a soili* „a dormi“ și altele nu pot să apară în vorbirea cuiva fără să-i trădeze lipsa de maturitate sau insuficienta instrucție.

ELEMENTE DE JARGON

.....Carò ; vèzi că fi-e rîndul ;
Dar ce făcuși acolo ! unde îți este gîndul ?
Cînd eu am dat pe riga, bați cu altă mai mare ?
.....

Așa-mi zicea deunăzi cu totul supărată,
O damă ce la jocuri e foarte învățată,
Apoi șoptind în taină cu cîteva vecine :
Vedeți, zise, ce soartă, și ce păcat pe mine ?
Două greșeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot,
A ! ce nenorocire ! ma chère, ce idiot !“

Gr. Alexandrescu, *Satiră. Duhului meu*

JARGONUL este alcătuit din cuvinte ce erau folosite de reprezentanții claselor avute din trecut pentru a evita exprimarea simplă, proprie oamenilor obișnuiți. Jargonul cuprinde mai ales cuvinte provenite din alte limbi, unele pronunțate greșit: *arevoar, arividerci, bonsoar, ciau-ciau, monșer* etc. Elementele de jargon apar în remarcabile scrieri ce și-au propus ridiculizarea așa-zisei înalte societăți de altădată, fiind sursa unui savuros comic de limbaj.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În vorbirea curentă elementele de jargon nu sînt recomandabile.

EXERCIȚII :

1. Subliniați termenii argotici și expresiile argotice din fragmentele următoare. Observați și explicați valoarea metaforică a unora dintre ele :

a. „Acolo-i rost de cirpeală, dar să nu vă prind ! O să lucreze Didina, voi numai să țineți tira și să dați cu șuriul dacă se-ntinde vreunul. Pentru asta trebuie să vă înclîțați, să nu se cunoască. Vă duceți la Goldenberg să vă împrumute niște țoale mai ca lumea, domni să-mi fiți, să nu se ginească. Sidiliți-vă, treaba voastră ce faceți, altfel dă dracu-n voi. Și să v-alegeți niscai umblători mai ca lumea, nu scroabe ori șalupe, să vă ridă urîții ăia“.

„S-au vinturat ce s-au vinturat prin fața prăvăliilor și-au ochit un husăn de avea bani grubă pe el ... Codoșul a ginit unde ținea tașca și s-au luat după el“.

E. Barbu, *Groapa*

- b. „Îl făceau toți zurbagiu,
dar altul ca el nu știu :
ăl mai prima barbugiu,
cuțitar, caramangiu,
ca un fante de spațiu“.
.....
Toată partea muierască
a sărit să-l oblojească,
da el nu vroia de loc ;
se ținea doar de mijloc
și și-a pus o barză-n cioc,
a aprins-o și-a zîmbit ...“

M. R. Paraschivescu, *Rică*

2. Subliniați elementele de jargon din textele de mai jos. Precizați limba străină din care provin :

- a. „Parol, chiar eu l-am cumpărat! zise tanti Mița.“

I. L. Caragiale, *D-l Goe...*

- b. Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el și madam Georgescu, iar gramama, în odaia copiilor cu puiul“.

I. L. Caragiale, *Tren de plăcere*

- c. „Bravo, bei-mu ; mă bucur că ești plin de itichi“.

„... voiește să aibă din partea domniei-tale o scrisoare prin care să arăți că am venit în adevăr la domnia-ta și ne-am agrichisit în treaba aceasta“.

.....

N. Filimon, *Ciocoli vechi și noi*

SENSUL CUVINTELOR

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei“.

Miorița

Cuvintele au valoare denominativă, adică denumesc obiecte, acțiuni, însușiri, stări, relații etc. Întîlnim în vocabular cuvinte cu un singur înțeles (*azot, călămară, strung*) și cuvinte avînd mai multe înțelesuri (*carte, masă, foc* etc.). În cazul acestora din urmă, unul din sensuri este cel principal, iar celelalte sînt secundare. Sensul obișnuit al cuvintelor se numește *sens propriu*, iar altele, obținute de regulă prin transfer, se numesc *sensuri figurate*. Acest transfer al denumirii de la un obiect la alt obiect se realizează prin metaforă, metonimie ori sinecdocă.

METAFORA este punerea semnului identității între două obiecte diferite, lucruri, ființe, persoane, prin numele lor sau pe baza unei analogii. Ea se sprijină deci pe asemănarea dintre obiectele respective.

Exemplu : „Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă

Prin care trece albă regina nopții moartă“.

M. Eminescu, *Melancolie*

METONIMIA exprimă cauza prin efect și, invers, conținutul prin obiectul care îl conține, abstractul prin concret, autorul în locul operei, numele locului în locul produsului, obiectul posedat în locul posesorului. În acest caz întîlnim deci o legătură de natură interioară, înlocuirea termenilor făcîndu-se pe baza altor raporturi decît asemănarea.

Exemplu : „S-așteptăm să se prefacă mustul fără preț în vin
și Cotnarul amintirii în pahare să se toarne“.

I. Pillat, *Crama*

SINECDOCA este considerată ca o varietate a metonimiei, exprimînd partea prin întreg, particularul prin general, pluralul în locul singularului, materialul în locul obiectului, genul în locul speciei. Raporturile pot fi și inversate. Deci un termen cu sferă mare de cuprindere se substituie unuia cu sferă mai redusă și viceversa.

Exemplu : „Zdrobită-n praf murea arama“.

O. Goga, *Oltul*

EXERCIȚII :

1. Subliniați fiecare metaforă, metonimie ori sinecdocă, străduindu-vă să o explicați :

- a. „S-a ivit pe culme Toamna,
Zina melopeelor,
Spaima florilor și doamna
Cucurbitaceelor“.

G. Topîrceanu, *Rapsodia de toamnă*

- b. „Drumet, bătut de gânduri multe,
Ne lași atît de greu pe noi,
Îmbrățișîndu-ne cîmpia,
Te uiți adesea înapoi“.

O. Goga, *Oltul*

- c. „Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai pîinii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea“ ...

O. Goga, *Clăcașii*

- d. „Tu ești în vară, eu sunt în vară. În vară pornită
către sfîrșit, pe multe-amîndoi la cumpăna apelor.

Cu gînd ducăuș — mîngii pămîntului.
Ne-aplecăm peste stînci, subt albastrul neîmplinit“.

L. B l a g a, *La cumpăna apelor*

e. „Doar cînd urc poenele
mi se-ncarcă genele

subt amiaza fierului
de picurii cerului.

Plîng spre zarea dorului
cu lacrima norului“.

L. B l a g a, *Cîntecul călătorului în toamnă*

f. „La lămpi de gheață, supt zăpezi,
Tot polul meu un vis visează,
Greu taler scump, cu margini verzi,
De aur, visu-i cercetează“.

I. B a r b u, *Rîga Crypto și lăpona Enigel*

g. „Ca ieri sosi bunica ... și vii acuma tu !
Pe urmele berlinei trăsura ta stătu“.

I. P i l l a t, *Aci sosti pe vremuri*

h. „Septembrie cu drumuri de aramă prin pădure,
cu-ntîrzieri de cornuri și povîrnișuri moi
pe cari se-opresc din umblet întoarcerile sure
de turme cu talange și botul în trifoi,
cu haitele de vînturi gonește păsări ude
și toamnă-n desfrunzire făclii cu floarea-n jos,
iar resemnarea-și rupe un chiot ce se-aude
din via luminată cu pulbere de os“.

I. V i n e a, *Dîintr-o toamnă*

i. „Ne bate primăvara în inimi ! ... Să-i deschidem !
Lapislazulii lumii sînt toți în ochii tăi,
Cît negurile vieții putem să le desfidem
Alt soare să aprindem pe vechile ei căi ...
E mîna ta în aer ? Sau prima rîndunică ?
E tremur lung de pleopă ? Ori gingaș flutur viu ?
Bob roșu de măceașă mi-ntinde gura-ți mică.
Trunchi zvelt de măr cu roadă e trupul tău mlădiu ...“

V. V o i c u l e s c u, *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare,*
CLXVIII

j. „O, voi mirosuri, minunatelor
pentru că inima mea călătorește
Uneori spre copilărie
prin tunelul vostru.
O, voi culorilor, fățarnicie
a luminii“.

N. S t â n e s c u, *Ars poetica*

2. Încercați, chiar apelînd la citate din scriitori cunoscuți, să dați cîteva metafore pentru
cuvintele: deșert, lună (astrul ceresc), ocean, soare, stele.

EVOLUȚIA SENSULUI UNOR CUVINTE

„Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prost de felul lui.
Și era neam de mazîl ...“

I. N e c u l c e, *Letopiseșul Țării Moldovei*

De-a lungul anilor, unele cuvinte și-au schimbat înțelesul. Evoluția sensu-
lui unor cuvinte se realizează, de obicei, prin restrîngere sau prin extensiune.

Verbul *a certa*, bunăoară, așa cum observăm în poezia *Scrisoarea III*, este
folosit de M. Eminescu, profund cunoscător al limbii textelor vechi, cu sensul
de *a pedepsi*. Exemplele de acest fel pot continua. În textele vechi *a cerși* în-
seamnă *a cere orice*, pe cînd azi *a cerși* înseamnă *a cere de pomană*. În scrierile
lui I. Creangă întîlnim cuvîntul *nemernic* cu sensul de *pribeag*, pe cînd în vor-
birea curentă de azi *nemernic* înseamnă *om de nimic*. O lărgire vizibilă a sen-
sului se observă în cazul cuvîntului *casă*, care însemna odinioară *locuință*
modestă, cocioabă chiar, și care azi poate însemna orice fel de locuință, indiferent
de dimensiunile ei.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În multe cazuri sensul vechi al cuvîntului nu poate fi folosit în exprimarea
curentă din vremea noastră, pentru a fi evitate nedoritele confuzii.

EXERCITII :

1. Arătați care este în context sensul cuvintelor subliniate :

A. Începură și ei a plînge ; și se făcu acolo la dînșii o plîngere și o jelanie de te luau fiori
de milă“.

P. I s p i r e s c u, *Fata săracului cea isteafă*

B. a. ... Și le-au dires împăratul cu mîna lui tuturor cite un pahar de vin“.

I. N e c u l c e, *Letopiseșul Țării Moldovei*

b. „... la spatele fieștecăruia boier dvorea cite o slugă care dregea“.

C. N e g r u z z i, *Alexandru Lăpușneanul*

c. „Muncitorii pe-a lor prispă dreg uneltele de muncă“.

V. A l e c s a n d r i, *Dimineața*

C. „Atunci provedința, văzînd-o bătrînă și sluțită de nelegiuiri, tînde mîna și alege dintre
ea pre un neînsemnat boier, pe un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut ...“

C. N e g r u z z i, *Negru pe alb*

D. „O gvardeie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte,
își aflaseră scăpare lîngă Alesandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți ;“ ...

„Începură a zice din surle, și bucatele se aduseră pe masă“.

C. N e g r u z z i, *Alexandru Lăpușneanul*

E. „Altă zidire, iar cu adunare de multe monede, medaluri și alte măruntaie tot din vechime“.

„Apoi, bez frumuseța drumurilor, pe amîndoa părțile de drum sînt locurile de semănături, și fieșcare muncitor își are locul *închipuit* întocmai ca o grădină, *hotărît* în patru colțuri și împrejurat cu șanț pînă care curge apă“.

D. G o l e s c u, *Însemnare a călătoriei mele*

F. „El începu îndată a se ocupa să vindece rănila și *ticăloșia* ce pustiirile războiului adusesese asupra țării“. [...]

„[...] cu pedeapsă de o *gloabă* de două sute de scuzi de aur pentru acei ce va călca această poruncă“.

N. B ă l c e s c u, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*

2. Comentați evoluția semantică a următoarelor cuvinte: despot, județ, mișel, moșie, pionier, sărman.

MONOSEMIE ȘI POLISEMIE

„Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp, nici loc,
Și nu cunoaștem moarte.“

M. E m i n e s c u, *Luceafărul*

Cuvintele care au doar un singur înțeles se numesc cuvinte monosemantice (*raboteză, pix, portocală* etc.).

Cuvintele care au două sau mai multe sensuri (de obicei acestea fiind înrudite prin înțeles) se numesc cuvinte polisemantice (*stea, baie, gură* etc.). Sensurile cuvintelor polisemantice, care, de altfel, sînt foarte numeroase în limba română, se precizează în context:

Merg să fac o baie.
Am intrat cu prosopul în baie.

EXERCITII :

1. Arătați care sînt sensurile cuvîntului **limbă** în următoarele enunțuri :

a. „Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere“.

M. E m i n e s c u, *Epigonii*

b. „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă“.

M. E m i n e s c u, *Serisoarea III*

c. După ce a stat o noapte în ploaie, sergentul se întoarce în zori la comandant cu o limbă, care se dovedi foarte prețioasă prin informațiile date.

d. Prietenul său îl numea pe Șoimaru „limbă dulce“.

e. Limba mare încremenise în dreptul orei zece.

2. Enumerați cîteva sensuri ale cuvîntului **stea**.

3. Dați exemple de expresii sau locuțiuni în alcătuirea cărora se află cuvintele : arde, casă, ciur, dinte, mină, pline, sînge, suflet.

4. Explicați sensurile diferite ale cuvîntului **cap** în următoarele propoziții :

Adevăratul cap al răsculaților era însă Tudor. Prin această manevră și-au creat un cap de pod. Cap al, mînte ce-ți mai trebuie. La cap bastonul avea o mică scobitură. Dactilografa zăbovi puțin pînă făcu un cap de pagină. „... să le fie cap și începătură urmașilor“.

OMONIMELE

„... Iar în care ce avut,

Ce merinde-s de vîndut ?

.....

Dar merindele-s a cui ?

A lui Petrea Majăului,

Care-i om de omenie ...“

V. A l e c s a n d r i, *Visul lui Petru Rareș*

OMONIMELE sînt cuvinte care au aceeași formă, dar înțeles deosebit. Exemplificăm prin cuvîntul **toc** (al ușii ori ferestrei), **toc** (pentru ochelari) **toc** (indicativ prez., pers. I sg., de la verbul *a toca*), **toc** (interj.) etc. Este întîlnită omonimia totală ca în cazul cuvintelor : **coș** „obiect din nuiele împletite“, **coș** „cerc metalic prevăzut cu plasă la jocul de baschet“ și **coș** „canal pentru evacuarea fumului“, ori **leu** „animal“ și **leu** „monedă“. Întîlnim însă și o m o n i m e p a r ț i a l e, diferențierile făcîndu-se prin accent (törturi—tortûri) sau prin formele de plural. De exemplu, **corn** „arbore“, **corn** „formațiune cornoasă la animale“, **corn** „specialitate de pîine“ are forme diferite de plural : **corni, coarne, cornuri**.

EXERCITII :

1. Subliniați omonimele din textele de mai jos, explicîndu-le sensurile și precizînd valoarea lor morfologică.

a.

„Mai am un singur dor :

În liniștea serii

Să mă lăsați să mor

La marginea mării“.

M. E m i n e s c u, *Mai am un singur dor*

„Mă dor de crudul tău amor

A pieptului meu coarde ...“

M. E m i n e s c u, *Luceafărul*

„Mai ! Mai ! și aurora cu lacrimi de topaze,

Mai ! albele calicii de crini, dulci fiori de-amor,

Și vocile de frunze, și raze, și extaze ...“

A l. M a c e d o n s k i, *Mai*

- b. „— La lăptărie, talmăcește ohelnerul, care e deprins cu vorba lui d. Mitică.”
.....
„Din Dobroteasa apucă la stînga, să lăsă pe chei în Plața Mare.”
.....
„— S-a găsit în plus un pol de aur ...”

I. L. Caragiale, *Inspectiune*

„Care cu poveri de muncă
Vîn încet și scîrțîind”.

G. Coșbuc, *Noaptea de vară*

„Și pîinea coaptă-n casă într-un cuptor demol
S-o guste pinguinii tot proaspătă la pol”.

T. Arghezi, *Cel ce gîndește singur*

„El asculta tremurător
Se aprindea mai tare
Și s-arunca fulgerător,
Se cufunda în mare”.

M. Eminescu, *Luceafărul*

- c. „Cer inimi ca văpaia de cratere-n erupții
Pornite-n dăruire, solemne în blestem ...”

N. Labiș, *Clis*

„Un cer de stele dedesubt
Deasupra-i cer de stele”.

M. Eminescu, *Luceafărul*

- d. „Din izvoare și din girle
Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvîrle”.

M. Eminescu, *Freacă de codru*

- e. „Dreptatea, deocamdată, infrîntă, tot mai cere
Răsplată măsurată pe muncă și durere
Dar subțit cuvînt că unul are un simț și o minte
Și altul brațe grele, vorbirea asta minte ...”

T. Arghezi, *1907*

- f. „Și cu fiorul care poartă
Pe cei încrezători în frați,
V-am plîns la fiecare poartă
Durerea morților uitați”.

O. Goga, *Fără țară*

2. Folosind exemplul textelor de la exercițiul 1, găsiți alte asemenea citate din operele recunoscute ale scriitorilor noștri, comentînd omonimele.

3. Explicați sensul cuvîntelor scrise cursiv, aflați omonimele lor și comentați și sensul acestora.

- a. „Ieși Zamfira-n mers isteț
Frumoasă ca un gînd răzleț
Cu trupul nalt, cu părul creț,
Cu pas ușor”.

G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*

- b. „Ca fire de păianjen din ceruri la pămînt
Și-a tors argintul luna în mii și mii de raze ...”

Al. Macedonski, *Sub munte*

- c. „Robit mereu de clipa care vine
De ce vreau veșnic clipa cea de-acum
Și-alerg rodită s-o culeg în mine
Crin răsărit în pulbere de drum”.

Al. Philippide, *Invocație*

- d. „Era în miezul zilelor de vară
Și soarele, din drumul lui de pară
Își trimitea săgețile aprinse.
Din brîul lui, din haina lui semină,
Descopciate fînte de lumină
Cădeau sfărmate-n pulbere de rază ...”

O. Goga, *Clăcașii*

4. Comentați omonimele cuvîntelor de mai jos, menționînd în paranteză sensul fiecăruia dintre ele și valoarea morfologică: bilă, broască, capră, cascade, filială, lac, lin, mină, operă, par, post, port, rasă, vie, vin.

SINONIMELE

„Pe aceeași ulicioară
Bate luna în ferești,
Numai tu de după grații
Vecinic nu te mai ivești !...”

Vîntul tremură-n perdele
Astăzi ca și alte dăți,
Numai tu de după ele
Vecinic nu te mai arăți !”

M. Eminescu, *Pe aceeași ulicioară*

[SINONIMELE] sînt cuvinte care au formă diferită și înțeles identic sau foarte asemănător: amor, iubire, dragoste.

Sinonimie perfectă, care poate fi folosită în limbajul tehnico-științific, întîlnim destul de rar:

natriu—sodiu, kalium—potasiu, smalț—email,
vocabular—lexic, parataxă—juxtapunere.

De obicei, nu putem însă vorbi de o perfectă identitate a sensului, existînd nuanțe diferite. Iată un exemplu, devenit clasic, de serie sinonimică în care cuvintele alcătuitoare indică o creștere a intensității senzației: teamă, frică, spaimă, groază, angoasă.

Pot fi întâlnite și expresii sinonime ale unui cuvânt ori ale altor expresii.
De exemplu : *a fugi*, *a o lua la sănătoasa*, *a o rupe la fugă*, *a-l sfirli călcăiele*,
a o zbughi etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Sinonimele trebuie folosite cu foarte mare grijă.

Cuvântul *iz*, sinonim al lui *miros*, nu e recomandabil să fie utilizat într-o exprimare cum ar fi : *Totul avea un iz de curățenie*, deoarece *iz* înseamnă de obicei *miros neplăcut*. La fel *a staționa*, folosit de regulă pentru vehicule, nu e indicat a se folosi în locul lui *a sta* atunci când e vorba de oameni.

În anumite expresii însă, înlocuirea cuvintelor prin sinonime nu este posibilă, efectul unei asemenea încercări fiind cîteodată hilar. Exemplificăm prin : *a face ochi* (despre puii unor animale), *a realiza ochi*, *a alcătui ochi*.

Sinonimia contribuie la înlăturarea repetărilor, fapt pentru care este întâlnită în limbajul literaturii artistice.

EXERCITII :

1. Aflați sinonimele cuvintelor subliniate în texte. Observați dacă prin înlocuire expresivitatea limbajului are de suferit sau dacă, alteori, sinonimia este cerută de necesitatea evitării repetiției :

a. „Dușu ar fi voit să-l ieie de pept și să-l arunce pe fereastră. Auzi obrăznicie ! nici măcar timp de răzgîndire să nu-i lase !“

I. Slavici, *Comoara*

b. „În urma lor fetele sprintene adună cu secerea harnică brazdele în mănunchi. Vin apoi flăcăii cu brațe vînjoase, întind legătura, adună mănunchii pe ea și o strîng sub genunchel lor greu, ca țeapăn să fie snopul.“

I. Slavici, *Pădureanca*

c. „Zac acolo, la mari adîncimi, într-o haotică învîlmășeală, blocuri enorme de piatră, îngrămădite unul peste altul. Dar, oricît s-ar fi lipit, sub uriașă apăsare a propriei lor greutate și a milioane de ani, între ele tot a rămas o fisură.“

G. Bogza, *Țara de platră*

d. „În îmbrăcămintea lui serioasă, de profesor, în tonul academic, cum să-ți spun ? cu care vorbea, superioritatea intelectuală și de om de lume pe care o manifesta nu ți-ar fi permis nici o clipă să crezi că unui asemenea om îi poți face ofensa să-i oferi un post de secretar al unei fundații particulare pe care noi l-am încredințat unui tînăr student recomandat de un profesor.“

C. Petrescu, *Patul lui Procust*

e. Petre se apucase de dimineață să dreagă poarta dinspre uliță din care numai stîlpii mai erau întregi în picioare ... Nevoie așa mare n-ar fi fost. Cum a stat un an și jumătate de cînd s-a prăpădit tatăl său, ar mai fi putut sta.“

L. Rebreanu, *Răscoala*

f. „Cetatea (Hotinului) era mută și pustie ca un mormînt de urieș. Nu se auzea decît mura valurilor Nistrului, ce izbeau regulat stîncosele ei coaste, sure și goale, și strigătul monoton al ostașilor de strajă, cărîi întru lumina crepusculului se zăreau răzimați de lungile lor lance.“

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanu*

2. Străduiți-vă să găsiți și sinonimele de circulație regională ale unora dintre cuvintele următoare : *a flecări*, *gălăgie*, *grajd*, *a izbueni*, *mocirlă*, *a mustra*, *a (se) nărui*, *nătăflet*, *năzbîtie*, *pat*, *pivniță*, *porumb*, *a seotoei*, *sîrijit*. Veți folosi în acest scop cunoștințele dobîndite la anterioarele exerciții de vocabular.

3. Încercați să stabiliți seriile sinonimice complete ale cuvintelor ce urmează, semnalînd, dacă există, diferențele de nuanță : *etern*, *filă*, *neclar*, *pădure*, *a persecuta*, *popor*, *progres*, *pudie*, *puternic*, *reputat*, *a (se) ruina*, *serios*, *silitor*, *soldat*, *a (se) stabili*, *a striga*, *urias*, *zburdalnic*.

4. Alcătuiți seriile sinonimice (apelînd chiar și la expresii) ale cuvintelor : *carte*, *elev*, *a (se) lupta*, *a se minia*.

5. Găsiți sinonimele cuvintelor de mai jos apelînd chiar și la regionalisme. Arătați dacă sinonimia e perfectă sau nu : *a crea*, *curte*, *fabulos*, *ferm*, *gălăgie*, *indiferență*, *indiscutabil*, *iscusință*, *îndrăzneț*, *îndrumare*, *mulțime*, *naiv*, *necăjit*, *revoltă*, *zăpadă*.

6. Subliniați cuvintele sinonime din textele următoare. Explicați eventual etimologia acestora :

a. „Zadarnică, o rază mîngîie prin zăbrele
Amara nostalgie a tristei filomele.
Se-avîntă, se rănește și se strînge.
El împăcat că-i cîntă, privighetoarea plînge.“

T. Arghezi, *Privighetoarea*

b. — „Bună vreme, măi băiete !“ — „Mulțămim, voinic străin !“
— „Cum te cheamă, măi copile ? — „Ca pe tata-meu — Călin“ ;

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

c. „După pînza de paianjăn doarme fata de-mpărat ;
Încată de lumină e întinsă în crivat.
.....
Sub pleoapele închise globii ochilor se bat,
Brațul ei atîrnă leneș peste marginea de pat“ ;

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

7. Explicați opțiunea marelui cunoscător și creator de limbă română care a fost Mihai Eminescu pentru un anume cuvînt dintre sinonime, în funcție de context (chiar dacă acesta este o metaforă) :

A. a. „Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronică bătrîne.“

b. „Toate-s praf... Lumea-i cum este... și ca dînsa sîntem noi.“

M. Eminescu, *Epigonii*

B. a. „... și se-apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.“

b. — „Cum ? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot ?“

c. „Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag ?
Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag ?“

M. Eminescu, *Scrisoarea III*

C. a. „Vin' cu mine, rătăcește
Pe cărări cu cotituri,
Unde noaptea se trezește
Glasul vechilor păduri.

b.
Îi răspunde codrul verde
Fermecat și dureros,
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos“.

M. Eminescu, *Lasă-ți lumea ...*

D. a. „Îl vede azi, îl vede mâni,
Astfel dorința-i gata ;
El iar privind de săptămîni,
Îi cade dragă fata.

b.
Și cînd pe pat se-ntinde drept
Copila să se culce,
I-atinge minile pe piept,
Închide geana dulce“ ; ...

M. Eminescu, *Luceafărul*

ANTONIMELE

„Cum să scap de rău, de bine ?
Încotro să fug de mine,
Pre pămînt să nu mai știu
De sînt mort sau de sînt viu ?“

V. Alecsandri, *Cîntice de lume*

ANTONIMELE sînt cuvinte cu formă diferită și care se opun ca înțeles :
alb — negru, frumos — urît, material — imaterial, nicăieri — pretutindeni,
a pleca — a veni, ritmic — aritmic, a urca — a coborî, vîrstnic — nevîrstnic etc.
Și antonimele sînt folosite cu precădere în limbajul literaturii artistice pentru
sublinierea unor contraste.

EXERCITII :

1. Găsiți cuvintele antonime din fragmentele care urmează. Observați valoarea lor morfologică
și demonstrați rostul folosirii lor în texte :

a. „Bucurie, durere, în tine se-mbină
Blîndă lumină — tăioasă lumină —
Naltă vibrație împrăstie în fire
Și pentru creștere, și pentru pieire“.

N. Labiș, *Comunistului*

b. „Trăim bucurii ori mîhniri
Nopti zburcîm ori calme,
Zile voioase ori triste
Albe și negre cucoare ...“

N. Labiș, *Versuri de dimineață*

c. „Moftangiul poate avea sau nu profesiune, poate fi sărac sau bogat, prost ori deștept,
nerod ori de spirit, tînăr, bătrîn ...“

I. L. Caragiale, *Românul*

d. „Mi se întîmpla din cînd în cînd să mă aflu cu Caragiale într-o cafenea, într-un restau-
rant, la vreo serbare, undeva, unde sînt mulți oameni, care intră, ies, vin, stau, se duc, și tre-
ceau ceasuri întregi fără ca să schimbăm vreo vorbă“.

I. Slavici, *Pagini alese*

e. „Dacă stăm strîmb și judecăm drept, se cuvenea să mărturisesc că de mulți ani nu eram
nici sănătos, nici bolnav, nici fericit, nici nefericit“.

Z. Stancu, *Pădurea nebună*

2. Aflați unul sau mai multe antonime ale cuvintelor care urmează. Observați cum au fost
formate cîteva dintre ele : **adevăr, bun, cinstit, corect, cult, curajos, curat, fericit, frumos, egoist,**
harnic, înalt, mic, prietenos, slab, subțire, vesel.

3. Utilizînd prefixele negative : **ne-, i(n), a-**, formați antonimele cuvintelor : **egal, logic, mate-
rial, moral, priceput, util.**

PARONIMELE

PARONIMELE sînt cuvinte cu formă asemănătoare, dar cu înțeles
diferit : *(a) colaborează* „a participa alături de alții la realizarea unei acțiuni, a unei
opere care se efectuează în comun“, *(a) coroborează* „a întări, a sprijini, a da putere“,
funcțional „care ține de o funcție, privitor la o funcție“, *funcționar* „salariat
care îndeplinește o muncă cu caracter administrativ“ (învechit).

Datorită asemănării atît în pronunțare cît și în scriere, paronimele consti-
tuie sursa unor frecvente și grave greșeli de exprimare, fapt care cere o deose-
bită atenție din partea vorbitorilor.

Literatura satirică și umoristică apelează deseori la paronimie.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Sensul paronimelor trebuie bine cunoscut, cu atît mai mult cu cît unele
paronime sînt în același timp antonime.

EXERCITII :

1. Explicați sensurile paronimelor. Observați că unele sînt chiar antonime : **complement —
compliment ; declama — reclama ; ezoteric — exoteric ; ineligibil — inteligibil ; inerva — enerva ;**
insidios — invidios ; insolent — indolent ; literal — literar ; riguros — viguros ; stimula — stipula ;
temporar — temporal.

2. Aflați paronimele din textul de mai jos și arătați care sînt diferențele semantice dintre ele :

„Exista o problemă de ordin familial care îl putea împiedica să își realizeze visul său de
navigator solitar. Maria, nevasta lui, originară dintr-un sat de munte, nu găsea de loc ideea
plecării pe mare foarte originală.

Cu recunoscutul său tact, Dan, care îl tratase mereu foarte familiar, s-a dovedit și cu acest
prilej solidar cu el“.

PLEONASMUL

PLEONASMUL este o greșeală de exprimare, constând din combinarea a doi termeni avînd de fapt același înțeles, determinatul incluzînd în sfera sa semantică și sensul determinantului: *babă bătrînă, avansați înainte* etc.

Întîlnim și anumite pleonasme duble, născute din dorința de a accentua asupra unui lucru ce devine de necontestat: *Am văzut cu ochii mei*.

Este limpede că nu se poate vedea decît cu ochii și firește numai cu ochii celui care vorbește.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Pleonasmele apar datorită necunoașterii sensului unor cuvinte, mai ales al unor neologisme. Foarte frecvente sînt pleonasmele născute prin acordarea gradelor de comparație (comparativ, superlativ) unor adjective al căror conținut lexical implică ideea de comparativ sau de superlativ.

Superior înseamnă *mai bun, mai sus*, deci *mai superior* este o formulare greșită. *Optim* are sensul de *cel mai bun*, deci formularea (*cel*) *mai optim* este și ea greșită.

Aceeași situație, deși este mai discret nuanțată, o întîlnim în cazul adjectivului *principal*, care înseamnă „*cel mai important*”, deci îl exclude pe „*cel mai principal*”. Tot pleonastică este și o formulare de genul *a îndruma calea*. Dovadă a unor carențe în cultura personajelor, pleonasmul este folosit în literatura satirică.

EXERCIȚII :

1. Arătați ce fel de greșeli de exprimare conține textul respectiv și explicați-le :

Revin din nou la o afirmație pe care am mai spus-o, și anume că, deși cel mai principal lucru l-am făcut, nu putem vorbi de rezultate mai superioare, rodnice și fructuoase, atîta vreme cît în celelalte domenii nu avem realizări. Trebuie să revedem din nou ceea ce ne-am propus și să colaborăm împreună mai spornic.

2. Dați 5 exemple de expresii pleonastice.

ÎMBOGĂȚIREA VOCABULARULUI

Față de gramatică, lexicul are o superioară capacitate de transformare, căci unele cuvinte dispar ori sînt rar întîlnite, pe cînd altele noi pătrund în limbă, avînd menirea de a denumi noi concepte.

Îmbogățirea vocabularului se realizează pe două căi. Una este *externă* și constă din împrumuturi din alte limbi, iar alta este *internă* și recurge la mijloacele existente în limba noastră, adică la *derivare, compunere* și *schimbarea valorii gramaticale*.

ÎMPRUMUTURILE

Dezvoltarea vocabularului pe cale *externă*, adică prin împrumuturi, se face *direct* (prin vecinătatea dintre popoare sau alte contacte nemijlocite) ori *indirect* (prin cărți, filme, televiziune).

Putem spune că în multe cazuri împrumuturile au fost determinate de situații ori evenimente ale istoriei poporului nostru. Unele sînt neologisme, altele sînt vechi, chiar scoase din uz astăzi. Menționăm împrumuturi din limbile *turecă* (*baclava, cafea, chiftea* etc.), *greacă* (*a firitisi, folos, a plictisi* etc.), *maghiară* (*a sudui, talpă, tobă* etc.), *rusă* (*iurtă, stacană, spangă* etc.), *germană* (*șpriț, spital, șurub* etc.), *franceză* (*alibi, bijuterie, meniu*), *italiană* (*stampă, stimabil, torță* etc.), *engleză* (*interviu, steward* etc.).

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Dificultățile legate de folosirea împrumuturilor le-am specificat atunci cînd am prezentat neologismele sau arhaismele.

EXERCIȚII :

1. Indicați limba străină din care provin cuvintele împrumutate întîlnite în textele ce urmează.

Observați și transformările fonetice pe care acestea le-au suferit prin adaptarea la specificul limbii noastre.

Folosiți pentru aceasta **DEX-ul** sau **Dicționarul de neologisme**.

a. „Ceea ce-l întuneca pe Felix, dîndu-i oarecare doză de mizantropie, era indiferența tuturor, chiar a colegilor de universitate, pentru orice atitudine intelectuală, pentru orice înflăcărare ce n-avea scop imediat, terestru”.

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

b.

„Da, mai avem cîte ceva prin țară,
ceva Carpați, și-o apă tutelară,
și riuri ce nu vor să curgă-afară,

În ale lumii strîmbe vaviloane
mai sîntem douăzeci de milioane.

Aci, întregi, cu vii, ca și cu morți,
latinizînd sub veșnicele bolți.
Contați pe noi ! Rămînem. Sîntem Toți.

A. Păunescu *Da, mai avem*

MIJLOACE INTERNE

În preambulul acestui subcapitol trebuie să facem cîteva precizări utile pentru evitarea unor confuzii posibile.

Există *sufixe lexicale* și *prefixe* cu ajutorul cărora, pornind de la o *rădăcină* sau *morfem radical* (elementul comun mai multor cuvinte cu sens înrudit), se formează o *familie de cuvinte*. Spre exemplu, de la rădăcina *fac* se formează alte cuvinte, cum sînt: *face, facere, desface, reface* etc., ce alcătuiesc *familia de cuvinte*.

Morfemele (afixe, desinențele, alternanțele fonetice, cuvintele auxiliare), la rîndul lor, ajută la exprimarea categoriilor gramaticale. Cele care se folosesc pentru exprimarea genului, numărului, cazului și persoanei se numesc *desinențe*,

iar cele care ajută la exprimarea modurilor și timpurilor se numesc *sufixe gramaticale*.

Toate formele flexionare care derivă dintr-un același morfem radical alcătuiesc o *paradigmă*.

Ne interesează deocamdată să subliniem deosebirea clară dintre *familia de cuvinte* și *paradigmă*. În cele ce urmează ne ocupăm de familiile de cuvinte, cuprinzând deci termeni obținuți cu ajutorul *sufixelor lexicale* și *prefixelor*.

[Derivarea] constă în formarea de noi cuvinte cu ajutorul *sufixelor lexicale* și al *prefixelor*. În funcție de cuvântul obținut după atașarea *sufixelor lexicale*, acestea din urmă sînt de mai multe feluri:

- a. sufixe substantivale: *-ar* (*strungar*); *-easă* (*lenjereasă*), *-iță* (*căpriță*), *-ime* (*mulțime*), *-ie* (*florărie*)
- b. sufixe adjectivale: *-ese* (*lineresc*), *-os* (*dureros*)
- c. sufixe verbale: *-a* (*a brăzda*), *-ui* (*a locui*), *-iza* (*a fraterniza*)
- d. sufixe adverbiale: *-ește* (*muncitorește*) etc.

În funcție de înțelesul lor, sufixele sînt:

a. *augmentative* (formează substantive care arată că obiectul denumit este mai mare decît de obicei, pare astfel sau așa îl consideră vorbitorul): *-an* (*flăcăuan*), *-andru* (*cățelandru*), *-oi* (*băiețoi*), *-oaie* (*căsoaie*).

b. *diminutive* (formează substantive, adjective, uneori chiar adverbe și pronume care arată că obiectul denumit este mai mic decît de obicei, pare astfel sau așa îl consideră vorbitorul): *-aș* (*copilaș*); *-el* *-ea*, *-ică* (*toiegele*, *Ionel*, *mărunțea*, *măturică*); *-ior*, *-șor* (*bătrînior*, *căpșor*); *-ioară*, *-cioară*, *-șoară* (*inimioară*, *mustăcioară*, *vilișoară*); *-iță* (*porțiță*, *Mihăiță*) etc.

c. pentru cuvintele denumind agentul: *-ar*, *-er* (*morar*, *oier*); *-aș*, *-eș* (*cosaș*, *băieș*); *-easă* (*croitoreasă*); *-ăreț* (*vorbăreț*); *-giu* (*bragagiu*); *-ist* (*tractorist*); *-tor* (*vopsitor*) etc.

d. pentru denumirea unor însușiri: *-at* (*mobilat*); *-bil* (*credibil*); *-esc* (*cărturăresc*); *-iu* (*auriu*); *-ăreț* (*vorbăreț*).

e. pentru denumiri abstracte: *-ătate* (*bunătate*); *-ie* (*viclenie*); *-anță*, *-ență*, *-ință* (*speranță*, *rezistență*, *credință*); *-ime* (*agerime*); *-ism* (*realism*).

f. pentru denumirea unui grup sau colectivități: *-et* (*făget*); *-ime* (*studențime*); *-iș* (*aluniș*); *-iște* (*porumbiște*).

g. pentru nume proprii de familie: *-eseu* (*Popescu*); *-eanu* (*Corneanu*); *-iu* (*Procopiu*); *-oiu* (*Șerbănoiu*) etc.

Numărul sufixelor și chiar al categoriilor de sufixe este mai mare, noi mulțumindu-ne a le înșirui pe cele mai importante. După cum s-a văzut, unele sufixe pot să aibă valori diferite.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Derivarea cu sufixe prezentată în exemplele de mai sus se numește *derivare progresivă*, realizată fiind prin adăugarea sufixului. E întîlnită însă și așa-numita *derivare regresivă*, care constă în înlăturarea unui sunet sau a unui grup de sunete pentru obținerea cuvîntului nou: *alint* (< a alinta); *avînt* (< a se avînta); *auz* (< a auzi); *îngheț* (< a îngheța); *zbucium* (< a (se) zbuciuma).

Revenind la sufixe, arătăm că foarte productive în limba română de azi sînt unele cum ar fi: *-ist*, care creează mai ales în vocabularul sportiv (*sutist*, *fondist*, *spatist* etc.), *-bil* (*găsibil*; *lavabil* etc.) și *-itate* (*veridicitate*, *complexitate* etc.).

EXERCIȚII:

1. Subliniați cuvintele formate prin derivare cu ajutorul sufixelor, arătînd felul sufixelor. Observați dacă s-a schimbat valoarea gramaticală a cuvîntului inițial:

- a. „Doina, doiniță!
De-aș avea o pușculiță
Și trei glonți în punguliță
Ș-o sorioară de bărdiță!”

V. Alecsandri, *Doina*

b. „Cînd terminau cu negustoritul, precupeții se îndreptau spre dughenele din apropiere, cîteva prăvălii joase, cu streșini de tablă ruginită, fără firme, numai cu galantare murdare. Vitri-nele lor erau goale ca și cînd ar fi bătut vîntul. Femeile se uitau în geamurile ceasornicărilor ascultînd bătaia jumătăților de oră a pendulelor în reparație, așezate fiecare cu limbile la alte cifre. Mai sus se aflau hăinăriile în fața cărora spînzurau costume ieftine, cam necălcate și țepene”.

E. Barbu, *Ziua unui pierde-vară*

c. „Mai întîi s-a întîmplat minunea care bucură pe călătorii singuratici de mii și mii de ani. Dintr-o bucată de criță cît degetul cel mic și dintr-o zburătură de cremene neagră, Caraiman a prins o scînteuță într-un firîșor de iască și cu acea scînteuță mult mai mică decît semincioara de mac, c-un meșteșug pe care puțini muritori îl cunosc a aprins focușor slăbuț din cîteva vreascuri mărunte și mușchi uscat, după care au izbucnit limbile de aur ale pojarului, cel dintîi Dumnezeu al oamenilor”.

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

2. Scrieți pe caiete fragmentul cuprinzînd portretul ciobănașului din cunoscuta baladă „Miorița”. Subliniați sufixele și comentați-le.

3. Subliniați cu o linie sufixele lexicale din alcătuirea unor cuvinte și cu două linii pe cele gramaticale:

a. „În afară de administrator, maiorul mai ținea trei paznici pentru magazii, casă și cîmp. Unul din aceștia era foarte credincios, și se certa cu oamenii la treierat, încercînd pesemne să-i facă să înțeleagă ca el nu e un simplu pîndar, ci un fel de ajutor de logofăt, în orice caz ceva boieresc...”

M. Preda, *Moromeții*, vol. al II-lea

b. „Un plutonier scund, cu eghileți, făcu semn cu biciușca, doi călăreți ieșiră din rînd și porniră în galop spre coada convoiului. Poalele mîntăilor fluturau în vînt, săbiile lungi, nichelate, zăngăneau, izbindu-se de tocul cizmelor. În dreptul flăcăiandrului cocoșat, suciră în loc și puseră caii, din gura cărora atîrnau fire de bale trandafirii, cu botul pe scoarța ultimei căruțe din convoi”.

F. Neagu, *Îngerul a strigat*

c. „Duduia Lizuca deschise ochii. Acum vedea soborul de lingă scorbura mai depărtat, ca printr-o sticlă fumurie. Domnița făcu semn cu vîrgușa subțirică. Unul din prichindeii cărunți se ridică și trase de la brîu un ciocănel de argint. Apoi alese cu grabă un clopoțel cu paiul înalt și, așezînd în cupa florii un licurici, porni repede cu făclioara aceea spre ripa pîrîului. Luminița luci în negura văii, apoi sui coasta dimpotrivă.

Apărea și dispărea printre tufisuri. Dumbrava parcă înghețase în tăcere ca într-un cristal. Peste pîrîu se auzi deodată limpede ciocănelul de argint bătînd de trei ori în fereastra pămîntenilor”.

M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*

4. Explicăți sensul fiecăruia dintre cuvintele de mai jos. Ce observații puteți face? Alcătuiți cu aceste cuvinte propoziții: **expoziție** — **expozițiune**; **dicție** — **dicțiune**; **fracție** — **fracțiune**; **operație** — **operațiune**; **pensie** — **pensiune**; **porție** — **porțiune**; **reacție** — **reacțiune**; **rație** — **rațiune**; **secție** — **secțiune**; **stație** — **stațiune**.

5. Dați exemple de adjective formate cu ajutorul sufixelor: **-ai**, **-bil**, **-esc**, **-ej**, **-ică**, **-ist**, **-iu**, **-os**.

6. Dați câte 5 exemple de adverbe formate cu sufixele: **-ește**, **-iș**.

7. Găsiți verbe (la infinitiv) obținute cu ajutorul sufixelor: **-a**, **-ui**, **-iza**.

Prefixele sînt mai puțin numeroase decît sufixele lexicale și, așa cum ne indică numele lor, se așează înaintea cuvîntului luat ca bază. Multe provin din limba latină.

Dintre prefixele vechi ale limbii române amintim: **des-**, **dez-** (**desface**, **dezrădăcina**); **ne-** (**nesomn**); **în-** (**înroși**); **răs-**, **răz-** (**răsplăti**, **răzgîndi**); **re-** (**reveni**) etc. Dintre prefixele mai noi, provenite din limbile latină și greacă, menționăm: **ante-** „înainte” — **antevorbitor**; **anti-** „împotrivă” — **antioxidant**; **arhi-** „prea” — **arhiplin**; **bi-** „de două ori” — **bivalent**; **circum-** „împrejur” — **circumscris**; **con-**, **com-**, **co-** — **concețălean**, **compatriot**, **coreferent**; **contra-** „împotrivă” — **contralovitură**; **ex-** „scos din” — **exmatriculat**; **hipo-** „sub” — **hipotensiune**; **hiper-** „peste” — **hipertensiune**; **in-** — **inoxidabil**; **inter-** „între” — **interdisciplinar**; **intra-** „înăuntru” — **intravenos**; **post-** „după” — **postoperator**; **pre-** „înainte” — **premergător**; **re-** „din nou” — **reșezare**; **supra-** „deasupra” — **supracopertă**; **ultra-** „dincolo de” — **ultrasensibil** etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Atragem atenția asupra posibilităților de a confunda prefixele propriu-zise cu anumite elemente de compunere (și ele provenind din limbile latină și greacă), elemente care din acest motiv se numesc **prefixoide** sau **pseudoprefixe** (**bio-**, **aero-**, **moto-**, **velo-**, **agro-**, **helo-**). Confuziile sînt posibile cu atît mai mult cu cît unele prefixe au formă identică cu pseudoprefixele.

De exemplu: **hipo-** (**hipotensiv** — prefix, **hipodrom** — prefixoid)

EXERCITII:

1. Încercuiți cu creionul prefixele cu ajutorul cărora sînt formate cuvintele de mai jos și dați apoi alte exemple de cuvinte obținute prin mijlocirea aceluiași prefixe: **alipi**, **concețălean**, **coordonă**, **debloca**, **despărți**, **distrage**, **imparțial**, **împrieteni**, **inecurabil**, **innegri**, **neclar**, **predis-pune**, **răstălmăci**, **răzbate**, **recrea**, **strămoș**, **transpune**.

2. Depistați în textele cuvintele formate cu ajutorul prefixelor și explicați-le sensul raportîndu-le la cuvîntul de bază:

a. „Dintr-un front nevăzut, un semicerc descris de corăbiile aflate pe mare, se producea un asalt al acelor uciși pe ape asupra celor vii din feluci și brigantine, aflați la îndemîna morții, spre groaza prefăcută a actorilor amestecați printre naivii ce nu mai participaseră încă la o astfel de bătălie ... În aer zburau schelete cu coase pe umeri, plutind miraculos printre atîtea catarge nevăzute, umplînd aerul de prezența morții necrutătoare”.

E. Barbu, *Săptămîna nebunilor*

b. „Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrîngea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuși să atragă atenția. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înțelesul celorlalți, decît cite un cuvînt sau cite o expresie pe care le repeta pînă te scotea din sărite”.

M. Preda, *Delirul*

c. „Dar dacă, buciurmîndu-și chemarea-n ani de luptă,
Nu ar fi dat Partidul vieții noastre țel,
Neliniștea umană, veghind neîntreruptă
Ne-ar zbuciuma făptura în alt fel”.

N. Labiș, *Neliniștea*

3. Arătați cum prefixele cuvintelor de mai jos contribuie la schimbarea sensului cuvîntului de bază. Explicați respectivele cuvinte: — **străbun**, **nebun**, **îmbun**; — **antepus**, **supus**, **prepus**, **repus**; — **înscriș**, **rescriș**, **subscriș**, **nescriș**.

4. Găsiți cuvintele care corespund următoarelor exprimări perifrastice și comentați-le:
alt locuitor din satul tău; calitate a unui cuvînt de a avea mai multe sensuri; scriere corectă; pronunțare corectă; „discuție” cu propria persoană; tablou prezentînd pe însuși autorul; centrală electrică de mică putere; exces alimentar.

5. Explicați prin perifrază cuvintele obținute prin derivarea cu prefixe: **autobiografie**, **bilateral**, **coproducție**, **expatriat**, **monosemantie**, **multidimensional**, **prefață**, **supraetațat**.

6. Alcătuiți cu prefixe cinci cuvinte noi care să aibă ca bază cuvîntul numit și explicați-le sensurile.

7. Arătați care este forma corectă a cuvintelor, motivînd-o: **antecameră** — **anticameră**, **antediluvian** — **antideluvian**, **desmembra** — **dezmembra**, **dezbrăca** — **desbrăca**, **dezbate** — **desbate**, **dezgoli** — **desgoli**, **desgheța** — **dezgheța**, **răstălmăci** — **răztălmăci**, **impune** — **inpune**.

8. Scrieți 5 cuvinte care, făcînd excepție de la regulă, se scriu cu cratimă între prefix și cuvîntul de bază. (Exemplu: **ex-director**)

Compunerea este un procedeu de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulți termeni, identici sau diferiți ca părți de vorbire.

1. Substantivele compuse pot fi formate din:

a. două substantive, dintre care al doilea se află în N., în G. sau în Ac. cu propoziție: **an-lumină**, **buhai-de-baltă**, **floarea-soarelui**, **roman-fluviu**, **rochița-rîndunicii**, **untdelemn**;

b. un substantiv și un adjectiv: **bunăcuvîință**, **reacredință**;

c. un verb și altă parte de vorbire: **du-te-vino**, **linge-blide**, **tîrîie-briu**.

Notă: Există și substantive proprii care se formează la fel: **Cîmpulung**, **Sîngeorgiu-de-Cîmpie**, **Vatra-Dornei**.

2. Adjectivele compuse pot fi formate din:

a. două sau trei adjective: **binevenit**, **româno-ruso-turc**;

b. adverb și adjectiv: **așa-zis**;

c. adjectiv și substantiv: **binevoitor**;

d. alte cuvinte: **nemaipomenit**, **cuminte**.

3. Pronume compuse : *cealaltă, dumneavoastră, fiecare, orișicare etc.*

4. Numerales compuse : *cîte doi, de trei ori, doisprezece, șaptezeci și patru, treizeci etc.*

5. Verbe compuse : *a binevoi, a binemerita.*

6. Adverbe compuse : *altădată, cîndva, de vreme, oricum.*

7. Prepoziții și conjuncții compuse : *ca să, de la, înspre etc.*

8. Interjecții compuse : *hopa-tropa, hodoronc-tronc, lipa-lipa.*

Notă : Cuvintele compuse din prescurtări se datorează adesea influenței limbilor străine. În alcătuirea lor intră părți din cuvintele componente (*Navrom, Agerpres*) sau inițialele acestor cuvinte (*O.N.T., S.M.A.*).

Există, de asemenea, alte cuvinte compuse după model străin sau chiar împrumutate în forma respectivă (*bleumarin, capodoperă*).

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Probleme deosebite ridică scrierea cuvintelor compuse. În general, se scrie cu liniuță de unire majoritatea cuvintelor compuse, cu excepția acelor în care părțile alcătuitoare și-au pierdut individualitatea morfologică (*bunăvoință, Cîmpulung, untdelemn, Sîntana*).

EXERCIȚII :

1. Citind cu atenție următoarele texte, subliniați cu o linie cuvintele formate prin derivare și cu două linii pe cele formate prin compunere :

a. „Atît ar fi de ajuns pentru o înfricoșă și oameni și zei, dar din acea genune aeriană se ridică o stîncă greoaie, într-o singurătate acută, ivită parcă din vid și existînd în vid : Piatra Singuratică“.

G. Bogza, *Cartea Oltului*

b. „... de aici înainte totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorință fierbinte. Nemaiputînd să mai port rușinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămîne decît să fug din lume ...“

I. Slavici, *Mara*

c. „Lăsînd Jidovița, drumul urcă întîi anevoie pînă ce-și face loc printre dealurile strîmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii-Domnești, mai poposînd la Cișmeaua-Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Rîpele-Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline“.

L. Rebreanu, *Ion*

d. „Cine trece-n Valea-Seacă
Cu hamgerul fără teacă
Și cu peptul dezvălit ?
Andrii-Popa cel vestit !“

V. Alecsandri, *Andrii-Popa*

e. „Și veșnic ca o binecuvîntare
A unor albe mîini odihnitoare,
Deasupra noastră fluturînd să stee
Calea Lactee“.

Al. Philippide, *Calea Lactee*

f. „Și, pe cînd Matei și cu unchiu-său se urcau în trăsura, ca să caute pe procuror la tac-tul subprefecturii, polițaiul se așeza placid la masă ; aprindea din nou o țigară și-și mai vărsa o picătură de vin, pîrînd a-și urma procesul-verbal mai departe“.

D. Zamfirescu, *Viața la țară*

2. Subliniați cuvintele compuse din textul de mai jos. Indicați părțile componente ale acestora și arătați cum s-a realizat compunerea, motivînd felul cum sînt scrise :

Nou-născutul era cuminte, privind la părinți cu bunăvoință parcă în ochisorii în care deslușeai și un licăr ciudat de batjocură.

Tîrîș-grăpiș urmă școala de coregrafie. Apoi Axente ce încă era atotputernic, deși cam lasă-mă-să-te-las, o angajă primăvara în corpul de balet al Operei-de-Stat ca primă-balerină.

Așadar vrînd-nevrînd, pentru a nu-l nemulțumi pe acest om cumsecade, Ioana deveni nemaipomenit de conștiincioasă, uimindu-i pe toți și în primul rînd pe sine-însăși.

3. Arătați din ce părți de vorbire este alcătuit fiecare din cuvintele compuse de mai jos și stabiliți valoarea morfologică :

alaltăieri, altădată, astfel, atotștiutor, babaoarba, binecunoscut, a binemerita, botgros, bunăcredință, ca să, cealaltă, cîte patru, coate-goale, cumsecade, de-a fir-a-păr, de lingă, de vreme ce, dis-de-dimineață, doisprezece, Drumu-Sării, flutură-vînt, gură-cască, Gura-Humorului, haihui, linge-blide, mamă-soacră, nemaipomenit, nu-mă-uita, oarecine, Piatra-Craiului, port-hartă, proces-verbal, Sfarmă-Piatră, tamtam, tîrîte-brîu, tîrîș-grăpiș, untdelemn, vrînd-nevrînd.

4. Declinați oral următoarele cuvinte compuse : *bunăstare, floarea-soarelui, ciine-lup, Cîmpulung-Muscel, crai-nou, nou-născut, răuvoitor, rochița-rîndunicii.*

Schimbarea valorii gramaticale

Acest procedeu de îmbogățire a vocabularului ține de fapt de morfologie și constă în trecerea cuvîntului dintr-o clasă morfologică în alta.

A. Substantive pot deveni :

a. unele adjective articulate cu articolul hotărît sau nehotărît :

Frumosul și urîtul sînt două categorii estetice.

Un credincios al împăratului l-a așteptat la hotare.

b. unele adverbe articulate cu articol hotărît sau nehotărît :

Binele i-a fost răsplătit tot cu bine. Celui nevoiaș i-a făcut un bine.

c. unele pronume articulate :

Și-a zis în sinea lui cu amărăciune. Fiecare își are eul său. El a ajuns din pricina viciilor un nimic. Există aici un ceva.

d. unele numerales articulate :

A primit un șapte la desen. Șaptele primit a fost trecut în carnet.

e. unele interjecții cu articol :

Și-a mărturisit oful de la inimă. Știu, văzîndu-l, că are un of.

f. unele forme verbale (participiu, infinitivul lung), tot prin articulare:

Serisul frumos al colegului m-a impresionat. L-a achiziționat de la prima strigare.

B. Devin adjective:

a. participiile verbelor ori gerunziile acordate atunci când determină un substantiv:

Am fost impresionat de cartea citită. Se zăresc coșurile fumegînde ale fabricilor.

b. pronumele care însoțesc substantivele determinîndu-le:

Prietenul meu este un elev destoinic. Lecția aceasta a fost o adevărată încîntare. Fiecare trecător îl privea zîmbind.

C. Devin adverbe:

a. unele adjective atunci când determină un verb:

Gimnastele au lucrat frumos exercițiul la birnă.

b. unele substantive:

Muncește îndîrjit ziua și noaptea.

EXERCIȚII:

1. Arătați ce părți de vorbire sînt cele scrise cu litere cursive. Indicați valoarea morfologică a cuvintelor de bază:

a. „Leneșul mai mult aleargă,
Scumpul mai mult păgubește“.

Folclor

b. „Binele ades vine pe urmele mîhnirii
Și o zîmbire dulce dup-un amar suspin

.....

Răul se face fire, simțirea amorțește
Și trăiesc în durere ca-n elementul meu“.

Gr. Alexandrescu, Anul 1840

c. „S-au îmbogățit și mai mult bogații satului. Săracii și-au vîndut bogaților pămînturile pe bucate“.

Z. Stancu, Descult

d. „Cu flori m-or troieni
Aduceri-aminte
Și cum va înceta
Al inimii zbucium
Ce dulce-mi va suna
Cîntarea de bucium“.

M. Eminescu, Iar cînd voi fi pămînt

e.

„Uitarea le închide-n serin
Cu mina ei cea rece,
Și nici pe buze nu-mi mai vin,
Și nici prin gînd mi-or trece.

Atîta murmur de izvor,
Atît senin de stele,
Și un atît de trist amor
Am îngropat în ele!“

M. Eminescu, S-a dus amorul...

2. Dați în propoziții exemple de adjective, adverbe, pronume personale, verbe la participiu sau supin, care au devenit substantive.

3. Dați în propoziții cinci exemple de adjective care au valoare de adverb.

4. Vă propunem o încercare a forțelor în domeniul cunoașterii vocabularului. Vă cerem ca din cuvintele **bun, colț, egal, gînd, vis** să realizați un număr cît mai mare de cuvinte noi, obținute prin derivare, compunere și schimbarea valorii gramaticale.

FONETICA

PROBLEME DE ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE

1. Sistemul fonetic al limbii române literare este alcătuit din :

— 7 vocale : *i, e, î, ă, a, u, o* ;

— 4 semivocale : *i, u, e, o* ;

— 22 consoane : *p, b, t, d, k, g, ț, č, ğ, f, v, s, z, ș, j, h, m, n, l, r* ¹.

Aceste 33 de unități fonetice au și valoare fonologică, întrucît pot diferenția cuvinte și forme gramaticale.

În comparație cu limba literară, graiurile populare dacoromâne au sisteme fonetice mai bogate ². Deprinderile de rostire regională determină adesea greșeli de ortoepie (chiar și la vorbitorii instruiți) și, de multe ori, greșeli de ortografie supărătoare.

Sunete care nu aparțin sistemului fonetic al limbii române literare apar și în exprimarea îngrijită datorită faptului că unele neologisme recente sau anumiți termeni științifici ori nume de locuri și de persoane străine își păstrează structura fonetică pe care o aveau în limba din care provin. Din pedantism, unii vorbitori continuă să rostească sunete neromânești și în unele neologisme care s-au adaptat la sistemul fono-morfologic al limbii noastre (de exemplu : *șofer*, pronunțat de unii *șoför*, *coafor*, pronunțat *coaför*, *premieră*, pronunțat *prämieră*, *birou* pronunțat *bürou* etc.). La vorbitorii tineri se constată, de mai mulți ani, o tendință de rostire a unui *ě* (= *e* deschis cu nuanță de *ă*) în cuvinte ca *revedere*, pronunțat *rěvěđěrě* etc., pronunție nu numai improprie exprimării literare, ci și inestetică.

2. Sistemul ortografic românesc dispune de 31 de litere (grafeme) pentru a reda în scris cele 33 de sunete ale limbii noastre literare. Patru dintre acestea : *k, q, w* și *y* se utilizează numai la scrierea unor nume proprii străine și a termenilor internaționali. Tot în numele proprii străine și în anumite impru-

¹ În transcrierea fonetică a sunetelor limbii române am adoptat sistemul utilizat în DOOM (p. X—XII), cu excepția semnelor pentru semivocalele [i] și [u], pe care le-am notat *i* și *u*, adică la fel cu *e* și *o*. Grafemele încadrate de paranteze drepte redau pronunțarea literelor sau a combinațiilor de litere (ex. [e] = *e* semivocală, [ea] = diftongul *ea*, [k] = *ch* (+ *e, i*), [g] = *gh* (+ *e, i*), [č] = *c* (+ *e, i*), [ğ] = *g* (+ *e, i*)).

² De pildă, în graiurile ardelențești există seria vocalicilor deschise : *e, o* și *ă* și a prepalatalelor *t', d', n* (provenite din *t, d, n* + *e, i*) ; în cele moldovene și bănățene sînt uzuale consoanele spirante prepalatale *ș (ś), ž (z)*, în cele de tip muntean apar consoanele muliate *ș', j'* etc.

muturi lexicale neadaptate, mai apar literele : *á (Király), é (Barić), é (Béla), ô (röntgen), ř (Dvořak), ü (münchenez)*.

Așadar, cu toate că ortografia românească are la bază principiul fonetic, nu există o corespondență perfectă între litere și sunete. Acest lucru duce la apariția unor neconcordanțe între scriere și rostire, determinate de :

2.1. utilizarea unei singure litere pentru redarea în scris a două sau trei sunete :

— o vocală și o semivocală : *e* = [e] și [e̞] : *elev, vrea* ; *u* = [u] și [u̞] : *u c, stau* ; *o* = [o], [o̞] : *pom, poartă* ;

— o vocală, o semivocală și *i* final nesilabic : *i* = [i], [i̞], [i̞̞] : *inimă, iarbă, rofi* ;

— *c* și *g* redau, de regulă, consoanele velare *k* și *g* : *car, cretă, glob, gură* etc., însă cînd după ele se află *i, e* sau *h*, literele respective notează alte sunete (vezi mai jos) ;

— cînd în fixarea normei ortografice se aplică alte principii decît cel fonetic, unele grafeme primesc o valoare fonetică deosebită de cea obișnuită, ca în următoarele situații : *e* notează și pe [i̞] în pronumele pers. *ea*, pronunțat [ja] ; *b* urmat de literele care transcriu consoane surde se citește [p] : *absent*, pronunțat *apsent, subfire*, pronunțat *supfire* etc. ;

x notează și grupul consonantic [gz], de pildă, în *examen*, pronunțat *egzamen* ;

— litera *x* redă grupul consonantic [cs] : *axă, pix* etc., iar *e-* (*e* inițial) notează diftongul [ie] atît în cazul pronumelor pers. *eu*, pronunțat *ieu*, *el*, pronunțat *iel*, *ele*, pronunțat *iele*, cît și în al unora dintre formele flexionare ale verbului *a fi* : *ești*, pronunțat *iești*, *este* pronunțat *ieste* etc. ;

2.2. grupuri de două litere notează în scris un singur sunet :

— *ch* și *gh*, urmați de *e* sau *i*, redau consoanele *k* și *g* (*chip/kip, chel/kel, ghem/ġem, ghimpe/ġimpe*) ;

— *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi* reproduc, de asemenea, cîte un singur sunet în cuvinte de tipul : *ceas/čas, vraci/vrač, geantă/ġantă, degeaba/deġaba, cheag/kag, chiabur/kabur, gheară/ġară, ghiont/ġont*) ;

2.3. cîteva sunete pot fi redade în scris prin două sau trei grafeme diferite :

[i] este notat prin *ă* în cuvîntul *român* și în derivatele acestuia, și prin *î* în toate celelalte cuvinte ;

[k] este redat, de regulă, prin litera *c*, dar în unele neologisme internaționale se întrebuițează și literele *k* (*karate*) și *q* (*quasar*) ;

[k] este redat uneori și prin *k* (*kilogram*) ;

[v] este notat, tot în cîteva neologisme, prin *w* (*wolfram*) ;

[i̞], în aceleași împrejurări, mai poate fi notat și prin *y* (*ytriu*) ;

[i̞̞] este redat, de cîteva ori, și prin *y* (*yemenit*).

Asupra celor mai frecvente dintre abaterile de la normele limbii literare determinate de neconcordanțele dintre scriere și rostire vom reveni mai pe larg în paragrafele următoare.

ROSTIREA ȘI SCRIEREA VOCALELOR

Vocalele sînt sunete ale vorbirii la a căror emiterie curentul de aer sonor iese liber din laringe, fără să întâlnească nici un obstacol în canalul fonator¹.

1. [i], vocală anterioară, închisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

- i, nu e, în cuvintele : *anticameră, duminică, feminin, piedică, și în suf. -atic : lunatic, văratic etc.*
- i, nu î, în următoarele situații :
 - a. la inițiala neologismelor : *implora, indemnizație, interzice, investi „a face o investiție”, instrui etc.*;
 - b. în prepozițiile *din, dintre, printre* ;
 - c. după *s, z, ș, j, ț* și *st* în cuvinte ca : *singur, auzi ; greși, coji, ține, stînge* (dar *sînge, zînd ; îngrășînd, încurajînd ; ținc ; stîlp*).

Notă : Abaterile de la normele descrise mai sus trădează la cei care le săvîrșesc fie menținerea unor deprinderi de rostire regională, fie incapacitatea de a distinge neologismele de cuvintele mai vechi ale limbii, fie tendința de a se exprima hipercorect.

Se scrie i (echivalent grafic al timbrului vocalic asilabic [i]) :

- la sfîrșitul unor forme de plural ale substantivelor (ex. : *brazi*, pronunțat *brazi*, *frați*, pronunțat *frați* etc.) sau de pers. a II-a sg. și pl. ale verbelor (ex. : *cînji*, pronunțat *cînji* ; *cîntați*, pronunțat *cîntați* etc.) ;
- la sfîrșitul pronomelor, al adjectivelor pronominale și al adverbelor formate cu particula deictică *și* : *aceeași, același, aceeași, aceleași, aceeași, însuși, însuși, înseși, înșiși, sieși, cîtuși, iarăși, totuși*.

Notă : Auxiliarul *a avea* la pers. I sg. a modului condițional-optativ se scrie și se rostește fără *i* : *aș pleca etc.*

¹ După locul de articulare, vocalele limbii române literare se împart în trei categorii :

a. *anterioare*, la rostirea cărora limba înaintează puțin înspre dinți, vârful ei atingînd alveolele incisivilor superiori, iar restul părții anterioare arcuindu-se ușor spre partea anterioară a palatului (= cerul gurii) : *i, e* ;

b. *centrale*, la pronunțarea cărora mijlocul limbii tinde să se ridice ușor spre centrul palatului, în timp ce dosul limbii se apropie de partea posterioară a cerului gurii : *î, â, a* ;

c. *posterioare rotunjite*, la articularea cărora dosul limbii se ridică spre vîlul palatului, vârful limbii se dezlipsește de alveolele incisivilor superiori, iar buzele se rotunjesc alungindu-se puțin : *u, o*.

După gradul de deschidere (apertură), vocalele pot fi :

a. *închise*, cînd maxilarele sînt apropiate unul de altul, iar canalul fonator este strîmtat : *î, î, u* ;

b. *mijlocii*, cînd între maxilare există o distanță de 0,5—1 cm, iar rezonatarul este mai deschis : *e, â, o* ;

c. *deschise*, cînd maxilarele se îndepărtează mult unul față de altul (la aprox. 2 cm), iar canalul fonator este larg deschis : *a*.

EXERCIȚII :

a. Indicați variantele corecte ale cuvintelor de mai jos și explicați de ce sînt incorecte celelalte forme :

— *antilopă/antelopă, deseară/diseară, distructiv/destruativ, dizenterie/dezinterie, feminin/femenin, genitiv/genetiv, infirmerie/infermerie, împiedica/împiedeca, întunerie/întunerec, jăratie/jăratee, petec/petic, piedică/piedecă, piersică/persecă, sălbatic/sălbatec, tomnatic/tomnatec* ;

— *blajin/blațin, cuțit/cuțit, frasin/frasin, imbold/imbold, implora/implora, insera/insera, insinua/insinua, intitulă/intitula, intona/intona, mașină/mașină, silă/silă, singur/singur, subțire/subțire, șîr/șîr, țintă/țintă, țipa/țipa, urzieă/urzieă, zimți/zimți*.

b. Construiți cinci fraze în care să apară pronume, adjective pronominale și adverbe formate cu particula *și*.

c. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu pronumele, adjectivele pronominale sau adverbele corespunzătoare formate cu particula *și* :

Aș dori să ne întîlnim duminică cu ... prieteni. Întîmpinăm ... piedici ca și ei. El ... îl trimite pe bolnav la infirmerie. Ea ... a hotărît să plece diseară. Ei ... au început să repare mașina cu roți zimțate. Ele ... ne-au implorat să le ajutăm. Aș intona ... melodie pe care am prezentat-o la concurs, intitulată *Dor*. Substantivele feminine au ... formă la genitiv-dativ.

2. [e], vocală anterioară, semideschisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

- e, nu ă, după consoanele *ț, s, z, ș, j, r* în cuvinte ca : *frumusețe, țesătură ; asemănare, semn, zel, zer ; așeza, șef, șerpui, jeli, pl. care* (sg. car), *către etc.* ;
- e, nu i, în : *galben, păianjen, prieten ; pe, de ; enerva* ;
- e, nu ie [ie], în formele pronominale (*al*) *meu, (ai) mei* ; în cuvinte ca *ferăstrău etc.* și în neologisme (la început de cuvînt sau de silabă) : *echilateral, eclipsă, ecran, edificiu, egal, elan, elicopter, emoție, erou, etaj, examen, exercițiu ; alee, idee, poem, poet, poezie etc.*

Note : 1. Verbele neologice cu rădăcina terminată în *i* se scriu cu *ie*, rostite [ie], la indicativ prez., pers. a III-a sg. și pl. : *atribuie, constituie etc.*

2. Conform tradiției, se scrie *e* și se pronunță [ie] la începutul cuvintelor : *eu, ei, ei, ele ; ești, este, e, eram, erai, era, erați, erau* (vezi și p. 61).

EXERCIȚII :

a. Rostiți fiecare dintre cuvintele menționate mai jos. Construiți fraze în care să intre și acești termeni :

echer, echilibru, echipă, echivala, ecluză, economic, economist, ecran, ecuație, edita, educație, efectua, eficace, egalitate, elabora, electrician, elevat, elimina, elogiu, elucida, emana, embrion, emisar, emoție, enciclopedie, enerva, ermetic, eronat, erudit, escalada, estima, etern, euforie, evolua, excepție, ezita ; cornee, epopee, moschee, orhidee.

b. Subliniați cu o linie continuă varianta corectă din punct de vedere ortoepic și cu o linie întreruptă forma corectă din punct de vedere ortografic a cuvintelor din lista de mai jos : *agreez — agreiez, coexistență — coexistență, constituie — constitue, contribue — contribuie, el — iel,*

epocă — iepocă, eșire — ieșire, cătră — către, dăparte — departe, doisprizece — doisprezece — doisprăzece, finețe — fineță, iezer — ieșăr, jertfi — jărtfi, mătasă — mătase, necaz — năcaz, păreche — pereche, perete — părete, răzăma — rezema, semn — sămn, serviciu — sârviciu, tuse — tuse, zemos — zămos; diforma — deforma, dumeri — dumiri, încălica — încăleca, împelițat — împlițat, inversuna — învierșuna.

3. [i], vocală centrală, închisă

[NORME]

Se scrie și se pronunță :

- i, nu ă, în cuvinte ca : *întii, pînă*, sau în sufixul verbelor de proveniență onomatopeică, cînd acestea au în rădăcină un *i* : *hîrșii, mîrîi* etc.
i, nu i, în sufixul gerunziului la verbele de conj. I cu rădăcina terminată în consoană : *acățînd, încrucișînd, neglijînd, ricoșînd* etc.

[Notă:] 1. Cînd rădăcina verbelor de conj. I se termină în *i*, sufixul gerunziului este *-înd* : *subțînd* etc.

2. Se scrie *i* și se pronunță [i] în toate cuvintele care cuprind această vocală, cu excepția toponimului *România*, a cuvintului *român* și a derivatelor acestuia, la scrierea cărora, conform tradiției, se întrebuițează grafemul *ă* (vezi, p. 61). Litera *ă* se mai întrebuițează și la scrierea numelor unor personalități ca : C. Brăncuș, V. Pârvan etc., sau în alte nume de persoană datorită voinței celor care le poartă ori menținerii unor grafii mai vechi din actele de identitate.

EXERCIȚII :

a. Subliniați varianta corectă a următoarelor forme gerunziale :

afișînd — afișînd, furișînd — furișînd, îmbrățișînd — îmbrățișînd, înfățișînd — înfățișînd, înfășînd — înfășînd, ricoșînd — ricoșînd, amenajînd — amenajînd, avantajînd — avantajînd, degajînd — degajînd, dezavantajînd — dezavantajînd, erijînd — erijînd, forjînd — forjînd, incurajînd — incurajînd, neglijînd — neglijînd, protejînd — protejînd.

b. Pronunțați mai întîi cu voce tare și apoi subliniați formele corecte ale următoarelor cuvinte :
bîjbii — bîjbăi, cîrri — cîrăi, dîrdii — dîrdăi, fișii — fișăi, hîrri — hîrăi, pîrri — pîrăi, sfîrri — sfîrăi, sisii — sisăi, țîții — țîțăi, vîjii — vîjăi, sbîrri — sbîrăi.

4. [ă], vocală centrală, semideschisă

[NORME]

Se scrie și se pronunță :

ă, nu e, în următoarele situații :

- a. după *ș, j* din tema substantivelor și adjectivelor feminine, la N., Ac. și V. sg. : *ușă, coajă, mătășă* ;
b. după *ș, j* din tema verbelor de conj. I, la pers. I pl. și a III-a sg. și pl. ale indicativului prez. și la pers. a III-a sg. a perf. s. : *atașăm, degajăm ; îngrașă ; atașă, degajă* ;
c. după *ș, j* din rădăcina cuvintelor formate cu suf. *-ător, -ămînt* : *înduioșător, așezămînt* ;

- d. în desinența verbului *a avea* la conjunctiv prez. și la imperativ, pers. a III-a sg. și pl. : (*să*) *aibă* ;
ă, nu a, în cuvinte ca : *bărbat, cămașă, măcar* și în formele de indicativ prez., pers. I și a II-a sg. ale verbului *a arăta* : *arăt, arătați*.

EXERCIȚII :

Notați forma literară de singular și subliniați forma corectă de plural pentru următoarele cuvinte :

sg. ... — pl. cîrje — cîrji, ... — grije — griji, ... — loje — loji, ... — plaje — plăji ;
... — agrișe — agreșe, ... — avalanșe — avalânși, ... — breșe — breși, ... — broșe — broșă ;
... — depeșe — depeși, ... — căldărușe — căldăruși, ..., cămașe — cămăși, ... — cățelușe — cățeluși, ... — cenușe — cenuși, ... — chiriașe — chiriașă, ... — ruje — ruji, ... — schije — schijă, ... — șărji — șarje, ... — tije — tiji, ... — cireășe — cireșe — cireși, ... — cocoașă — cocoașe, ... — cravașe — cravăși, ... — creșe — creși, ... — fașe — feși, ... — fișe — fiși, ... — frunțase — frunțasă, ... — găinușe — găinuși, ... — gogoășe — gogoși, ... — jucăușe — jucăușă, ... — mănășe — mănăși, ... — năvălașă — năvălașe, ... — nevoiașe — nevoiașă, ... — nișe — niși, ... — pănuși — pănușe, ... — părtașe — părtașă, ... — păpușe — păpuși, ... — planșe — plânși, ... — poznașe — poznașă, ... — revanșe — revânși, ... — sacoșe — sacoși, ... — tovarășe — tovarășă, ... — tranșe — trănși, ... — urechiușe — urechiuși, ... — uriașă — uriașe, ... — ușe — uși, ..., — vițelușe — vițeluși.

5. [a], vocală centrală, deschisă

[Notă:] Trebuie evitată nazalizarea exagerată (după model franțuzesc) a vocalei *a* urmată de *n* în cuvinte ca : *agasant, interesant* etc.

[NORME]

Se scrie și se pronunță :

- a, nu ea [ea], după *ș, j*, în următoarele cazuri :
a. în cuvinte ca : *jale, jar, șapcă, șase, șapte* ;
b. în derivatele cu suf. *-ar* : *birjar, coșar* ;
c. în verbele de conj. I cu tema în *ș, j* (la infinitiv și în alte forme flexionare), precum și în derivatele de la aceste verbe : *acroșa, acroșam, acroșaj, acroșare ; angaja, angajam, angajare, angajament* ;
d. în formele de indicativ prez., pers. a III-a sg. și pl., ale verbelor *a așeza, a deșerta, a înșela* : (el, ei) *așază, deșartă, înșală*, la forma de conjunctiv prez., pers. a III-a sg. și pl., a verbului *a șede* : *să șadă*, și în adj. *deșartă*.

EXERCIȚII :

a. Notați formele de nominativ-acuzativ sg., articulate cu articol hotărît, ale următoarelor substantive feminine :

avalanșă — ..., breșă — ..., depeșă — ..., cămașă — ..., cățelușă — ..., cenușă — ..., găinușă — ..., mreață — ..., plajă — ..., strajă — ..., mănășă — ..., păpușă — ..., planșă — ..., tovarășă — ..., ușă — ...

b. Indicați formele verbelor de mai jos la indicativ prez., pers. a III-a sg., și la imperfect, pers. I sg. :

afișa, braușa, furișa, îmbrățișa, înduioșa, înfășa, revanșa, ricoșa, scămășa, trișa ; amenașa, avantajă, bandașa, degașa, descurașa, eriașa, etașa, forja, incuraja, menașa, neglija, proteja, șantașa.

6. [u], vocală posterioară, rotunjită și închisă

NORME

Se serie și se pronunță :

u, nu o, în *fasciculă, repaus* etc.

EXERCITII :

Indicați forma corectă și menționați cuvintele care au aceeași rădăcină cu termenii de mai jos : auricol — auricul, cuprinde — coprinde, fascicul — fascicol, marmoră — marmură, matricolă — matriculă, mosafir — musafir, pericol — pericol, plapomă — plapumă, tentacol — tentacul, vehicul — vehicol.

7. [o], vocală posterioară, rotunjită și semiînchisă

NORME

Se serie și se pronunță :

o, nu ă, în cuvinte ca : *noroi, rotund, tot, vopsea* etc.

o, nu u, în : *articol, ridicol* etc.

o, nu uo [uo], când vocala se află în poziție inițială : *obadă, ochi, orb* etc.

EXERCITII :

a. Repetați de mai multe ori cu voce tare, concentrându-vă în același timp atenția asupra rostirii corecte a vocalei (sau semivocalei) o de la începutul cuvintelor cuprinse în următoarele construcții : oamenii opriră oastea ostilă ; ochii omului orbiră ; ochitorul ochi oul ; ofițerul ordonă ocuparea orașului ; oierul ocolii ogorul oamenilor ; olarul oferi oala ; omul omenos obține orice ; opt oratori oșosiți se odihnesc o oră.

b. Alcătuiți cinci construcții după modelul celor din exercițiul anterior.

c. Subliniați variantele corecte ale cuvintelor de mai jos și indicați pentru fiecare dintre ele termenii care aparțin aceleiași familii :

adaus — adaos, arbore — arbure, amortit — amurțit, articol — articul, batjocuri — batjocuri, haos — haus, horticol — horticul, matriculă — matricolă, obstacol — obstacol, oracol — oracul, pericol — pericol, pomicol — pomicul, receptacol — receptacul, repaus — repaos, secol — secul, sericicol — sericicil, spectacol — spectacul.

8. Hiatul (rostirea consecutivă a două vocale alăturate, care aparțin unor silabe diferite) apare mai cu seamă în pronunția literară,¹ de aceea abaterile de la normele ortoepice sînt relativ numeroase în acest caz.

Vocalele în hiat pot fi de același fel (ex. : *alcool, contraamiral, ființă, reziduuri* etc.) sau diferite (ex. : *aer, balaur, bălău, bour* etc.).

Notă : Datorită unor deprinderi de rostire neliterară sau numai din comoditate, la mulți vorbitori se observă tendința de a suprima hiatul fie prin contopirea vocalelor de același fel (*alcool, cooperativă*), fie prin intercalarea unei semivocale de sprijin între vocalele aflate în hiat (*aleie, poezie*).

¹ În rostirea populară hiatul apare foarte rar, doar cuplurile vocale au și ău aflându-se mai frecvent în această situație (ex. : *aud, laud, clăpăug, năuc* etc.).

În limbajul poetic se întâlnește destul de frecvent, datorită unor nevoi prozodice, fenomenul sinerezei, adică diftongarea vocalelor în hiat, ca în versurile următoare : „Murindul speranța, turbării răzburarea, /.../ La sinucidă o umbră ce-i sperie desepera” (M. Eminescu, *Amorul unei marmore*).

NORME

Se serie și se pronunță :

ii [i—i], nu i, în cuvinte ca : *antiinfecțios, cuvîntă, fiindcă, știință, viitor* etc. ; și în diverse forme flexionare, cum sînt :

a. pluralele articulate ale substantivelor și adjectivelor feminine terminate la nominativ sg. în i—e : *rochiile* (sg. *rochie*) etc., și ale substantivelor neutre în -iu : *scenariile* (sg. *scenariu*) etc.

b. în formele de gerunziu ale verbelor de conj. I cu rădăcina terminată în i : *sperînd* etc., sau ale unor verbe neregulate : *fiind* ;

Notă : Derivatele *cunoștință, încunoștință, recunoștință*, provenind din *cunoaște*, se scriu și se pronunță cu un singur t.

ia [i—a], nu iia [i—ia], la sfîrșitul verbelor de conj. I cu radicalul în i : *audia, remania* etc., și al substantivelor feminine terminate în i—e, forma articulată : *sania, via* ;

ie [i—e], nu iie [i—ie], în : *arie, dietetic, ușier, varietate* ;

io [i—o], nu [io], în : *adio, radio, radioactivitate* ;

Notă : În unele situații avem, de fapt, numai un hiat grafic, pentru că în rostire apare, chiar și la vorbitorii cultivați, un timbru vocalic asilabic între vocalele aflate în hiat. Astfel, se rostește de regulă cu efecte pozitive pentru ușurința și eleganța exprimării : *ștîlam, vița ; arie, mițe, țile, vițe ; adișo*.

ee [e—e], nu eie [e—ie], în : *alee, idee ; feerie ; needucat, preexistență, reevalua* etc. ; și în forme flexionare ca : *apogee, croșee, licee, muzee ; creez, crezi, (să) creeze* ;

ea [e—a], nu eia [e—ia] în : *agreabil, cereale, ideal, real* ;

ea [e—a], nu [ea], în derivate de tipul : *nealinat, preadolescență, realegere* ;

eo [e—o], nu [eo], în : *deosebit, osteologie, teologie* ;

aa [a—a], nu a, în derivatele formate cu prefixele *contra-, supra-, ultra-* de la cuvinte care încep cu vocala a : *contraatac, supraalimentație, ultraacustic* ;

ae [a—e] nu aie [a—ie] în : *aed, aer, aera, aerian, aerisi, aerisire, aeroclub, aerodrom, aerodinamică, maestru* și în derivate de tipul : *supraevalua, ultraelegant* ;

ao [a—o], nu aoo [a—uo], în cuvinte ca : *aoleo, aortă, extraordinar, supraordonat* ;

au [u—u], nu [uu] sau u, în neologisme terminate în uu : *ambiguu, asiduu, continuu, ingenuu, perpeluu, reziduu* etc. ;

aa [u—a], nu uua [u—ua], în : *actual, aluat, ecuator, nuanță* ;

ue [u—e], nu uie [u—ie], în termeni neologici ca : *afluent, duel, influență, piruetă, pueril, siluetă, unguent* ; și în forme flexionare, cum sînt : *ambigue, continue* sau *eșuez, eșuezi, (să) eșueze* ;

oo [o—o], nu o, în neologisme, cum sînt : *alcool, zoologie, zootehnie ; autooscilație, coopera, coopta, coordonator, microobiect* ;

oa [o—a], nu ooa [o—ua], în *boa* ;

oe [o—e], nu oie [o—ie], în cuvinte noi, împrumutate sau formate prin derivare și compunere, cum sînt: *aloe, canoe, coeziune, poem, poet, poezie; autoeducație*.

EXERCIȚII:

a. Indicați formele corecte din punct de vedere ortografic și ortoepic ale perechilor lexicele de mai jos. Pronunțați cu voce tare, formele corecte ale acestor cuvinte:

aler — caer, afluent — influent, agreia — cutreera, alinea — speria, felerie — polezie, fică — findeă, fuzeie — corneie, infînța — desfința, înștința — încunoștința, leial — liceial, leiandru — meandru, muzeial — ideial, odeion — orion, reial — bareial, reiedita — reexplica, orhideie — violaceie, supraordonat — supralimentat, zoologie — zotehnie.

b. Subliniați variantele corecte și notați formele de genitiv-dativ sg., articulate cu articol hotărît, ale următoarelor substantive:

arii/arie, autoobservație/autoobservație, coarticulație/coarticulație, coordonare/coordonare, creație/creiație, filologie/filologie, influență/influență, mareie/maree, onomatopeie/onomatopee, ortoepie/ortoepie, poezie/poezie, rezidu/rezidu, teleenciclopedie/teleenciclopedie, telegrafie/telegrafie, ultracustică/ultracustică, varietate/varietate.

c. Corectați, unde este cazul, formele greșite ale cuvintelor din lista de mai jos și menționați, pentru fiecare dintre ele, termenii care aparțin aceleiași familii de cuvinte:

acordeon, adia, agreabil, alcool, aur, autoelogiere, bae, bilbăi, cerială, coiechiper, coierent, coexistență, contribui, contrargument, cordona, creia, diosebire, ecuador, iepuiza, felerie, fință, ideial, liceian, inmiit, muzeial, neiefectuat, nuanță, poiem, preambala, (a) pustii, readuce, realege, respectuos, reuniune, riu, seritor, sfirăi, supraglomerat, științific, triumphi, varetate, viie, virtuos, zotehnie.

9. Diftongii sînt grupuri de două sunete, formate dintr-o vocală și o semivocală¹, care se rostesc în aceeași silabă².

NORME

Se serie:

ii, pronunțat [ii], nu i, în adj. *acătării* și în formele de indicativ, conjunctiv sau imperativ prez., pers. a II-a sg., ale unor verbe ca: *a fi (să fii), a ști (să știi)* etc.

¹ Locul de articulare a semivocalelor coincide cu al vocalelor corespunzătoare, însă durata și intensitatea lor sînt mult mai reduse. La rostirea semivocalelor [i] și [u], rezonatorul se strîmtează atît de mult în anumite porțiuni, încît sunetele respective capătă un caracter fricativ, asemănător cu al consoanelor constrictive.

² În funcție de locul pe care îl ocupă semivocala față de vocala propriu-zisă, diftongii limbii române pot fi:

a. *urcători* sau *ascendenți*, cînd semivocala precedă vocala: *ia* [ia], *ie* [ie], *iu* [iu], *ea* [ea], *oa* [oa];

b. *coborîtori* sau *descendenți*, cînd semivocala se află după vocală: *ai* [ai], *oi* [oi], *ui* [ui], *ăi* [ăi], *îi* [îi] etc.

ia, pronunțat [ia], nu ea, în următoarele situații:

a. cînd *ia* alternează cu *ie* sau *i* după vocale (cu excepția lui *i*) și după consoanele *p, b, m, f, v*: *buruiană/buruieni, crăiasă/crăiese, îndoială/îndoieli; întemeia/întemeiez; odaia/odaie; biată/biet; piază/pieze, amiază/amiezi, (să) fiarbă/fierbe; viață/vieți; joia/joi*;

b. după *ch* și *gh*, dacă în derivatele sau în formele flexionare ale cuvintelor în care apar nu alternează cu *e*: *chiar, ghiaur*;

c. la începutul cuvintelor (cu excepția pronumelui pers. ea, care se serie astfel, dar se pronunță [ia], (vezi, p. 61): *iahnie, iamb, iască, iaz*;

d. la indicativul imperfect al verbelor cu rădăcina terminată în *i*: *croiam, croiai ... , șlefuiam, șlefuiai* etc.;

e. la sfîrșitul formelor masculine de plural ale unor pronume și adjective pronominale: *aceia, aceiași, aceștia, atîția*;

ie, pronunțat [ie], nu e, în următoarele cazuri:

a. la începutul cuvintelor (cu excepția majorității neologismelor, vezi p. 63) și al silabelor precedate de vocale (cu excepția lui *i*): *ierarhie, ieri, ieși; boier, caier, paiețe*;

b. după consoanele *p, b, m, f, v*, cînd alternează cu *ia*, dar în unele cazuri și fără alternanță: *piept, obiectiv, miel, fierbinte, viespar*;

io, nu eo, în: *chior, ghiont, ghiozdan*;

Notă: În astfel de situații, *chi* și *ghi* notează consoanele [k'] [g], după care urmează vocala [o], și nu diftongul [io].

io, pronunțat [io], nu eo, în derivatele cu sufixul *-ior*: *bălăior, carlofior*;
ea, pronunțat [ea], nu ia, în următoarele împrejurări:

a. cînd alternează cu *e* în formele flexionare ale cuvîntului sau în derivatele de la aceeași rădăcină: *deal/deluș, leac/lecui, (să) meargă/merge* etc.;

b. în formele articulate ale substantivelor și adjectivelor feminine, precum și ale unora masculine terminate în *-e* (neprecedat de [i] sau [i]): *corneea, partea, recea, vechea; nenea*;

c. în forma articulată a denumirii zilelor: *lunea, marțea, miercurea, vineră* (dar *joia*);

d. în numerale ordinale ca: *al doilea, al nouălea, a cincea, a șasea, a șaptea* (dar *a treia*);

e. în formele de plural ale pronumelor și adjectivelor feminine: *acestea, acelea* și ale pronumelui și adjectivului feminin *aceea*;

f. la sfîrșitul unor adverbe, locuțiuni adverbiale și prepoziții, cum sînt: *adesea, asemenea, de-a pururea; înaintea*;

ea, pronunțat [ea], nu ia sau a, după consoanele *s, z, ț* în cuvinte ca: *seară, seamă, zeamă, țeapă*, sau după *ș, j*, în derivatele cu sufixele *-ean* și *-eală*: *orășean, învălmășeală, gorjean, îndîrjeală* etc., ori la formele de imperfect ale unor verbe: *doseam, trezeam, împărțeam; îngrijeam*;

eo, pronunțat [eo], nu io, în: *deodată, pleosc, vreo*;

ii, pronunțat [ii], nu î, în: *cîine, mîine, pl. mîini* (sg. *mîină*), *pîine*;

ua și se pronunță [ua], nu [u—a], în neologisme de tipul : *acuarelă, cuanturm, cuaternar* ;

ua, pronunțat [ua], nu oa, la început de silabă, când lipsește alternanța o—oa : *baclavaua, perdeaua, ziua ; înșeua ; a doua ; băcăuan, flăcăuan* ;

oa, pronunțat [oa], nu ua, în următoarele situații :

a. în cuvinte care prezintă alternanța o—oa sau oa—o : *înot — (să) înoate, pot—poate ; coadă—cozi, soartă—sorți* ;

b. în neologisme și în câteva cuvinte din fondul mai vechi al limbii, care nu prezintă alternanța cu o : *coafor, culoar, fermoar, pavoaza ; doar, foarte* ;

oa, nu ua, dar pronunțat [ua], în cazurile următoare :

a. la început de cuvânt : *oacheș, oală, oarecine, oaste* ;

b. la început de silabă, când diftongul alternează cu o și în cuvintele formate prin derivare cu suf. -ioară sau prin compunere (când al doilea element începe cu oa) : *fioroasă (fioros), vioară (viori) ; linioară ; bunăoară*.

EXERCITII :

a. Notați formele de indicativ și conjunctiv prez., pers. a II-a sg., ale următoarelor verbe :
a apropia, a conține, a împrăști, a întârzia ; a peria, a reține, a-și reveni, a scrie ; a silișia,
a veni, a zgîria.

b. Indicați formele de nominativ sg., articulate cu art. hot., ale următoarelor substantive :
alei, amiezi, băi, cete, gene, genți, ghet, ghețuri, ierburi, lei, legi, nulele, pietre, tăceri,
tinichele, urechi.

c. Menționați formele de genitiv-dativ ale următoarelor pronume :
aceea, acela, aceasta, acesta, alta, altul, care, una, unul.

d. Subliniați formele corecte ale cuvintelor de mai jos. Verificați exactitatea răspunsului dv.
în DOOM și în OOP.

adesea/adesia, afixează/afixază, agreiază/agreează, alătură/alătura, angajează/angajiază/
angajază, aranjează/aranjază/aranjiază, badea/badia, cartea/cartia, cheltuială/cheltueală,
chiamă/cheamă, deasupra/diasupra, dezmiardă/dezmeardă, egalează/egalliază, greșală/greșea-
lă/greșială, iuteală/iuțală/iuțială, îngheață/inghiață, leac/liac, liniștea/liniștia, lucrează/lu-
criază, (să) meargă/(să) miargă, neagră/niagră, oblojeală/oblojială/oblojală, răgușeală/ră-
gușială, răvășeală/răvășială, roșeală/roșială, seară/sară/siară, sfârșeală/sfârșială/sfârșială,
șovăială/șovăeală, tăia/tăea, tinjeală/tinjială, toameală/toemială, tovărășeală/tovărășeală/
tovărășiască, urzeală/urzală/urzială, veghea/veghia, zăpușală/zăpușială/zăpușeală.

e. Indicați, în scris, formele articulate ale denumirii zilelor săptămânii, precum și primele zece
numere ordinale. Rostiți de mai multe ori, cu voce tare, aceste cuvinte.

f. Formați derivate de la următoarele toponime (după modelul : București — bucureștean) :
Abrud, Arad, Argeș, Avrig, Bacău, Baia Mare, Bistrița, Borșa, Cîmpina, Cluj, Constanța,
Crisana, Dej, Dimbovița, Focșani, Giurgiu, Gorj, Govora, Hunedoara, Lugoj, Lunca,
Mureș, Neamț, Olt, Oravița, Pitești, Rădăuț, Sibiu, Timiș, Timișoara, Vaslui, Zimnicea.

g. Rostiți corect, distingînd clar formele cu diftong de cele fără diftong :

aed — led, aievea — aeris, ereier — eutrier — creez, est — este — (ei) ies, greier —
agreez, iarbă — ierbar — erbivor, iată — erată, iederă — edificiu, iepure — epurare —
ierie — erete, măiestru — măestru, treiera — agreea, valer — caler — aer, vele —
nevoie — alae.

h. Menționați formele de singular articulate ale substantivelor, formele de feminin ale adjes-
tivelor și formele de indicativ prez., pers. a III-a sg., ale verbelor din lista de mai jos :

(Model : pl. *șei* — sg. *șaua* ; m. *frumos* — f. *frumoasă* ; a *juca* — (ei) *joacă*).

basmale, boli, coli, foi, mori, oi, oști, porți, roși, stele, școli, zile ; bucuros, costisitor,
folositor, furios, gălbior, lunecos, mîngietor, orb, plictisitor, roditor ; a coborî, a deslășura,
a dormi, a împreuna, a se înflora, a se însura, a ospăta, a purta, a ruga, a zbura.

i. Subliniați semivocalele din cuvintele de mai jos. Rostiți de mai multe ori aceste cuvinte :

acuarelă, coafor, coate, creazieră, cuarț, curtiază, fumoar, iguană, patinoar, pledoarie,
rouă, savoare, voalat.

j. Subliniați cu o linie diftongii ascendenți și cu două linii diftongii descendenți din textul de
mai jos :

„Dar deodată-un punct se mișcă ... cel întâi și singur. Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl ...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpînul fără margini peste marginile lumii ...
De-atunci negura eternă se desface în fâșii,
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii ...”

M. Eminescu, *Scrisoarea I*

10. Triftongii sînt alcătuiți din trei timbre vocalice (o vocală și
două semivocale) rostite în aceeași silabă¹.

NORME

Se scrie :

iai, pronunțat [iai], nu eai, după vocale în unele forme flexionare ale ver-
belor de conj. I și a IV-a : *încovoiai, sforăiai, șovăiai* ;

eai și eau, pron. [eai] și, respectiv, [eau], nu iai și iau, după consoane în formele
de imperfect, pers. a II-a și a III-a sg., ale verbelor de conj. a II-a, a III-a
și a IV-a : *creșteai — creșteau, tușeai — tușeau, vedeai — vedeau, vegheai —*
vegheau ;

EXERCITII :

a. Notați formele corecte ale cuvintelor de mai jos, despărțindu-le totodată în silabe.

(Model : bălăioară/bălăeoaară : bă-lă-ioa-ră)

bolnăvioară/bolnăveoaară, cheară/chioară, fuioară/fuioare, gheoagă/ghioagă, lăcrimioară/
lăcrămioară/lăcrimeoaară, learcă/lioarcă, pleoapă/plioapă, șchioapă/șcheoapă, tămioară/
tămleoaară.

b. Indicați formele de indicativ imperfect, pers. a II-a sg. și a III-a pl., ale următoarelor verbe :
a bea, a eere, a duce, a face, a fugi, a încheia, a înapoia, a înșeși, a lua, a mîngia, a munci,
a numi, a ochi, a putea, a-și reveni, a sui, a tăia, a vedea, a veni, a vrea.

¹ După locul ocupat de semivocale față de vocală, triftongii pot fi :

a. *progresivi*, cînd semivocalele preced vocala : [i₁oa] (*lăcrimioară*), [e₁ea] (*pleoapă*) ;

b. *centrați*, cînd semivocalele încadrează vocala : [i₁a₁i] (*sulai*), [e₁a₁e] (*veceai*).

ROSTIREA ȘI SCRIEREA CONSOANELOR *

Consoanele, spre deosebire de vocale, sînt sunete ale vorbirii formate în special din zgomote, care se produc în diferite puncte ale canalului fonator fie prin închiderea totală și deschiderea bruscă sau lentă, fie prin strîmtarea acestuia¹.

1. [b], consoană occlusivă, bilabială, sonoră

NORME

Se scrie și se pronunță :

b, nu **v**, în denumirile unora dintre lunile anului :

februarie, septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie.

Se scrie **b**, dar se pronunță [p], cînd este urmat de consoane surde :

abcès, pronunțat apces, absență, pronunțat apsență, subtropical, pronunțat subtropical.

* Ne vom referi mai pe larg numai la consoanele care pun probleme de ortografie și ortoepie.

¹ După modul de articulare, consoanele pot fi :

a. *occlusive* sau *explozive*, cînd se produc prin închiderea totală și deschiderea bruscă a canalului fonator : *p, b, t, d, k, g* ;

b. *semioclusive* sau *africate*, cînd rostirea lor începe printr-o ocuziune care se transformă treptat în constricție : *f, c, g* ;

c. *fricative*, numite și *constrictive* sau *spirante*, cînd se articulează prin strîmtarea canalului fonator într-un anumit punct al traseului său : *f, v, s, z, ș, j, h* ;

d. *occlusive nazale*, care se articulează ca și explozivele menționate sub a., dar o parte din curentul de aer fonator trece prin fosele nazale, care îndeplinesc și funcția de rezonator : *m, n* ;

e. *lichide*, la rostirea cărora aerul se scurge mai ușor din cavitatea bucală decît la pronunțarea consoanelor constrictive : *l* (numită și laterală), *r* (numită și vibrantă).

După locul de articulare, consoanele limbii române literare se împart în :

a. *bilabiale*, la articularea cărora participă ambele buze : *p, b, m* ;

b. *labiodentale*, la rostirea cărora buza inferioară atinge incisivii superiori : *f, v* ;

c. *dentale*, la articularea lor vârful limbii se apropie ori se atinge de incisivii superiori (mai precis de alveolele acestora) : *t, d, n, l, r*, sau de cei inferiori : *s, z* ;

d. *prepalatale*, la pronunțarea cărora limba atinge sau se apropie de partea anterioară a palatului : *ț, ț, ș, j* ;

e. *palatale*, la rostirea cărora dosul limbii se lipește de palatul tare : *k, g* ;

f. *velare*, la pronunțarea cărora rădăcina limbii atinge vîlul palatului, numit și palatul moale : *k, g* ;

g. *laringele*, la articularea cărora zgomotul de fricțiune se produce în laringe : *h*.

În funcție de participarea sau neparticiparea coardelor vocale la articulare consoanelor, acestea pot fi *sonore* sau *fonice* și *surde* sau *afonice*.

În sfîrșit, consoanele se mai împart în *sonante* (*m, n, l, r*), la articularea cărora nu se produc aproape deloc zgomote, și *nesonante* (toate celelalte), care se realizează tocmai prin zgomote determinate de închiderea sau strîmtarea canalului fonator.

EXERCIȚII :

a. Dintre formele duble de mai jos, indicați varianta corectă din punct de vedere ortoepic :
abnegație/apnegație, abrevia/aprevia, abrupt/aprubt, absent/apsent, absolut/apsolut,
absolvent/apsolvent, abstract/apstract, absurd/apsurd, abține/apține, obscur/opseur, obser-
vator/opservator, obstacol/opstacol, obtura/optura, obtuz/optuz, obține/optîne, subtilitate/
suptilitate.

b. Indicați zece derivate formale cu prefixul *sub-* de la cuvinte care încep cu o consoană surdă.
Notați și pronunțarea fiecăruia dintre ele.

2. [t], consoană occlusivă, dentală, surdă

NORME

Se scrie **t** în cuvinte ca : *altceva, astfel, optzeci, undelemn.*

EXERCIȚII :

Subliniați forma corectă a cuvintelor din lista de mai jos :

alcineva/alteineva, alcîndva/alteîndva, alcum/alcum, alcumva/alteumva, altfel/alfel,
altminteri/altminterea/altmintrelea/alminteri/alminterea/almintrelea, astfel/asfel, astma-
tic/asmatic, avanteronică/avanteronică, avantgardă/avangardă, avanpremieră/avantpre-
mieră, bațjocori/bajocori, jertfă/jărtfă/jerfă, optsprezece/optsprăzece/optsprizece, pusnie/
pustnie, vîrsnic/vîrstnic/vristnic.

(Verificați în DOOM sau în OOP corectitudinea răspunsurilor dv.)

3. [č], consoană semioclusivă (africată), prepalatală, surdă

NORME

Se scrie : **c** (+i, e) și se pronunță [č], nu [t], în : *cilindru, ciment, civil, lucernă.*

EXERCIȚII :

Corectați, din punctul de vedere al ortografiei actuale, cuvintele subliniate din textul de mai jos :

„A ! ce coruptă soțietate ! ... Nu mai e moral, nu mai sunt prințipuri, nu mai e nimic : ente-
resul și iar enteresul ... Bine zice fiu-meu de la facultate alaltăieri în scrisoare : vezi, tînăr
tînăr, dar copt, serios băiat ! zice : « Tatițo, unde nu e moral, acolo e corupție, și o soțietate fără
prințipuri, va să zică că nu le are » ... Auzi d-ta mișelie, infamie“.

I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*

4. [ğ], consoană semioclusivă (africată), prepalatală, sonoră

Se scrie **g** (+i) și se pronunță [ğ] în cuvinte cum sînt : *colegiu, privilegiu, ravagiu, vesligiu.*

Nota : Forma corectă a unor cuvinte ca : *aliaj, camuflaj, mesaj, peisaj, perso-
naj* este cu -aj, nu cu -agiu.

EXERCIȚII :

Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu termenii corespunzători, terminați în -giu sau în -a] :

Scufundarea „Titanicului” e considerată ca fiind cel mai grav și mai tragic din istoria navigației. Camarazii au adus ultimul soldatului căzut la datorie. din vechiul turn vesti miezul nopții. Minerii au coborât în Am adunat colectivul clasei pentru un ... în vederea organizării muncii patriotice. Toamna, munții oferă mirifice. În ziar a apărut un excelent despre inaugurarea noii hidrocentrale.

5. [s], consoană fricativă (constrictivă, spirantă), dentală, surdă

NORME

Se scrie și se pronunță :

s, nu z, în următoarele situații :

- când este urmat de consoanele *l, m, n*, în cuvinte ca : *basma, cosmonaut, măslin, pleonasm, prismă, snob* (despre folosirea lui *z*, în aceeași situație, vezi mai jos, p. 75) ;
- în cuvintele formate cu suf. *-nic*, când rădăcina cuvintelor de bază se termină în *s* : *casnic, dosnic, josnic* ;
- în derivate cu prefixele *des-* și *răs-*, când cuvântul de bază începe cu o consoană surdă ori cu *z*, și în cele cu *trans-* : *desface, deszăpezi, răskoace, răszițe ; transcarpatic, transsaharian, transversal* ;
- în unele neologisme formate prin compunere în limba de origine : *aisberg, glasvand, jurisdicție* ;
- în cuvinte cum sînt : *chermesă, corosiv, premisă, sesiune*.

s, nu ș, în următoarele cazuri :

- înaintea consoanei [č] (notată *c+e* sau *i*) : *ascensor, ascet, sciatică* ;
- la început de cuvînt și urmat de *p* sau de *t*, în neologisme (conform etimologiei din care provin acestea) : *spațiu* (< lat. *spatium*, fr. *espace*), *speculă* (< *specula* < fr. *spéculer*), *start* (< engl. *start*), *stofă* (< it. *stoffa*, germ. *Stoff*) ;
- în cuvinte ca : *deschide, fals* (dar *falși*), *musculos, schimba, sfoară, strangula* ;

s, nu x [cs], în funcție de originea cuvîntului : *escadrilă* (< fr. *escadrille*), *escroc* (< fr. *escroc*), *estradă* (< fr. *estrade*).

EXERCIȚII :

- Enumerați zece derivate cu prefixul *des-* și zece cu prefixul *răs-*.
- Alcătuți opt perechi de cuvinte în care *s* și *z* pot să apară înaintea aceluiași consoane. (Model : *căsnicie — caznă, desluși — izlaz*.)
- Subliniați formele corecte ale următoarelor cuvinte :
asconsiune/așcensiune, breaslă/breazlă, convalescență/convaleșcență, deșcendență/deseen-
dență, diseernămint/dișcernămint, discipol/dișcipol, escapadă/excapadă, escavator/exea-
vator, eschiva/exchiva, escortă/excortă, estompa/extompa, extradă/estradă, grimază/gri-

masă, josnic/joznic, lesne/lezne, legislație/legizlație, măslină/măslină, plasmă/plazmă, plezni/plesni, sarcasm/sarcazm, scenariu/șcenariu, sceptic/șceptic, seinda/șeinda, sesiune/șeziune, smălț/zmalț, sminti/zminti, smîntină/zmîntină, smoală/zmoală, smochină/zmochină, smulge/zmulge, snop/znop, susceptibil/sușceptibil, suscita/sușcita, trăsnet/trăznet, zmarald/smarald.

d. Explicați de ce unele dintre cuvintele de mai jos se scriu și se pronunță cu *s-*, iar altele cu *ș-* :
șpirt, standard, stoc, șpalt, șpiț, ștachetă, ștafetă, strand.

6. [z], consoană fricativă (constrictivă, spirantă), dentală, sonoră

NORME

a, nu s, în următoarele situații :

- când este urmat de consoanele *b, d, g, v* sau, uneori, de *l, m, n* : *bezmetic, brazdă, caznă, izgoni, izvorț, război, răzvrăți* ;
- înaintea sufixului *-nic*, când rădăcina derivatului se termină în *z* : *obraznic, paznic* ;
- în prefixul *des-* din cuvintele analizabile a căror rădăcină începe cu o consoană sonoră (cu excepția lui *z*) ori sonantă (*l, m, n, r*) sau cu o vocală : *dezamăgi, dezbobina, dezdoi, dezechipa, dezgheța, dezinforma, dezpli, dezminți, deznădejde, dezordine, dezrobi, dezumfla, dezvăța* ;
- în unele neologisme : *bazin, dizolva, filozof¹, regizor, tranzitiv, viteză*.

Notă : Cu privire la principalele excepții de la aceste reguli, vezi p. 74. Într-
alt pentru scrierea și rostirea cu *z* ori cu *s* nu sînt reguli foarte rigide, e bine să veri-
ficați în *DOOM* cuvintele a căror formă vă este neclară.

EXERCIȚII :

a. Transcrieți, conform normelor ortografice și ortoepice în vigoare, douăzeci de cuvinte derivate
cu prefixele *des-* și *răs-* de la rădăcini care încep cu o vocală sau cu consoane sonore ori sonante.

b. Precizați formele corecte din dubletele de mai jos :

asvirli/azvirli, bazin/basin, casma/cazma, căsni/căzal, cismă/cizma, cosmos/cozmos, concluzie/conclusie, dezbate/desbate, filozofie/filosofie, gleznă/glesnă, izlaz/izlaz, ismă/ismă, izbi/isbi izbueni/ishueni, isbuti/izbuti, isgoni/izgoni, îndrăzni/îndrăsnii, rasna/razna, răzbate/răzbate, răzgîndi/răzgîndi, răsleț/răzleț, răsvrăți/răzvrăți, regiza/regisa, sviata/sveta, zbor/sbor, zgomot/sgomot.

7. [ș], consoană constrictivă (fricativă, spirantă), prepalatală, surdă

NORME

Se scrie și se pronunță :

- nu j sau ei [č], în cuvinte ca : *obișnuit, veșnic*.
- nu s, în unele neologisme, mai cu seamă în cele de origine germană : *șpacu, șpriț, ștanță, ștecăr*.

¹ În legătură cu scrierea și pronunțarea acestui cuvînt, vezi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974, p. 151.

EXERCIȚII :

Completați spațiile libere din propozițiile următoare cu termenii corespunzători, alegînd, dacă există mai multe sinonime pentru aceeași noțiune, cuvintele care ilustrează normele ortografice și ortoepice menționate mai sus :

Românii iubesc pacea, deci sînt un popor Sportivul a sărit peste ... ridicată la 2,30 m. Echipa de ... 4×100 m a doborît recordul mondial. Actul este valabil numai dacă poartă ... instituției care l-a emis.

8. [h], consoană constrictivă (fricativă, spirantă), laringală, surdă

NORME

Se scrie și se pronunță :

h la începutul unor cuvinte ca : *hegemonie, heleșteu, hieroglifă*, și în neologismele formate cu următoarele elemente de compunere : *helio-* „privitor la soare, la lumina soarelui“, „care aparține soarelui“ (*heliograf, helietermie*), *hemo-* „(referitor la) sînge“, „de sînge“, „sanguin“ (*hemogramă*), *hepta-* „șapte“, „de șapte ori“ (*heptametrul*), *hexa-* „șase“, „de șase ori“ (*hexaedru*), *hidro-* „(care se referă la) apă“ (*hidrofor, hidromecanizare*), *hiper-* „peste, excesiv de ...“ (*hipertensiune*), *hipo-*₁ „referitor la cai“ (*hipodrom*), *hipo-*₂ „mai puțin, sub“ (*hipotensiune*).

Notă : Nu se scriu și nu se pronunță cu *h* cuvintele : *arșag, arșagos, coerent, elicopter, igienă, ipocrit, ipotenuză, ipoteză, umor*.

EXERCIȚII :

Subliniați formele corecte ale cuvintelor din lista de mai jos :

alviță/halviță, azard/hazard, heroglifă/ieroglifă, hexametrul/exametrul, hidrocarbură/idrocarbură, hipersensibil/ipersensibil, hipocrit/ipoerit, hipoglicemie/ipoglicemie.

9. [m], consoană oclusivă nazală, bilabială, sonoră

NORME

Se scrie și se pronunță :

m, nu **n**, înainte de *p* și *b* : *combate, împărați*.

Notă : Fac excepție de la această regulă unele nume proprii străine (ex. *Istanbul*).

EXERCIȚII :

Explicați de ce înaintea consoanelor **p** și **b** din cuvintele de mai jos se scrie și se pronunță **m**, nu **n** : *ambulanță, amplifica, îmbunătăți, împiedica, împletri, împodobi, împotrivi, împrumuta*.

10. [n], consoană oclusivă nazală, dentală, sonoră

NORME

Se scrie și se pronunță :

n în cuvinte cum sînt : *contingent, intendent* ;
n, nu **m**, înainte de *m* : *înmîna, înmulți, înmuguri*.

EXERCIȚII :

Completați cu termenii corespunzători, care ilustrează din punct de vedere ortografie și ortoepie normele de mai sus, spațiile libere din următoarele propoziții :

Și este o Bărbații născuți în același an fac parte din același la armată. Pe pereții hornului s-a strîns multă În acest an am ales un mai interesant pentru excursia școlară. Buletinul de trebuie păstrat cu grijă. Am riul cu barca. M-am rănit la rotula de la piciorul drept.

11. [r], consoană laterală, vibrantă, dentală, sonoră

Se scrie și se pronunță :

r, nu **l**, în *tuturor* ; *Grigore* ;
r în neologisme ca : *expropria, propriu*.

Notă : Se scrie și se citește întotdeauna *repercusiune*.

EXERCIȚII :

Precizați formele corecte din dubletele de mai jos :

frusta/frustra, oprobiu/oprobriu, proprietate/proprietate, impropriu/impropiu, improprietăți/improprietări, prin/pin.

12. Grupuri consonantice

Se scrie :

ev, nu **qu**, și se pronunță [cv], în cuvinte ca : *acvariu, cvadrat, ecvestru* ;
ce (+*e, i*) și se pronunță [kč] în : *accelerat, acces, succes* ;
es, nu **x**, datorită tradiției, în unele cuvinte mai vechi ale limbii : *catadicsi, îmbicsi* ; și în unele neologisme, conform cu etimonul acestora : *cocs, rucsac, scones* ;
x [cs], nu **s**, în cuvinte cum sînt : *excava, excepție, exclude, expoziție, expune, extern*.
x, dar se pronunță de regulă [gz] cînd se află între două vocale : *exalta*, pronunțat *egzalta*, *examen*, pronunțat *egzamen*, *exila*, pronunțat *egzila* (dar *oxid*, pronunțat *ocsid*, *paradoxal*, pronunțat *paradocsal*).

EXERCIȚII :

Corectați, unde este cazul, formele transcrise intenționat greșit ale următoarelor cuvinte : *aeclera, accentua, acceptabil, accident, adequat, bacil, boesa, coloeviu, coxerie, eloevent, eesemplu, egzigent, escavator, escedentar, escentric, escepțional, escesiv, esecitant*.

excelent, exclude, execrabil, iezaetitate, quartet, quintet, lues, mixandă, occidental, occipital, reliquă, seevență, succeda, succesor, sucint, taesi, tixi, vaccin, vâxul.

13. Consoane duble. Redau, de regulă, o realitate fonetică și se întâlnesc în cuvintele compuse ori în derivatele cu prefixe în care primul element de compunere sau, respectiv, prefixul se termină în aceeași consoană cu care începe al doilea element al cuvântului compus sau derivat.

Se serie și se pronunță :

mm în : fotogrammetru, kilogrammetru ;

nn în derivatele cu prefixul în- a căror rădăcină începe cu n : înădi, înnebuni, înoda ;

Notă : Se scrie îneca, înota, înainta, înalt, înapoi, deoarece cuvintele respective nu mai sînt simțite ca derivate sau compuse.

rr în : interraional, interregional, interregn ;

ss în cuvinte ca : transsaharian, transsiberian, transsudat.

Notă : În unele neologisme care își păstrează forma grafică originală (ex., mass-media, watt etc.) sau în anumite nume proprii (ex. Bolliac, Russo, Rosetti) literele duble redau consoane simple.

EXERCITII :

Transcrieți zece cuvinte formate cu prefixe și cinci formate prin compunere în care apar consoane duble.

ACCENTUL

În limba română, accentul este *dinamic* sau de *intensitate* și nu ocupă aceeași poziție în toate cuvintele (cum se întâmplă, de pildă, în franceză sau în maghiară). Așadar, în română accentul este liber, în sensul că se poate fixa pe oricare dintre silabele cuvântului, dar o dată ce a fost stabilit, nu mai poate fi schimbat decât încălcînd norma ortoepică.

În scris, accentul nu se marchează decât rareori, pentru a indica o formă accentuală voit modificată față de cea obișnuită sau cînd se păstrează aspectul grafic original al unor cuvinte împrumutate. De asemenea, mai poate fi notat pentru a diferenția cuvintele și formele omografe (scrise la fel) între ele (de ex., *veselă* și *veselă*, *bără* și *bară*, *adună* și *adună*).

Fie datorită unor deprinderi de rostire dialectală, fie datorită etimologiei multiple a unor neologisme sau tendinței de integrare a cuvintelor noi în sisteme accentuale mai vechi, apar în rostirea românească, uneori chiar și în aceea a oamenilor instruiți, destule dublete accentuale, dintre care unele au fost acceptate și în lucrările normative (vezi, de pildă, *DOOM*, s.v. *profesor/profesor*).

Accentuarea incorectă a unor cuvinte este tot atît de supărătoare ca și orice altă greșală de ortoepie, de aceea trebuie să cunoaștem și să respectăm normele impuse de lucrările cu caracter normativ, dintre care cea mai amplă și mai importantă este *Dicționarul ortoepic și morfologic al limbii române*, elaborat, sub egida Academiei R.S. România, în cadrul Institutului de Lingvistică al Universității din București.

NORME

1. Cuvinte care circulă cu forme accentuale duble, dar care se accentuează corect astfel :

- pe ultima silabă : antic, barbăr, bolnăv, caracter, coniac, debut, dictator, dușmăn, editor, fenomen, matur, prematur, preceptor, sever, simbol, trafic, vestibul ;
- pe penultima silabă : academie, avarie, frîghie, gingaș, grădină, invers, mirșav, prevedere, reporter, splendid, unic ;
- pe antepenultima silabă : acvilă, arșiță, butelie, diplomă, februarie, furie, ianuarie, tombolă ;
- pe a patra silabă de la sfîrșitul cuvintelor : doctoriță, fîrșeniță, gîrgăriță, gîgoriță, lăpoviță, lăbeniță, prăpeliță, răzmeriță, veveriță.

2. Cu excepția citorva neologisme (ex. *radio*—*radiouri*) și a formei de G.—D. pl. *tulurăr* a pron. nehot. *tot*, substantivele și pronumele nu-și schimbă accentul în timpul flexiunii (ex. *caiét*—*caiétului*, *caiête*, *caiêtelor* ; *acésta*—*acéstui*a, *acéia*—*acélora*).

3. În flexiunea verbului, accentul este mobil și slujește la diferențierea unor forme verbale, cum sînt, de pildă, cele de pers. a III-a sg. la indicativ prez. (*ascultă*, *udă*) și la perf. s. (*ascultă*, *udă*) ale unora dintre verbele de conj. I. De asemenea, la pers. I și a II-a pl. ale indicativului și conjunctivului prez., precum și la pers. a II-a pl. a imperativului, verbele de conj. a II-a poartă accentul pe sufixul morfologic : *avém*, *avéi*, *prevedém*, *prevedéi*, iar cele de conj. a III-a, pe rădăcină : *mérgem*, *mérgei* ; *spûnem*, *spûneți*. De aceea, sînt greșite accentuări de tipul : *bătém*, *bătéi*, *ducém*, *ducéi*, *făcém*, *făcéi*, *împingém*, *împingéi*, *mergém*, *mergéi*, *spuném*, *spunéi* etc.

Notă : 1. Cuvintele mai lungi, îndeosebi cele formate prin compunere sau derivare, au, pe lângă accentul principal, și accente secundare (pe acestea le notăm cu semnul (') : *echilaterál*, *echilibrístică*, *electrónomicroscopie* etc. În rostirea afectivă, accentele secundare marchează bucuria, supărarea, entuziasmul etc. celui care vorbește : *minunăt !*, *nemăpomenit !*, *împosibil !*, *excelent !*

2. Cuvintele monosilabice nu se accentuează. Ele pot fi rostite însă cu o intensitate mai mare în propoziție sau frază atunci cînd vrem să atragem atenția asupra lor : *Tu vorbești ? Ce ți-am spus ? Nu vreau ! Plec azi, nu mîine !* În situații similare se pot afla, desigur, și cuvintele polisilabice, iar enunțurile pot avea nu numai unul, ci chiar mai multe cuvinte evidențiate prin accent : *Eu știam, numai tu nu știai !*

3. În limbajul poetic, accentuarea unor cuvinte este schimbată uneori din nevoi prozodice sau estetice :

„Răsfratul păr de aur peste perini se-mprăștie
Tîmpla bate liniștită ca o umbră viorie ...”

M. Eminescu, *Călin* (file din poveste)

„Cu diadema de stele, cu surîsul blînd, vergin” ...

M. Eminescu, *Venere și Madonă*

Printr-o anumită succesiune a vocalelor sub accent, se realizează *armonia poetică*, atît de caracteristică versului eminescian. De pildă, prin repetarea vocalei *a* sub accent, în versul „*De răcla ta răzăm eu hârfa mea spărtă*” (M. Eminescu, *Mortua est !*), poetul sugerează tînguirea litanică, nemărginirea durerii¹.

¹ Vezi G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, București, Editura Științifică, 1965, p. 128—131.

4. În unele neologisme neadaptate și în numele proprii străine se menține notarea accentului din limbile de origine : *pietá, Valéry*.

EXERCIȚII :

a. Subliniați cu o linie silabele care poartă accentul principal și, când e cazul, cu două linii pe cele cu accent secundar din următoarele cuvinte :

acvilă, antichitate, aripă, arșiță, butelie, caracterizare, cavalerie, constituțional, caracter, crater, cumal, diplomă, epocă, fenomenologie, industrie, invers, letopisetz, moleom, prevedere, studio, șaptesprezece, tranzistor, vultur.

b. Marcați locul accentului în următoarele omograme :

ațin „arbust“/ațin „rudă prin alianță“, august „luna a opta“/august „slăvit ; impunător“, comedie „piesă de teatru cu subiect umoristic“/comedie „poznă, bazaconie“, domino „joc“/domino „haină“, imobil „clădire“/imobil „nemișcat“, paralele (pl. de la para)/paralele (pl. de la paralelă), snopi (pl. de la snop)/snopi (vb. la infinitiv).

c. Subliniați silabele accentuate din următoarele forme pronominale și adverbiale :

acolo, adică, altceva, alteineva, altfel, altundeva, alteindva, alteori, ceva, cineva, cindva, dincolo, dincoace, undeva.

d. Notați accentele cuvintelor din textul de mai jos. Indicați și motivați eventualele abateri de la accentuarea obișnuită a unor cuvinte :

„Gorunule din margine de codru,
de ce mă-nvinge,
cu aripi moi atîta pace,
cînd zac în umbra ta
și mă dezmierzi cu frunza-ți jucăușă ?“

L. B l a g a, Gorunul

e. Subliniați vocalele accentuate cu funcție estetică din textele de mai jos. Explicați în ce constă valoarea lor sugestivă :

„— Cobori în jos, luceafăr blind,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gînd
Și viața-mi luminează ...”

„Și-i zise-neet : — Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv, și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine ...”

M. E m i n e s c u, Luceafărul

„Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,

Dintre ramuri de arin
Melancolie cornul sună.”

M. E m i n e s c u, Peste vîrfuri

DESPĂRȚIREA CUVINTELOR ÎN SILABE

Cuvintele se despart în silabe atunci cînd ultimul cuvînt dintr-un rînd nu intră decît parțial în rîndul respectiv sau cînd, din motive afective, dorim să marcăm și în scris pronunțarea mai răspicită a unui termen dintr-un enunț. Din punct de vedere grafic, spațiile dintre silabe se marchează prin *cratimă*.

Orice silabă cuprinde, în mod obligatoriu, o vocală. Semivocalele și *i* final nesilabic nu pot susține ori forma singure silabe.

NORME :

a. Vocalele în hiat fac parte din silabe diferite : *a-ed, al-co-ol, i-de-e, re-zi-du-u* etc. ;

b. semivoeala aflată între două vocale aparține silabei următoare : *do-ud, în-doa-ie, le-oai-că* etc. ;

c. în aceeași situație, ambele semivocale ale unui triftong progresiv fac parte din silaba următoare : *cre-ioa-ne, tă-ioa-să* ;

d. în poziție finală, semivoeala formează diftong sau triftong cu vocala care o precede, intrînd astfel în aceeași silabă cu vocala precedentă : *ca-dou, ve-neai* etc. ;

e. o consoană aflată între două vocale sau între o vocală (ori un diftong descendent sau un triftong centrat) și un diftong ascendent ori un triftong, intră în silaba următoare : *cu-vînt, pă-dure, ie-pu-roai-că, ur-mă-toa-re, lu-poi-că, tai-că* etc. ;

f. cînd două sau mai multe consoane se află în situația descrisă la punctul e, prima consoană aparține silabei dinainte, iar cealaltă sau celelalte, silabei următoare : *ais-berg, con-soar-tă, con-struc-tor, în-ne-gri, lin-gvist, wat-tul* etc.

Excepții de la ultima regulă :

— dacă una dintre consoane este [p], [b], [t], [d], [k], [g], [f], [v], [h], iar a doua este [l] sau [r], ambele consoane trec la silaba următoare : *o-blic, a-ple-cat, co-dru, li-tru, so-clu, a-gre-a-bil, a-fla, co-orig, si-hlă* ;

— grupurile consonantice *lpt, mpt, mpt, ncș, nct, ncș, ndv, rct, rtf* și *stm* se despart astfel : primele două consoane intră în silaba anterioară, iar a treia, în silaba următoare : *sculp-tu-ră, somp-tu-os, re-demp-ți-u-ne, sconc-ști, punc-tu-a-ți-e, sanc-ți-o-na, arc-tic, jert-fă, ist-muri* ;

Notă : Pentru alte excepții, vezi *DOOM*, p. XXXIV—XXXV.

La despărțirea în silabe a cuvintelor formate prin compunere sau prin derivare cu sufixe și prefixe se ține seama de elementele constitutive ale cuvîntului (dacă acesta este analizabil), indiferent de numărul consoanelor intervocalice : *alt-fel, alt-un-de-va, post-pu-ne, șap-te-spre-ze-ce, an-or-ga-nic, dez-în-fec-ta, în-ex-pli-ca-bil, într-a-ju-to-ra-re, ne-stri-cat, sub-lin-gu-al, vîrst-nic* etc.

Note : 1. Dacă ultimul sunet din primul element de compunere (sau din prefix) s-a contopit cu sunetul — identic cu primul — de la începutul celui de-al doilea element (sau al rădăcinii), la despărțirea în silabe se acordă prioritate celui de-al doilea termen : *top-o-no-mas-ti-că, tran-seri-e*.

2. Cuvintele în care apar literele *ch* și *gh* (+e, i), redînd consoanele [k], [g], se despart în silabe conform normelor de sub e. și f. : *o-chi-șor, mar-chea-ză, a-ghio-lant, ve-ghea-ză* etc.

3. Litera *x*, deși marchează grafic grupul consonantic [cs] (uneori și pe [gz]), e tratată ca o singură unitate, de aceea, cuvintele în care e notată se despart în silabe conform normelor de sub e. și f. : *e-xa-mi-na-tor, ex-ha-us-tiv*.

4. Grupurile de litere *sh, th, ts, tsch, tz*, din neologismele neadaptate complet la sistemul de scriere românesc, nu se despart : *fla-shul, ca-thar-sis, jiu-ji-tsu, ki-tschul, kib-bu-tzuri*.

5. Din punct de vedere ortoepic, grupurile de cuvinte conjuncte (legate între ele prin cratimă) se despart în silabe ca și cuvintele întregi (*în-/tr-a/de-/văr*), însă din punct

de vedere grafic se recomandă *evitarea* segmentării lor la capăt de rînd. Cînd însă acest lucru nu este posibil, e de preferat ca, la capăt de rînd, grupurile respective să se despartă în funcție de elementele componente: *într-adevăr*, *fi-amîntești*.

6. Nu se despart la capăt de rînd:

- cuvintele compuse din abrevieri literale: *IRVA, ONU, UNESCO*;
- abrevierile obișnuite: *a.c.* (= anul curent), *ș.a.m.d.* (= și așa mai departe);
- numerele ordinale notate prin cifre + *-a* sau *-lea*: *a 3-a, al XIX-lea*.

7. De asemenea, e bine să nu se despartă:

- silabele inițiale sau finale alcătuite dintr-o singură vocală: *a-le-e, a-van-taj*;
- cuvintele formate dintr-un singur sunet sau cele monosilabice care intră în componența grupurilor de cuvinte conjuncte: *s-au (dus), mi-a (spus), bun-gust, spune-le*;
- numele proprii compuse în structura cărora intră și abrevieri literale: *I.L. Caragiale, I.A.S. Tomnatic*;
- abrevieri de tipul: *5 ha, 2 km, 4 m², art. 1*;
- e de preferat să nu se treacă în rîndul al doilea ultima silabă din numele proprii, dacă aceasta este echivalentă cu un adverb, o prepoziție sau o conjuncție: *Sa-do-vea-nu, E-mi-nes-cu, Tran-că*.

EXERCIȚII:

a. Respectînd regulile de mai sus, despărțiți în silabe următoarele cuvinte:

aproximație, cocsifica, croazieră, curtoazie, deosebire, desaliniza, eschimos, esplanadă, etnografie, exactitudine, excepție, excursionist, exterioriza, floare-albastră, hexagon, kilogrammetru, monstruos, optsprezece, punctuație, respectuos, somptuozitate, șampilă, ticsit, transalpin, taximetru, vîrstă.

b. Despărțiți în silabe cuvintele din textul următor, ținînd seama și de eventualele licențe *pro-nodice*:

„Și pasărea cîntă suspine-imitîndă
Un cîntec de-amor,
Ecu-i răspunde cu vocea-i vîindă
La plînsu-i de dor.
Pe cîmp se văd două ființe ușoare
Săltînde pe-un cal,
Pe care le-neinge de flutură-n boare
Subțire voal“ ...

M. Eminescu, *O călărire în zori*

c. Indicați și despărțiți în silabe cuvintele care fac parte din aceleași familii cu termenii următorii: *jertfi, punct, sculptură, somptuos*.

MORFOLOGIA

„Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire
Greșterea limbii românești
Și-a patriei cînstire.“

Ienăchiță Văcărescu, *Testament literar*

Părțile de vor-
bire

a. flexibile

- 1. substantivul: *elev, școală*
- 2. articolul: *băiatul cel harnic al liceului*
- 3. adjectivul: *(orașul) mare*
- 4. pronumele: *eu, însumi, al vostru, acesta, care, vreunul, nimeni*
- 5. numeralul: *trei, al cincilea, cîte trei, tustrei, împătrit*
- 6. verbul: *a merge, a se afla, a afirma, a cunoaște*

b. neflexi-
bile

- 1. adverbul: *acolo, atci, bine, departe*
- 2. prepoziția: *pe, la, lângă*
- 3. conjuncția: *să, că, dacă*
- 4. interjecția: *ah!, hi!, o!, pleose!*

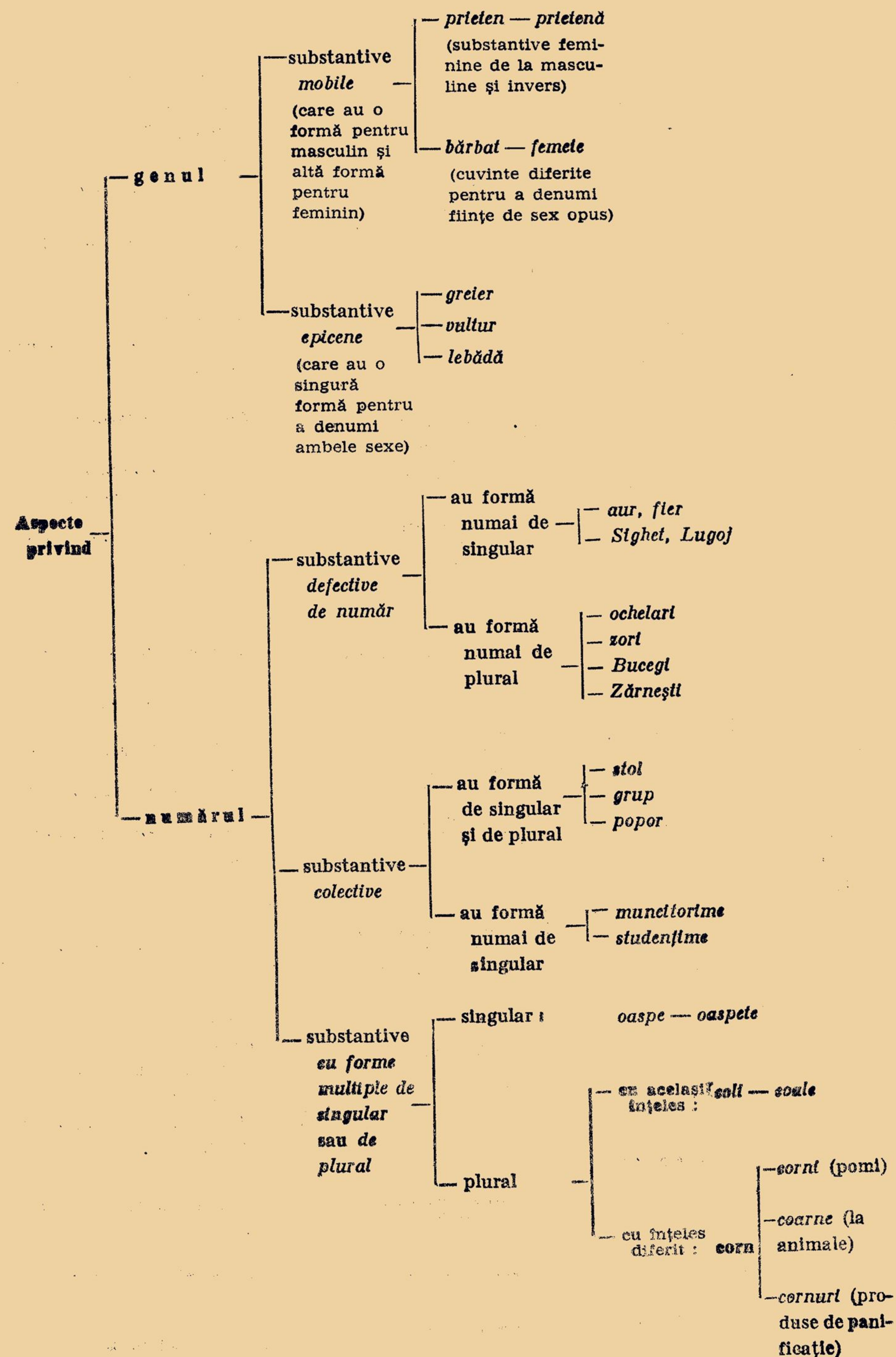
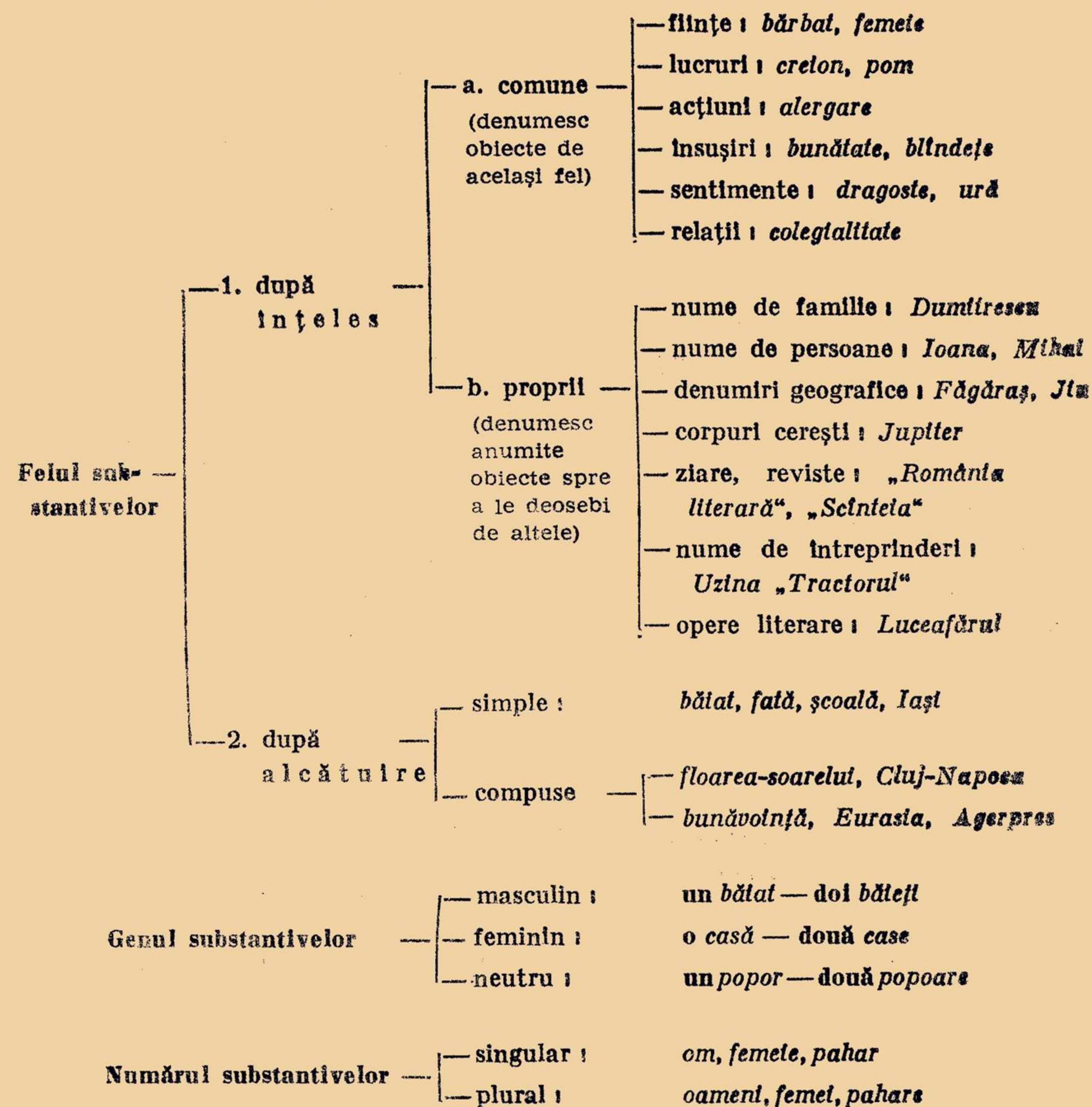
SUBSTANTIVUL

Definiție : parte de vorbire flexibilă care denumește obiecte (ființe, lucruri, fenomene ale naturii, acțiuni, sentimente, relații etc.).

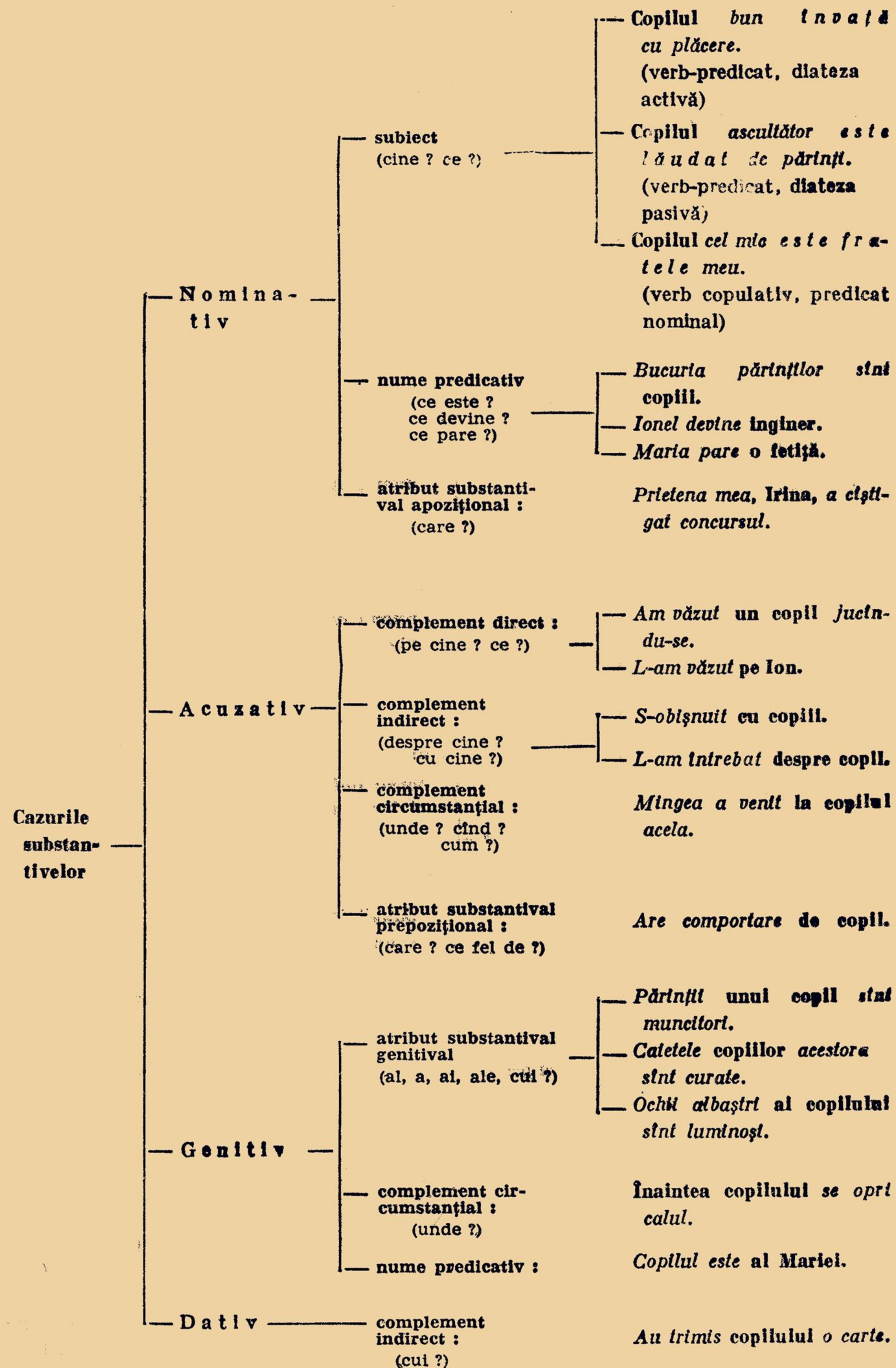
*Nu vă mirați. Poeții, toți poeții sînt
un singur, nempărțit, neîntrerupt popor.
Vorbînd, sînt muți. Prin evii ce se nasc și mor,
cîntînd, ei mai slujesc un grai pierdut de mult ...*

*Ei tac ca roua. Ca sămînța. Ca un dor.
Ca apele ei tac, ce umblă subțor,
șt-apoi sub cîntecul privighetorilor
izvor se fac în rariște, izvor sonor.*

L. B l a g a, Poeții

FUNCTII SINTACTICE

*
Fata de împărat dețea apă lui Prislea de bău și prinse mai multă putere.

P. Ispirescu, *Prislea cel Voinic și merele de aur*
Coboară în ripă după cine. Aud pe Lupu dînd glas.

M. Sadoveanu, *Baltagul*
Trezește pe mama și du-te la împăratul de-i spune că eu ți fac podul.

I. Creangă, *Povești*

Notă : Genul personal

Substantive proprii și comune de genul masculin și feminin care denumesc persoane sau animale personificate se constituie într-un subgen, numit **genul personal**. Substantivele care fac parte din această categorie prezintă următoarele caracteristici :

- construiesc acuzativul cu prepoziția pe : —
- L-am văzut pe Dumitru.
- Am văzut-o pe mama.
- L-a zărit pe lup.
- Vulpea l-a păcălit pe urs.

(Există și formulările : a zărit lupul ; a păcălit ursul.)

— formează genitiv-dativul cu articolul hotărît proclitic lui : I-am dat lui Călin stîloul ;

— adjectivul posesiv se adaugă direct la substantiv, fără articol, în vorbirea familiară : soră-mea, mătușă-mea, frate-meu.

(Formele literare sînt : sora mea, mătușa mea, fratele meu.)

*
Unitatea de măsură a rezistenței electrice este ohmul (Ω).

$$I = \frac{E}{R+r} \quad (9.7)$$

Relația (9.7) este cunoscută sub numele de legea Ohm pentru un circuit simplu.
Fizică, manual pentru clasa a X-a

— Nu vrei să facem schimb ? să-ți dau capra asta să-mi dai gîsca.

— N-ai nimerit-o, că nu-i gîscă, ci-i gînsac ; l-am cumpărat de sămînță.

I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*

Satul de pe culme se numește Fîntînele.

*
Notă : În limba română o serie de substantive nume proprii au devenit nume comune, cum sînt : ohm, amper, iar altele din substantive comune au devenit nume proprii : Creangă, Frunză, Moraru, Popa, Ursu, Curelaru.

EXERCITII :

Analizați substantivele din textele următoare scriindu-le în coloane separate pe cele proprii și pe cele comune :

— „Printre lunci, printre dune și printre ochiuri răzlețe și limpezi de apă, am rătăcit o parte din zi ca niște Robinsoni”.

M. Sadoveanu, *Mitrajul*

— „Și din pricina lui pepelea de moș Bodringă, Pavel nu le mai dovedea din cirpit”.

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Se scriu cu majusculă :

— numele de persoane (prenume și nume de familie), pseudonimele și porecele	<i>Liliana Dumitrescu Tudor Georgescu Niță, Marița etc.</i>
— numele de persoane compuse ai căror termeni alcătuiesc o unitate	<i>Ailenei, Delamarina</i>
— inițială majusculă la toți termenii alcătuitori (cu excepția cuvintelor ajutoare), în cazul numelor compuse care nu alcătuiesc o unitate	<i>Alexandru cel Bun Petre Ștefănescu-Goangă</i>
— numele proprii ale unor creatori folosite ocazional ca substantive comune care denumesc operele realizate	<i>Prietenul meu are acasă un Luchian.</i>
— articolul și particulele numele proprii străine se scriu de obicei cu literă mică ; când acestea sînt incluse în nume, se scriu cu literă mare	<i>Ludwig van Beethoven Alfred de Musset La Fontaine, O'Neill</i>
— numele de persoane se reproduc așa cum sînt scrise de purtătorii lor	<i>Vasile Alecsandri Cezar Bolliac Costache Negruzzi</i>
— numele proprii mitologice și religioase ; numele personajelor din povestiri și basme	<i>Afrodita, Zeus Cenușăreasa Păcală, Sfarmă-Piatră</i>
— numele proprii date animalelor	<i>Ciobănel (cîine) Breazu (cal)</i>
— numele astrilor și al constelațiilor	<i>Jupiter Uranus</i>
— Luna, Pămîntul, Soarele în terminologia astronomică se scriu cu inițială majusculă, fiind nume proprii de aștri	<i>De pe planeta Pămînt se transmite navei cosmice ...</i>
— cuvintele (cu excepția celor ajutoare, neașezate pe primul loc) care alcătuiesc titlurile oficiale și onorifice, numele ordinilor și medalilor de stat	<i>Medalia Muncii Meritul Cultural</i>
— cuvintele inițiale ale formulelor de politețe	<i>Domnia sa Excelența sa</i>
— denumirile evenimentelor (cu excepția cuvintelor ajutoare) la toți termenii care constituie evenimentul denumit	<i>Renașterea Unirea Principatelor Marea Revoluție Socialistă din Octombrie</i>

— denumirile organelor și organizațiilor de stat și politice naționale sau internaționale, ale întreprinderilor și instituțiilor ; dacă denumirea este alcătuită din mai mulți termeni, majuscula este obligatorie la toți aceștia, cu excepția cuvintelor ajutoare

*Facultatea de Limbă
și Literatura Română
Liceul de Matematică-
Fizică nr. 1*

*Centrul Teritorial de
Calcul*

— numele geografice și teritorial-administrative ; dacă numele este alcătuit din mai mulți termeni, majuscula este obligatorie nu numai la primul, ci și la toți ceilalți, cu excepția cuvintelor ajutoare, când acestea nu se află pe primul loc

*Pitești
Făgăraș
Arpașul de Sus
Valea Mare*

Observații

Termenii : *alee, baltă, bulevard, chet, cîmpie, deal, insulă, intrare, județ, lac, mare, ocean, pas, pasaj, peninsula, piață, stradă, vîrf* etc. fac parte din denumire și deci se scriu cu literă mare când :

* sînt urmați de un substantiv în genitiv

*Piața Operei
Piatra Craiului*

* sînt urmați de un adjectiv

Marea Roșie

* sînt urmați de o prepoziție și de un substantiv sau adverb

Viștea de Sus

* sînt urmați de un numeral cardinal

Strada 12 Aprilie

* sînt incluși în denumirea oficială a unui stat și urmați de un substantiv în nominativ

Republica Argentina

* sînt plasați pe locul al doilea după un substantiv în nominativ-acuzativ

*Govora-Băi
Cîndești-Deal*

* nu se mai atribuie astăzi realității denumite sau au un sens care nu corespunde acestei realități

*Pîrîul Lat (sat)
Valea cu Pești (cabană)*

Notă : Tot cu literă mare se scriu :

— numele punctelor cardinale care constituie al doilea termen al unui toponim compus :

*Timișoara-Vest, Oradea-Est, Ploiești-Sud,
Tecuci-Nord ;*

— denumirile sărbătorilor calendaristice naționale sau internaționale :

*Ziua Internațională a
Copilului, 24 Ianuarie,
23 August, Întîii Mai,
Anul Nou, Ziua Vic-
toriei.*

2. Se scriu cu inițială majusculă :

— titlurile publicațiilor periodice, ale operelor literare, științifice, artistice, precum și denumirile documentelor de importanță națională sau internațională

„Ramuri”, „Orizont”
„Știința tineretului”
„Limba și literatura română”
Psaltirea voroneșeană
Lacul lebedelor
Constituția

— când unul dintre cuvintele alcătuitoare ale titlului sau ale denumirii este nume propriu, el se scrie cu inițială majusculă, chiar dacă nu se află pe primul loc

Lexiconul de la Buda
Biblia de la București
Proclamația de la Izlaz
Poveștile de la Bradu
Strimb (Sadoveanu)

— numele produselor industriale

Gloria (radio)
Vis (săpun),
Miraj (cremă)
Cristal (pastă de dinți)
Lavandă triplă (colonie)

Notă : Când unul dintre cuvintele alcătuitoare ale mărcii este nume propriu, el se scrie cu inițială majusculă, chiar dacă nu se află pe primul loc : *Surtul Giocondei* (apă de toaletă)

— numele proprii ale raselor, speciilor, varietăților de animale sau de plante

Algau (vacii)
Mangalița, Marele alb (porci),
Cornul-caprei (ardei)

3. Se scriu cu inițială mică :

— numele personajelor literare folosite ca nume comune pentru a denumi tipuri omenești corespunzătoare

harpagon

— numele unor obiecte denumite după orașul sau țara de origine

astrahan, olandă, americană (pânzeturi)

— numele unor obiecte, unități de măsură care poartă numele inventatorului

ohm, farad, watt

— denumirile funcțiilor de stat, politice și militare

primar
președinte
ministru
senator

— denumirile serviciilor, secțiilor, sectoarelor

catedra de solfeggi
direcție
contabilitate

— termenii generici folosiți în locul denumirilor oficiale ale organelor și organizațiilor de stat, întreprinderi etc.

Muncește la întreprindere de 2 ani.
A trăit pe șantier mulți ani.
A fost membru în guvern.

— denumirile epocilor istorice și geologice care nu au semnificația unor evenimente

comuna primitivă
feudalismul etc.

— numele punctelor cardinale

sud, nord, orient,
occident, miazăzi

— numele de popoare

român, italian, bulgar

— numele zilelor săptămânii și al lunilor

mercur
martie
iulie

— numele obiectelor de învățămînt

matematică
algebră
algoritm
chimie
(limba) franceză

— termenii generici care nu fac parte din numele geografice și teritorial administrative urmați de un substantiv

băile Amara
lacul Snagov
fluviul Volga
vîrful Negoiu

3. Se scriu într-un cuvînt :

— substantivele proprii compuse care prezintă un grad avansat de unitate semantică și totodată se declină și se articulează ca niște cuvinte simple

Cîmpulung
Sîndominic
Sîndănești

— substantivele comune compuse formate din cuvinte întregi existente și independente în limbă, care prezintă un grad avansat de unitate semantică și se comportă în flexiune ca un singur cuvînt

bunăstare
bunăvoie
primăvară
miazăzi
întădelemn

— substantivele conținînd elemente de compunere care nu există independente în limbă : *aero-, electro-, mono-, pseudo-*

aerostat
electrodinamică
monocultură
pseudopode

Notă : În același fel se scriu și substantivele compuse din două substantive unite prin vocala de legătură o : dacoromân, istroromân, macedoromân etc.

— substantivele compuse care formează așa-numitele compuse din abrevieri; atunci când acestea constau din alăturarea unor litere inițiale și a unor fragmente inițiale de cuvinte combinate, în așa fel încît să aibă aspectul unui cuvînt obișnuit

aprozar
pal (plăci aglomerate)
Agerpres etc.

4. Se scriu cu liniuță de unire (cratimă):

A. — Substantivele compuse din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, în care vorbitorul analizează destul de bine înțelesul fiecărui termen în parte și care, de cele mai multe ori, își păstrează individualitatea morfologică:

— substantivele cu formă de nominativ-acuzativ al căror prim termen se modifică în flexiune

cîine-lup
(cîinele-lup articulat)
redactor-șef
(redactorului-șef)

— substantivele neologice compuse cu numeralul prim

prim-ministru

Notă: Se scrie *viceprim-ministru* cu o singură cratimă, întrucît *vice* se scrie împreună cu cuvîntul următor (*vicepreședinte*), dar *prim-vicepreședinte-ministru* (cu două cratime).

— compusele dintr-un substantiv precedat sau urmat de un adjectiv al căror prim termen se modifică în flexiune

bună-credință
(bunei-credințe)

— compusele dintr-un substantiv și un substantiv în genitiv al căror termen nu corespund ca sens, în totalitate sau parțial, realității denumite

floarea-soarelui
ochiul-boului

— compusele cu două substantive legate prin prepoziție, ai căror termeni nu corespund ca sens realității denumite

cal-de-mare
(cai-de-mare)

B. — Substantivele proprii lipsite de unitate morfologică, cum sînt numele proprii teritorial-geografice, administrative, alcătuite din:

— două nume proprii

— un nume propriu urmat de un substantiv comun

Bistrița-Năsăud,
Iezer-Păpușa,
Broșteni-Vale

— un substantiv comun urmat de un nume topic propriu sau numele de persoane care sînt urmate de un nume geografic, nume de personaje din basme

Pîrîul-Cărbuna,
Rădulescu-Motru,
Rîlă-Iepurilă

— compusele din verbe însoțite de substantive sau de pronume avînd aspectul unor scurte propoziții sau chiar al unor fraze

nu-mă-uita
du-te-vino
pierde-vară
linge-blide
zgîrie-brînză

— compusele cu prepoziția după

după-masă
după-prînz

— compusele dintr-un număr mai mare de termeni, combinații ale tipurilor precedente

(un) lasă-mă-să-te-las

DE REȚINUT

1. Substantivele și adjectivele feminine cu tema în *j* și *ș* se scriu și se rostesc cu -ă(final) la N.—Ac. sg. neart. Pe lângă această normă de scriere și rostire corectă, este necesară cunoașterea formelor flexionare de plural nearticulate, precum și a celor de G.—D. sg., articulate enclitic.

Substantive cu tema în *j*¹

Le grupăm după desinența de plural:

a. în -e:

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	plural	singular articulat enclitic
birjă cîrjă forjă mreajă plajă schijă șarjă ti jă	birje cîrje forje mreje plaje schije șarje ti je	birjei cîrjei forjei mrejei plajei schije șarjei ti je

în -i:

coa jă glă jă gri jă lo jă ma jă stra jă vra jă	coji glăji griji loji măji străji vrăji	cojii glăjii grijii lojii măjii străjii vrăjii
---	---	--

Substantive și adjective cu tema în *ș*:

Le grupăm după desinența de plural:

a. în -e:

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	plural	singular articulat enclitic
băstinașă, s.f., adj. brîndușă, s.f. broșă, s.f. creșă, s.f. drăgălașă, adj. fișă, s.f. fruntașă, s.f., adj.	băstinașe brîndușe broșe creșe drăgălașe fișe fruntașe	băstinașei brîndușei broșei creșei drăgălașei fișei fruntașei

¹ Nu sînt adjective românești cu tema în *j*.

<i>galeșă</i> , adj.	<i>galeșe</i>	<i>galeșet</i>
<i>gingașă</i> , adj.	<i>gingașe</i>	<i>gingașet</i>
<i>jucăușă</i> , adj.	<i>jucăușe</i>	<i>jucăușet</i>
<i>leneșă</i> , adj.	<i>leneșe</i>	<i>leneșei</i>
<i>părtașă</i> , adj.	<i>părtașe</i>	<i>părtașet</i>
<i>planșă</i> , s.f.	<i>planșe</i>	<i>planșet</i>
<i>țovarășă</i> , s.f.	<i>țovarășe</i>	<i>țovarășet</i>
<i>uriașă</i> , s.f., adj.	<i>uriașe</i>	<i>uriașei</i>
<i>vrăjmașă</i> , s.f., adj.	<i>vrăjmașe</i>	<i>vrăjmașet</i>

b. În -i :

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	plural	singular articulat enclitic
<i>cămașă</i> , s.f. <i>cenușă</i> , s.f. <i>fașă</i> , s.f. <i>gogoasă</i> , s.f.	<i>cămăși</i> <i>cenuși</i> (rar) <i>feși</i> <i>gogoși</i> (= minciuni) (<i>gogoase</i> , <i>gogoși</i> = produs de patiserie)	<i>cămășii</i> <i>cenușii</i> <i>feșii</i> <i>gogoșii</i>
<i>gușă</i> , s.f. <i>mănușă</i> , s.f. <i>mătușă</i> , s.f. <i>păpușă</i> , s.f. <i>ușă</i> , s.f.	<i>guși</i> <i>mănuși</i> <i>mătuși</i> <i>păpuși</i> <i>uși</i>	<i>gușii</i> <i>mănușii</i> <i>mătușii</i> <i>păpușii</i> <i>ușii</i>

[Notă] Vechiul cuvânt de origine turcească *pașa*, pl. *pașale*, la G.D. singular articulat *pașalei*, a căpătat forma *pașă*, pl. *pași*, fiind de genul masculin, cu G.D. sg. art. *pașei*.

Observații

Atît substantivele cu tema în j, cît și substantivele și adjectivele cu tema în ș, care au G.D. sg. neart. — și forma de pl. — cu desinența -e, la G.D. sg. art. enclitic au terminația -ei, în timp ce substantivele care au forma de G.D. neart. sg. și de pl. în -i, la G.D. sg. art. enclitic se scriu cu doi i.

[2.] Substantivele și adjectivele care au pe i în finala temei, precum și substantivul *copil*, formează pluralul nearticulat cu doi i.

Substantive

MASCULINE		FEMININE		NEUTRE	
singular	plural	singular	plural	singular	plural
<i>bidiviu</i>	<i>bidivii</i>	<i>accepție</i>	<i>accepții</i>	<i>artificiu</i>	<i>artificii</i>
<i>camionagiu</i>	<i>camionagii</i>	<i>confuzie</i>	<i>confuzii</i>	<i>beneficiu</i>	<i>beneficii</i>
<i>cazangiu</i>	<i>cazangii</i>	<i>definiție</i>	<i>definiții</i>	<i>capriciu</i>	<i>capricii</i>
<i>copil</i>	<i>copii</i>	<i>evoluție</i>	<i>evoluții</i>	<i>consiliu</i>	<i>consilii</i>
<i>fiu</i>	<i>fii</i>	<i>excepție</i>	<i>excepții</i>	<i>edificiu</i>	<i>edificii</i>
<i>geamgiu</i>	<i>geamgi</i>	<i>poezie</i>	<i>poezii</i>	<i>fluviu</i>	<i>fluvii</i>
<i>lustragiu</i>	<i>lustragii</i>	<i>promoție</i>	<i>promoții</i>	<i>gimnaziu</i>	<i>gimnazii</i>
<i>spahiu</i>	<i>spahii</i>	<i>recenzie</i>	<i>recenzii</i>	<i>spațiu</i>	<i>spații</i>
<i>surugiu</i>	<i>surugii</i>	<i>rezoluție</i>	<i>rezoluții</i>	<i>studiu</i>	<i>studii</i>
<i>uliu</i>	<i>ulii</i>	<i>stîngăcie</i>	<i>stîngăcii</i>	<i>teritoriu</i>	<i>teritorii</i>

Observații

I. a. Pentru formarea paradigm ei cu articol hotărît enclitic, la singular, substantivele masculine și cele neutre folosesc același procedeu : atașarea articolului direct la forma nearticulată :

Masculin	Neutru
N.Ac. <i>bidividiul</i> , <i>fiul</i> , <i>spahiul</i> , <i>uliul</i> etc.	<i>consiliul</i> , <i>fluviul</i> , <i>studiul</i>
G.D. <i>bidividiului</i> , <i>fiului</i> , <i>spahiului</i> , <i>uliului</i>	<i>consiliului</i> , <i>fluviului</i> , <i>studiului</i>
V. — <i>fiule</i> , <i>spahile</i> —	— — —

b. Pentru formarea paradigmei articulate enclitic, la singular, a substantivelor feminine discutate în acest paragraf, se procedează astfel :

— la N. Ac., se îndepărtează terminația -e și se adaugă articolul hotărît enclitic -a : *accepția*, *definiția*, *evoluția*, *poezia*, *recenzia* etc.

— la G.D., se atașează direct la forma nearticulată articolul enclitic -i : *accepției*, *definiției*, *evoluției*, *poeziei*, *recenziei* etc.

II. a. Pentru formarea paradigmei cu articol hotărît enclitic la plural, substantivele masculine discutate se scriu cu trei i la N.Ac. (forma de plural nearticulat cu doi i + articolul hotărît -i) : *bidiviii*, *cazangiii*, *copiii*, *fiiii*, *spahiii*, *uliii* etc.

La G.D. și V., se adaugă la forma de plural nearticulată articolul enclitic -lor :

G.D. <i>bidiviiilor</i> , <i>cazangiiilor</i> , <i>copiilor</i> , <i>fiilor</i> , <i>uliiilor</i> etc.
V. — <i>cazangiiilor</i> , <i>copiilor</i> , <i>fiilor</i> —

b. Paradigma cu articol hotărît, la plural, atît pentru substantivele feminine, cît și pentru cele neutre se formează în același fel : se atașează articolul enclitic (-le, -lor) la forma de plural nearticulată :

Feminin

Neutru

N.Ac. <i>definițiile</i> , <i>poeziile</i> , <i>recenziile</i>	<i>consiliile</i> , <i>fluviile</i> , <i>studiile</i>
G.D. <i>definițiilor</i> , <i>poeziilor</i> , <i>recenziilor</i>	<i>consiliilor</i> , <i>fluviilor</i> , <i>studiilor</i>
V. — — —	— — —

c. Au forme pentru V., în mod obișnuit, numai substantivele nume de ființă umană (cărora ne putem adresa). Prin personificare, se pot crea forme de V. și pentru alt fel de substantive :

„— Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt“.

M. Eminescu, *Ce te legeni* . . .

„Cît de frumoasă te-ai gătit,
Năturo, tu ! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip tubit !“

G. Coșbuc, *Vara*

„Dar de ne-om prăpădi cu toții,
Tu, Oltule, să ne răzbuni“.

O. Goga, *Oltul*

MASCULINE ȘI NEUTRE	FEMININE	FEMININE ȘI NEUTRE MASCULINE
singular	singular	plural
argintiu auriu castaniu cărămiziu cenușiu fumuriu timpeziu meritoriu nisipiu purpuriu rubiniu străveziu timpuriu viu zglobiu	argintie aurie castanie cărămizie cenușie fumurie limpezie meritorie nisipie purpurie rubinie străvezie timpurie vie zglobie	argintii aurii castanii cărămizii cenușii fumurii limpezii meritorii nisipii purpurii rubinii străvezii timpurii vii zglobii

Observații:

I.a. Paradigmele articulate enclitic ale adjectivelor, atât la singular, cât și la plural, se formează ca și la substantive.

b. Pe lângă formele scrise ale acestor feluri de substantive și adjective, trebuie să se acorde atenție și pronunțării. Astfel, substantivele și adjectivele masculine și neutre, la singular, au silaba finală cu diftong : *bidi-viu, cazan-giu, flu-viu, argin-tiu* etc. ; substantivele și adjectivele feminine, la singular, se rostesc în final cu hiat : *definiți-e, evoluți-e, fumuri-e, mlădi-e, poezi-e, timpuri-e* etc.

Notă : Linioara care desparte pe *-e* marchează hiatul, adică rostirea cu altă silabă față de precedentă. Când, în scris, un astfel de cuvânt ajunge la marginea foi de hirtie, este interzis să se despartă o singură literă, care să fie trecută la începutul rîndului următor !

c. Substantivul masculin *uliu* și substantivul neutru *serviciu* se rostesc corect cu diftong : *u-liu, servi-eiu*. Sînt incorecte scrierea și rostirea *servici* — și, respectiv, *uli*.

II.a. La plural, formele nearticulate scrise cu doi *i*, atât la substantive, cât și la adjective, indiferent de gen, se rostesc cu diftong : *co-pii, u-lit ; po-e-zii, re-cen-zii ; con-si-lit, stu-dii ; cas-la-nti, me-ri-to-rii* etc.

b. Formele de plural nearticulate a două substantive, unul masculin — *copil* — și altul feminin — *copie* —, apar ca omografe (scrise la fel), dar nu sînt omofone (nu se pronunță la fel) : *copil — copii* (cu accentul pe ultima silabă) ; *cópie — cǎpîi* (cu accentul pe prima silabă).

c. Adjectivele pot apărea articulate enclitic numai cînd se află înaintea substantivelor pe care le determină. În acest caz, adjectivele primesc articolul enclitic, iar substantivele respective rămîn fără articol : *auriti* snopi de grîu ; *cenușiti* nori de toamnă ; *zglobiti* copii din clasa a IV-a ; *mlădiile* trestii de lîngă lac ; *străvezile* unde ale mării ; *nisipiile* teritorii sahariene ; *timpurile* studi etc., etc.

¹ Nu sînt adjective feminine cu pluralul în *-i*.

EXERCIȚII :

1. Analizați substantivele din textul următor (genul, numărul, cazul și funcția în propoziție). Formați singularul și pluralul articulat al substantivelor : *flori, rod, lumi, meri, gîndirii, veșmintele*:

„Multe flori sînt, dar puține
Rod în lume o să poarte,
Toate bat la poarta vieții,
Dar se scutur multe moarte.

Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gîndirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer veșmintele vorbirii“.

M. Eminescu, *Criticilor mei*

2. Indicați ce substantive feminine corespund următoarelor substantive : *băiat, bărbat, cocoș, frate, tată*.

3. Treceți într-o coloană substantivele *epice* și în altă coloană pe cele *mobile* (indicînd pentru ultimele forma de feminin) : *barză, berbec, bibliotecar, bitlan, bondar, cititor, cocor, cofetar, etitor, doctor, dramaturg*.

4. Copiați textul următor. Faceți analiza completă a substantivelor potrivit tabelului de mai jos :

Substantive	Comun/ propriu	Articol	Gen	Număr	Caz	Formate prin derivare sau compunere	Funcție sintactică

„Acolo unde dumneavoastră raționați și încercați a trece spre adevăr prin silogisme și ipoteze, înțeleptul de demult avea o cale deschisă, o împărtășire directă, o însușire de a pătrunde nesilit în miezul lucrurilor. Aspectele lumii și fenomenele naturii magul le prezenta în embleme ; le punea deci o cheie veșnică“.

M. Sadoveanu, *Creanga de aur*

5. Subliniați substantivele proprii, simple și compuse, din textele :

„O activitate febrilă se desfășoară la întreprinderea Minieră « Petrila », în întreg bazinul Văii Jiului“.

„Scînteia“, 3.VIII.1983

„Muzeul « Delta Dunării » din Tulcea a scos la iveală numeroase mărturii ale prezenței strămoșilor noștri în această parte a țării“.

„Scînteia“, 3.VIII.1983

În cadrul Zilei Marinei în Piața Ovidiu a avut loc deschiderea oficială a manifestărilor desfășurate... .

„Scînteia“, 3.VIII.1983

6. Indicați formele de plural ale substantivelor : apă, frig, bucată, grâu, lapte. Explicați sensul cuvintelor la singular și plural.

Model :

cap — — capi (căpetenie, șef, conducător)
— capete (extremitate superioară a corpului omenesc, partea anterioară a animalelor)
— capuri (forme de relief)

7. Analizați genul substantivelor din textele de mai jos :

a. „... flori cîntau în aer cu frunze îngreuiate de gîndaci ca pietre scumpe, și murmurul lor împlea lumea de un cutremur voluptos. Greieri răgușiți cîntau ca orologii aruncate în iarbă, iar painjeni de smarald au țesut pe o insulă pînă la malul opus un pod de pînză diamantică...”

M. Eminescu, Sărmanul Dionis

b. „Viețuitoarele pustietății sînt îmbătate de farmecul acesta : paserile zbor ca zîne, lupul poposește pe labe în hățisuri și privește nemișcat ; vulpea stă lingă vizuină și nu se-ndură să meargă la vînat ; veverița pleacă creangă lingă creangă și hoinărește, ca o deșuchetă, pădurea întreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat.”

E. Gîrleanu, Fricosul

8. Construiți zece propoziții cu substantive cu sens colectiv pornind de la forma de singular a cuvintelor : apă, boier, mesteacăn, iag, frunză, muncitor, piatră, stejar, ăran, tufă.

9. Înlocuiți cuvintele din paranteză cu substantivele potrivite la cazul genitiv-dativ și subliniați terminația lor :

Echipa (șarjă) de la ora 12 era formată numai din tineri. Era un rod al (grijă) maistrului Iosif, care dăduse glas (putere) sale de convingere. Fericiți de rezultate în seara aceea au fost ocupanții (lojă) rezervate premianților.

10. Arătați care sînt substantivele cu sens colectiv din text. Analizați terminațiile de plural ale substantivelor :

„Cînd toamna-și risipește spre galbene cîmpii,
băneturi de aramă fremătînd,
se scurg pe drum șiraguri de care rînd pe rînd
și se-mpletesc doiniri de vizitii.
Așa-i la noi, la munte ; în care se aduc
bucate pentru iarnă prin toamnele de fum ;
și-n vale, către fabrici, trosnesc curînd pe drum
prelungi harabale de butuc.

Copiii rîd în cîrduri la porți și se ațin
Și-n casă intră miros de grînă, de mîncări“ ...

N. Labiș, Drumuri

11. Analizați valorile stilistice ale substantivelor din următoarele texte :

a. „De pe creștetele Ceahlăului, o lună rotundă și galbenă se înalță deasupra oceanului de brazi. Dar pe măsură ce privirile i se umplu de vastul spectacol al firii, ea se schimbă la față, pînă ce, pe bolta de o desăvîrșită puritate, nu mai alunecă decît o albă și rece efigie. Acum,

din cerul deschis ca o fereastră a infinitului, curge un eteric șuvoi de beteală. Sub vraja lui, pădurile se desprind din rădăcini și pornesc ca un cortegiu de nuntă, spre tărîmul unei neîngrădite feerii.”

Geo Bogza, Cartea Ottului

b. „Cînd am plecat, un ornic bătea din ceață rar,
Atît de rar că timpul trecu pe lingă oră.
I-am auzit înția bătaie amîndoi,
Pierzîndu-se-n noiembrie prelungă și sonoră.

Cu limbile oprite pe palidul cadran
Ne-a urmărit plecarea, de sus ca o fereastră
De casă părăsită, cu-o rază frîntă-n geam.
Nu l-ai simțit că este părtaș la jalea noastră ?“

T. Arghezi, Despărțire

ARTICOLUL

Definiție

parte de vorbire flexibilă care face parte din sistemul de determinare a numelui (substantiv, pronume, adjectiv, numeral).

precizează în ce măsură obiectul denumit este cunoscut ori este considerat cunoscut de cei care spun ceva despre acel obiect

nu are înțeles de sine stătător, nu poate îndeplini funcție de parte de propoziție.

DUPĂ GRADUL DE INDIVIDUALIZARE

I.a. Articolul hotărît (propriu-zis)

sg. —	N. Ac. m. n. -l, -le : omul, muntele, tocul	pl. N. Ac. —	m. -i : oamenii, munții
	f. -a : prietenia		f. n. -le : prietenile, tocurile
sg. —	G. D. m. n. -lui : omului, muntelui, tocului	pl. G. D. —	m. f. -lor : munților, prietenilor, tocurilor
	f. -i : prieteniei		n. —

b. Articolul posesiv (genitival)

sg. m. f. n. : al, a :	pl. m. f. n. : ai, ale :
Al tău e acest stilou.	Ai mei sînt plecați.
Cartea e a elevilor.	Florile erau ale fetelor.

c. Articolul demonstrativ (adjectival)

sg. N. Ac. —	m. n. cel : cel harnic, înalt	pl. N. Ac. —	m. cei : cei harnici
	f. cea : cea frumoasă		f. n. cele : cele frumoase, înalte
sg. G. D. —	m. n. celui : celui harnic, înalt	pl. G. D. —	m. f. celor : celor harnici
	f. celei : celei frumoase		n. celor : celor frumoase, înalte

II. Articolul nehotărît

sg. N. Ac. —	m. n. un : un elev, un strung	pl. N. Ac. —	m. n. niște : niște elevi, niște strunguri
	f. o : o floare		f. niște : niște flori
sg. G. D. —	m. n. unui : unui elev, unui strung	pl. G. D. —	m. f. unor : unor elevi, unor flori
	f. unei : unei flori		n. unor : unor strunguri

DUPĂ POZIȚIE

I. proclitic (antepus)

- nehotărît : o fetiță
- posesiv (genitival) : al fetei
- adjectival (demonstrativ) : cea harnică
- hotărît pentru nume proprii de persoane la G. D. : lui Sandu

II. enclitic (hotărît : propriu-zis) (postpus) : fetița

„Ploaia începe cu boabe mari cît oul de graur ; vîntul gonește năuc și umflă cu vuiet ce se ridică neconținut. O clipă, coliba se lumină pe ferăstruia podului. Un fulger cît un balaur se zvîrcoli în norii groși și negri ca zgura. Noaptea își închise iarăși întinericul. O uruitură se pierde în depărtare“.

B. Șt. Delavrancea, Șuer

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Substantivul primește articol hotărît

— cînd e urmat de adjective demonstrative : acesta, aceasta etc., sau de un numeral ordinal	masa aceasta concursul acesta haina aceea clasa a treia
— cînd indică o calitate a unei persoane, cuvînt așezat imediat înaintea numelui ei propriu	colega Dinescu ingineră Pop sportivii Ionel și Mihai Gavrilescu
— cînd este o poreclă sau un supranume așezat după numele propriu-zis	Dumitru Ciubotarul Ioana Cusătoreasa
— cînd exprimă grade de rudenie sau persoane cunoscute	mama, tata, bunicul, bunica cuscru și mătușa
— cînd e urmat imediat de un substantiv în genitiv	linia brațului ochiul priceputului
— cînd e urmat sau precedat de adjectivele tot, toată și numerele colective :	toată lumea tutrei prietenii
— cînd se află în genitiv imediat după un substantiv cu articol hotărît sau cînd este în dativ fără altă determinare	E hora bucuriilor ... veacul împlinirii. Îi trimite bunicii o scrisoare.
— cînd exprimă un lucru care aparține persoanei indicate de pronumele în dativ care însoțește verbul	Și-a murdărit caietul. Mi-a legănat coștii.
— cînd este constuit cu locuțiunea prepozițională de-a	de-a puia-gaia de-a pisica și șocrecii

Observație:

Fiți atenți la rostirea și scrierea articolului hotărît -l la forma N. Ac. sg. a substantivelor și adjectivelor masculine și neutre. În vorbirea curentă nu este obligatorie rostirea articolului -l, dar în scris acesta nu trebuie să lipsească.

corect — băiatul acesta, arcușul acesta
— bunul meu tovarăș, strălucitul lui arcuș
incorect: — băiatu ...
— bunu ...

[2.] Articolul hotărît lui la genitiv și dativ apare ca un cuvânt de sine-stătător înaintea substantivelor în următoarele situații

nume de persoane terminate în cons. sau în altă vocală decât a	subst. comune ne-art. enclitic și urmate de un adj. pos.	subst. Vodă	subst. masc. bade, nene, moș, urmate de nume propriu	subst. care denumesc lunile anului
lui Ștefan lui Bogdan lui Mimi	lui unchiu-tău lui frate-său	lui Vodă	lui badea Tudor	zilele lui august de foc ...

[3.] Articolul posesiv (genitival)

a. Ajută la exprimarea pronumelui posesiv și are genul și numărul obiectului posedat:

Prietenul tău nu a venit. Al meu e aici.
Prietena ta e frumoasă. A mea e inteligentă.
Părinții lor au plecat. Ai voștri vă însoțesc.
Surorile mele sînt mari. Ale tale sînt la grădiniță.

Pentru G.D. pl. se folosește forma alor:

I-am rugat să le comunice și alor tăi adresa mea.

b. Ajută la exprimarea numeralului ordinal:

S-au prezentat fete și băieți la concurs. Al unsprezecelea nu a reușit. A treia a avut medie mare.

„Harnic și muncitor și strîngător este cum nu se găsește al doilea”.

L. Rebreanu, O., IV, apud. G. A.

c. Folosit ca adjectiv, numeralul ordinal este însoțit de articolul posesiv, fie că e antepus sau postpus față de substantivul determinat: a doua parte, partea a doua; al treilea etaj; etajul al treilea.

În limba contemporană există tendința de a se omite articolul posesiv a înaintea numeralului ordinal cu valoare de adjectiv plasat în urma substantivului determinat. Această tendință este o abatere de la norma limbii literare.

Deci: — clasa a doua (nu: clasa doua!)
— partea a treia (nu: partea treia!)

Notă:

Nu trebuie confundat articolul posesiv feminin a cu prepoziția a care se construiește cu Ac.:

cunoscătoare a multor lucruri
(art. pos. ... G.)

cunoscătoare a multe lucruri
(prep. ... Ac.)

[4.] Articolul demonstrativ (adjectival)

Articolul cel, cea, cei, cele se află întotdeauna înaintea unui adjectiv sau a unui numeral ordinal: cel frumos, cea tină, cei dinții, cele dinții

Grupurile ce-l, ce-a, ce-i se află înaintea unui verb predicativ sau a altor părți de vorbire: adverb sau pronume. Cele două cuvinte pot fi scrise și separat:

pron. rel.	ce-l	aduse	verb	ce îl aduse
pron. rel.	ce-a	spus	verb perf. compus	ce a spus
pron. rel.	ce-i	făcu	verb	ce îi făcu
sau: ce -i acolo? pron. verb adverb				

[5.] Articolul nehotărît

În analiza gramaticală se ia împreună cu substantivul pe care îl însoțește

poate fi distanțat de substantivul determinat prin alte părți de vorbire, dar el rămîne, și în această situație, strîns legat de substantiv:

un minunat peisaj → un se referă la peisaj
(substantiv)

EXERCIȚII:

1. Citiți cu atenție textele și explicați folosirea articolului posesiv (genitival):

a. „Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
A credinții biruintă căta orice cavalier”.

M. Eminescu, Scrisoarea III

b. „Căci poezia este expresia unui suflet, a unei sensibilități particulare, dar în același timp leagă misterios pe cel supus entuziasmului ei liric cu un suflet colectiv, cu o matcă generală alcătuită de milenii și care impune direcția și tipare potrivite cu necesitățile ei interioare”.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Antologie de poezie românească

2. Analizați articolele hotărîte din textele următoare și specificați valoarea morfologică și funcția sintactică a cuvintelor articulate cu articol hotărît:

a. „Unde-i astăzi cîntărețul
Glasul codrilor s-audite,
Cetluind pe patru strune
Taina zvonurilor multe?
Și, pribegitori, azi, unde-s
Ochii văzători a toate,
Să îmbrățișeze-ntreagă
Vraja firii fermecate?”

O. Goga, Așteptare

b. „Au purces iar în pojarul amiezii. De o parte și de alta a drumului de țărână, pînă în fundul zării către amiază, se întindeau pășunile înflorite. Și ici-colo se vedeau de departe vi-tele albe mișcîndu-se domol și auzeau tălăngile care cîntau lenea zilei“.

M. S a d o v e a n u, *Nicoară Polcoavă*

3. Înlocuiți spațiile libere cu articolele hotărîte :

Lui moș Andrei, (unchi) ... meu îi plăceau jocurile noastre.

Au plecat de la (pom) ... acela, toată (ceată) ... de copii spre riul de la marginea (satul) ... Au plecat cu noi (bunic) ..., (mamă) ..., după ce ne-au pus merindea în traistă. A venit cu noi (cioban) ... Poenaru, marele meu prieten care mi-a ocrotit (copilărie) ... Era ziua (surprize)

4. Construiți cinci propoziții în care articolele nehotărîte **un, o, unei, niște, unor** să fie despărțite de substantivele pe care le însoțesc printr-unul sau mai multe adjective. Subliniați substantivele și articolele nehotărîte. Analizați genul și numărul și cazul lor.

Model : O mare și întinsă tarla cultivată cu grijă îl impresionează.

o=art. nehot., f., sg., caz N.

tarla=subst. com., f., sg., caz N.

5. Citiți textele și subliniați articolele nehotărîte și hotărîte, analizîndu-le împreună cu substantivele pe care le însoțesc, după model :

Model : Poetul și-a intitulat volumul de versuri *Cîntece*.

poetul = subst. com., m., sg., caz N.

-l art. hot., m., sg., caz N.

a. „În curgerea lină a văii, o poieniță se deschide, dormind parcă într-o pulbere de lumină, într-o neclintită singurătate“.

M. S a d o v e a n u, *În pădurea Petrișorului*

b. „Mirajul unui dulce fruct
îmbrac-un simbură amar,
ca să ne cadă într-o zi
neasteptat în palme — dar.

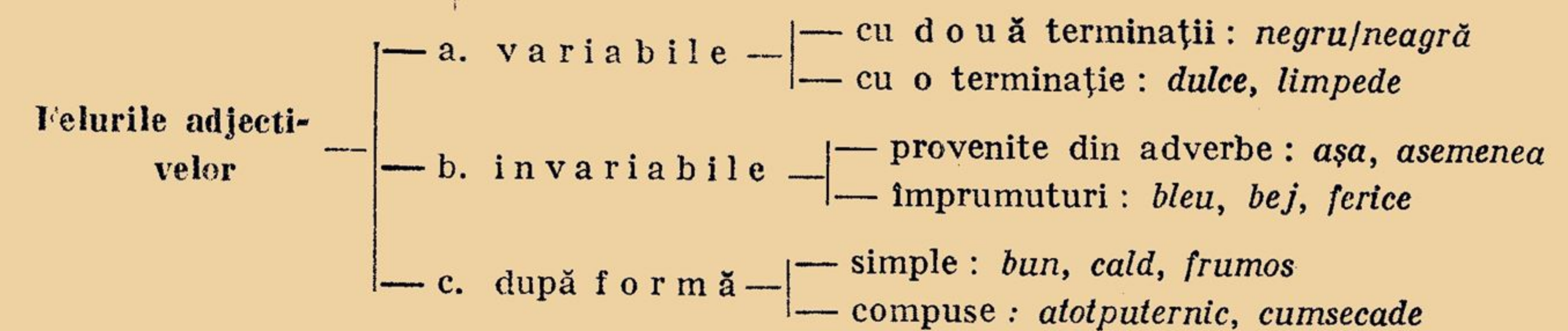
Sorocul creșterii e-n vînt.
Copacii iau puteri pe-un an
din noaptea elementului
ce se-nnoiește năzdrăvan.“

L. B l a g a, *Solstițiul grădinilor*

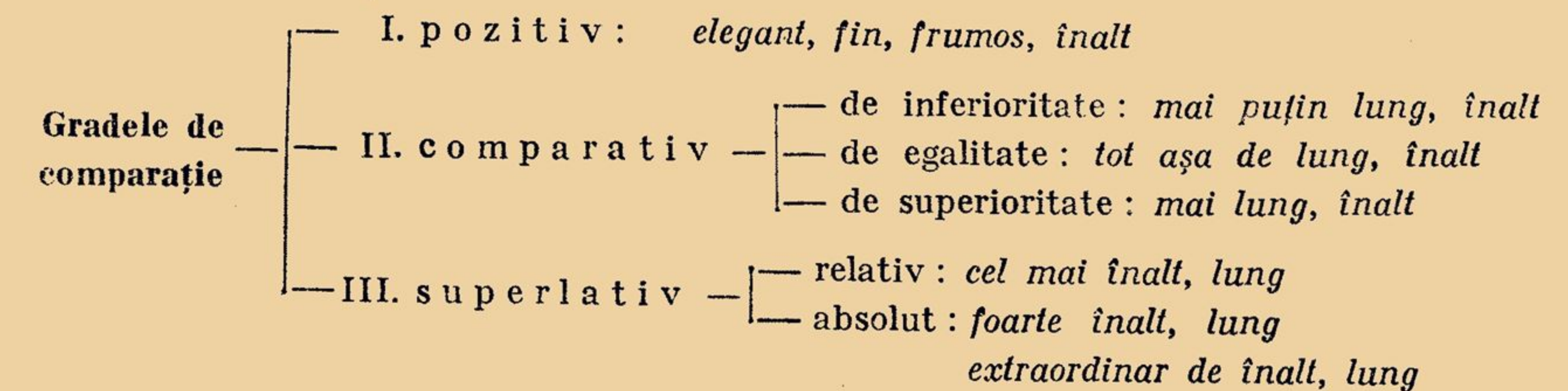
6. Construiți opt propoziții în care să se afle articole posesive însoțind : un substantiv la genitiv, un numeral, un pronume la genitiv, un adjectiv posesiv.

ADJECTIVUL

Definiție : parte de vorbire flexibilă, care exprimă o calitate a unui obiect și se acordă cu substantivul determinat.

Acordul adjectivului cu substantivul se realizează în gen, număr și caz — *stradă nouă*
— *străzi noi*

Notă : Nu au grad de comparație adjectivele :

absolut, capital, complet, definitiv, deplin, desăvîrșit, enorm, esențial, fundamental, general, inferior, întreg, maxim, minim, mort, optim, oral, perfect, principal, maritim, secundar, substanțial, superior, suprem, unic, viu, veșnic etc.

Locuțiunea adjectivală

(grupul de două sau mai multe cuvinte care prezintă o unitate de sens și are valoare de adjectiv)

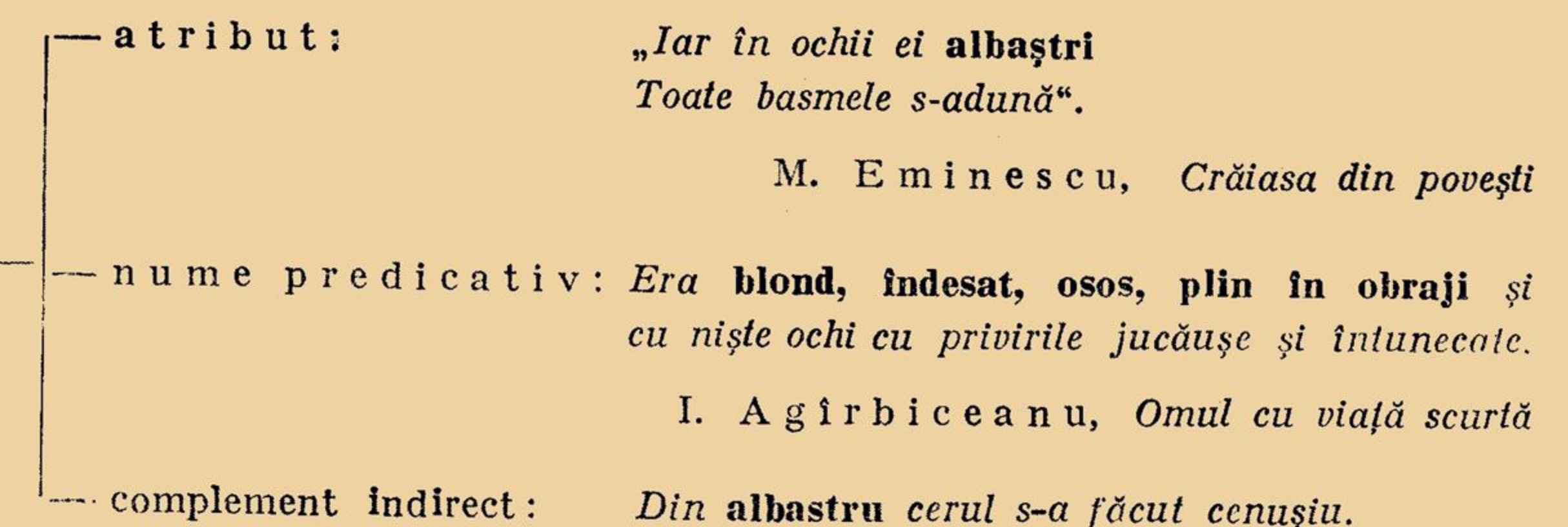
scriitor de geniu (genial)
lucru de căpetenie (lucru important, principal)

Observație :

Locuțiunile adjectivale se comportă ca adjectivele și pot fi astfel însoțite de articolul demonstrativ sau pot avea grade de comparație :

prieten cu credință — *prietenii cei cu credință*
om de ispravă — *om foarte de ispravă*

Funcțiile sintactice

Horia pe-un munte falnic stă călare
O coroană sură munților se pare,

Iar Carpații țepeni îngropați în nori
Își vuiau prin tunet gândurile lor.

— „Eu am — zise-un tunet — suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său ;

Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ție“.

— „Na!ți sîntem noi munții — zise-un vechi Carpat —
Dar el e mai mare, că ni-i Împărat“.

M. Eminescu, Horia

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Se scriu într-un cuvînt :

— adjectivele compuse vechi, formate din cuvinte întregi existente și independent în limbă, care prezintă un grad avansat de compunere și a căror scriere s-a impus prin tradiție

atotbiruitor, clar-văzător, binefăcător, cuminte

— adjectivele din terminologia tehnico-științifică în structura cărora intră elemente de compunere fără existență independentă în limbă, combinate între ele sau cu cuvinte care există independent

calciform, calorimetric, aurifer, electrotehnic, gastroduodenal, vasodilatator

— adjectivele formate simultan prin compunere și derivare cu sufixe

camilpetrescian, antonpannesc

[2.] Se scriu cu cratimă :

— adjectivele compuse din două adjective întregi nesudate

alb-cenușiu, instructiv-educativ

[Notă:] rozalb se scrie într-un cuvînt, prezentînd un grad avansat de compunere.

— compuse din două sau mai multe adjective întregi indicînd originea etnică, unite de regulă prin vocală de legătură, ca și compusele din două sau mai multe teme și un adjectiv întreg

franco-italian
româno-bulgar
anglo-francez
franco-italo-spaniol

Observație:

Se scriu fără linioară:

dacoromân, aromân, meglenoromân, cehoslovac, iugoslav — sudura lor fiind produsă de multă vreme.

— compuse din două adjective întregi unite prin vocale de legătură

burghezo-moșieresc, chimico-farmaceutic

— compuse din numele unui punct cardinal și un adjectiv indicînd originea etnică

nord-american
sud-american

— compuse dintr-un adverb și un adjectiv

așa-zis, înainte-mergător, sus-numit

[3.] Terminațiile adjectivelor :

a. masculin: adjectivele terminate la sg. neart. în -iu au pl. neart. cu doi i, iar pl. art. cu trei i

castaniu, candriu, căpriu, corbiu, vișiniu, arămiu

Ortografia lor corespunde cu a substantivelor masculine terminate în -iu : fiu-fii-fiii.

castanii, castanii
arămii, arămiii

Observație:

Toate celelalte adjective se scriu la N. sau Ac. neart. pl. cu un singur -i : pionieri mîndri. La forma articulată adjectivul se scrie cu doi -i : mîndrii pionieri.

b. feminin: adjectivele terminate la N. și Ac. neart. în -a au formele articulate corespunzătoare în -ea

veche — vechea

Observație:

Adjectivele masculine terminate în -ș fac N. și Ac. feminine neart. în -ă și N. și Ac. sg. art. în -a : drăgălașă, poznașă, uriașă, gingașă ; drăgălașa, poznașa, uriașa, gingașa.

— Adjectivele terminate la N. și Ac. neart. în -ie (diftong sau hiat) au formele corespunzătoare articulate în -ia :

stacojie — stacojia
bucălate — bucălaia

e. adjectivele terminate la N. și Ac. sg. neart. în -ie în hiat fac G. și D. neart. ca și pl., în -ii (doi i), dintre care primul aparține finalei cuvîntului, iar al doilea reprezintă marca specifică formei de G. D. și plural

N.Ac. roșie — roșii
G.D. — roșiei

d. adjectivele variabile de tipul mare (dulce, rece, limpede, moale, verde) au :

- o singură formă de N. sg. pt. toate genurile : mare
- o singură formă de N. pl. pt. toate genurile : mari
- o formă identică cu pluralul la G. — D. f. sg. : mari

EXERCIȚII :

1. Analizați morfologic și sintactic adjectivele din textele de mai jos. Observați valbarea stilistică a adjectivelor în funcție și de schimbarea valorii lor gramaticale :

a. „O negură deasă, cenușie și sclipitoare... apoi un cer de un etern și albastru lutneric, cu stele moi de suflarea nopții, cu nouri încrețiți, cu aerul cald... și iarăși, iarăși orașul vechi cu stradele strimte, cu casele închiriate, cu streșinile mucigăite în lună...”

M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*

b. „Acum însă n-are gust de vorbă. Pofteste la dînsa, în odăița de dîndos pe domnu Iordan, crișmar cuviincios cu obrazii rumeni și plintecele mare abia stăpînit de chimir. El vine numaidecît răzbind anevoie pe ușa scundă și îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hîrtie și plic pentru scrisoare. Viră gărăfioara verde în sin și poartă în mare grijă între două degete ale mîinii stîngi, lîngă piept, plicul și foaia învăluite într-o bucățică de hîrtie neagră”.

M. Sadoveanu, *Baltagul*

c. „Veselia aprinsă în ochii ei, tinerească, visătoare, îi alungă gîndurile care-i chinuiseră toropeala bolnavă. În glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca și cum de ieri pînă azi s-ar fi schimbat și s-ar fi împlinit cu niște mlădieri mai blînde, poate de credință ori poate de pasiune.”

L. Rebreanu, *Pădurea spinzurașilor*

2. Analizați locuțiunile adjectivale din textele :

a. „Cîntăreț de lege veche,
Cîntăreț și om de treabă,
Biată mintea mea zadarnic
De păcatul lui se-ntreabă...”

O. Goga, *Cantorul Cîmpoș*

b. „Pe lîngă plopii fără soț
Adesea am trecut
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu m-ai cunoscut.”

M. Eminescu, *Pe lîngă plopii fără soț*

3. Construiți propoziții în care să se afle locuțiunile adjectivale : „om de căpetenie”, „om cu stare”, „om de nădejde”.

4. Subliniați adjectivele împreună cu substantivele determinate și explicați valoarea lor stilistică :

a. „Aceste grinzi alunecau pe ele ca niște raze albe, negre, spre un centru îndepărtat și invizibil, deșteptînd ideea unei osaturi exacte și grandioase ca a unui pod peste un fluviu imens”.

G. Călinescu, *Scrinul negru*

b. „În lacul cel verde și lin
Răsfrînge-se cerul senin,
Cu norii cei albi de argint,
Cu soarele nori sfișind.
Dumbrava cea verde pe mal
S-ogîndă în umedul val”.

M. Eminescu, *Frumoasă-î*

5. Înlocuiți spațiile punctate prin adjectivele din paranteze, realizînd acordul cu substantivul determinat :

a. „El se-nalță de trei sulii pe ... (ceresc) (mîndru) scară
Și cu raze ... (viu) sărută ... (june) flori de primăvară,
Dediței și viorele, brebenei și toporași
Ce răzbat prin frunzi ... (uscat) și s-arată drăgălași”.

V. Alecsandri, *Dimineața*

b. „Amintiri... (crîncen) răscoliră deodată mintea și sufletul lui Tudor. Cu ochii... (încrun-
tat) ceea neconținut slovele... (mare) de pe crucea tatălui său și-i veni în minte dintr-o dată
dintre icoanele... (înnegurat) de uitare chipul... (palid) al unui oștean mort”.

M. Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor*

6. Analizați adjectivele din textele de mai jos, după modelul :

	ADJECTIVE	
cu o terminație	cu două terminații	invariabile

a. „Măiorescu, străin cu totul de asemenea prevenții și sentimente a acelor profesori, nu făcea în relațiile sale nici o deosebire între feciorii de boieri...”

I. Negruzzi, *Amintiri de la Junimea*

b. „Cînd se luminează de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet și melodios, pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului și în verdele mării”.

M. Eminescu, *Făt-Frumos din Lacrimă*

c. „Mărită fie dimineața
Ce-a săvîrșit a noastră nuntă,
Bătrîne Olt! — Cu buza arsă
Îți sărutăm unda cărunță”.

O. Goga, *Oltul*

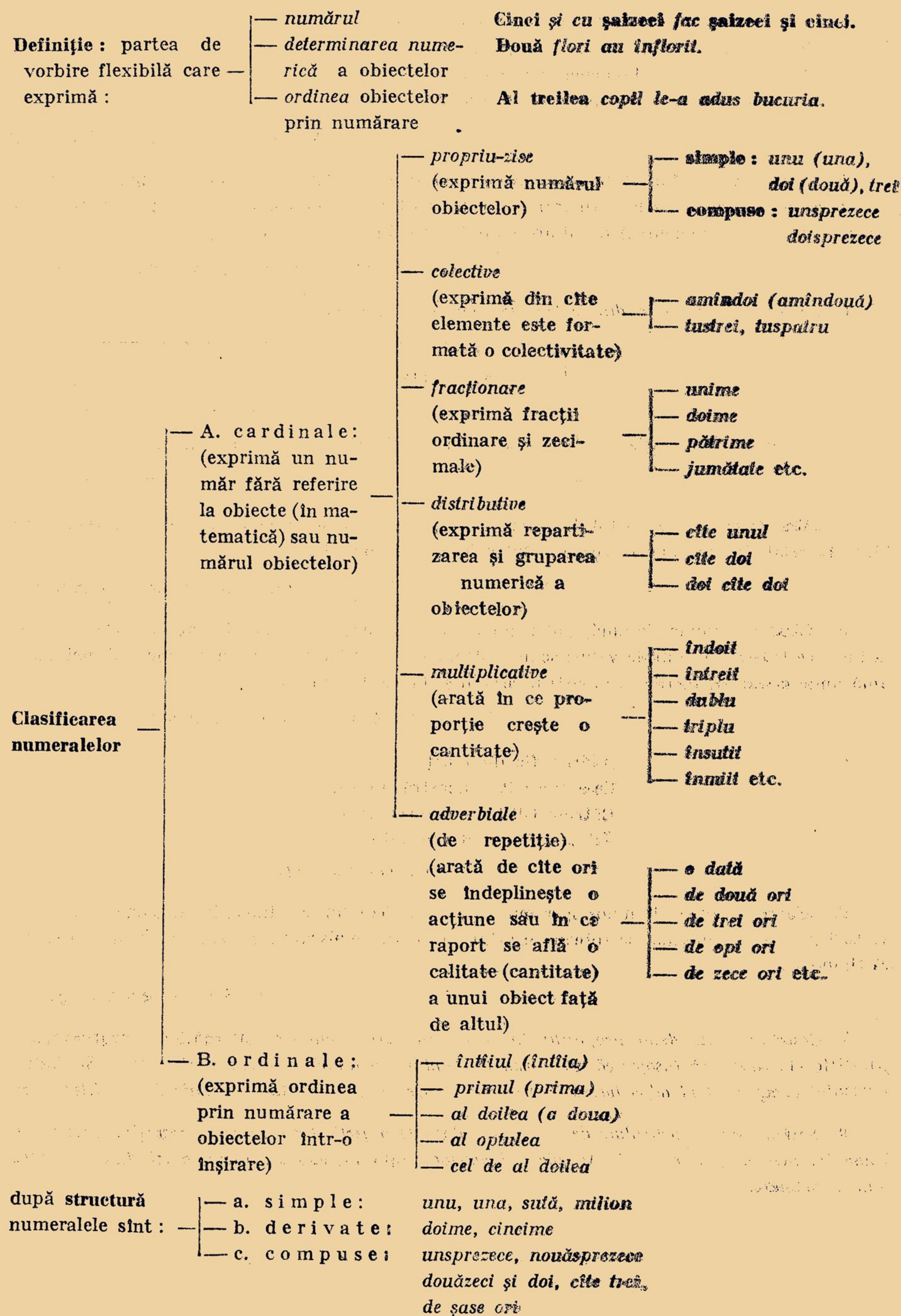
d. „Soarele scobora luminos spre munții vineți, văzduhul era limpede ; departe sus, cițiva vulturi pluteau în lumină, se roteau cu aripile întinse, nemișcate ; un vînt molcom aburea în răstimpuri”.

M. Sadoveanu, *Șoimii*

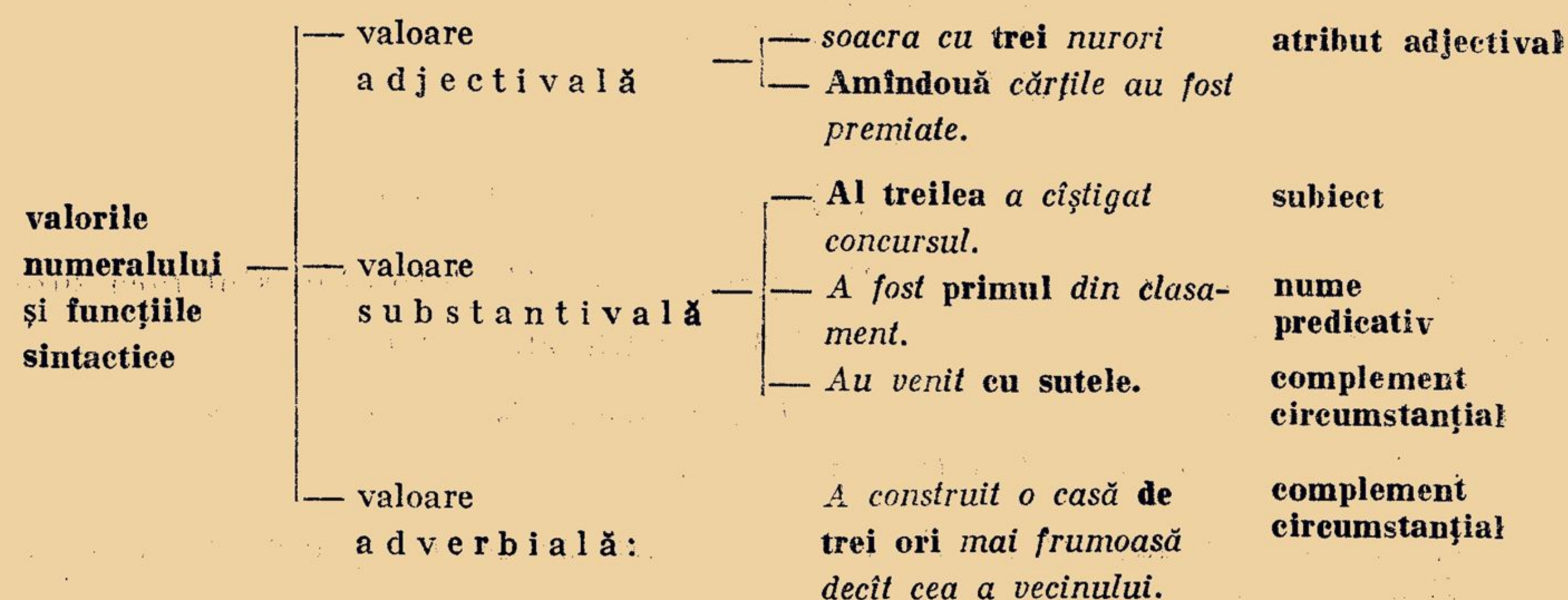
7. Construiți cîte două propoziții în care adjectivele compuse : alb-gălbui, negru-verzui, științifico-fantastic să însoțească un substantiv feminin la numărul singular și plural. Subliniați elementul component al adjectivului compus prin care se face acordul cu substantivul determinat.

8. Scrieți formele articulate de D.-G. singular ale adjectivelor : gălbuie, cenușie, cărămizie, liliachie, precum și cele de N. Ac. ale adjectivelor : zglobiu, căprui, auriu, așezîndu-le înaintea unui substantiv.

NUMERALUL

Elementele care compun clasa numeralelor au înțelesul de cantitate numerică, totuși, în funcție de utilizarea lor, numerele pot dobîndi diverse valori și îndeplinesc astfel diverse funcții sintactice:

- *Și zici că te-am încărcat cu zece zile de prașilă, măi Ioane, așa ?*
- *Păi ? ... eu știu că le-am făcut.*
- *În doi ani de cînd sînt aici, numai tu nu te-ai dat pe brazdă, așa ?*
- *Păi, cocoane, am casă grea ...*
- *Apoi eu n-am casă grea, măi Ioane ? Vezi bine, patru copii aci, două fete la oraș în pension ...*
- *Auleo, ai și la oraș !!*
- *Doi băieți la Paris ...*
- *Săracii de noi !!*
- *Vezi că și eu am greutăți, mă Ioane.*
- *Da cucoane, însă eu zic că fiecare să-și crească copiii.*

I. L. Caragiale, *Arendașul român*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Numeralul cardinal:

- [1.] Numeralul cardinal propriu-zis are forma unu (fără l).
- [2.] Numerele **un** și **o**, cînd însoțesc un substantiv, au aceleași forme ca și articolul nehotărît: **un copilăș, o fată.**

- [3.] **Un, o** pot fi articole nehotărîte cînd însoțesc un substantiv:

Un copil a deschis poarta.
Era o comoară lîngă noi.

- [4.] **Unul, una** pot fi pronume nehotărîte:

Au fost niște atleți pe teren.
Unul a venit înspre noi !

Au sosit niște fete de la liceul nostru.
Una se îndreaptă spre laborator.

[5.] *Un(u), o (una)* sînt numerele cînd exprimă un număr și răspund la întrebările : *cîți ? cîte ?*

„Din cei plecați
Doar **unul** mai vine-napoi.
E la **trei** pași
La **doi** ...”

C. Petrescu, *Patrula*

[6.] Numerele *un(u), o* se declină (cu forme articulate cînd sînt fără substantiv și cu forme nearticulate cînd însoțesc un substantiv):

*Concurenții au sosit. Unuia (cui ?) dintre ei i-au dăruit și flori.
Unui concurent (cui ?) i-au dat flori.*

[7.] Celelalte numerele cardinale propriu-zise se declină precedate de articol demonstrativ adjectival *cel, cea, cei, cele* :

N.Ac. : **c e l e z e c e** (fete)
G.D. : **c a i e t e l e c e l o r z e c e** (fete)

Observații:

a. Se pronunță și se scrie corect : *șase, șapte, paisprezece, șaisprezece, optsprezece, nouăsprezece* (nu *șease, șapte, paispe, șaispe*).

b. Se scriu **într-un cuvînt** :

— numerele cardinale compuse : *unsprezece, doisprezece ... nouăsprezece, douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaiszeci, șaptezeci, optzeci, nouăzeci.*

— numerele colective : *cîteșitrei, cîteșipatru etc. ; tustrei, tuspatru ...*

c. Cratima apare și între două numere cardinale notate cu cifre care indică timpul, atunci cînd ele nu sînt precedate de o prepoziție :

În perioada 1—25 iulie se țin examene de admitere în școli și facultăți.

dar :

În perioada de la 1 la 25 iulie se țin examene ...

sau :

Orele de funcționare a magazinului sînt 8—13.

dar :

Orele de funcționare a magazinului sînt între 8 și 13.

d. Se scriu **separat** :

— seriile de numere cardinale : *douăzeci și unu, douăzeci și trei, o sută, patru sute, patru mii, o mie două sute șaiszeci și doi, cinci mii trei sute douăzeci și patru etc.*

— numerele distributive : *cîte unul, cîte cinci, cîte zece etc.*

— numerele adverbiale : *o dată, de două ori, a șaptea oară ;*

e. Este incorectă folosirea conjuncției și între mii și sute :

trei mii și patru sute (corect *trei mii patru sute*)

— Este incorectă omiterea prepoziției *de* între numeral (de la douăzeci în sus) și substantiv :

20 lei (corect : *douăzeci de lei, de elevi ...*)

f. În construcții care arată procentul, este greșit ca numeralul să fie precedat de substantivul un procent :

Au promovat un procent de nouăzeci la sută. (incorect)

Au promovat nouăzeci la sută. (corect)

— Substantivele *pereche* și *duzină* au uneori valoare de numeral cînd au înțelesul de „doi” și, respectiv, „doisprezece” :

Am cumpărat o pereche de pul.

I-a vîndut o duzină de ace.

g. Numerele *unu, una* intră în componența unor locuțiuni în care și-au pierdut valoarea de numeral (au valoare adverbială) :

„Una-mi este mie de ar vorbi, de ar tăce.”

M. Eminescu, *O.*, 208, apud G.A.

Una are sensul de *totuna* = valoare de adverb.

h. Cu ajutorul numereleor cardinale, singure sau în combinație cu alte numere, ori cu alte cuvinte (*vreo, cam, aproximativ*) se exprimă numărul *aproximativ* (neprecis) al obiectelor :

Erau vreo trei sute de oameni în sală ...

zeci de tineri veneau spre locul întîlnirii.

„Scînteia tineretului”, 14.IX.1975, p. 2, col. IV

— Cînd aproximația este redată prin alăturarea a două numere, acestea se scriu legate prin liniuță : *cinci—șase, o sută—două.*

— Se pune cratimă între două numere scrise cu cifre :

150—200 m².

i. Numeralul *adverbial o dată* este format din două cuvinte : numeralul *o (una)* și substantivul *dată*, spre deosebire de adverbul *odată*, exprimat printr-un singur cuvînt, care are sensul „cîndva”, „odinioară” :

A fost odată ca-n povești ...

Observați sensul cuvintelor : numeralul *adverbial o dată* înseamnă „o” (una singură) dată ; el se referă la acțiuni care se pot repeta :

Copilul se întoarce să mai privească o dată munții.

j. Numeralul *ambii, ambele* sînt totdeauna articulate, iar substantivele care le însoțesc sînt nearticulate :

Ambele case erau ale lui.

k. În vorbirea populară și familiară se folosesc numerele fracționare de felul construcțiilor : *pe din trei, pe din două, a patra parte etc. :*

A patra parte era a celui mai mic dintre frați.

l. Matematicienii folosesc construcții de felul : *unu pe doi, una a patra*. Toate aceste numere sînt compuse și se scriu în cuvinte separate.

Numeralul ordinal

[1.] Numeralul *întîi*, spre deosebire de celelalte numere, nu este precedat de articolul posesiv *al*. El se comportă ca un adjectiv cu o singură terminație :

bancă întîi : (a n u l) întîi, față de (b a n c a) a doua ; (a n u l) al doilea.

[2.] Așezat înaintea substantivului determinat, *întîi* primește articolul hotărît:

întîiul (*a n*), *întîia* (*b a n c ă*), pl. *întîii* (*a n i*),
întîile (*b ă n c i*) (nu cu doi -i — *întîiile* (*b ă n c i*)
(și nici cu -e — *întîiele* (*b ă n c i*))

[3.] La feminin sg., G.D., numeralul are forma articulată:

(al) *întîii clase* (față de *al clasei întîi*, cînd stă după substantiv)

[4.] Numeralul *prim* (m. și n.), *primă* (f.) se folosește mai ales așezat înaintea substantivului sau singur, în forma sa articulată:

primul (*e l e v*), *prima* (*e l e v ă*);
pl. *primii* (*e l e v i*) (cu doi -i), *primele* (*e l e v e*)

Forma de feminin sg., G.D. articulat este *primei* (nu *primii*): (al) *primei* (*e l e v e*):

Locul de onoare este al primei eleve de la Olimpiadă.

[5.] Uneori numerele ordinale sînt precedate de articolul *cel* (cea) și de prepoziția *de*, care formează sau nu silabă împreună cu articolul posesiv: *cel de-al treilea*, *cea de-a doua*, precum și: *cel de al treilea*.

[6.] Numerele ordinale formate de la *unsprezece* pînă la *nouăsprezece* se pronunță și se scriu corect astfel: *al unsprezecelea*, *al doisprezecelea*, *al treisprezecelea*, *al optsprezecelea* (nu *optisprezecelea*); cele formate de la *douăzeci*, *treizeci* etc. se scriu și se pronunță *al douăzecilea*, *al treizecilea* (respectiv, la feminin, *a unsprezecea*, *a douăzecea*).

[7.] Numeralul cardinal *zece* este neutru (*un zece*, *două zeci*). Numeralul ordinal corespunzător se scrie corect *al zecelea*.

[8.] Numerele formate de la *sută* și *milion* se pronunță și se scriu corect astfel: *al o sutălea*, *al două sutelea*, *al milionulea*.

[9.] Cînd se folosesc cifre romane, numerele ordinale, în afară de primul din serie, se scriu la masculin și la neutru precedate de articolul posesiv *al* și urmate de articolul enclitic *-le*, plus particula *-a*, iar la feminin, precedate de articolul posesiv *a* și urmate de articolul enclitic *-a*:

— masculin și neutru:

Petru I, secolul întîi, Congresul al III-lea, secolul al XIX-lea:

— feminin:

clasa I, clasa a IX-a

[10.] Numerele ordinale formate de la *cinci*, *șase*, *șapte*, *opt*, *nouă* se pronunță și se scriu corect astfel: *al cincilea*, *al șaselea*, *al șaptelea*, *al optulea*, *al nouălea*.

Nu este corectă rostirea și scrierea numeralelor ordinale fără articolul posesiv *a* înaintea numeralului, cînd acesta stă după un substantiv feminin: *clasa treia*. Corect este: *clasa a treia*, *partea a patra* etc.

EXERCIȚII

1. Identificăți numerele, arătați felul lor, precum și funcțiile sintactice:

a. „O dată cu darea în exploatare a celui de-al treilea tronson al metroului — în lungime de 7—8 km, bucureștenii vor putea ajunge în numai 40 de minute de la un capăt la altul al Capitalei ...

... Ultimul tronson al magistralei I va prelua din traficul urban, potrivit estimărilor edililor, aproape 75 000 de călători pe oră și sens“.

„Scîntela“, 20.VIII.1983

b. „Șase oameni, trei bărbați și trei femei, urcau din greu, într-o după-amiază de vară, spre crestele atât de fantastic apropiate de cer ale Hășmașului ... Privirile lor erau mistuite de neliniște, iar trupurile, sleite de oboseală, abia mai înotau în altitudine ... Treapta tăioasă a unei stînci abia era eliberată de piciorul primului, cînd cel de-al doilea îl și punea pe-al lui într-o secundă“.

Geo Bogza, *Cartea Oltului*

c. „Află, lele Ancuță, că-n noaptea asta, poate peste-un ceas, poate peste două, au să cadă într-adevăr aicea, la porțile dumitale, oștenii Domniei. Cu ei se află Costea Căruntu, care m-o legat ieri și mă bătea peste fălci în vederea norodului“.

M. Sadoveanu, *Hana Ancuței*

d. „Se bătură două zile fără odihnă, căzură destui și aveau să mai cadă ... Lupta dură încă un ceas sau două și spre prînz plutoane germane încercară să-și facă loc spre Șoseaua Nordului ... Tomulete semnală la lizieră două tancuri care înaintau în viteză spre linia de asfalt. Pe turelă stăteau doi tanchiști cu binoclul la ochi“.

E. Barbu, *Șoseaua Nordului*

e. „Bine este, înainte de toate să bem unul ... Al doilea, să-l spunem prietenului nostru, drumețul, că acest vrednic bărbat ... are nume Ghiță Botgros“.

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

2. Scrieți cu litere următoarele cifre:

Locuim cu părinții pe Strada Nufurilor la numărul 14. La numărul 18 locuia prietenul meu, iar la 32 diriginta noastră. Veneam acasă cu troleibuzul 12. Am început să fac economii și am strîns pentru carnetul meu de C.E.C. 1 655 de lei; fratele meu mi-a cerut 249 lei ca să-și cumpere 11 discuri. Dacă voi economisi în fiecare lună cît mi-am propus, cînd termin liceul voi avea suma de 10 357 lei.

3. Construiți cîte două propoziții în care să se afle numeralul adverbial o dată și adverbul odată („îndă“, „odinioară“, „deodată“, „îndată“).

4. Subliniați numerele din textele de mai jos și arătați cum s-au format:

a. „Astfel, de șaptezeci de ani de cînd pe culmile de deasupra Frumoasei au intrat exploatarea de lemne, care taie întruna și prăvălesc trunchiurile moarte la ripa riului, s-a așezat aici, pentru păstrăvi, dușmănie sistematică“.

M. Sadoveanu, *Istoriisri din Ardeal*

b. „În apropierea casei cei o sută de argați împinseră cu plesnete de bice caii undeva departe“.

G. Călinescu, *Bietul Ioaride*

c. „Deși împlinise patruzeci și șase de ani și era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obraji roșii, după înfățișare prea tânăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva ușuratic, aproape ștrengăresc“.

I. Slavici, *Mara*

5. Construiți propoziții în care numerele îndoit, împătrit, înșesit, înmilit să aibă valoare adjectivală și alte propoziții în care aceste numere să aibă valoare adverbială. Analizați-le.

6. Completați spațiile punctate cu numerele corespunzătoare (din paranteză) și arătați ce valoare au în text, ce parte de vorbire determină (douăzeci și opt, o treime, șapte, mii, înzecit).

A plecat atunci ... dintre noi. Cite ... veneau pe drumul construit de ... brigadierii. Văzînd piscul, puterea lor se mărea ... Spre cabană au apărut covoare de albastrele. Erase cu ... Așa am ajuns cu bine noi cei ...

7. Citiți textele și arătați valorile numeralelor:

a. „Nu-i fusese cu puțință în nici un chip domniței să ajungă pînă la el, din pricina viscolului, care bintuise în tustrele zilele“.

M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*

b. „Și mergi prin prăpastia asta mai bine de trei ceasuri, iar cine a pierdut cărarea poate să rătăcească și o zi întreagă pînă să-i dea de capăt“.

Al. Vlahuță, *Pe Valea Cerbului*

c. „Oricînto ne uitam, părea că se ridică înaintea noastră tot urieși, mil de arătări treceau fute aproape de noi, fugeau de se ascundeau în fundul codrului și apoi iar se iveau și iar pierneau în văzduh“.

V. Alecsandri, *O preumblare la muni*

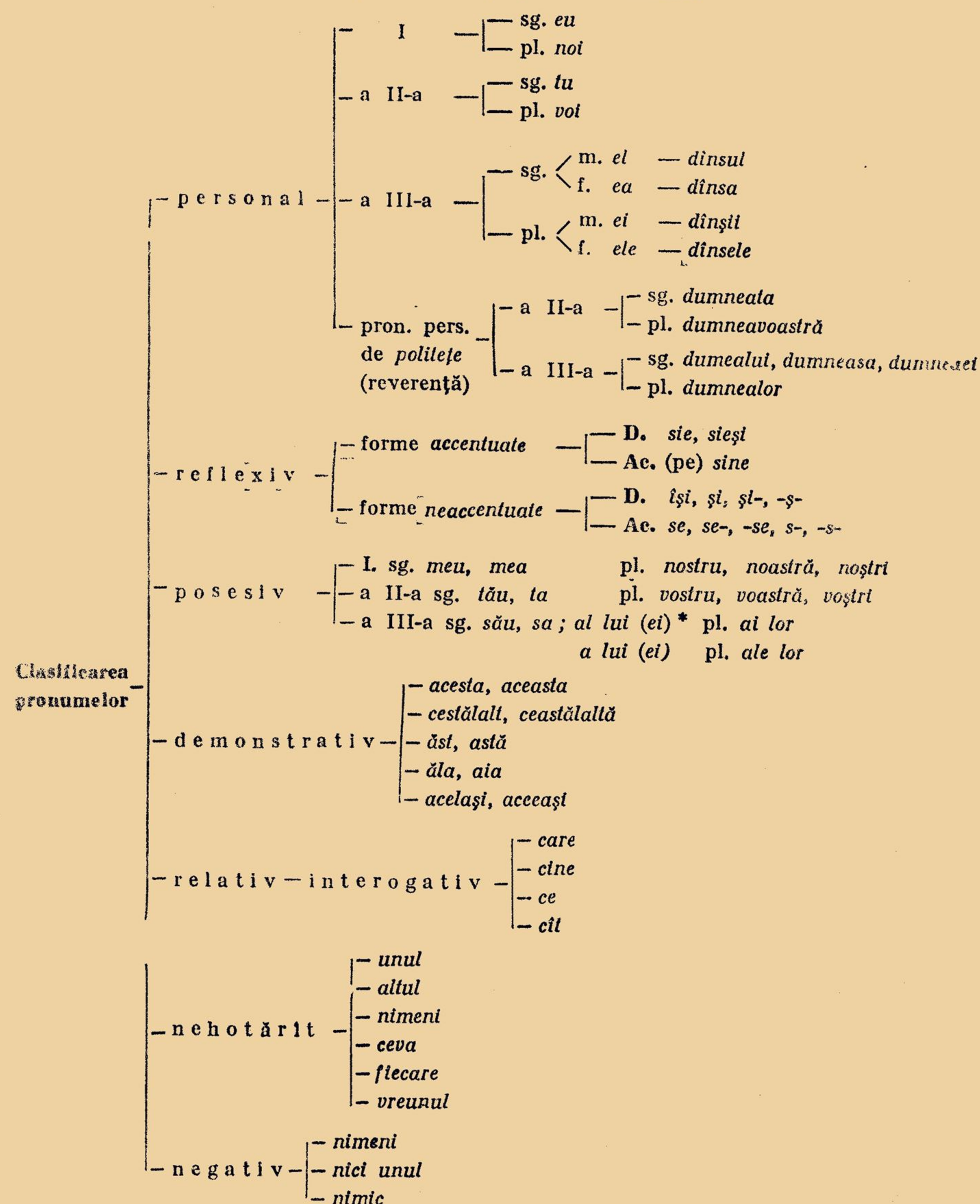
8. Citiți cu atenție fragmentul de mai jos („Scînteia“, 4 ianuarie 1983) și analizați numerele. Care sînt procedeele morfologice și sintactice folosite de autor pentru a reliefa aria marelui plantist și scriitoarea Cella Delavrancea:

„Artistă desăvîrșită, al cărei talent înăscut a fost cizelat mai întîi în țară, de Eduard Wachmann — anterior profesor al propriei sale mame —, apoi în Franța, de Alphonse Duvernay și Isidore Philippe, a absolvit Conservatorul din Paris, iar la marele concurs din 1907 a obținut premiul I, dintre 26 de concurente, fiind considerată „singura muziciană“. Din 1908 și-a început cariera de concertistă, admirată în țară și în toate marile orașe ale Europei. O rară capacitate de intuiție artistică — recunoscută de George Mathias, elevul lui Chopin — o energie neașteptată, alături de finețea „tușei“, cînd periajul grupurilor de sunete trebuie să cadă în torente fluide și mîngioase pe sufletul auditorului“.

PRONUMELE

Definiție: parte de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv

El este poetul despre care v-am vorbit.
Acesta este profesoara noastră?
Cine este copilașul acesta?
Oricare ar fi câștigătorul, eu vă felicit pe toți.
Nimeni nu cîntă ca taragotistul.
Al meu a ieșit primul în concurs.

* Formele paralele de la pers. a III-a sg. și pl., ambele genuri, sînt pronume personale introduse în sistemul celor posesive.

PRONUMELE PERSONAL

*

„Ca-n basme-i a cuvîntului putere ;
El lumî aievea-**ți** face din păreri,
Și chip etern din umbra care piere,
Și iarăși azi din ziua cea de ieri“.

A l. V l a h u ț ă, C u v î n t u l

*

Persoana I

Singular		Plural	
N.	eu		noi
G.	—		—
D. acc. :	mie	acc. :	nouă
neacc. :	îmi, mi-	neacc. :	ne-, ne-, -ne,
	mi-, -mî, -mî-		-ne-, ni-, -nî-, ni-
Ae. acc. :	mine	acc. :	noi
neacc. :	mă, -mă, mă-,	neacc. :	ne-, -ne, -ne-, ne-
	-mă-, m-, -m-		

Persoana a II-a

Singular		Plural	
N.	tu		voi
G.	—		—
D. acc. :	ție	acc. :	vouă
neacc. :	ți, ti-,	neacc. :	vă, -vă, vă-, v-, -v-,
	ti- -ti, -ti-		vi, -vi- vi-
Ae. acc. :	tine	acc. :	voi
neacc. :	te, te-, -te, -te-	neacc. :	vă, -vă, vă-, -vă-, v-, -v-
V.	tu !		voi !

Persoana a III-a

Singular		Plural	
N.	m. și n. el ; f. ea		m. ei ; f. și n. ele
G.	m. și n. (al, a, ai, ale) lui ; f. (al, a, ai, ale) ei		m. n. și f. (al, a, ai, ale) lor
D. acc. :	m. și n. lui ; f. ei	acc. :	m. n. și f. lor
neacc. :	m. n. și f. îi, i, i-, -i, -i-	neacc. :	m. n. și f. le, le-, -le, -le-, li, -li-, li-
Ae. acc. :	m. și n. el ; f. ea	acc. :	m. ei ; f. și n. ele
neacc. :	m. și n. îl, i-, -i, -i- ; f. o, o-, -o, -o-	neacc. :	m. îi, i-, -i, -i- ; f. și n. le, le-, -le, -le-

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Formele neaccentuate (scurte, conjuncte) ale pronumelor personale, la D.G., sînt asilabice (nesilabice): pers. I.: **mi**, pers. a II-a: **ți**, pers. a III-a: **i**, de aceea se leagă prin linioară (cratimă) de cuvîntul următor, dacă acesta începe cu o vocală: *mi-am adus aminte*; *ți-au plăcut florile*? *i-a spus ea să ia o carte*.

Observații

a. În ultimul exemplu există trei forme care se rostesc la fel: *i-a* (spus), *ea* (să), *ta* (o carte), sînt, adică, o m o f o n e. Dar deși se rostesc la fel, după cum se vede, nu sînt scrise la fel, adică nu sînt o m o g r a f e.

b. Cele trei secvențe diferă și din punct de vedere morfologic: prima este formată din două cuvinte: *i-*, pron. pers. a III-a, sg. D., și *a* verb auxiliar pentru perf. comp. (*a spus*). Ele sînt două cuvinte diferite care se rostesc într-o singură silabă. A doua secvență (*ea*) este pron. pers. de pers. a III-a, sg. f. N., iar cea de a treia (*ta*) este forma de conjunctiv prezent, pers. a III-a sg., a verbului *a lua*.

c. Se rostesc în aceeași silabă cu cuvîntul următor, de care sînt legate, și formele de pers. I : a II-a ale pronumelor pers. în D.: *mi-am*, *ți-au*.

d. Aceste trei forme neaccentuate de D. (*mi*, *ți*, *i*) se rostesc și se scriu ca silabe, în trei situații:

1° cînd se află înaintea altei forme neaccentuate a unui pron. pers. sau refl., dacă aceasta are ca inițială o consoană: *mi ți-l aruncă pe zmeu* ... ; *mi se spune*; *ți se arată*; *mi le dă*; *ți le arată*; *i se trimite o carte*; *i le scrie repede*;

2° cînd se află înaintea formei neaccentuate de pers. a III-a sg. m. Ae. : I : *mi-l arată*; *ți-l dă*; *i-l repartizează*.

3° cînd se află înaintea unui cuvînt care începe cu consoană, prin adăugarea vocalei *i*: *îmi dau seama*; *îți scrie*; *îi spune o noutate*.

e. Dacă după aceste forme de D. urmează pronumele neaccentuate de pers. a III-a sg. f. Ae. : o, formele de D. se leagă prin linioară de *o* și, astfel, se rostesc într-o singură silabă: *mi-o citește*; *ți-o dictează*; *i-o restituie*.

[2.] Formele de D. pl., ale acelorași pronume, se prezintă ca silabice: **ne** (**nî**), **vă** (**vi**), **le** (**li**), de aceea se scriu și se rostesc separat, înaintea altor cuvinte:

Profesorul ne dă explicațiile necesare. Mama vă trimite o telegramă. Bătrînilor le dădorăm respect.

Observații

a. Formele: *nî*, *vi*, *li* se întrebunțează numai înaintea pronumelor neaccentuate de Ae. : *le* și *se*: *nî le spune*; *vi le trimite*; *lor li le dă cu plăcere*; *nî se comunică subiectul tezei*; *vi se pare frumos*?; *li se transmit salutări*; *mi te arată*.

b. Cînd formele *ne* și *le* se află înaintea verbelor auxiliare de perf. com. sau de opt.-cond., ele se leagă de acestea prin linioară și se pronunță într-o singură silabă:

El ne-a cerut o carte. Ne-ar trebui o explicație. Le-ați dat atenția cuvenită. Le-aș ura mult succes.

Se scriu tot cu linioară și se rostesc într-o silabă împreună cu pronumele neaccentuate:
Cartea ne-o trimiți prin poștă. Această sîcare le-o ofer părinților.

c. Dacă forma *vă* se află înaintea verbelor auxiliare, atunci se elidează vocala *ă*, iar consoana *v* se leagă prin linioară de forma verbală:

V-am rugat să veniți. De citit, v-ar trebui o carte bună. V-aș da un sfat.

Forma *v* se scrie cu linioară și se rotește într-o silabă și cu pronumele conjuncte:
V-o trimiți imediat.

[3.] Formele neaccentuate de *D.* sg. și pl., care urmează unor cuvinte terminate cu vocală, se leagă de acestea prin linioară (cratimă):

Spune-mi adevărul. Dă-ți seama ce vorbești. Trimite-i și ei o carte. Dați-ne, să rugăm, niște creioane. Aduceți-vă lucrurile aici. Scrieți-le și lor adresa cea nouă.

Observații:

a. În situația cînd formele de *D.* îi urmează și forma de *Ac. f.*, ele se leagă prin linioară:
Cartea aceasta dă-mi-o mie. Ia-ți-o singur, iar după ce o citești, trimite-i-o și lui Ion.

b. Formele neaccentuate de *D.* pot apărea, uneori, legate de substantive sau adjective care se termină în vocală și realizează așa-numitul dativ posesiv:

*„Pătrunde-n casă și în gînd
Și viața-mi luminează“.*

M. Eminescu, *Luceafărul*

*„Hatna-l măturînd pămîntul
Și-o țirește abea-abea...“*

G. Coșbuc, *Iarna pe uliță*

[4.] Dintre formele neac. de *Ac.* ale pronumelor pers. numai *î* și *i* nu pot să formeze singure silabă; de aceea trebuie să-și găsească „sprijin“ pe vocala inițială a cuvîntului următor sau pe vocala finală a cuvîntului precedent:

I-am văzut venind pe prietenii noștri. Condu-i tu pînă acasă.

Ieri l-am întîlnit pe Gigel. Trimite-l pînă la mine.

Observație:

Dacă se află înaintea unor cuvinte cu inițială consoană, atît *î*, cît și *i* primesc proteza lui *i* (*îi*, *ii*):

*Îi găsesc în bibliotecă.
Totdeauna îi aștept la gară.*

[5.] — Celelalte forme ale pronumelor pers., deoarece formează singure silabe, se pot folosi nelegate înaintea altor cuvinte:

Mă duc la teatru. Ieri te plimbai prin parc. O întreb pe Maria despre excursie. Dacă reușim, ne așează la panoul de oncure. Pe voi vă va lăuda dirigintele. Și pe ele le poate lăuda.

— Cînd aceste forme se află înaintea verbelor auxiliare de perf. comp. sau de opt.-cond., se „comportă“ diferit:

— *mă* și *vă* pierd vocala *ă* și se leagă prin linioară de vocala inițială a verbului auxiliar care urmează:

Astăzi, m-au chemat părinții la telefon. Eu v-aș ruga să fiți atenți.

— *te* și *le* se scriu cu cratimă (linioară) și se rostesc în aceeași silabă cu verbele auxiliare:

Ieri, te-am întîlnit în tramvai. Le-am văzut pe colegele noastre la cinema. Te-ar interesa concertul de mîine? Dacă ai veni, le-ai vedea pe premiante.

— forma *o* se scrie și se rotește în urma formelor verbale compuse, legîndu-se de acestea prin linioară:

Am întîlnit-o pe Maria. Ai invita-o la teatru?

Să se observe că în urma perf. comp., pronumele *o* formează silabă cu consoana finală a part., în timp ce după formele opt.-cond. prez., deși legat prin cratimă, formează singur silabă, cu verbele de conj. I, a II-a și a IV-a.

Cînd verbul la forma de optativ-cond. prez. este de conj. a III-a, pron. neacc. *o* devine component al silabei finale:

Cartea aceasta ai duce-o prietenului tău?

Observație:

a. Toate formele de *Ac.*, cînd se află în urma unui verb la imperativ sau la gerunziu, sînt legate de acesta prin cratimă:

Te rog, condu-mă pînă la gară. Du-te repede la școală! Ia-ne și pe noi în mașină. Conduceți-vă după principiile eficii. Aceste cărți dă-le colegilor. Ia-o și ai-o la magazie. Cheamă-l pe colegul tău și du-l la bibliotecă. Trimite-i pe prietenii tăi la mine să-i vadă și eu.

b. Dintre acestea, numai *î* și *i* se rostesc împreună cu silaba vocalei de care s-au legat.

[6.] Formele neaccentuate *mi*, *ți*, *i*, *î*, nefiind silabice (cu excepția situațiilor din p. 119 și 1°, 2°, 3° și neputînd să fie legate prin linioară de cuvîntul următor, primesc proteza lui *î* și, astfel, pot fi rostite ca silabe (*îmi*, *îți*, *îi*, *îî*).

— Formele pentru cazul *V.* sînt identice cu cele de *N.* (*tu*, *voi*), numai la pers. a II-a sg. și pl. Pronumele în *V.* se desparte prin virgulă de celelalte părți de propoziție.

„E plin de oameni cîmpul, / Tu, Doino, -n rînd cu ei“.

G. Coșbuc, *Doina*

— Cînd pronumele (*tu*, *voi*) are persoana și numărul verbului cu rol de predicat, atunci pronumele îndeplinește funcția de subiect și este în cazul *N.*:

Cîntați voi cîntecele finereții.

EXERCITII:

1. Analizați pronumele: felul, forma, genul, numărul, cazul și funcția în propoziție:

a. „Calul mergea domol prin țărîna moale și eu mă gîndeam la fel de fel de lucruri în care amestecam pe țigăncușa cu fusta roșie.“

M. Sadoveanu, *Hanul Aneștei*

b. „Dar maiorul s-a ndîrjit asupra ghiulelei sălătătoare, care l-a scăpat din mîna: o trîntește cu mult necaz de parchet“...

I. L. Caragiale, *Vizită*

c. „Să-ți spun drept, cucoane, m-ai vîrit în spărieți cu pistolul d-tale și, dacă nu-l întindeai spre mine cînd m-ai zărit în tufe, o luam la sănătoasa prin pădure”.

C. H o g a ș, *Pe drumuri de munte*

2. Construiți 6 propoziții în care pronumele personale mă, vă să se afle în cazurile D. și Ac. (explicați ortografia lor).

3. Construiți 4 propoziții în care să se afle forme neaccentuate ale pronumelui legate de auxiliarul a avea.

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

Și vedeam acum, vorbind cu mine însumi, cu gîndul fără cuvînt — vedeam ce pot să-mi aducă zilele viitoare.

M. S a d o v e a n u, *Locul...*

„Cînd n-ai de-acum să mai privești
Pe cel frumos, cum însuși ești,
De dragul cui să mai trăiești
Tu soare sfînt?”

G. C o ș b u c, *Moartea lui Fulger*

Actualmente pronumele de întărire se folosește numai cu valoare de adjectiv pronominal și însoțește un substantiv sau pronume.

Formele pronumelui de întărire

	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
Nominativ	sg. — m. eu însumi f. eu însămi	sg. — m. tu însuși f. tu însăși	sg. — m. el însuși f. ea însăși
	pl. — m. noi înșine f. noi însene	pl. — m. voi înșivă f. voi însevă	pl. — m. ei înșiși f. ele înseși, însele
Genitiv			sg. — m. (al, a, ai, ale) lui însuși f. (al, a, ai, ale) ei înseși
			pl. — m. (al, a, ai, ale) lor înșiși f. (al, a, ai, ale) lor înseși (însele)
Dativ	sg. — m. mie însumi f. mie însemi	sg. — m. ție însuși f. ție înseși	sg. — m. lui însuși f. ei înseși
	pl. — m. nouă înșine f. nouă însene	pl. — m. vouă înșivă f. vouă însevă	pl. — m. lor înșiși f. lor înseși (însele)

Acuzativ	sg. — m. (pe) mine însuși f. (pe) mine însămi	sg. — m. (pe) tine însuși f. (pe) tine însăși	sg. — m. (pe) el însuși f. (pe) ea însăși
	pl. — m. (pe) noi înșine f. (pe) noi însene	pl. — m. (pe) voi înșivă f. (pe) voi însevă	pl. — m. (pe) ei înșiși f. (pe) ele înseși (însele)

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Pronumele s-a format dintr-un substantiv vechi, ieșit din uz :

masculin — sg. însu
pl. înși

feminin — sg. însă
pl. înse

la care s-au alipit formele scurte de D., la pers. I și a II-a, ale pron. pers., iar la pers. a III-a, forma pron. pers. reflexiv. Pentru această persoană s-a creat încă o formă la plural f., cu pron. pers. -le : însu + mi, însă + mi, înși + ne, înse + și, înse + le etc.

[2.] La folosirea pronumelui de întărire se va ține seama de faptul că acesta are forme distincte după persoană și gen, atât la singular, cît și la plural :

„Nadina însăși, parcă n-ar fi pătruns cuvintele, nu-și dădu seama îndată de înțelesul lor”.

L. R e b r e a n u, *Răscoala*

„Chiar moartea însăși e o părere”.

M. E m i n e ș c u, *O.*, I, 204, apud G. A.

Însuși bunicul a spus.

Muncii înseși trebuie să-i acordăm respect.

Neîmbinate în propoziții, cuvintele înseși nu pot face o comunicare.

[3.] După cum rezultă din exemple, acordul în caz se realizează numai la formele de feminin :

Ac. (pe) ea însăși

D. mie însemi

G. (a) ei înseși

EXERCITII :

1. Plasați în locul punctelor de suspensie pronumele de întărire la genul, numărul și cazul cerut de context :

a. „Ajung pe mine (m.)..... a nu mă mai cunoaște.”

M. E m i n e ș c u, *O.*, I, 116, apud G. A.

b. „Am sfîrşit prin a rîde noi de noi. (m. pl.) ... şi a ne mîngîia de poznaşele isprăvi ale timpului.”

I. Negruzzi, apud G.A., 1 155

c. „Să le arate copiilor cum pot pregăti ei (m. pl.) materialul”.

d. Le-am întrebat pe ele (f. pl.) dacă ştiu ceva.

e. Aceasta am afirmat-o eu (f.)

Nu poţi nici tu (m.) ... să eviţi adevărul.

Eu (m.) ... vreau să-mi confirme primirea scrisorii.

Mie (f.) ... nu-mi plac minciunile.

Pe mine (m.) ... m-a uimit acest record.

A avut curajul să ne spună nouă (f.) ...

Lor (f.) ... nu le-a convenit plecarea.

PRONUMELE REFLEXIV

Au îndrăznit a-şi închipui că aceste cărţi sînt mincinoase şi că ele vin de la Domnie ; că să-i mişte pe dîşii şi să-i facă vinovaţi. De cum te-ai întors în ţară, se tem de mînia Măriei-tale. Ştiu că i-ai urît de cînd s-au sculat cu Hîncu.

M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*

Făcutu-mi-am datoria ce aveam a zis Măria-sa, acum pot să mor. Din singele meu va creşte răscumpărarea cum creşte grîul dintr-o sămînţă. Nu voi pieri întreg. Rămîneţi cu bine şi aduceţi-vă aminte de mine.

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Pronumele reflexiv propriu-zis are forme numai pentru pers. a III-a ; formele lui nu se deosebesc după gen şi se întrebuiţează numai la cazul D. şi Ac.

[2.] La pers. I şi a II-a, rolul pronumelor reflexive îl îndeplinesc pronumele pers. de D. şi Ac.

[3.] Formele lui accentuate însoţesc în propoziţii pe cele neaccentuate :
Numai pe sine se vede.

EXERCITII :

1. Indicaţi pronumele reflexive din următorul text. Specificaţi forma şi cazul :

Eu, cum m-a făcut Dumnezeu cu ambiţ, mă scol ca să plecăm, cucoanele nu', ca să mai şedem, că încă nu s-a isprăvit comedia. Încep să mă-neruntez la bagabontul şi mai că-mi venea

să-l cirpesc, dar mi-era ruşine de lume ; eu de ! negustor, să mă pui în public cu un coate-goale nu vine bine.”

I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*

2. Construiţi propoziţii cu formele neaccentuate de D. ale pronumelui reflexiv.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL POSESIV

*„Frunza-i verde, apa-i lină
Ş-al meu suflet turburat ;
Luna vars-a sa lumină,
Dar mi-e gîndul înnorat.
Unde, merg, în orice parte,
N-am nimica de dorit
Visele mi-au fost deşarte,
Ce-am iubit m-a amăgit !”*

F. Olteanu

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Prenumele posesiv este întotdeauna însoţit de articolul posesiv *al*, *ai*, *a*, *ale*. Articolul se schimbă după genul şi numărul obiectului posedat.

[2.] Nu are G.—D. decît atunci cînd denumeşte noţiuni ca : părinţi, rude, colegi : spuse alor săi.

[3.] Pronumele posesiv are patru serii de forme care indică relaţia dintre obiectul posedat şi posesor :

I. un obiect şi un posesor

	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a	
m. n.	al meu	al tău	al său	al lui (ei)
f.	a mea	a ta	a sa	a lui (ei)

II. un obiect şi mai mulţi posesori

m. n.	al nostru	al vostru	—	al lor
f.	a noastră	a voastră	—	a lor

III. mai multe obiecte şi un singur posesor

m.	ai mei	ai tăi	ai săi	ai lui (ei)
f. n.	ale mele	ale tale	ale sale	ale lui (ei)

IV. mai multe obiecte şi mai mulţi posesori

m.	ai noştri	ai voştri	—	ai lor
f. n.	ale noastre	ale voastre	—	ale lor

[4.] După cum reiese din tabel, pronumele posesiv nu are formă proprie pentru pers. a III-a pl.; pentru a indica mai mulți posesori se folosește pronumele pers. de pers. a III-a pl.

[5.] În calitate de adjectiv, pron. pos. are **G.—D. mele tale, sale, noastre, voastre.** El se acordă, în gen, număr și caz, cu substantivul determinat: *prietenă mea; prietenei mele.*

EXERCIȚII

1. Indicați pronumele și adjectivele posesive din textele următoare, desemnând și funcția lor sintactică:

a. „Scrisoarea ta mi-a distrămat
A visului betală,
Ce viperă ți-a-mprumutat
Veninul drept cerneală?...”

O. Goga, *Scrisoarea ta*

b. „Răsare soarele-n cîmpia românească
De mii de ani prin faldurii de rouă
Capul lui Decebal nu conținește să vorbească
Dunării și Carpaților și nouă”.

A. Păunescu, *Cîmpia românească*

2. Alcațuiți o compunere cu tema «Prima zi de vacanță» în care să folosiți pronume și adjective posesive.

3. Construiți trei propoziții în care substantive în G., D. și Ac. să fie însoțite de adjective pronominale posesive.

PRONUMELE ȘI ADJECTIVELE PRONOMINALE DEMONSTRATIVE

— Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește des-dimineață la lucru de atîta ani?

Grozav era tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze, cînd spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu știa de asta nici cu spatele.

— Ce spui, cumnată?! Da' că l-aș ucide în bătaie, cînd aș afla că el o prins pupăza, s-o chinuiescă. De-amu bine că mi-ai spus, las'pe mine, că fi-l ieu eu la depănat!

— Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smarandă, zise mătușa, căci de abînfuitul ista al dumitale nimica nu scapă! Ce mai atîta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gîtul îmi pun la mijloc!

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Pronumele demonstrativ înlocuiește nu mele unui obiect, indicînd totodată apropierea, depărtarea sau identificarea cu obiectul căruia îi ține locul.

[2.] Formele populare ale pronumelui demonstrativ sînt: *ăsta, asta, ăla, aia, ăstălalt, astălalt, ălălalt, ailaltă.*

I. De apropiere

Singular	Plural
a. < m. n. <i>acesta</i> f. <i>aceasta</i>	a. <i>aceștia</i> f. n. <i>acestea</i>
G. < m. n. (al, a, ai, ale) <i>acestula</i> f. (al, a, ai, ale) <i>acesteia</i>	m. (al, a, ai, ale) <i>acestora</i> f. n. <i>acestora</i>
D. < m. n. <i>acestui</i> f. <i>acesteia</i>	m. f. n. <i>acestora</i>
Ac. < m. n. (pe) <i>acesta</i> f. (pe) <i>aceasta</i>	m. (pe) <i>aceștia</i> f. n. (pe) <i>acestea</i>

II. De depărtare

Singular	Plural
N. < m. n. <i>acela</i> f. <i>aceea</i>	m. <i>acela</i> f. n. <i>acelea</i>
G. < m. n. (al, a, ai, ale) <i>acelula</i> f. (al, a, ai, ale) <i>aceleia</i>	m. f. n. (al, ai, al, ale) <i>acelora</i>
D. < m. n. <i>acelui</i> f. <i>aceleia</i>	m. f. n. <i>acelora</i>
Ac. < m. n. (pe) <i>acela</i> f. (pe) <i>aceea</i>	m. (pe) <i>acela</i> f. n. (pe) <i>acelea</i>

[3.] Formele pronumelui de identificare sînt:

	m.	f. și n.
singular	N. Ac. <i>aceiași, aceeași,</i>	G. D. <i>aceluiși aceleiași</i>
plural	N. Ac. <i>aceiași, aceleași,</i>	G. D. <i>acelorași acelorași</i>

[4.] Alături de formele *ăstălaltă, cealaltă, ailaltă, astealalte, celelalte, alelalte, alorlalte* etc. și formele populare, familiare: *ăsteilalte, aleilalte, ăleilalte, ăstorlalte,*

[5.] Când sînt folosite ca adjective, formele demonstrativelor diferă după poziția pe care o au față de substantivul determinat:
— așezate în urma substantivului au aceeași formă ca și pronumele demonstrative:

băiatul acesta
fata aceasta

— plasate înaintea unui substantiv masculin sau neutru, demonstrativele *acesta* și *acela* pierd pe *a* de la sfîrșit; înaintea unui substantiv feminin, *aceasta* devine *această*.

acest om, acel copil; acest tablou
această casă, această grădină

Observație:

Adjectivul demonstrativ de depărtare pentru feminin cînd este postpus are trei silabe: *aceea* (*a-ce-ea*), iar cînd este antepus are două silabe *acea* (*a-cea*). (Printr-un fenomen de hipercorectitudine, unii vorbitori spun greșit: *Aceea problemă este prioritară (!)*).

Corect: *Acea problemă ...*).

[6.] Demonstrativele de identitate, ca adjective, sînt totdeauna antepuse:

N. Ac. < sg. *același copil; aceeași carte; același tablou*
pl. *același copii; aceleași cărți; aceleași tablouri*
G. D. < sg. *aceluiași copil; aceleiași cărți; aceluiași tablou*
pl. *acelorași copii; acelorași cărți; acelorași tablouri*

Observație:

Ca și celelalte adjective, și cele demonstrative au aceleași forme, la singular, pentru masculin și neutru.

[7.] Unele forme de pronume (adjective) demonstrative sînt omofone (adică identice din punctul de vedere al rostirii, dar scrise diferit): *aceea* (f. sg.), *acea* (m. pl.), *aceiași* (f. sg.), *aceiași* (m. pl.). În exprimarea orală, confuzia este evitată datorită contextului. În exprimarea scrisă, pe lângă context, se cere și respectarea grafiei:

Cartea aceea mi-a plăcut mai mult.
Colegii aceia au citit-o.
Aceiași carte a fost apreciată de aceiași colegi.

EXERCIȚII:

1. Completați cu adjectivele demonstrative următoarele propoziții. Verificați acordul și ortografia. Indicați, printr-o săgeată, substantivele determinate:

..... cărți i-am acordat atenție.
Toți tinerii avem ... concepție de viață.
... tineri respectă ... concepție
Pacea generală este pacea ... pe care o dorim.
Oamenii ... sînt de omenie care doresc pacea ... generală.

2. Indicați și analizați, conform modelului, adjectivele demonstrative din textul următor:

pronume demonstrativ	adjectiv demonstrativ	pe cine determină	acordul	funcția sintactică

„Această oaste, în stare așa ticăloasă, e aceea ce a înjosit de atîtea ori trufia Semilunei! Iar acei trei fruntași ofițeri sînt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși, Ion Sobieski, regele Poloniei.“

C. Negruzzi, *Sobieski și românii*

3. Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți patru pronume demonstrative (de apropiere și de depărtare la m. și f.) și șase adjective demonstrative.

PRONUMELE INTEROGATIV-RELATIVE ȘI ADJECTIVELE PRONOMINALE

*

„Un șoarece de neam, și anume Raton,
Ce fusese crescut sub pat la pension,
Și care, în sfîrșit, după un nobil plan,
Petrecea retras într-un vechi parmezan,
Întîlni într-o zi pe chir Pisicovici
Cotoi care avea bun nume - ntre pisici“.

Gr. Alexandrescu, *Șoarecele și pisica*

*

[1.] Dintre pronumele relativ-interogative (*cine, care, ce, cît*), cel ce produce unele dificultăți de folosire corectă este *care*. Acesta este întrebuințat fie ca pronume, fie ca adjectiv pronominal și se declină. Avînd aceeași formă de N., Ac. sg. și pl., pentru toate genurile, unii vorbitori nu sesizează necesitatea acordului la cazurile G. și D.

Pentru G., pronumele *care* are două forme: cu și fără *-a* final.

[2.] Iată paradigmele declinării pronumelui *care*:

Singular				Plural	
N.	Ac.	(toate genurile)	<i>care</i>	N.	Ac. (toate genurile) <i>care</i>
G.	(al, a, ai, ale)	m. și n. f.	<i>cărui (a) cărei (a)</i>	G.	(al, a, ai, ale) <i>căror (a)</i>
D.		m. și n. f.	<i>cărui căreia</i>	D.	<i>căror</i>

Observație:

După cum rezultă din tabel, la plural sînt aceleași forme pentru toate genurile.

[3.] Formele de **G. D.** fără *a* final se folosesc când pronumele stă înaintea unui substantiv determinat :

Omul a cărui indicație au urmat-o.

Copilul ale cărui creioane sînt pe masă se joacă.

Formele cu *-a* final se întrebunțează când pronumele e singur sau stă după substantivul determinat :

Ale căruia dintre voi sînt bomboanele ?

Magazinul, în vitrinele căruia găsești tot

felul de jucării, i-a atras atenția.

[4.] Pronumele *care* se acordă în gen și număr cu substantivul căruia îi ține locul, nu cu cel pe care îl precedă :

„Era singurul om în ale cărui cuvinte tremura mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei ...”

L. Rebreanu, *Opere*, vol. IV

Cărui (m. sg.) ține locul substantivului *om* (m. sg.). Transformarea construcției evidențiază mai clar acordul :

Era singurul om în cuvintele căruia ...

[Notă:] În exemplul dat, pronumele relativ substituie un substantiv și determină alt substantiv, este în cazul **G.** și are funcție de atribut pronominal genitival. Totodată, el leagă subordonata atributivă (*în cuvintele căruia...*) de regentă (*era singurul om*).

Reținem : pronumele relativ substituie un cuvînt din propoziția regentă, are rol conjuncțional pentru propoziția pe care o introduce și îndeplinește funcția unei părți de propoziție în subordonată.

„Printre oamenii pe care firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri sînt unii care¹, printrînd încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți bal-jocorîți, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcășie, care² în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la vicieni și răutăți ...”

A. I. Odobescu, *Doamna Chiajna*

Cele trei pronume relative (*pe care*, *care¹*, *care²*) introduc trei propoziții atributive (au deci rol de conjuncții) : *pe care* substituie un substantiv cu rol de complement indirect din propoziția principală și regentă (*Printre oamenii ... sînt unii*), iar în propoziția atributivă are funcție de complement direct ; *care¹* substituie pronumele nehotărît *unii* cu rol de subiect din regentă și are funcție de subiect în atributiva pe care o introduce ; *care²* substituie două substantive cu rol de complemente indirecte și îndeplinește funcția de subiect pentru următoarele două propoziții atributive (în a doua nu este repetat, subînțelegîndu-se).

[5.] Cele mai frecvente greșeli de acord se produc în folosirea cazului **G.** al pronumelui *care*. Fiind la **G.**, se înțelege, este însoțit de articolul posesiv-genitival (*al, a, ai, ale*), dacă se află antepus substantivului determinat. În textul următor, extras din relatarea unui articol dintr-un ziar, o construcție este corectă, iar a doua greșită :

(Un copil de cinci ani) „a sărit brusc în fața unui autoturism al cărui conducător auto n-a mai avut posibilitatea să evite accidentul, al cărei victimă a căzut micuțul aventurier.”

În prima construcție :

... autoturism al cărui conducător ...

acordul este realizat (*cărui* se referă la autoturism, iar art. posesiv *al* la conducător ; în ambele cazuri se respectă genul și numărul).

În cea de-a doua construcție :

... accidentul al cărei victimă ...

s-au produs două greșeli, articolul posesiv a primit genul și numărul substantivului precedent, iar pronumele relativ are numărul și genul substantivului următor.

Corect : articolul posesiv trebuia să aibă genul și numărul substantivului *victimă*, iar pronumele relativ, genul și numărul substantivului *accidentul* :

... accidentul a cărui victimă ...

[6.] Greșeli se produc în propozițiile în care nu este sesizată funcția de complement direct sau de complement indirect a pronumelui relativ :

A venit prietenul care l-am cunoscut la mare.

Aceasta e fata care i-am trimis flori.

În ambele cazuri, greșeala s-a făcut din necunoașterea condiției de reluare a complementelor directe și indirecte. În primul exemplu, prezența pronumelui conjunct *l-* era indiciul că pronumele relativ trebuie să fie precedat de prepoziția *pe* : *A venit prietenul pe care l-am cunoscut la mare.*

În exemplul al doilea, prezența pronumelui *i-* arată că relativul trebuie să aibă forma cazului dativ : *Aceasta e fata căreia i-am trimis flori.*

[7.] *Care* (ca și *ce* și *cît*) poate determina substantive și astfel devine adjectiv pronominal interogativ, cu funcție sintactică de atribut. În această calitate, formele de **G.**, **D.** se folosesc numai fără *a* final (*cărui, cărei, căror*) și precedă substantivul regent, ajutînd, mai frecvent, la formularea propozițiilor interogative și relative.

Care om din lume nu dorește pacea ? Cărei fete nu-i plac florile ? Căror băieți nu le place sportul ? Cărui poet i s-a ridicat această statuie ? Nu știu cărei fete i-am dat caietul etc.

Cine		Cît				
		Singular		Plural		
		m. și n.	f.	m.	f. și n.	
N. Ac.	<i>cine</i>	N. Ac.	<i>cît</i>	<i>cîtă</i>	<i>cîți</i>	<i>cîte</i>
G. (al, a, ai, ale)	<i>cui</i>	G. D.	—	—	<i>cîtor</i>	<i>cîtor</i>
D.	<i>cui</i>					

Cel ce

masculin		feminin	
sg.	N. Ac. <i>cel ce</i>	sg.	N. Ac. <i>ceea ce</i>
	G. D. <i>celui ce</i>		G. D. <i>celelei ce</i>
pl.	N. Ac. <i>cei ce</i>	pl.	N. Ac. <i>cele ce</i>
	G. D. <i>celor ce</i>		G. D. <i>celor ce</i>

[8.] După cum rezultă din tabel, pron. relativ *cine* are forme de N. Ac. numai la singular, *cît* nu are G. D. singular, iar *cel ce* are forme flexionare după număr, gen și caz.

EXERCIȚII :

1. Completați cu formele corecte ale pronumelui relativ *care* :

Acestea sînt cărțile ... *ți le-am trimis.*
 Va veni persoana ... *ți-am recomandat-o.*
 V-am indicat elevii ... *le-am dat cărți.*
 Aceasta este opera ... *trebuie să-i acordați cea mai mare atenție.*

2. Identificați pronumele și adjectivele relative din textele următoare, indicînd numărul, genul, cazul, funcția sintactică și felul propozițiilor pe care le leagă :

- a. „Cît îmi sînt de urite unele dobitoace,
 Cum lupii, urșii, lei și alte cîteva,
 Care cred despre sine că prețuiesc ceva !“
 Gr. Alexandrescu, *Cîinele și cățelul*
- b. „Cine sînt eu ? Sună-ți cîmpiile
 Cine sînt eu ? Mîngie-ți munții.“
 N. Stănescu, *Patria*
- c. „Ce ochi de lumină, ce ochi ai tu, mamă,
 Pe noi în lumină și milă ne crești.“
 A. Păunescu, *Mamă țără*

PRONUMELE NEHOTĂRÎTE. PRONUMELE NEGATIVE. ADJECTIVELE PRONOMINALE

„Locuitorii rîdeau de dînsul ca de **unul** ce aiurează sau visează deștept, iar **el**, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul albise“.

P. Ispirescu

„Brazii stau în nemișcare,
 Printre ramuri ploaia pică, —
 Nici o creangă nu tresare,
 Nici un zbor de păsărică.
 Numai ferigele ude,
 Putregaiul și bureții
 Își trimet miresme crude
 În desimea groasă-a ceții“.

G. Topîrceanu, *Balada munților*

Pronumele nehotărîte

Singular		Plural	
m.	f.	m.	f.
<i>altul</i>	<i>alta</i>	<i>alții</i>	<i>alte</i>
N. Ac. <i>unul</i>	<i>una</i>	<i>unii</i>	<i>unele</i>
<i>cineva</i>		—	—
<i>fiecare</i>		—	—
<i>oarecare</i>		—	—
<i>oricare</i>		—	—
<i>oricine</i>		—	—
D. G. <i>altuia</i>	<i>alteia</i>		<i>altora</i>
<i>unuia</i>	<i>uneia</i>		<i>unora</i>
<i>cui</i>		—	—
<i>fiicăruia</i>	<i>fiicăreia</i>		
<i>oarecăriu</i>	<i>oarecăriu</i>	—	
<i>oricăriu</i>	<i>oricăriu</i>		<i>oricăriu</i>
<i>oricui</i>		—	

Pronumele negativ

N. Ac.	—	<i>nimeni, nimenea</i>	
	—	<i>nici unul</i>	
	—	<i>nici una</i>	
			<i>nimic (nimica) nu se declină</i>
G. D.	—	<i>nimănui</i>	
	—	<i>nici unuia</i>	
	—	<i>nici uneia</i>	

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Pronumele nehotărîte pot înlocui nume de persoane: *altcineva, cineva, oricine*; nume de lucruri: *altceva, ceva*; nume de persoane și lucruri: *altul, cîțiva, fiecare, oarecare, oricare, orice, vreunul*.

[2.] Sînt numai pronume: *altceva, altcineva, careva, cineva, oricine*; sînt numai adjective: *alde, fiece, niscăi, niscăiva*.

[3.] Pronumele nehotărîte *altul, alta, unul, una, vreunul, vreuna* devin adjective sub forma *alt, altă, un, o, vreun, vreo*.

[4.] Cele mai multe pronume nehotărîte s-au format din pronume relative (*cineva, ceva, careva*: *fiicine, fiece, fiecare*; *oricine, orice, oricare*; *altcineva, altceva*; *cîtva, oricît*). Flexiunea acestora se bazează pe flexiunea relativelor, particulele componente rămîn invariabile. Invariabile, în întregime, sînt: *ceva, altceva, orice, oarecare*.

[5.] Unele dintre pronumele nehotărîte se întrebuintează și ca adjective pronominale: *ceva, fiecare, oricare, orișicare, orișice, oricît*, și apar înaintea substantivului determinat.

[6.] Utilizarea formelor cazuale ale pronumelor nehotărîte *unul, una; altul, alta; vreunul, vreuna* necesită atenție. Formele de plural **N. Ac.** ale acestor pronume se scriu cu doi **i**, la masculin: *unii, alții, vreunii*.

„Viață **unii** dau problemei,
Ceilalți gîndirei o supun“.

M. E m i n e s c u, *E împărțită omenirea*

„**Unii** poartă în ei o inimă de leu, **alții** de iepure.“

M. S a d o v e a n u, *Zodia Cancerului*

„Nu știu **alții** cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele ...“

I. C r e a n g ă, *Amintiri din copilărie*

[7.] În situația cînd sînt întrebuate ca adjective pronominale, unele pron. nehotărîte au forme deosebite: **un, o** (omograme, cu art. nehot. și cu num. card.); **alt, altă; vreun, vreo** (acestea două, în scris, au totdeauna această grafie; se rostesc fiecare ca o silabă: *vreun, vreo*, dar în tempo lent, pot fi rostite și în cîte două silabe: *vre/un, vre/o*).

— La plural, **unii** și ca adjectiv se scrie cu doi **i**: **unii oameni**.

Alt la plural, ca adjectiv, are forma neart., deci se scrie cu un singur **i**: „... **alți** viziri precum Sinan-pașa, Daud-pașa, erau arnăuși și croați ...“

[Al. O d o b e s c u, *Doamna Chiajna*

Și adjectivul feminin, la plural, are formă nearticulată (**alte**) față de pronume, care este articulat (**altele**).

„**Alte** măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă“.

M. E m i n e s c u, *Glossă*

[8.] La cazurile **G.** și **D.** formele adjectivului pronominal nehotărît se deosebesc de cele ale pronumelui (fără **a** final):

Pronume nehotărît

unul, una			Plural
Singular			
G. D.	m. unuia		unora
	f. uneia		
altul, alta			altora
G. D.	m. altuia		
	f. alteia		

Adjectiv pronominal nehotărît

un, o			Plural
Singular			
	unul		unor
	unei		
	alt, altă		altor
	altui		
	altei		

[9.] Adjectivele pronominale negative prezintă formele: *nici un, nici o*:

Nici un elev nu a lipsit de la concurs.
Nici o adiere de vînt nu se mai simte.

Observație:

Aceste adjective pronominale se scriu în cîte două cuvinte separate, chiar dacă uneori le întîlniți, în texte mai vechi, scrise cu cratimă. Normele ortografice actuale interzic folosirea cratimei în această situație.

EXERCITII:

1. Găsiți pronumele și adjectivele pronominale din textele următoare, indicînd funcția sintactică:

a. „După ce avem să măcinăm glodurile și hleul vreun ceas de vreme, călăuzindu-ne prin întuneric după răcnetele pădurarilor, avem s-o ajungem la căsuța lui, în poiana cealaltă“.

M. S a d o v e a n u, *Ploaie, în păduri depărtate*

b. „Cum putea acest popor să-și facă auzite plîngerile pe care nimeni nu le asculta și cum putea el scăpa de această îngrozitoare stare decît printr-o revoluție“.

N. B ă l c e s c u, *Reforma socială la român*

c. — Și n-a dat nici un semn?

— Nici unul.

— Atuncea l-au prădat hoții și l-au răpus.

— Alta nu poate fi ... șopti munteanca, lovită în inimă, așa îmi arată și visul pe care-l am intruna“.

M. S a d o v e a n u, *Baltagul*

2. Alcătuiți propoziții în care cuvintele *ceva, fiecare, oricare, orișicare, orișice și orielt* să aibă valoare de pronume și adjective pronominale.

3. Alcătuiți o scurtă prezentare a unei lecturi folosind pronumele și adjectivele pronominale învățate.

PRONUMELE DE POLITETE SAU DE REVERENȚĂ

*

Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare și iar sărută pe nepoșel și iar îi potrivește pălăria de măriner [...]

Nu-i treaba dumatăle! ce te amesteci d-ta? zice tanti Mița urîtului.

I. L. C a r a g i a l e, *D-l Goe ...*

*

Pronumele de politețe sau de reverență se folosește pentru adresarea față de persoane mai în vîrstă, ori necunoscute, sau aflate în funcții oficiale. După

gradul crescînd de respect, formele pronumelor de politețe sînt următoarele¹:

Gradul Genul		Persoana a II-a		Persoana a III-a	
		sing.	plural	sing.	plural
I	masculin și feminin	dumneata	dumnea- voastră	dumnealui dumneasa dumneaei	dumnealor
II	masculin și feminin	dumnea- voastră	dumnea- voastră	—	—
III	masculin și feminin	Domnia ta	Domnia voastră	Domnia lui Domnia sa Domnia ei	Domniile lor

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Au forme de G.—D., folosite în mod obișnuit numai cele de gradul I: *dumitale* (pers. a II-a); *dumnealui*, *dumneaei*, *dumisale*; la plural: *dumnealor* (pers. a III-a).

[2.] Cele de gradul II au aceeași formă pentru toate cazurile. Deosebirea se realizează în context. Cînd se folosește pluralul politeții, numele predicativ arată că e vorba de o singură persoană:

Da, da' dumneavoastră sînteți prima.

Dacă predicatul propoziției este verbal și exprimă pluralul politeții, nu se poate cunoaște numărul subiectului fără un adaos de precizare:

Dumneavoastră ați venit la timp.

Dumneavoastră, tovarășe director, ați venit la timp.

Dumneavoastră (cei prezenți în sală) ați venit la timp.

[3.] Pentru exprimarea gradului III de respect, se folosește, mai frecvent, forma *Domnia sa* (*D-sa*), pentru N. Ac. și forma *Domniei sale* (*D-sale*), pentru G. D.:

Domnia sa a propus ca studierea acestor probleme să se prevadă și în clasele de liceu.

[4.] Se folosesc în mod curent, ca termeni de adresare, cuvintele *tovarăș*, *tovarășă*; reverența față de cel mai în vîrstă, sau a subalternului față de superior, se exprimă prin pronumele: *dumneavoastră*. Persoanele mai în vîrstă sau cu funcții superioare se pot adresa celui mai tînră sau subalternului (dacă nu există un grad de intimitate mai mare) cu pronumele *dumneata*.

Abrevieri: Pentru exprimarea pronumelor de politețe, în scris se admit următoarele prescurtări: *dumneaei* = *d-ei*, *dumnealor* = *d-lor*, *dumnealui* = *d-lui*, *dumneasa* = *d-sa*, *dumisale* = *d-sale*, *dumneata* = *d-ta*, *dumneavoastră* = *dv.*, *dvs.*, *d-voastră*.

[Notă:] Trebuie reținut însă că nu se vor folosi prescurtări într-o scrisoare adresată unei persoane căreia i se cuvine un respect deosebit.

EXERCITII:

1. Faceți analiza morfologică și sintactică a pronumelor din următoarele texte:

a. „Unde mergi tu, măi nepoate?

Moșule, -n plimbare, știi că mi-au spus c-or să mi-arate țară, oameni și copii“ ...

N. Labiș, *Brădănelul*

b.

„Zăvorește-i în cămară,
Dar să nu-i alinți prea tare
Că-și iau nasul la purtare
Și-or să-mi sară-n călimară“.

V. Tulbure, *Pentru Raluca*

c.

„— Nuntaș fruntaș!

— Zi-l, menestrel!

Ospățul tău limba mi-a fript-o,

Cu foc l-ai zis acum o vară;

Dar cîntecul tot zice-l-aș,

Azi zi-mi-l stins, încetinel,

Cu Enigel și riga Crypto.

La spartul nunții, în cămară“.

I. Barbu, *Riga Crypto și lapona Enigel*

2. Alcătuiți un dialog despre viața voastră de elevi, în care să folosiți formele de pronume: *mi-*, *-ți*, *m-*, *te-*, *l-*, *-l*. (Atenție la poziția cratimei!)

3. Scrieți cîte o propoziție cu verbul a lua urmat de grupurile de pronume: *ni-i*; *mi-i*, *mi-l*, *l-i*, *vi-i*, *le-o*.

4. Închegați un dialog despre aspecte din vacanță — în care să existe formele neaccentuate ale pronumelui personal de pers. a III-a, sg. și pl.:

Ac. m. neacc. sg.:

îl, *-l*, *-l-*

f.:

o, *o-*, *-o*

Ac. m. neacc. pl.

îi, *i-*, *-i*, *-i-*

f.:

le, *le-*, *-le*

¹ După Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, p. 137.

VERBUL

Definiție: partea de vorbire flexibilă care exprimă:

acțiuni: a lucra, a învăța, a văru

stări: a sta, a aștepta, a rămîne, a șede

existența: a (se) afla, a exista, a fi

mișcarea: a alerga, a cădea, a coborî, a merge, a veni

declararea: a afirma, a întreba, a spune, a tăcea, a vorbi

sentimente, acțiuni ale simțurilor sau manifestări de voință: a iubi, a dori, a îndurera etc.; a auzi, a gusta, a mirosi, a vedea, a zări; a decide, a hotărî, a exercita, a porunci, a refuza, a sili.

Locuțiunea verbală:

grup de cuvinte care are un sens unitar și exprimă înțelesul unui verb. În componența ei intră în mod obligatoriu un verb

- a băga de seamă
- a trage pe sfoară
- a lua aminte
- a pune la cale etc.

Categoriile gramaticale ale verbului

- I. Conjugarea - totalitatea modurilor, timpurilor, persoanelor, numerelor și diatezelor constituie conjugarea. În limba noastră, verbele se grupează în patru conjugări după terminația la modul infinitiv
 - conj. I -a — a lupta
 - conj. a II-a -ea — a bea
 - conj. a III-a -e — a merge
 - conj. a IV-a -i — a fugi sau -î — a hotărî
- II. Diatezele (formele pe care le ia verbul pentru a arăta raportul dintre acțiune și autorul ei)
 - a. activă (acțiunea este făcută de subiectul gramatical) el mănîncă, tu sapi etc.
 - b. pasivă (acțiunea e făcută de altcineva și suferită de subiectul gramatical) el este lăudat de învățătoare (se formează din verbul auxiliar a fi + participiul verbului de conjugat)
 - c. reflexivă: (subiectul participă intens la acțiune) el se gîndește (se formează din cea activă prin adăugarea pron. reflexiv (în D. sau în Ac.)
- III. Persoana (forma verbală care indică subiectul, fie că este arătat prin pronume sau altfel, fie că nu)
 - a. persoana I: (acțiunea o face sau o suferă cel ce vorbește) (eu) lupt, (eu) vorbesc
 - b. persoana a II-a: (acțiunea o face sau o suferă cel cărui i se vorbește) (tu) lupți, (tu) vorbești
 - c. persoana a III-a: (acțiunea o face sau o suferă altcineva în afară de cei doi care vorbesc) (el) luptă, (ea) vorbește
- IV. Numărul (forma pe care o ia verbul pentru a arăta că acțiunea e făcută de o singură persoană sau de mai multe)
 - a. singular: (eu) aud, (tu) lupți, (el) învinge
 - b. plural: (noi) auzim, (voi) luptați, (ei) înving

Notă: Verbele însoțite de pronume reflexive se împart în mai multe categorii:

— verbe reflexive propriu-zise (se gîndește, își revine)

— verbe reflexive cu înțeles pasiv (verbul însoțit de pron. reflexiv poate fi înlocuit cu același verb la diateza pasivă):

Poșta se ridica zilnic (era ridicată zilnic).

— verbe pronominale (acțiunea este făcută de subiect și se exercită asupra propriei persoane): mă spăl, își propune

V. MODURILE ȘI TIMPURILE VERBULUI

A. Modurile personale sau predicative

- 1. Indicativul (prezintă acțiunea verbului ca sigură, reală)
 - a. timpul prezent
 - prezent (acțiune, desfășurată în momentul vorbirii) — alerg
 - — — — — alergi
 - — — — — aleargă
 - b. timpul trecut
 - imperfect (acțiune trecută, neterminată) — alergam
 - — — — — alergai
 - — — — — alerga
 - perfectul simplu (acțiune trecută, terminată de curînd) — alergai
 - — — — — alergași
 - — — — — alergă
 - perfectul compus (acțiune terminată, într-un moment nedeterminat) — am alergat
 - — — — — ai alergat
 - — — — — a alergat
 - mai mult ca perfect (acțiune trecută, terminată înaintea unei alte acțiuni trecute) — alergasem
 - — — — — alergaseși
 - — — — — alergase
 - c. timpul viitor
 - viitorul I (acțiune care se va desfășura după momentul vorbirii) — voi alerga
 - — — — — vei alerga
 - — — — — va alerga
 - viitorul anterior (acțiune viitoare care se va termina înaintea altei acțiuni viitoare) — voi fi alergat
 - — — — — vei fi alergat
 - — — — — va fi alergat
- 2. Coniunctivul (exprimă o acțiune posibilă, realizabilă)
 - a. timpul prezent
 - (o acțiune apropiată de momentul vorbirii) — să alerg
 - — — — — să alergi
 - — — — — să alerge
 - b. timpul perfect — să fi alergat
- 3. Condiționalul-optativ (exprimă o acțiune dorită, sau a cărei realizare depinde de o anumită condiție)
 - a. timpul prezent
 - (o acțiune realizabilă în prezent sau în viitor) — aș alerga
 - — — — — ai alerga
 - — — — — ar alerga
 - b. timpul perfect
 - (o acțiune care s-ar fi putut realiza în trecut) — aș fi alergat
 - — — — — ai fi alergat
 - — — — — etc.
- 4. Imperativul (exprimă o rugăminte, o poruncă, un îndemn)
 - vino! — cîntă!
 - nu vorbești!

**B. Modurile
nepersonale
sau
nepredicative**

1. Infinitivul (denumește acțiunea, starea)	— a cînta — a tăcea — a merge — a veni
2. Gerunziul (arată împrejurarea în care se petrece acțiunea)	— cîntînd — tăcînd — mergînd — venînd
3. Participiul (denumește, sub formă de adjectiv, acțiunea suferită de un obiect, prezentînd-o ca terminată)	— cîntat — tăcut — mers — venit
4. Supinul (arată scopul, destinația sau pro- veniența)	— de cîntat — de tăcut — de mers — de venit

*

„Sub sărutarea zorilor, tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toanele și nevoile atîtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștile, holdele de grîu și de ovăz, cînepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, șusoteau, fiștiau, vorbind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l“.

L. Rebreanu, Ion

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Conjugările

[1.] Verbele de conj. I a căror temă se termină în **ș, j** (*a aranja, a degaja, a înfățișa, a îngrășa, a neglija, a voiaja*) se conjugă ca și verbele de aceeași conjugare cu tema terminată în oricare altă consoană (de ex. *a cînta*)

(eu) cînt	îngrăș
(tu) cînți	îngrăși
(el) cîntă	îngrășă
(noi) cîntăm	îngrășăm
(voi) cîntați	îngrășați
(ei, ele) cîntă	îngrășă
nu : îngrășe,	îngrășem

[2.] Paralelismul e valabil și la alte timpuri și moduri

indicativ	< imperf. înfășam perf. s. înfășă
conjunctiv	< prez : să înfașe perf. să fi înfășat

[3.] Tema verbului *a așeza* este *așez* și prezintă alternanța *e/a*, iar finala tematică este *z*; tema verbului *a îngrășa* este *îngrăș*, terminată în cons. *ș* : iar după *ș* se scrie *a*, nu *ea*

[4.] Verbele de conj. I :

— cu tema în **-e** (*a crea, a recrea, a agrea, a procrea*) sau în **-i** (*a beneficia, a domicilia*) au la prezentul indicativului, desinența **-ez** și păstrează rostirea cu hiat * între vocala temei și vocala desinenței

— cele cu tema în **-i** se deosebesc de verbele cu tema în **-e** la pers. a III-a (sg. și pl.) și la pers. I pl. De asemenea, formează diferit gerunziul și infinitivul lung.

[5.] Verbele de conj. I cu finala tematică în **-e** (deoarece și desinența începe cu *e*) se scriu cu doi *e* la cele trei persoane de la singular și la a treia plural

[6.] Verbele de conj. I cu tema în **-i** transformă desinența **-ează**, de la pers. a III-a, în **-ază**.
La gerunziu, aceste verbe, se scriu cu doi **-i**

[7.] Greșeli frecvente se produc la rostirea și scrierea pers. I pl. indicativ-prez. a verbelor *a crea, a agrea* (*creiem, agreiem*) ca și în cazul infinitivului substantivat (*creierea*) și al gerunziului (*creînd*)

*Ne furișăm în podul casei, fratele
mai mare se așază cu noi și astfel
parcă volajăm peste mări și ări.*

indicativ prezent

a crea — tema *cre-*
a domicilia — tema *domicili-*

sg. / I. creez domicilies
— II. creezi domiciliezi
\ III. creează domiciliază

pl. / I. creăm domiciliem
— II. creați domiciliați
\ III. creează domiciliază

infinitiv lung (substantivat)
crearea (nu *creierea*) ; *domicilie-*
rea

gerunziu
creînd (nu : *creind* !), *domiciliînd*

conjunctiv prezent

sg. / I. să creez să domicilies
— II. să creezi să domiciliezi
\ III. să creeze să domicilieze

pl. / I. să creăm să domiciliem
— II. să creați să domiciliați
\ III. să creeze să domicilieze

audiază, deviază etc.

audiînd, beneficiînd, deviînd

C o r e c t : indic. prez. pers. I pl.

creăm, agreăm (ca
lucrăm, cîntăm etc.)

infinitiv lung

crearea, agrearea

gerunziu

creînd, agreînd

* hiat ≡ întilnirea a două vocale cu graniță silabică între ele.

Notă: Finala temei acestor verbe fiind o vocală, iar desinența personală începând tot cu o vocală, se creează o poziție de hiat. Acest fapt fonetic produce dificultate în rostire pentru majoritatea vorbitorilor de limbă română. În vorbirea curentă, deseori, hiatul este evitat, iar în graiurile regionale a fost eliminat total. Din această tendință de evitare a hiatului, unii rostesc (chiar și scriu !): *ei crează* (două silabe); *acompanez*, *audez*, *domicilez* etc. Se înțelege că limba literară, cea care cere corectitudine și în rostire și în scriere, nu acceptă nici pronunțarea, nici grafierea în acest fel.

În pronunțarea „liberă” este sesizat încă un *i* foarte scurt între finala temei și desinență (care nu apare în scris). Exemplu: *auditez*, *auditezi*, *auditez*; *auditem*, *auditați*, *auditați*. Acest fenomen ușurează rostirea hiatului la toate timpurile și modurile.

- [8.] Verbele de conj. I care se termină în *-ia* în hiat (copia, expedia, zgîria) formează indicativul și conjunctivul prez., pers. I și a II-a sg., cu doi *-i*. Aceste verbe la indicativ perf. s., pers. a III-a sg., au terminația în *-e* accentuat

ind. prez.
(eu, tu) *zgîrii*, *perii*, *sperii*
conjunctiv
(eu, tu) *să zgîrii*
ind. perf. s.
(el) *sperie*, *zgîrie*
Nu se sperie când a văzut lista.
Expediém lista cu premiile la revistă.
„Ținere condeie.”

- [9.] Verbul *a scrie* (conj. a III-a) și derivatele (*a rescrie*, *a prescrie*, *a sub-scrie*, *a transcrie*) formate cu diferite prefixe au la indicativ prez. pers. I și a II-a pl., formele:

(noi) *scriem*, nu (noi) *scriim*
(voi) *scrieți*, nu (voi) *scriți*

Notă: Rădăcina acestor verbe este *scri-*, *descri-*, *transcri-*, *prescri-*, deci: *scri + em (+eți)*.

- [10.] Verbele de conj. a IV-a cu tema terminată în *ș*, *j* (*a îngriji*, *a împărtăși*, *a necăji*) au la conjunctiv prez., pers. a III-a sg., desinența *-ească*

(el) $\begin{cases} \text{să îngrijească} \\ \text{să necăjească} \end{cases}$
S-au hotărât să-l îngrijească tot ei.

- [11.] Verbele de conj. a IV-a în *-i* (*a uimi*, *a lămuri*, *a povesti*, *a simți*) au la indicativ perf. s., pers. I sg. doi *i* (sufix + desinență), iar la pers. a III-a sg. desinența *-i*

(eu) *simții*
(el) *simți*
Lămurii multe atunci și el simți că am dreptate.

- [12.] Verbele de conj. a IV-a, terminate la infinitiv în *-i* (*a amări*, *a hotări*, *a ocări*) au la indicativ prez., pers. I sg. și a III-a pl., desinența *-ăse*; pers. a II-a sg. *-ăști* și a III-a sg. *-ăște*; la conj. prez., pers. a III-a sg., desinența *-ască*

(eu) *hotărăse*
(ei) *hotărăse*
(tu) $\begin{cases} \text{hotărăști} \\ \text{ocărăști} \end{cases}$
(el) $\begin{cases} \text{hotărăște} \\ \text{să hotărască} \\ \text{să ocărăască} \end{cases}$
Să hotărască cei viștici și destolnici!

- [13.] Verbele de conj. a IV-a terminate la infinitiv în *-i* (*a auri*, *a dori*, *a zori*) prezintă, la indicativ prez., desinențele: pers. a II-a sg. *-ești*, pers. a III-a sg. *-ește* și la pers. a III-a pl. *-esc*

(eu) *zoresc* *dorese*
(tu) *zorești* *dorești*
(el) *zorește* *dorește*
Dorese să-mi spuie adevărul.

- [14.] — Verbe de conj. a IV-a terminate la infinitiv în vocală urmată de *i* (*-ui*, *-li*, *-ai*) (*a constitui*, *a intui*, *a cheltui*, *a chinui*, *a închipui*, *a mîri*, *a sforăi*, *a tăgădui*) păstrează pe *-i* în tot cursul conjugării

intuiește, *cheltuiește*, *chinuiam*, *tăgăduia*, *mîriam*, *sforăia*
Noi stăruiam cu bătutul în poartă.

— Verbe de conj. a IV-a cu rădăcina terminată în *-u* (*a atribui*, *a contribui*, *a distribui*) se scriu la pers. a III-a sg. și pl. a ind. prez. cu *-ie* la sfîrșit

el atribuie, *el contribuie*
el distribuie
Și el contribuie la spectacolul nostru.

- [15.] Verbele de conj. a IV-a terminate la infinitiv în consoană și *-i* se scriu cu un singur *-i*

a cîntări, *a căsători*, *a păși*, *a privi*, *a încălzi*

Notă: Fac excepție, în sensul că se scriu la infinitiv cu doi *-i*, câteva verbe cu rădăcina terminată în *-i*, la care se adaugă al doilea *-i*, caracteristica infinitivului: *a se sfîși*, *a prii*, *a pustii*.

CÎTEVA PROBLEME REFERITOARE LA SCRIEREA ȘI ROSTIREA CORECTĂ A VERBELOR LA DIFERITE MODURI ȘI TIMPURI

a. — Verbele *a scrie*, *a ști*, *a deveni*, *a ține*, *a veni* (și derivatele lor: *a reține*, *a reveni*, *a transcrie* etc.) se scriu și se rostesc la indicativ și conjunctiv prez. la pers. a II-a sg. cu doi *-i*

(tu) $\begin{cases} \text{scrii} \\ \text{reții} \\ \text{vii} \end{cases}$

Tu serii cu un stilou nou și știi că e cadou de la mama.

b. — De regulă, verbele de conj. a III-a au pers. a III-a sg. la indicativ prez. identică cu infinitivul. Fac excepție verbele *a scrie*, *a descrie*

(el) $\begin{cases} \text{trece} - a \text{ trece} \\ \text{rîde} - a \text{ rîde} \\ \text{drege} - a \text{ drege} \end{cases}$

El rîde cu plăcere cînd eu îi aduc jucăriile.

c. — Verbele de conj. a II-a și a III-a a cădea și a vedea; *a spune*, *a ține* au la indicativ și la conjunctiv prez., pers. I sg., precum și la conjunctiv prez., pers. a III-a sg. și pl., următoarele forme corecte neiotacizate (păstrează neschimbată consoana finală a temei infinitivului)

(eu) *cad* — (eu) *să cad*
(nu *să caz*)
(el) *cade* — *să cadă*
(nu *să cază*)
(eu) *văd*, (el) *să vadă*
(nu *văz*, *vază*)
(eu) *spun*, (el) *spune*
(nu *spui*, *spuie*)

d. — La indicativ perfect comp., pers. a II-a sg. și pl., se scrie corect : (tu) **ai scăpat**/(voi) **ați scăpat** (**ai** și **ați** sînt forme ale auxiliarului *a avea*).

— Se scrie **a-i** sau **a-ți** cînd verbul care urmează este la infinitiv ; în grupurile **a -i**, **a-ți** *a* este prepoziție, marcă a infinitivului, iar **-i** și **-ți** pronume, intercalate între prepoziție și infinitiv

— Să se observe ortografia formelor verbului auxiliar de la indicativ perfect comp.: cînd verbul este precedat de un pron. neac. *i-*, formele pronominale sînt legate prin cratimă de auxiliar

— Să nu se confunde aceste grupuri de două cuvinte cu ale verbului **a lua** la indicativ prez., pers. I sg. și a III-a sg. și pl.: (eu) **iau**, (el) **ia**, (ei) **iau**

e. — În cadrul formelor inverse ale indicativului perfect comp., verbul auxiliar este așezat după verbul de conjugat și legat de acesta prin cratimă : **auzit-am**

— Verbul auxiliar poate fi despărțit de verbul de conjugat prin intercalarea unui pron. neac. (pers. ori reflex.)

f. — Cînd verbul la indicativ perfect comp. are aspect negativ, adverbul de negație **nu** se poate rosti și scrie separat de auxiliarul perfectului comp., sau se rostește împreună cu verbul auxiliar (și pierde vocala **-u**)

nu ai auzit	sau	n-ai auzit
nu ați auzit	sau	n-ați auzit
nu au auzit	sau	n-au auzit

g. — Viitorul se construiește cu auxiliarul *a vrea* (*a voi*) și verbul de conjugat la infinitiv : *va lua, va merge, va spune, veți lua, veți merge* ; se scriu fără liniuță de unire

Pentru **a-i învăța**, **le-a vorbit** *îînd*

Pentru **a-ți salva copilul**, **faci** *ce sacrificiu*.

(tu) **i-ai observat**
(voi) **i-ați observat**
(el) **i-a observat**
(ei) **i-au observat**

I-a observat tot timpul.
El ia exemplu de la sora lui.
I-au dăruit flori.
Iau și eu un buchet.

auzit-am **auzit-am**
auzit-ai **auzit-ați**
auzit-a **auzit-au**

Auzit-ai de-un oltean
De-un oltean, de-un craiovean ...
(folclor)

îmbrăcatu-m-am
supusu-ți-au
văzutu-s-a
auzitu-ne-am
spusu-v-am
lăsatu-s-au

nu am auzit
sau
n-am auzit

— Formele verbului de sine stătător **a vrea** la **indicativ prez.** sînt următoarele :

(eu) **vreau**, (noi) **vrem**
(tu) **vrei**, (voi) **veți**
(el) **vrea**, (ei) **vor**

— Coincidența dintre auxiliar și verb apare la pers. III pl.: (**ei vor lucra**/(**ei vor**

formează singur predicatul

v	-a	spus	v	-a	amintit
↓	↓	↓	↓	↓	↓
pron. pers. (<i>două, vă v-</i>)	auxiliar a avea (-a)	part. verb. de conjugat	pron. pers.	auxiliar a avea (-a)	part. verb. de conjugat

viitor : *el va aduce*
perf. comp. : *el v-a adus*

— Viitorul are și forme populare :

(eu) oi lucra ...	am să lucrez ...	o să lucrez	La pers. a III-a sg.
(tu) îi lucra ...	ai să lucrezi ...	o să lucrezi	apare și forma
(el) o lucra ...	are să lucreze ...	o să lucreze	<i>a lucra = va lucra</i>
(noi) om lucra ...	avem să lucrăm ...	o să lucrăm	<i>A lucra cît a lucra</i>
(voi) oți (îți) lucra ...	aveți să lucrați	o să lucrați	<i>Și pe urmă e mai stă</i>
(ei) or lucra ...	au să lucreze ...	o să lucreze	

— Viitorul are și forme inverse, în care auxiliarul apare după verbul de conjugat. Verbul și auxiliarul *se rostesc* împreună, iar *în scris* auxiliarul se leagă de verbul de conjugat prin cratimă

discuta-voi
discuta-vei
discuta-va
discuta-vom
discuta-veți
discuta-vor

— Cînd verbul la viitor cu formă **inversă** are un complement exprimat printr-un pron. pers. neac., pron. se intercalează între verbul de conjugat și auxiliar ; *în scris* pronumele se leagă prin liniuță de verbul de conjugat și de verbul auxiliar

întreba-mă-vei
întreba-te-voi
întreba-ne-vor
întreba-vă-vor

h. — La imperativ, de regulă, formele de pers. a II-a sg. sînt identice cu cele de pers. a III-a sg. de la indicativ prez.

Imperativ
lucrează (tu) !
Indicativ
(el) **lucrează**
Imperativ
veniți (voi) !
Indicativ
(voi) **veniți**

— Formele de pers. a II-a pl. ale imperativului sînt identice cu cele de pers. a II-a pl. de la indicativ prez.

— Pentru a nu le confunda, trebuie să fim atenți la locul verbului în context, la intonația pe care o are verbul la imperativ, la persoana verbului :

Lucrează	<i>la matematică !</i>
(imperativ, pers. a II-a sg.)	
El lucrează	<i>la matematică.</i>
(indicativ prez., pers. a III-a sg.)	
Veniți	<i>cu noi la film !</i>
(imperativ, pers. a II-a pl.)	
Voi veniți	<i>cu noi la film.</i>
(indicativ prez., pers. a II-a pl.)	

i. — La modul conjunctiv perfect, verbul *a fi* rămâne invariabil în timpul conjugării; de asemenea, participiul verbului de conjugat

să fi cîntat
să fi lucrat
să fi făcut
să fi învățat

— Conjuncția *să* din componența conjunctivului poate sta lângă verb sau poate fi despărțită de acesta prin intercalarea altor părți de vorbire (adverb, pronume)

să nu reluai
să mai veniți
să nu-l influențeze
să le spună

Pentru a nu se confunda formele viitorului popular cu formele conjunctivului prez., trebuie urmărit sensul lor (conjunctivul exprimă o acțiune realizabilă, posibilă, protestul, indignarea, condiția uneori etc.):

să spun (conj. prezent)
am să spun (viitor popular)

Atenție! la poziția auxiliarului

— Cînd vor veni părinții tăi, să vorbesc și eu cu ei?
(acțiune posibilă — conjunctiv prez.)

— Am să vorbesc cu părinții tăi.
(acțiune viitoare — viitor popular)

— La conjunctiv, unele verbe ca: *a fi*, *a ști*, *a scrie* (*a rescrie*, *a transcrie*, *a prescrie*), *a veni* (*a deveni*, *a reveni*, *a parveni*, *a proveni*), *a ține* (*a reține*, *a susține* etc.) se scriu la pers. a II-a sg. cu doi -i

Tu să fii ca întotdeauna.
Tu să revii sănătos în sînul familiei.

j. — Condiționalul-optativ prez. se formează din verbul auxiliar (*aș*, *ai*, *ar*, *am*, *ați*, *ar*) + infinitivul verbului de conjugat

(eu) *aș croi*
(tu) *ai rămîne*
(el) *ar cînta*
(noi) *am scrie* ...

Atenție! nu: *aș .oli!*
ai rămînea!

— La condițional-optativ prez., pers. I și a II-a sg. și a II-a pl., auxiliarul are formele: *aș*, *ai*, *ați*. Trebuie făcută distincția între formele infinitivului însoțite de pronumele -și, -i, -ți și formele auxiliarului care constituie modul condițional-optativ:

condițional-optativ: (eu) *aș spăla*
(tu) *ai îmbrăca*
(voi) *ați spune*
infinitiv și pronume: (incepu) *a-și spăla*
(pentru) *a-i îmbrăca*
(înainte de) *a-ți spune*

k. — Formele de infinitiv intră în alcătuirea formelor verbale de viitor I, condițional-optativ prez., imperativ negativ

(eu) $\begin{cases} \text{voi lucra} \\ \text{aș lucra} \\ \text{(tu) nu alerga!} \end{cases}$

— Infinitivul cu prepoziția *a* poate primi înaintea acesteia alte prepoziții sau locuțiuni prepoziționale

pentru a îmbrăca
spre a se odihni
înainte de a mulțumi

— Prepoziția *a* poate fi despărțită de verb prin intercalarea adverbului *nu* sau *mai*, ori prin diferite pronume neaccentuate:

a nu aștepta, *a nu mai dori*, *a ne minuna*,
a vă decide, *a-ți mărturisi*, *a-i veni*, *a-și aminti*

„Vru să-l piarză cu orice chip și, neîndrăznind a-l prigoni pe față, trimise ucigași spre a-l prinde, ... sau a-l ucide prin taină.”

N. Bălcescu, *Români*
supt Mihai-Voievod Viteazul

— Forma de infinitiv lung s-a substantivizat în româna contemporană: *ascultare*, *amintire*, *plecare*, *aprobare*. În folclor se mai păstrează forma de infinitiv lung cu valoare verbală:

Închinare-aș codrilor
Rămînere-aș singurel

l. — Verbul la participiu poate fi folosit cu valoare adjectivală. Participiul verbelor tranzitive arată o acțiune suferită de obiectul denumit prin substantivul determinat și se acordă cu substantivul determinat în gen, număr și caz

mobilă șlefuită, cărare poleită cu raze de argint
al unei cărări poleite
al poleitei cărări

— De la participiul cu valoare adjectivală, ca și de la adjective, se pot forma cuvinte noi cu ajutorul prefixului *ne-*

măsurat — nemăsurat
mîncat — nemîncat

— Prefixul *ne-* se scrie legat de participiu. Între prefixul *ne-* și participiul unor verbe se poate intercala adverbul *mai*. În aceste situații prefixul *ne-*, adverbul *mai* și participiul formează un singur cuvînt:

nemaipomenit, nemaivăzut, nemai-umblat

Observație:

Cînd prefixul *ne-* este adăugat unui participiu care începe cu *i-* (*neîntors*, format din *ne-* + *întors*; *neînceput*, format din *ne-* + *început*), vocala *i* poate fi elidată, absența ei fiind marcată în scris prin cratimă (*ne-ntors*, *ne-nceput*).

DE REȚINUT:

[1.] Verbul, fiind partea de vorbire cu cea mai bogată flexiune, prezintă pentru unii vorbitori dificultăți în rostire și chiar în scriere. De exemplu, verbul *a arăta* se pronunță și se scrie corect:

— la indicativ prez.: *arăt*, *arăți*, *arată*; *arătăm*, *arătați*, *arată* (nu: *arat*, *arați*!);

— la conjunctiv prez.: se schimbă numai pers. a III-a sg. și pl.: *să arate*.

[2.] De asemenea, verbul *a opina*, împrumutat din limba franceză (*opiner*), este considerat, în mod greșit, de către unii vorbitori ca fiind un derivat din substantivul *opinie* și, de aceea, îl rostesc *a opinia*. În flexiunea acestui verb, trebuie să se țină seama că se pornește de la rădăcina *opin-*, la care se adaugă desinențele personale ale timpurilor și modurilor la care este folosit:

- **indicativ prez.**: *opinez, opinezi, opinează; opinăm, opinați, opinează* (nu: *opinez, opinem* etc. !);
- **conjunctiv prez.**: pers. a III-a sg. și pl.: *să opineze* (nu *să opinieze*);
- **participiu**: *opinat* (nu: *opiniat*);
- **gerunziu**: *opinînd* (nu: *opiniind* !)

[3.] Rostiri greșite apar și cînd e folosit verbul *a continua*, în special la **indicativ** și **conjunctiv prez.** Corect: (eu) *continuu*, (tu) *continui*, (el, ea) *continuă; continuăm, continuați, continuă*. La conjunctiv, pers. a III-a sg. și pl.: *să continue*. Gerunziul: *continuînd* (nu: *continuiind* !).

[4.] În limba română sînt patru categorii de verbe care se scriu și se pronunță cu doi *i*, la următoarele moduri și timpuri:

1° la modul **gerunziu**, verbele cu tema terminată în *-i* + sufixul modal *-ind*: *abreviînd, acompaniînd, apreciînd, apropiînd, audiînd, beneficiînd, copiînd, evidențiînd, fiînd, inventariînd, remaniînd, scriînd, subliniînd, știînd* ș.a.

[Notă:] Verbul *a (se) apropia* (pronunțat: *apropiia*) se scrie cu doi *i* la **indicativ prez.**, pers. I și a II-a sg.: (eu) *apropii*, (tu) *apropii*.

2° la **indicativ** și **conjunctiv prez.**, pers. a II-a sg., *a scrie, a ține* (conj. a III-a) și *a deveni, a reveni, a ști, a veni* (conj. a IV-a) se scriu:

(tu) *scrii, ții; să scrii, să ții*

(tu) *devii, revii, știi, vii; să devii, să știi, să vii*

α) La **conjunctiv prez.**, verbul *a fi* are formele:

— afirmativă: *să fii ascultător*

— negativă: *să nu fii lenes*

β) La **imperativ afirmativ**: *fii atent!* negativ: *nu fi delăsător* (cu un singur *i* !)

3° la **indicativ perf. s.**, pers. I sg., verbele de conj. a IV-a, cu infinitiv în *-i*, se scriu cu doi *i*: (eu) *citii, venii, ieșii, devenii, iubii, (mă) grăbii, izbutii, pornii, călătorii, risipii, auzii* etc.

4° la **infinitiv**: *a prii, a înmii, a pustii, a (se) sfii*

5° — În flexiunea unor verbe neologice nu se admit alternanțele vocalice: *e/ea; o/oa*:

acord/acordă, conserv/conservă (nu: *consearvă* !)

evoc/evocă (nu: *evoacă* !), *observ/observă* (nu: *obsearvă* !)

— Este însă acceptată și de limba literară alternanța *o/oa* la verbele: *convoc/convoacă, provoc/provoacă*.

„La ora 15, se convoacă membrii G.O.M. în ședință extraordinară”. „Cariile dentare provoacă mari neplăceri”.

VERBE CARE PREZINTĂ CÎTE DOUĂ FORME DE CONJUGARE

[1.] Conj. I și a III-a: *a conceda/a concede; a preceda/a precede; a proceda/a procede; a succeda/a succede*.

Din perechea *a conceda/a concede*, normele limbii literare recomandă pe cel de conj. a III-a, dar care nu se folosește la timpurile trecute. Din celelalte perechi, se recomandă să fie folosite cele de conj. I.

[2.] Conj. I și a IV-a: *a adăuga/a adăugi, a învecina/a învecini, a prefera/a preferi, a sughița/a sughiți, a trăgăna/a trăgăni* ș.a.

Normele limbii literare recomandă folosirea celor de conj. I, deoarece cele de conj. a IV-a sînt învechite sau regionale.

Dintre cele de conj. I, numai *a învecina* și *a trăgăna* au la **indicativ prezent** desinențele: *-ez, -ezi, -ează*.

[3.] Sînt admise ambele forme (și conj. I și conj. a IV-a) ale verbelor care și-au diferențiat sensurile sau sînt pe cale de a și le diferenția.

Astfel:

- a curăța* a început să fie folosit mai mult cu sensul „a face curat”; (la jocuri de noroc) „a lăsa pe adversar fără nici un ban”; (reflexiv) „a se vindeca de o boală (de piele)”; „s-a curățat” = a murit
- a curăți* „a îndepărta asperitățile de pe un obiect, coaja de pe ouă, de pe cartofi, zarzavat” etc.
- a datora* „a avea de plătit cuiva o sumă de bani”
- a datori* „a avea o datorie morală față de cineva”, „a purta respect unei persoane pentru un mare ajutor dat”
- a înflora* „a împodobi cu flori țesute, brodate, pictate, încrustate; a ornamenta”
- a înflori* (despre plante) „a desface bobocii ajungînd la maturitate”, (despre familie, societate) „a se dezvolta, a prospera”; (despre fața unei persoane) „a se îmbujora, a se lumina”; (figurat) „a exagera, a adăuga într-o relatare fapte inventate”.
- a îndesa* „a apăsă lucrurile să încapă mai multe într-un spațiu restrîns; a înghesui, a îngrămădi, a apăsă căciula pe cap (pînă la urechi)” etc.
- a îndesi* „a înmulți, a face să se repete, a face mai compact”; „a (se) înmulți”
- a refera,* „a prezenta un referat, a relata”
- a referi* (refl.) „a se raporta la ceva sau la cineva, a face o aluzie”
- a rota* „a schimba persoane sau echipe într-o activitate”
„a schimba locurile la jocul de volei”
- a roti* „a învîrți o roată în jurul axei sale”; „a face hora rotundă”; (refl.) „a se învîrți în jurul cuiva spre a-i cîștiga simpatia, bunăvoința”

[4.] Alte verbe au două variante pentru **indicativ prezent**: cu desinența *-ez, -ezi, -ează* la sg. (se știe că persoana a III-a pl. are aceeași formă ca la singular) și fără această desinență, fiecare variantă exprimînd alt sens.

De exemplu :

a ·acorda	
acord	acordez
acorzi	acordezi
acordă	acordează
acordăm	acordăm
acordați	acordați
acordă	acordează

Folosit fără desinența -ez, a *acorda* are sensul de „a da, a oferi“, iar în gramatică „a realiza concordanța între categoriile gramaticale“ (*acord* gramatical):

„Secretarul general O.N.U. a **acordat** un interviu ziariștilor“.

Cu sufixul -ez are sensul „a aduce tonurile unui instrument muzical la aceeași înălțime“: *Acordez* un pian.

Pentru că pers. I și a II-a pl. sînt și omografe și omofone, diferențierea de sens se realizează prin context:

(noi, voi) „**Acordăm, acordați** (dăm, dați) atenție noului în producție. V-ați specializat să *acordați* pianul“.

Tot contextul evidențiază sensul la celelalte moduri și timpuri (cu excepția conjunctivului prez., care are aceleași desinențe ca și prezentul indicativ).

În același fel își diferențiază sensul pe cele două variante flexionare și verbul a **manifesta**:

manifest	manifestez
manifesti	manifestezi
manifestă	manifestează
manifestăm	manifestăm
manifestați	manifestați
manifestă	manifestează

Folosit fără desinența -ez, are sensul „a exprima, a arăta o atitudine, un sentiment, o tendință“; (reflexiv) „a se face cunoscut, a se exterioriza, a se comporta“.

„Sadoveanu, în opera sa, **manifestă** o caldă simpatie față de țăranul obidit de altădată.“ (arată, exprimă)

„Îmi place cum te **manifesti** ca elev în afara clasei“. (te comporți)

Cînd același verb se întrebunțează cu sufixul -ez, are sensul „a demonstra, a face (sau a participa la) o manifestație“. Cu privire la folosirea formelor de pers. I și a II-a pl., precizăm că tot prin context se diferențiază sensurile:

„Voi, elevii dintr-a X-a, v-ați **manifestat** corect în competiție“. (v-ați comportat)

„Noi **manifestăm** cu hotărîre împotriva războiului“. (demonstrăm, participăm la manifestație)

ACCENTUAREA VERBELOR

[1.] Cu privire la accentuarea verbelor, o primă precizare este cea referitoare la faptul că la *infinitivul scurt* accentul cade pe sufixul infinitival, pentru:

conj. I, -a : *cîntă, lucră, creî, audiă* etc.

conj. a II-a, -eă : *aveă, cădeă, scădeă, tăceă* etc.

conj. a IV-a, -i sau -î : *auzî, cilî, iubî, coborî, hotărî, urî* etc.

[2.] Verbele de conj. a III-a au accentul pe vocala din rădăcină : *băte, dăce, făce, merge, rîde* etc.

[Notă:] Datorită faptului că sufixul infinitivelor unor verbe de conj. a IV-a este un -i plenison, sub accent, se creează impresia că sînt doi i : infinitivele acestea NU se scriu niciodată cu doi i ! *a citi, a vorbi* etc.

[3.] Deși nu se marchează grafic, la **prezent**, pers. a III-a, accentul este, pe rădăcină, iar la **perf. s.** pe desinența personală : *qră — ară ; adună — adună ; cîntă — cîntă ; curăță — curăță ; preferă — preferă*.

Formele fiind omografe, iar accentul nefiind marcat în scris, sesizarea timpului se realizează în context prin concordanța temporală sau prin adverbe de timp :

Ieri *ară* bine și în fiecare zi *ară* multe hectare. *Cîntă* în fiecare zi, dar ieri
(perf.) (prezent) (prezent)
simplu)
cîntă mai bine.
(perfect
simplu)

[4.] Verbele de conj. I, cu desinențele de prezent : -ez, -ezi, -ează (-ază) și cele de conj. IV-a, cu desinențele : -esc, -ești, -ește ; -ăsc, -ăști, -ăște, primesc accentul pe aceste desinențe (exemple : *lucrēz, lucrează, primēsc, hotărășc*).

[5.] Pentru a evita confuzia de accentuare dintre verbele de conj. a II-a și cele de a III-a, trebuie să se țină seama de următoarea regulă : „pers. I și a II-a pl. *indicativ* și *conjunctiv* prezent precum și *imperativ* pers. a II-a pl., la conj. a doua, accentul stă pe sufixul conjugării (-é-), iar la conj. a III-a pe temă“ (I.O.O.P, p. 26).

Exemple

Conjugarea a II-a :

plural 1. *avēm, cădēm, prevedēm, scădēm, tăcēm, vedēm*
2. *avēți, cădeți, prevedēți, scădeți, tăceți, vedeți*

Conjugarea a III-a :

plural 1. *abātem, cérem, dūcem, făcem, mērgem, pūnem, rīdem, spūnem ;*
2. *abāteți, céreți, dūceți, făceți, mērgeți, pūneți, rīdeți, spūneți* etc.

[Notă:] E greșită accentuarea : *cerēți, ducēți, făcēți, mergēți, spunēți* etc.

La timpul **imperfect**, toate verbele, indiferent de conjugare, primesc accentul pe ultima silabă :

lucrām, vedēm, ducēm, citēm, coborām etc.

[6.] La **perfectul simplu**, formele tuturor persoanelor, la singular, se accentuează pe ultima silabă, iar la plural pe penultima :

lucrăi, văzui, cerui, citii, coborîi
lucrărăm, vazărăm, cerărăm, citirăm, coborîrăm etc.

Fac excepție (aparentă) verbele de conj. a III-a, care formează perfectul cu sufixul -se-. Acestea au accentul la pers. a III-a sg. pe penultima silabă

(*mărse, prînse, rămase*, iar la plural pe antepenultima (*mérseră, prînseră, rămaseră*).

Mai mult ca perfectul se accentuează la singular pe silaba penultimă, iar la plural pe antepenultima :

sg. : *lucrasem, văzusem, cerusem, citisem, coborăsem*

pl. : *lucraserăm, văzuserăm, ceruserăm, citiserăm, coborăserăm*.

EXERCITII :

1. Analizați verbele din textele următoare conform schemei date :

Verbul	Modul	Timpul	Persoana	Numărul	Funcția sintactică

a. „Răsărea soarele. Întreg cîrdu s-a dus să se cufunde în strălucirea lui imensă. Lacul rămas gol și o clipă mi s-a năzărit pustiu, pînă ce au început să sune privighetori de baltă în stufuri și s-au arătat lișiți aproape de mal.”

M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*

b. „Și lupta-ncepe săltăreață :
Sar deodată,
Dau cu ciocul.
Cad alături.
Schimbă locul.
Bat din aripi,
Dau din ghiare.
Unul cade,
Altul sare ...
Iar s-atacă,
Iar se pișcă ...”

G. Topîrceanu, *Un duel*

2. Observați efectele stilistice obținute prin înlocuirea locuțiunilor verbale din textele următoare cu verbele sinonimice. Este posibilă o asemenea înlocuire ?

a. „Noi, aici, de cînd țin eu minte, încă de pe vremea Ancuței celei de demult, am luat obiceiul să întemeiem sfaturi și să ne îndeletnicim cu vin din Țara de Jos”.

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

„Șuieră așa de grozav văzduhul că dascălul s-a pus să șuiere și el. S-a luat la întrecere cu toată larma vîntului”.

Gib Mihăescu, *Troița*

3. Alcătuiți o narațiune în care să evocați o dimineață de vacanță, folosind verbe la diferite timpuri ale modului indicativ și conjunctiv.

4. Înlocuiți formele de infinitiv ale verbelor din paranteze cu formele specificate mai jos :

a. indicativ sau conjunctiv prez. pers. I pl. :

(a voiaja) deseori cu avionul

(a aranja) să locuiască la cabană

b. indicativ sau conjunctiv prez., pers. I sg.

Eu (a agreea) oamenii tăcuți. Numai așa pot (a crea).

c. gerunziu :

L-am văzut (a copia) și m-a dezamăgit.

d. indicativ perf. s., pers. I sg. :

Și (a zîmbi) cînd îmi (a aminti) de acele întâmplări.

e. conjunctiv prez., pers. a III-a sg. :

Trebuia (a împărtași) din experiența lui la oțelărie.

f. indicativ prez., pers. a III-a pl. :

Colegii (a hotărî) ținînd seama și de părerea noastră.

5. Completați spațiile punctate cu verbele a fi și a avea la timpul și modul indicat în paranteză :

a. „Eu ... (gerunziu) ascuns în cămară, cum aud unele ca aceste, iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde ...” (indicativ imperf., pers. a III-a sg.).

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

(ind. prez., pers. a II-a sg. negat.) frumoasă, (ind. prez., pers. a II-a sg.) înavuțită ?
(ind. prez., pers. a II-a sg. negat.) ... o, țara mea ficiori mulți care te iubesc ? ... pentru ce curg lacrimile tale ? ...”

Al. Russo, *Cîntarea Românelor*

b. „Dacă (cond.-opt. prez., pers. a III-a sg.) un copil de rînd, i s-ar putea măsura învățătura cu nuiua ; însă (gerunziu) cocon împărătesc asemenea bună lucrare nu (indicativ prez., pers. a III-a sg.) îngăduie”.

M. Sadoveanu, *Divanul persian*

c. „Obiceiul lui (indicativ, imperfect., pers. a III-a sg.) să nu șadă ziua niciodată”.

Gr. Alexandrescu, *Fabule*

d. „Și chiar Mara (conjunctiv prez., pers. a III-a sg.), te moi cînd simți că e bine (conjunctiv prez., pers. a II-a sg.) om în lumea aceasta, să alergi de dimineața pînă seara frînt de oboșală”.

I. Slavici, *Mara*

6. Arătați la ce mod, timp, persoană și număr sînt formele verbului a fi și indicați persoana, numărul și cazul pronumelor din textele următoare :

„De ce m-ați dus de lingă v
De ce m-ați dus de-acasă ?
Să fi rămas fecior la plug
Să fi rămas la coasă”.

O. Goga, *Bătrîni*

b. „Ș-apoi nu știi, că este o vorbă : dacă-i copil, să se joace ; dacă-i cal, să tragă și, dacă-i popă, să citească”.

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

a. „Lacrimă de bucurie, curge, curge, ne-ncetat !
Veacuri sînt de cînd ascunsă p-al meu sîn tu n-ai picat !
Arma iată că lucește,
Slava iată că zîmbește
Corbul iată s-a-nălțat !”

V. Cîrlova *Marșul oștirii române*

7. Conjugăți la indicativ perfect comp., formele afirmativă și negativă, verbele a întreba, a săvirși, a avea, a spune. Conjugăți aceleași verbe la indicativ perfect compus, forma inversă, cu și fără pronume intercalat.

8. Text pentru dictare :

„Iar balaurul, alungind în partea cealaltă pe boier, l-a cuprins, l-a sucit și l-a izbit amestecându-i barba cu virtejul, — pîn'ce l-a lepădat aproape mort într-o ripă mai încolo“.

M. Sadoveanu, Balaurul

9. Consemnați valorile prezentului indicativ în următoarele versuri. Se obțin aceleași efecte dacă trecem verbele la indicativ mai mult ca perfect ?

„Dar scrumul sub vatră, deodată, clipește ...
Pe ziduri, aleargă albastre năluci ...
O flacăra vie pe coș izbucnește,
Se urcă, palpită, trosnește, vorbește ...

Și el e emirul, și toate le are ...
E tînăr, e farmec, e trăsnet, e zeu,
Dar zilnic se simte furat de-o visare“

Al. Macedonschi, Noaptea de decembrie

10. Dați verbelor la infinitiv forma cerută în paranteze :

Soarele (a păși — m.m.c.perf.) de mult acum peste creștetul stîncii mele de adăpost și înălțimile din apus își (a prelungi — imperf.) repede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă. Nenumărate grămezi vinete de nouri (a se țui — perf.s.) fără de veste și (a împînzii — perf.s.) într-o clipă ... linia de împreunare a cerurilor cu pămîntul.

11. Analizați formele populare ale verbelor din textele de mai jos și indicați formă literară corespunzătoare :

a. „Un hohot de ris se stirni ; și jupîn Năstase zise : «A veni și vremea aceea»“.

M. Sadoveanu, Cîntecul de dragoste

b. „Ci mai bine-oi spune lăutarilor să zică și cuparilor să împle cupele cu vin și-om lega frăție de cruce pe cît om fi și-om trăi“.

M. Eminescu, Făt-Frumos din Lacrimă

c. „Măria-ta, eu am săvirșit asemenea trebi și socot c-oi izbîndi ș-acuma, — He-he ! Eu socot că tot m-a pune să zbor căpățîna cuiva.

— Vei vedea numaidecît, n-ai grijă, după ce te-a duce uncheșul Petrea la harț,

— Toate bune, a răspuns cu mulțămire badea Botgros ; să-mi razi mustața dacă nu i-a plăcea uncheșului cum învîrt acest paloș.

— Da-i greu, măi omule !

— Greu ; dar cînd m-oi pune, nici n-am ce face cu el.

— Ba, după cît înțeleg, ai să ai ce face cu el.

Și într-o bună zi mi-oi lua de-o samă ș-oi porni în lume să-mi caut prietenii, și nu mă las pînă ce nu l-oi găsi mai ales pe Radu diacul.“

M. Sadoveanu, Nunta domniței Ruxandra

IMPERATIV

afirmativ

pers. a II-a sg. : spune

pers. a II-a pl. : spuneți

negativ

nu spune

nu spuneți

După modelul dat, stabiliți care sînt formele de imperativ pozitiv și negativ, pers. a II-a sg. și pl. ale verbelor : a desena, a prinde, a coborî, a împrejmui.

[Notă :] Atenție să nu se confunde formele imperativului pozitiv de pers. a II-a pl. cu cele de indicativ prez. pers. a II-a sg. + pron. în D. :

Spuneți că v-am chemat eu.

Spune-ți mereu că vei reuși.

12. Alcătuiți propoziții în care verbele a deveni, a serie, a reține, a reveni, a menține să fie la pers. a II-a conjunctiv prez.

13. Subliniați verbele la infinitiv și transformați textul trecînd verbele la modurile conjunctiv, prez. și perf., și gerunziu :

„A te sui în adevăr, deasupra nourilor, și a nu te alege mai la urmă decît cu un zîmbet de milă din partea capetelor rotunde, pentru toate aceste prostii adunate cu primejdie în regiunile seninului etern ; a te entuziasma înaintea unei flori răsărite pe margini de prăpăstii ; a rămînea petrificat sub farmecul melodiilor văzduhului și a codrilor frămîntați de vînturi ; a plînge cu roua, care cade din ceruri

— toate acestea sînt, desigur, lucruri de mare preț“.

G. Hogaș, Amintiri dintr-o călătorie

14. Analizați verbele la modurile nepersonale și stabiliți funcția sintactică :

a. „Ceea ce l-a ridicat pe I. Creangă în rîndul marilor noștri scriitori e sinceritatea și iubirea de adevăr cu care reproduce felul de a gîndi și de a simți al poporului român, lipsa de-ncun-giur cu care spune adevărul, pe care numai puțini îl știu atît de bine ca dînsul“.

I. Slavici, Amintiri

b. „De la Conțescu, Ioanide află că guvernul începe a urmări iar cu severitate mișcarea subversivă și a face arestări în scopul de a o intimida“.

G. Călinescu, Bietul Ioanide

c. „Ajunși la acest pîrîu limpede ca o picătură de rouă, ne stîmpărarăm setea și începurăm iarăși a urca, de-a curmezișul, un șir de coline lutoase și reci, acoperite cu tufari de aluni, meste-ceni și arini“.

G. Hogaș, Pe drumuri de munte

d. „Filoti se lăsă în fotoliu, lîngă birou, și asculta pe ovrei privindu-l într-o parte și ju-gîndu-se cu scrisoarea care-i căzuse sub mîna dreaptă“.

M. Sadoveanu, Venea o moară pe Siret

e.

„Neprețuind granitul, o, fecioară !

Din care-aș fi putut să ți-l cioplesc,

Am căutat în lutul rumânesc

Trupul tău zvelt și cu miros de ceară“.

T. Arghezi, Jignire

Conjugarea verbului a fi

MODUL INDICATIV

Prezent

sînt, -s, s-, ls
eşti
este, e, -l, l-, li

sîntem (sîntem)
sînteţi (sînteţi)
sînt, -s, s-, ls

Imperfect

eram
era
era

eram
eraţi
erau

Perfect simplu

fusei, fui
fuseşi, fuşi
fuse, fu

furăm, fuserăm
furăţi, fuserăţi
fură, fuseră

Perfect compus

am fost
ai fost
a fost

am fost
aţi fost
au fost

Mai mult ca perfect

fusesem
fusesesh
fusesese

fuseserăm
fuseserăţi
fuseseră

Vltor

voi fi
veţi fi
va fi

vom fi
veţi fi
vor fi

Vltor anterior

voi fi fost
veţi fi fost
va fi fost

vom fi fost
veţi fi fost
vor fi fost

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

să fiu
să fii
să fie

să fim
să fiţi
să fie

Perfect

să fi fost
să fi fost
să fi fost

să fi fost
să fi fost
să fi fost

MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV

Prezent

aş fi
ai fi
ar fi

am fi
aţi fi
ar fi

Perfect

aş fi fost
ai fi fost
ar fi fost

am fi fost
aţi fi fost
ar fi fost

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

fi
fiţi

Negativ

nu fi
nu fiţi

MODUL PARTICIPIU

fost — fostă
foşti — foste

MODUL SUPIN

(de) fost

Conjugarea verbului a avea

MODUL INDICATIV

Prezent

(predicativ) am
ai
are

avem
aveţi
au

(auxiliar) am
ai
a

am
aţi
au

Imperfect

aveam
aveai
avea

aveam
aveaţi
aveau

Perfect simplu

avui, avusel
avuşi, avuseşi
avu, avuse

avurăm, avuserăm
avuraţi, avuserăţi
avură, avuseră

Perfect compus

am avut
ai avut
a avut

am avut
aţi avut
au avut

Mai mult ca perfect

avusesem
avusesesh
avusesese

avuseserăm
avuseserăţi
avuseseră

<i>Viitor</i>	
voi avea vei avea va avea	vom avea veți avea vor avea
<i>Viitor anterior</i>	
voi fi avut vei fi avut va fi avut	vom fi avut veți fi avut vor fi avut
MODUL CONJUNCTIV	
<i>Prezent</i>	
să am să ai să aibă	să avem să aveți să aibă
<i>Perfect</i>	
să fi avut să fi avut să fi avut	să fi avut să fi avut să fi avut
MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV	
<i>Prezent</i>	
aș avea ai avea ar avea	am avea ați avea ar avea
<i>Perfect</i>	
aș fi avut ai fi avut ar fi avut	am fi avut ați fi avut ar fi avut
MODUL IMPERATIV	
Pozitiv	Negativ
ai aveți	nu avea, n-avea nu aveți, n-aveți
MODUL INFINITIV	
Prezent	Perfect
a avea	a fi avut
MODUL GERUNZIU	
avînd	

Verbul a vrea (a voi)

MODUL INDICATIV

<i>Prezent</i>	
<i>predicativ)</i> vreau, voiesc vrei, voiești vrea, voiește	vrem, voim vreți, voiți vor, voiesc
<i>auxiliar)</i> voi vei va	vom veți vor
<i>Imperfect</i>	
voiam, vream voiai voia, vrea	voiam voiați voiau, vreau
<i>Perfect simplu</i>	
vrui vruși vru, voi	voirăm, vrurăm voirăți, vrurăți voiră, vrură
<i>Perfect compus</i>	
am vrut, am voit ai vrut, ai voit a vrut, a voit	am vrut, am voit ați vrut, ați voit am vrut, au voit
<i>Mai mult ca perfect</i>	
voisem, vrusem voiseși, vruseși voise, vruse	voiserăm, vruseserăm voiserăți, vruseserăți voiseră, vruseseră
<i>Viitor</i>	
voi vrea, voi voi vei vrea, vei voi va vrea, va voi	vom vrea, vom voi veți vrea veți voi vor vrea vor voi
<i>Viitor anterior</i>	
voi fi vrut, voi fi voit vei fi vrut, vei fi voit va fi vrut, va fi voit	vom fi vrut, vom fi voit veți fi vrut, veți fi voit vor fi vrut, vor fi voit
MODUL CONJUNCTIV	
<i>Prezent</i>	
să vreau, să voiesc să vrei, să voiești să vrea, să voiască	să vrem, să voim să vreți, să voiți să vrea, să voiască

Perfect

să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit

să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit

MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV

Prezent

aș vrea, aș voi
ai vrea, ai voi
ar vrea, ar voi

am vrea, am voi
ați vrea, ați vo
ar vrea, ar voi

Perfect

aș fi vrut, aș fi voit
ai fi vrut, ai fi voit
ar fi vrut, ar fi voit

am fi vrut, am fi voit
ați fi vrut, ați fi voit
ar fi vrut, ar fi voit

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

voiește

MODUL INFINITIV

Prezent

a vrea, a voi

Perfect

a fi vrut, a fi voit

MODUL GERUNZIU

vrind, voind

MODUL PARTICIPIU

voit — voită; vrut — vrută

MODUL SUPIN

(de) vrut, (de) voit

În structura formelor verbului distingem:

a. o parte comună tuturor formelor verbale, care este rădăcina sau tema lexicală (rădăcina + prefix sau sufixe lexice):

cînt	}	rădăcina cînt-
cîntî		
cîntăm		
cîntam		
înfrunzește	}	tema lexicală înfrunz-, formată din pref. în- + rădăcina înfrunz-
înfrunzea		
înfrunzise		
călătoresc		
călătorea	}	tema lexicală călător-, formată din cal(e) + sufix lexical -ător
călătorind		

b. elementele care se atașează la rădăcină sau la tema lexicală:

— [sufixe] gramaticale (formează modurile și timpurile verbului):

cîntăm	}	-ă- sufixul prezentului indicativ
cîntam		-a- sufixul imperfectului
cîntasem		-se- sufixul m.m.c.perf.
cîntînd		-înd sufixul gerunziului

— desinențele (formează diferitele persoane ale verbului):

cîntî	}	-i- desinența pers. a II-a sg.
cîntăm		-m desinența pers. I. pl.
cîntați		-ți desinența pers. a II-a pl.
lucrez	}	-ez desinența pers. I. sg.
lucrezi		-ezi desinența pers. a II-a sg.
lucrează		-ează desinența pers. a III-a sg. și pl.

Deci cîntăm este format din rădăcina cînt- + sufixul prezentului -ă- + desinența de pers. I pl. -m.

muncesc — desinența pers. I. sg. -esc

muncеști — desinența pers. a II-a -ești

muncеște — desinența pers. a III-a -ește

1. Verbele auxiliare ajută la formarea modurilor și a timpurilor compuse:

indicativ: perfect compus: [am] cîntat (indicativ prez. verb. a avea + part. verb. de conjugat)

viitor: [voi] cînta (indicativ prez. verb. a vrea + infinitiv verb. de conjugat)

viitor anterior: [voi fi] cîntat (viitor verb. a fi + part. verb. de conjugat)

condițional-optativ: prezent: [aș] cînta (formele de auxiliar ale verb. a avea + infinitiv verb. de conjugat)

perfect: [aș fi] cîntat (cond. prez. al verb. a fi + part. verb. de conjugat)

conjunctiv perfect: [să fi] cîntat (conjunct. verb. a fi + part. verb. de conjugat)

infinitiv: perfect: [a fi] cîntat (infinitiv verb. a fi + part. verb. de conjugat)

precum și la constituirea diatezei pasive: [eu sînt] auzit.

2. Verbele a fi, a avea și a vrea, ca auxiliare, prezintă următoarele diferențe:

verb predicativ	a avea	auxiliar
(indică posesia)		(acțiunea verbului de conjugat s-a terminat în trecut)
[Am] un creion.		
indicativ prezent		indicativ perfect compus
am		am cumpărat
ai		ai cumpărat
are		[a] cumpărat
[avem]		[am] cumpărat
[aveți]		[ați] cumpărat
au		au cumpărat

verb predicativ
conjunctiv prezent

să fiu
să fii
să fie
să fim
să fiți
să fie

a fi

auxiliar

conjunctiv perfect

să fi cîntat { la toate persoanele
și numerele

verb predicativ
indicativ prezent

vreau
vrei
vrea
vrem
vreți
vor

a vrea

auxiliar

viitor

voi cînta
vei cînta
va cînta
vom cînta
veți cînta
vor cînta

Funcțiile
sintactice
ale verbului

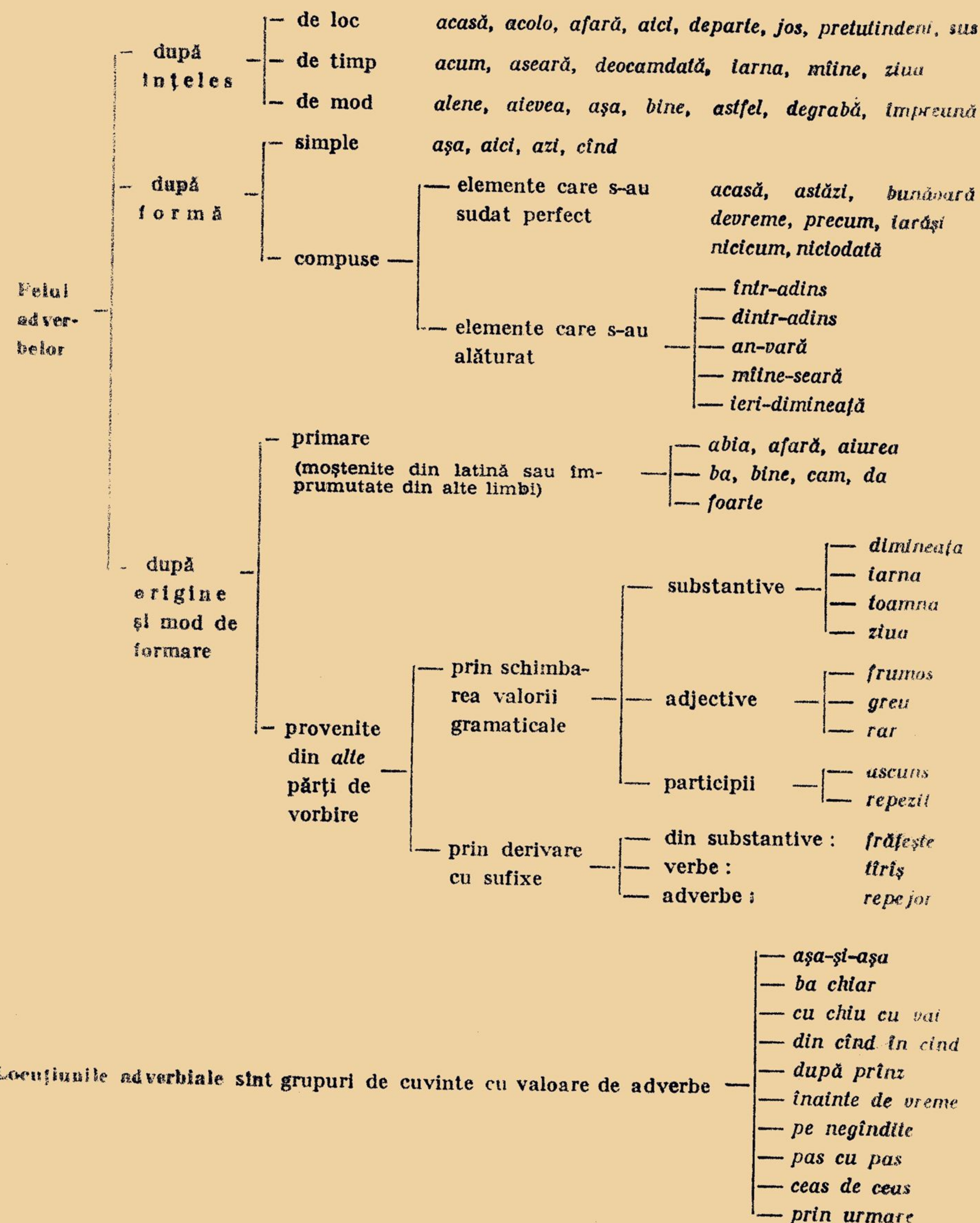
- predicat —
 - verbal : Vladimir a vizitat Muzeul Satului.
 - Casa a fost clădită cu mulți ani înainte.
 - Fetița și-a amintit povestirea.
 - nominal : Copilul este silitor.
- nume pre-
dicativ : —
 - infinitiv : Aceasta înseamnă a serie din nou tema.
 - supin : Strugurii sînt de eules.
 - participiu : Zăpada era spulberată.
- subiect : —
 - infinitiv : Mi-a fost greu a explica această temă.
- atri but : —
 - infinitiv : Venise vremea de a pricepe ce-i bine și ce-i rău.
 - supin : mașină de scris
 - gerunziu : Pletele încărînd îl cădeau în șretele dese pe umeri.
Sadoveanu, O., I, apud G.A.
 - participiu : Cărarea bătătorită se strecura printre brazi.
- comple ment direct : infinitiv : Copilul nu putea duce greutatea.
- comple ment
indirect : —
 - infinitiv : Era gata de a pleca la Universitate.
 - supin : S-a săturat de așteptat în frig.
 - participiu : Nemulțumitului i se ia darul.
- comple ment circum-
stanțial —
 - infinitiv : M-a ascultat fără a mă întreba.
 - gerunziu : Privea zîmbind la mine.
 - supin : Îl chemase pentru eules.

ADVERBUL

Definiție : parte de vorbire neflexibilă care adaugă o precizare la înțelesul unui verb, al unui adjectiv sau adverb (caracteristica unei acțiuni, stări sau însușiri și servește la formarea gradelor de comparație.

Uneori determină o interjecție sau un substantiv :

Izgonește orice gînd de plecare acasă.
Hai înăuntru.

Funcțiile sintactice ale adverbilor	complement circumstanțial	— timp: A plouat ieri.
		— mod: Doarme iepurește.
		— loc: Privea afară.
	— atribut:	Drumul înainte se continua zăpuzind.
	— nume predicativ:	Îi era greu să vorbească.

- „— Ei, oameni buni, cred că acum ați priceput.
— Priceput, cucoane, cât se poate de bine, răspunseră mai toți ...
— Ba eu tot nu, cucoane, răspuse moș Ion Roată“.

I. Creangă, Moș Ion Roată și Unirea

„A fost odată ca-n povești,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată“.

M. Eminescu, Luceafărul

Observații:

- a. Adverbele de afirmație *da, evident, sigur* și cele de negație *ba, nu, nicidecum* sînt așezate mănătoare adverbilor de mod, dar ele se constituie în grupă aparte.
b. Unele adverbe au înțeles nehotărît, indicînd împrejurările, fără a da indicații sigure: *cîndva, oricîl, veodată, odată*.

Îl învală pe copil cum să răsădească florile.

„Pe cînd cu zgomot cad
Izvoarele-ntr-una,
Alunece luna
Prin vîrfuri lungi de brad“.

M. Eminescu, Mai am un singur dor

„Aseară dăduse ordine severe ca morșii să fie lăsați unde se găseau, spre a servi de pildă tuturor celor vii“.

L. Rebreanu, Răscoala

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Unele adverbe provin din rădăcini pronominale și exprimă circumstanța. Acestea sînt: *cînd, cum, unde* și poartă denumirea de adverbe relative. Întrucît fac legătura, asemenea conjuncțiilor, între propoziția subordonată și regenta ei, avînd totodată funcție de complement sau alte părți de propoziție în propozițiile pe care le introduc.

Mă uimești cum ai ajuns așa de devreme.
Casa este de pe cînd trăia bunicul.

(complement)
(complement)

„Nu știu
Nici unde mergem,
Nici unde ne găsim.
Alături de fiecare dintre noi
La dreapta sau la stînga,
În față sau în spate
Sînt alții,
De care ne lovim mergînd,
Cînd ranița alături ne-abate“.

C. Petrescu, Marș greu

„Vom putea fi mai aproape
dacă nu ne vom îndepărta
pe drumul acela, suind
printre oamenii care
nu rîd totdeauna.“

E. Jebeleanu, Mai aproape

Gradele de comparație	— pozitiv:	repede
	— comparativ	— de inferioritate: mai puțin repede — de egalitate: tot așa de repede — de superioritate: mai repede
	— superlativ	— relativ: cel mai repede — absolut: foarte repede

„Așa nîmă, nîmă, nîmă
Cu un vis de înălțare
Cu un vis de înălțare
Cu un vis de înălțare“.

V. Alecsandri, Jurnu

Un vînt vijelios doborîse clăile de fin.
Apele se rostogoleau vijelios la vale.

Deosebiri între adjective și adverbe

Adjective	Adverbe
— exprimă însușiri ale obiectelor denumite de substantive: stradă pustie	— exprimă caracteristici ale acțiunii verbelor: merge repede
— determină substantive (uneori pronume și numerale): fată frumoasă; cel mai vechi dintre ei, cel mai talentat dintre cei trei	— determină verbe (uneori adjective, interjecții, substantive, alte adverbe): cântă frumos; problemă foarte grea, ei, bine; absolut sigur
— sînt părți de vorbire flexibile: <i>vesel, veselă, veseli, vesele</i>	— sînt părți de vorbire aflexibile: <i>aproape, departe</i>

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

I. Se scriu într-un cuvînt :

- [1.] adverbe compuse, care au ca prim termen o prepoziție sudată cu termenul următor : *acasă, degrabă, dinadins, înadins, îndată, îndeosebi, îndemînă* ;
- [2.] adverbe compuse cu pronumele sau adjectivele : *alt(ă), ast(a) : astfel, altcîndva, altcum, altădată* ;
- [3.] adverbe compuse cu un element invariabil : *fie, oare(și), ori (și) : fiecum, oarecum, oareșcum, orișicînd, oricît, oriunde* ;
- [4.] adverbe compuse cu sg. substantivul *oară* „dată” și cu pl. al aceluiași substantiv (*ori*) : *bunăoară, alteori, uneori* ;
- [5.] adverbul *odată* și cele mai multe adverbe compuse cu acest adverb : *odată, deodată, vreodată* ;
- [6.] adverbe compuse cu *nici* : *niciodată, nicicînd, niciunde* ;
- [7.] adverbe compuse cu *mite* : *pasămite* ;
- [8.] alte adverbe compuse : *astăzi, bineînțeles etc.*

II. Se scriu separat :

- [1.] *ori de cîte ori, ori de unde* ;
- [2.] locuțiunile adverbiale și adverbe compuse formate din cuvinte care își păstrează valoarea lexicală și gramaticală și există independent în vorbire : *de aproape, de jur împrejur, din cale afară, pe de lături, pe de rost* ;
- [3.] locuțiunile adverbiale a căror scriere separată s-a impus prin tradiție, deși unul dintre elementele componente nu mai există și independent : *pe alocuri, o firă*.

III. Se scriu cu cratimă (liniuță de unire) :

- [1.] locuțiunile adverbiale al căror prim termen de compunere sînt prepozițiile *întru* sau *dintru*. Aceste prepoziții au pierdut vocala *u* înaintea unui cuvînt ce începe cu o vocală : *într-acolo, într-adevăr, într-adins, dintr-adins, dintr-acolo*.
- [2.] locuțiunile adverbiale formate din prepoziția *după* sau din adjectivul demonstrativ *astă* și un substantiv cu sens temporal : *după-amiază, după-prînz, astă-vară, astă-seară* (face excepție adverbul *astăzi*) ;
- [3.] marea majoritate a locuțiunilor adverbiale formate prin unirea a două substantive, a unui substantiv cu un adverb, a două verbe, a două adverbe, a două interjecții : *calea-valea, val-vîrtej, harcea-parcea, vrînd-nevrînd, hodoronc-tronc, tîrîș-grăpiș* ;
- [4.] prepoziția compusă *de-a* din locuțiunile : *de-a berbeleacul, de-a binelea, de-a lungul, de-a latul*. Cuvîntul următor se scrie separat (excepție face *de-amănuntul*).

SITUAȚII DEOSEBITE

A. La scrierea împreună a unora dintre adverbele compuse trebuie avut în vedere faptul că aceiași termeni care alcătuiesc compusul pot apărea și separat, fără să formeze o unitate semantică :

ALTĂDATĂ
(odinioară)

Altădată pe aici era veselie.

ALTFEL
(altminteri)

Mîncarea e cam dulceagă, altfel e gustoasă și bună.

BINEÎNȚELES
(desigur)

Bineînțeles că te voi aștepta !

DECÎT
„ca” și „cît”

Rochia ei e mai nouă decît a mea.

DEMULT
(odinioară)

Demult erau pe aici locuri virane.

DEOPARTE
(în lături)

Dați-vă deoparte, să treacă pionierii !

ALTĂ DATĂ
(în altă împrejurare)

Am să vă vorbesc altă dată despre acest scriitor.

ALT FEL
(cu pluralul *alte feluri*)

Acesta e un alt fel de a pune problema.

BINE ÎNȚELES
(bine priceput de alții)

Cred că am fost bine înțeles în explicarea teoremei.

DE CÎT
(de ce cantitate)

— *Aș dori unt.*
— *De cît aveți nevoie ?*

DE MULT
(de cît timp)

Mă aștepți de mult ?

DE O PARTE
(de o parte și de alta)

De o parte a străzii principale sînt casele vechi ale meseriașilor.

NUMAI
(doar, decît)

Numai tu m-ai ajutat în clipe grele.

B. Adverbul *nu* se află întotdeauna înaintea verbului la mod personal alcătuind împreună forma negativă, iar adverbul *mai* se intercalează între *nu* și verbul la mod personal: **nu mai scrie.**

Fînd un cuvînt de sine stătător, adverbul *mai* din astfel de construcții poate fi scos : *nu scrie*. Adverbul *numai* poate sta înaintea oricărei părți de vorbire, avînd de obicei sensul adverbului *doar*, sau un sens foarte apropiat de al acestui adverb, și apare rareori înaintea unui verb la mod personal, dar cu aspect pozitiv.

Au sosi numai (dear) *doi.*

Au sosi numai (doar) ei.

... numai (doar) se laudă ...

Folosirea adverbului *numai* pe lângă un verb cu forma negativă este nerecomandabilă :

N-am numai cinci lei.

după cum, tot nerecomandabilă este folosirea lui *decît* pe lângă un verb la formă afirmativă :

Am deest cinc lei.

PENTRU A NU GRESII!

a. Adverbele *bine*, *rău*, *greu* au valoare de substantiv cînd sînt articular enclitic sau însoțite de articolul nehotărît, ca un adjectiv sau de altă parte, în vorbire cu valoare de adjectiv :

Birth: 1772, England

EXHIBIT 11

1. Subliniați adverbele din textele următoare, analizați-le din punctul de vedere al formei, al tăriei și al funcției lor sintactice.

a. „Deși scund de statură, cei dinaintea sa, opriți la acei pași, păreau că se uită la el cu
foar în sus“.

M. Sadoveanu, *Fratti Idem*

NU MAI
eg. *nu*+adv. *mai*)

Nu mai putem astepta.

b. „Deocamdată eram mulțumit că necazul boierului îmi dăduse prilejul să fac această călătorie care știam că va fi fără întoarcere“.

Z. Stancu, *Dezvolt*

2. Construiți cîte o propoziție cu adverbele de timp :

astăzi, de vreme, odată, totdeauna — la diverse grade de comparație — și explicați ortografia lor

3. *Înlocuiți spațiile libere cu unul din grupurile potrivite indicate în paranteze :*

Ar fi mai bine să studiezi la timp (*de cîl — decîl*) să iei notă mică. (*bineînțeles — bine înțeles*) că la această concluzie ai ajuns dacă ți-ai propus să fii fruntaș în viitoarea meserie. În iureșul întrecerii cu alți colegi nu e bine să stai (*de o parte — deoparte*). Lucrează zilnic și (*nu mai — numai*) așa vei ajunge la rezultatele dorite. Tot așa mă sfătuia (*altădată — altă dată*) și pe mine tata, și avea dreptate.

4. Citiți cu atenție versurile lui Eugen Jebeleanu (din volumul **Hanibal**) și arătați cum ajută **adverbele** la exprimarea meditației poetului asupra sensurilor vieții, la exprimarea aspirațiilor sale.

„Cred în văzduhul tău, azi fără lanțuri,

in frumusetea ta cred.

Cred în vestimentul gândurilor tale

și nu cred în uitare. Niciodată“.

E. J e b e l e a n u, *Da și nu*

5. *Modulşi o scurtă naraţiune cu adverbele compuse* : *nicicînd, altcîndva, odincară, uneori, cîndva, iarăşi, întotdeauna* — tema acestora fiind „*Impresii dintr-o expoziţie*”.

6. *Intocuiți spațiile cu adverbele corespunzătoare (ca sens) grupului de cuvinte indicat în paranteză (fără un anumit fel, în scopul acesta, din nou, din căpătare, în această zi).*

Încearcă să faci să vii pe la noi Începem
 Să alegem mere în livadă Știi că dacă e vorba de mere, vei vedea că

V. Alessandri. *O primatore la mano!*

c. Acolo a privit cele dinții păsări și a ascultat cele dinții ciripiri Odimioară, pe meleagurile acestor stăpînea un sat gospodar. Pe-atunci, ulițele de astăzi erau ale pămîntului și se numeau brazde și frățește viețuiau rodind“.

I. Teodoreanu, *In casa bunteller*

d. „Aşa s-a întâmplat, cinstiţilor creştini, această faptă acum treizeci de ani. Şi prietinel acesta al meu n-a pus fruntea-n ţărină precum ar fi fost mai bine”.

M. S a d o v e a n u, *Hanu Ancuţel*

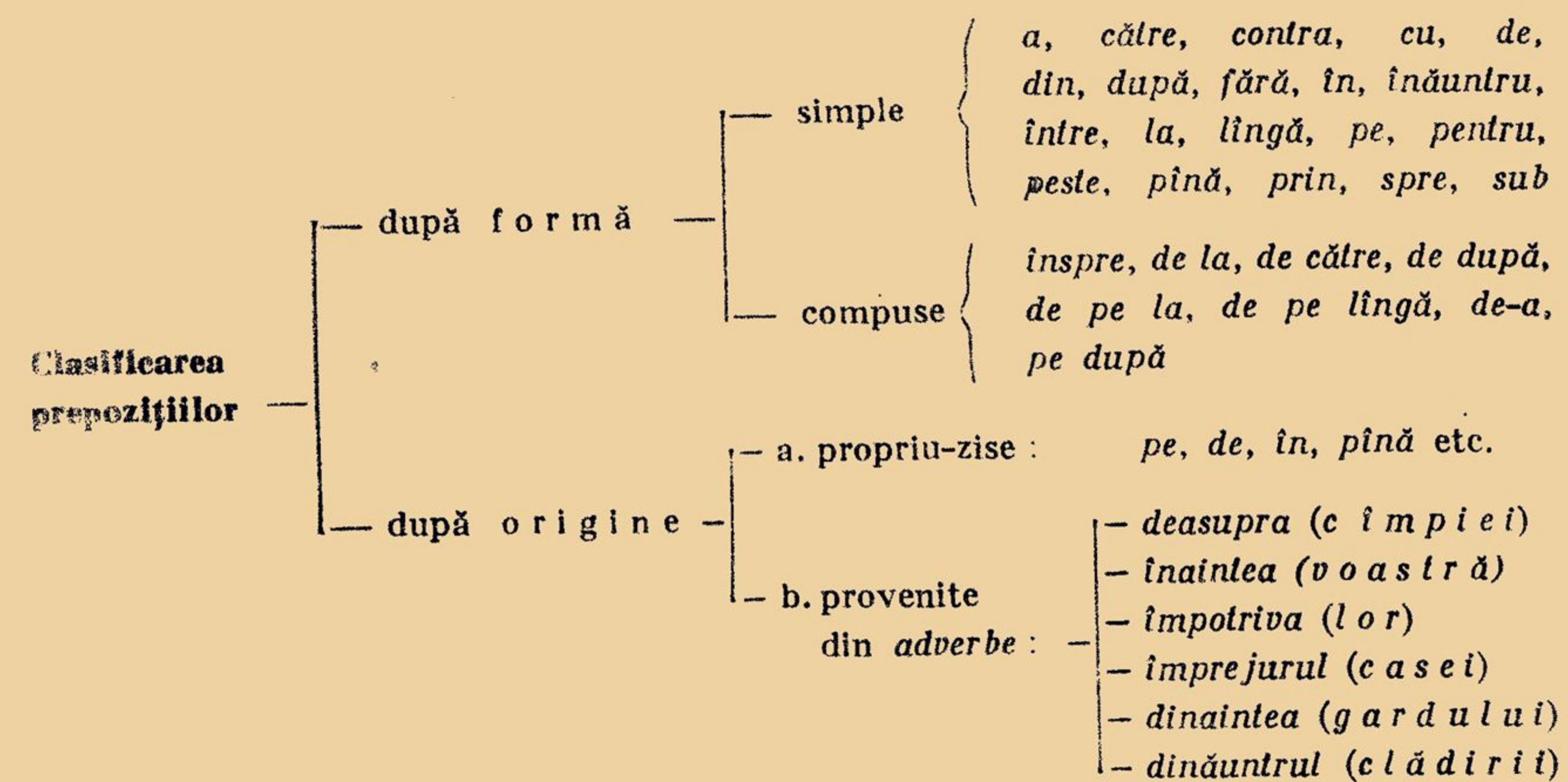
e. „Şi cît de drag îi era bunicii rîuleţul ăsta! Pe malul lui înflorit venea la praznice în sat, cîntînd cu el alături, oprindu-se din vreme în vreme să-şi mai tocmească în oglinda lui năframa”.

I. A g î r b i c e a n u, *Buncea*

9. Analizaţi trei strofe diferite din creaţia unui poet actual preferat, arătînd în ce măsură adverbale şi locuţiunile adverbiale ajută la îmbogăţirea semnificaţiilor textului.

PREPOZIȚIA

Definiție : partea de vorbire neflexibilă, care leagă un substantiv (sau un echivalent al acestuia) de atributele lui, sau un verb, adverb, adjectiv ori interjecție, de complementele lor.

Locuţiunile prepoziţionale sînt grupuri de cuvinte care prezintă o unitate de sens şi îndeplinesc rol de prepoziţie. Unul din elemente este, de obicei, prepoziţie, care intră în compunere cu :

- substantive : { în faţa, în spatele, din pricina, în privinţa, în loc de, la un loc cu, de-a lungul
- adjective : { cu tot, cu toată, cu tot cu
- adverbe { alături de, în jos de, în sus de, pe dinainte de, în afara, pe din dărătul, împreună cu, potrivit cu

*

„Pe cîmpuri, prin păduri din sat în sat
Cu ploile şi soarele de mîină,
Am mers, am însetat, m-am închinat
La şipot, la izvor şi la fîntînă.
Cu bucurii, cu chinuri mă-ntîlneam,
Şi-ades cu nepăsarea rea, ursuză,
Abstractu-mi crez eu mi-l reînviam
Şi mi-l luam de călăuză.

Pornisem drumul de la început,
Noi căutări iscau sub tîmplă larmă,
Dar crezul meu pe suflet desfăcut
Slujea de mîngîiere şi de armă.
Greşeam şi remuşcarea mă rodea
Şi inima mi-o zbuciuma fierbinte,
Dar preferam furtuna asta grea
Onestei linişti de mai înainte”.

N. L a b i ş, *Regenerare*

„Și plopii de pe haluri, tremurătorii plop,
 Uscăți și frinși la mijloc, păreau că vor să beie
 Cu fruntea răsturnată pe margini
 de tranșee“

N. Labiș, *Lore*

Observații:

a. Majoritatea prepozițiilor se construiesc cu Acuzativul: *a, către, cu, de, fără, înspre, pe la, pînă, printre*.

b. Se construiesc cu genitivul prepozițiile cu formă articulată: *dinaintea, dedesubtul, împotriva, împrejurul, îndărătul*; de asemenea, prepozițiile *condre și deasupra*, care au aceeași formă cu adverbele din care provin.

c. Se construiesc cu dativul prepozițiile provenite din substantive: *gratie*, prepozițiile provenite din adverbe: *aidoma, asemenea, conform, contror, printriv*; precum și prepozițiile provenite de la unele verbe (participii): *debutat, mulțumită*.

Prepoziția	— este un cuvînt ajutător — intră în alcătuirea unor părți de propoziție și se analizează împreună cu cuvîntul pe care îl precedă — exprimă raporturi între termenii unei propoziții
------------	--

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Unele prepoziții provenite din adverbe sînt folosite cu formă articulată: *deasupra, înalțime, îndărtea, împrejurul, dedesubtul*, sau nearticulată: *înaintea, înăuntrul, în jurul* etc.

Cu aceste forme se construiesc propoziții care au o anumită necesitate de claritate sau de precizie în exprimare.

[2.] În propoziția: „În pîlnia muntelui, iezorul netulburat, ca un ochi al lumii, ascuns, s-a deschis“.

Prepoziția *în* introduce un complement circumstanțial de loc, care răspunde la întrebarea *unde?*, sau un atribut care arată locul: „În pîlnia muntelui“.

Prepoziția *ca* introduce un complement circumstanțial de mod, care răspunde la întrebarea *cum?*, sau un atribut care arată modul: „Ca un ochi al lumii“.

b. prepoziția *după* se pronunță și se scrie corect cu *-ă* (nu cu *-e*), iar prepozițiile *de, pe* se scriu și se pronunță corect cu *-e* (nu cu *-ă*).

c. prepoziția *după* se pronunță și se scrie corect cu *-ă* (nu cu *-e*), iar prepozițiile *de, pe* se scriu și se pronunță corect cu *-e* (nu cu *-ă*).

[3.] Să nu confundați prepoziția compusă *de pe* cu prepoziția simplă *după*. Atenție la sensul textului în care apar. Prepoziția *după* introduce un comple-

ment circumstanțial de loc care răspunde la întrebarea — *unde?*, un atribut care exprimă relația de rudenie:

Ne-am ascuns după copac.

Ei sînt frați numai după mamă.

Prepoziția *de pe* introduce un complement circumstanțial de loc, care răspunde la întrebarea *de unde?*, sau un atribut care arată locul:

Am adunat holda de pe cîmp.

Cartea de pe masă.

[4.] Prepoziția *cu* poate să piardă vocala *-u* cînd se află înaintea articolului sau a numeralului *un, o*, formînd împreună cu acesta o singură silabă, ceea ce se vede în scris cu ajutorul cratimei: *e-un, e-o*.

Această scriere apare în special în poezie (din necesități impuse de ritm), sau în proză, cînd se reproduce vorbirea, în ritm accelerat, a cuiva:

C-o floare nu se face primăvară

C-un gînd frumos.

[5.] Ortografia prepoziției *la*:

— prepoziția *la* introduce un complement sau atribut: *Am mers la vol. Am plecat la țară. Cîntatul la pian cere mult exercițiu.*

— grupul de cuvinte *l-a* reprezintă pronumele personal *l-* (formă neaccentuată, caz acuzativ — *pe el*) și verbul auxiliar al perfectului compus — *a*: *l-a așezat, l-a pescuit, l-a înlocuit, l-a înscris*.

[6.] Prepoziția *drept* se folosește înaintea unui substantiv, pronume, numeral și are înțelesul adverbului *ca*. Folosită uneori în locul acestuia, ajută la evitarea cacofoniei — cînd cuvintele următoare încep cu: *că-, co-, cu-, ca-*: *L-am luat drept student.*

EXERCIȚII:

1. Subliniați prepozițiile și părțile de propoziție pe care le introduce după modelul dat:

Model: „În pîlnia muntelui, iezorul netulburat,
 ca un ochi al lumii, ascuns, s-a deschis“.

L. Blaga, *Iezorul*

s-a deschis în pîlnia

P. (predicat) prep. C. (complement)

a. „Am stăpînit cîndva un cer de stele
 și lumilor
 eu le cîntam din nai“.

L. Blaga, *Pan cîntă*

b. „Ea privi atunci în jos,
 Trece mîna pe la tîmple,
 Iară inima-i se imple
 De un farmec dureros“.

M. Eminescu, *Povestea teiului*

c. „Era să mă culc, cînd ceva neașteptat mă opri pe loc : din cer sau de pe pămînt, din vîl sau din cîmpie, din munți sau de pe ape, din noapte, din aer, din lună, din stele — au știu — dar de undeva, desigur, ajunse pînă la mine un glas”.

C. H o g a ș, *Amintiri dintr-o copilărie*

2. Indicați prepozițiile simple și pe cele dezvoltate. Stabiliți cazurile cu care sînt construite :

„De pe tavane-ntunecate,
Tăcute lacrimi cad mereu,
Și parcă tot sporesc din greu,
Din mari izvoare depărtate.
.....
Dar după ani de picurare,
S-au închegat coloane pline :
Eterna boltii lăcrămare,
În loc s-o surpe, — o susține”.

P. C e r n a, *În peșieră*

b. „De atunci toată noaptea stătu de veghe, alergînd de la postul de comandă la tunuri, de la tunuri la cele cîteva obstacole ale bateriei, repezindu-se chiar pînă la observatorul din linia infanteriei, agitat, parcă ar fi fost în joc toată fericirea lui și soarta lumii întregi”.

L. R e b r e a n u, *Pădurea spinzurașilor*

3. Intocuiți spațiile libere cu prepozițiile adecvate. Alcătuiți apoi o scurtă narațiune în care să figureze aceste prepoziții transformate în locuțiuni prepoziționale. Tema narațiunii va fi *Pe plaiurile natale*.

a. „Vine-un chiot ... munte.
Vine freamăt ... păduri —
Tudor domnul vine ... frunte,
... mulțimea ... panduri !
Iar ... Jiu, ... apă sfîntă,
Iese cîntec vitejesc,
Și ... glas ... surle cîntă
Tot poporul românesc”.

G. C o ș b u c, *Otlenii lui Tudor*

4. Construiți propoziții în care să figureze prepozițiile : *fără a, spre a, pentru a, de pe în, dinspre, înspre, despre, care să însoțească complemente, attribute*.

Exemplu : *Venea dinspre creste o boare de aer rece și curat.*
dinspre — leagă compl. circ. de loc *creste* (exprimat prin substantiv) de
verbul *venea*

CONJUNCȚIA

Definiție : parte de vorbire neflexibilă care exprimă :

— raporturi de coordonare :

- două părți de propoziție de același fel :

„Cînd se luminează de ziuă, Făt-Frumos vede că ștrul munților dă într-o mare verde și întinsă” ...

M. E m i n e s c u, *Făt-Frumos din Lacrimă*

(verde și întinsă, conjuncția leagă două attribute)

- o parte de propoziție și o propoziție :

„Intrase în joc și se împăcase cu gîndul că are un bărbat care nu seamănă cu ceilalți”.

M. P r e d a, *Delirul*

- gîndul ← că → are un bărbat (propoziție)

— raporturi de coordonare ori subordonare între două propoziții :

„Pe cînd alcea (în codru) verdeașă ne ține loc de păreț¹

Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț²,

Iar jos s-așterne covorul, văpsit cu mii de vâpsele³

Ce singură firea-l iese din ierburi și floricele⁴”.

B. P. H a s d e u, *Răzvan și Vidra*

Iar face legătura între propozițiile 2 și 3.

Locuțiuni conjuncționale : grupuri de cuvinte cu valoare de conjuncție în componența cărui intră obligatoriu o conjuncție : *cu toate că, dat fiind că, în caz că, de vreme ce, îndată ce, atît(a) cît, așa cum, chiar dacă, în loc să, pentru că, ori de cîte ori, pînă ce, chiar de, cu toate că, precum, ca și cum*.

„Moldova curgea lin în soarele auriu într-o singurădată și într-o liniște ca din veacuri ; și cîmpurile erau goale și drumurile pustii în patru zări. Și cum ajunse drept la han colii, căci aici îi erau sorții să se oprească”.

M. S a d o v e a n u, *Hanu Ancuței*

Deosebirea între propoziție și conjuncție

Prepoziția	Conjuncția
— nu leagă propoziții — cere ca substantivul care-i urmează să fie la genitiv, dativ, acuzativ — prepoziția face parte din structura atributului sau complementului	— leagă două propoziții sau părți de propoziții de același fel — nu are de-a face cu cazurile gramaticale — conjuncția nu face parte din propoziție, în afara situației cînd leagă propoziția secundară de o altă propoziție

„Intr-o vreme la-nceput
Și-ntr-un leat nemașliut,
Care, nu pot să însemn,
Casele erau de lemn
Și ulucile de scînduri ...“

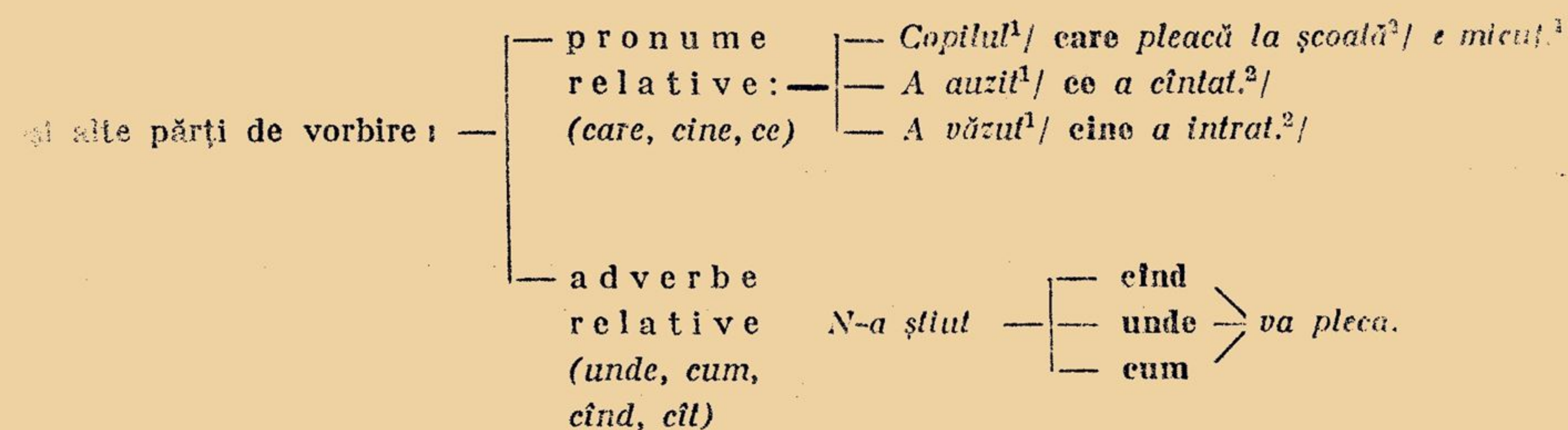
T. Arghezi, Cuiul

„Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva,
Care cred despre sine că prețuiesc ceva!“

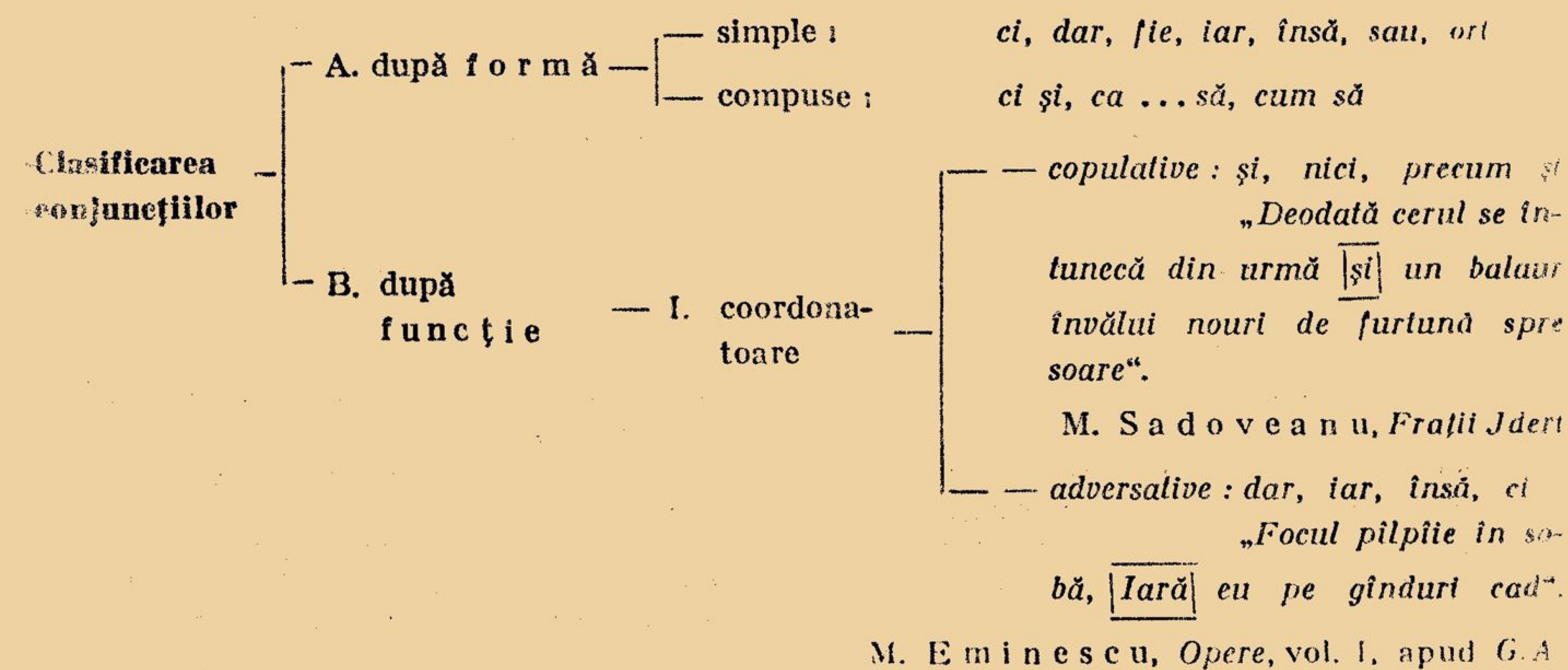
Gr. Alexandrescu, Cîinele și cîteleul

Observații:

a. Alături de conjuncții, îndeplinesc același rol

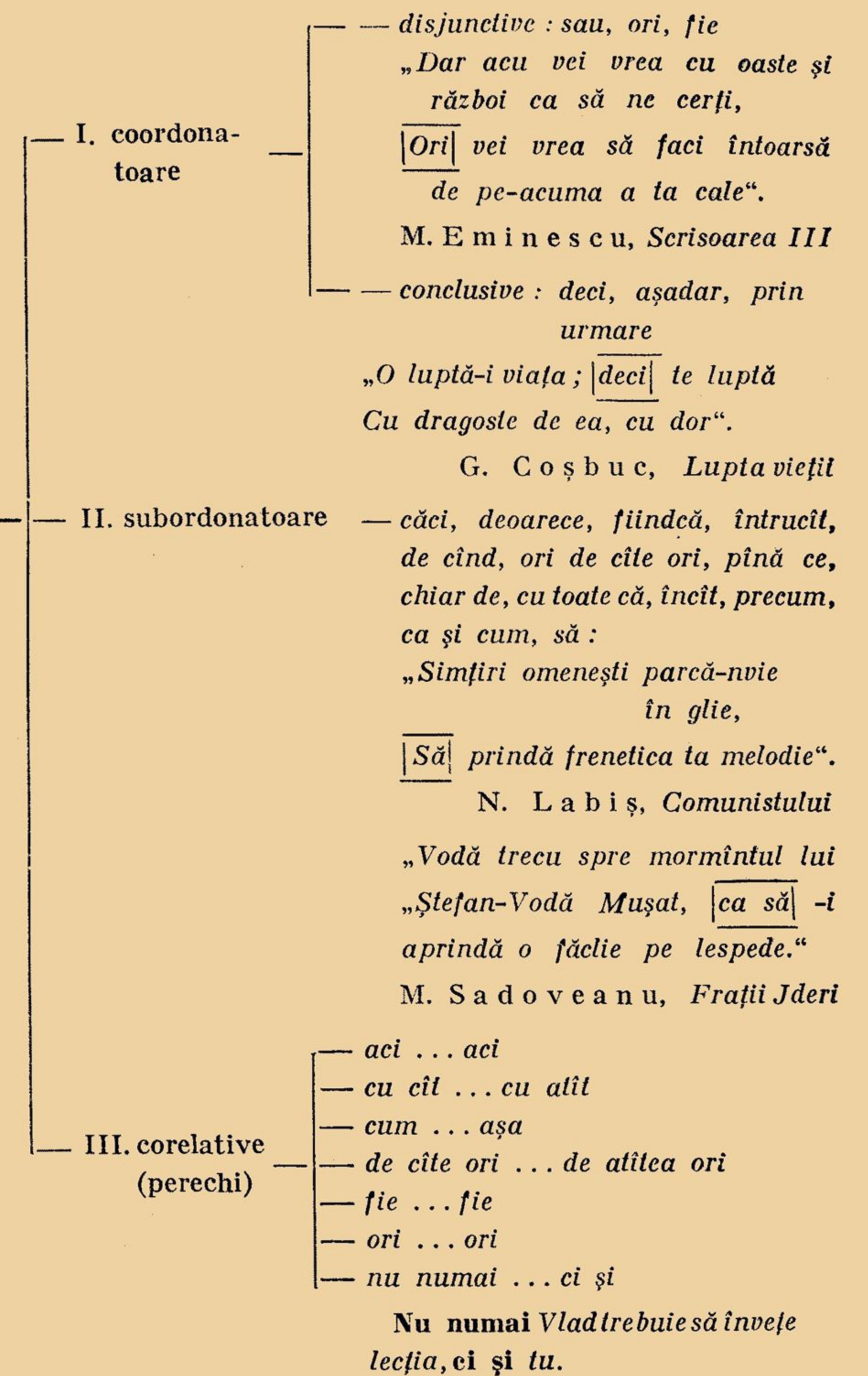

b. Aceste părți de vorbire nu pierd calitatea, nici înțelesul de pronume sau adverbe cînd servesc drept conjuncții.

Clasificarea conjuncțiilor (continuare)

B. după funcție

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Conjuncția *fiindcă* se scrie cu doi -i pentru că este formată din gerunziul verbului *a fi*—*fiind*, căruia i s-a alăturat conjuncția *că*:

Ei, hai, *fiindecă* tot ai venit, intră în casă.

[2.] Conjuncțiile compuse și locuțiunile conjuncționale ai căror termeni componenți pot fi ușor analizați, se scriu despărțite: *ca să*, *ci și*, *cum că*, *cu toate că*, *de vreme ce*, *măcar că*, *pentru ca să*, *pentru că*:

Era veselă *pentru că* luase examenul.

[3.] Atenție la conjuncția *[sau]* și la grupul de cuvinte *[s-au]*, format din pronumele reflexiv *se* (reduc la *s-*), urmat de auxiliarul perf. compus *au*: *s-au îmbrăcat*.

Deci :

eu <u>sau</u> tu	<u>s-au</u> plimbat ...
la București <u>sau</u> la Cluj	<u>s-au</u> alăturat ...
al doilea <u>sau</u> al treilea	<u>s-au</u> jucat

[4.] Conjunțiile *așadar*, *deoarece*, *deși*, *întrucât*, *încît*, *decît* se scriu într-un cuvînt pentru că elementele lor componente s-au contopit :

Ai sosit la timp, așadar putem intra în sală.

[5.] A nu se confunda (în scris) conjuncția *iar* cu grupul de cuvinte *i-ar*, format din pron. pers. -i (D. sg., m. și f., și Ae. pl. m.) și forma verbului auxiliar de pers. a III-a, cu care se construiește modul condițional optativ :

<i>Și iar au venit ...</i>	<i>i-ar spune el</i>
<i>Iar noi, locului ne ținem</i>	<i>i-ar da o floare</i>
<i>Iar cîntecul ei răsuna în tăcerea nopții ...</i>	<i>i-ar anuța</i>

EXERCITII :

1. Analizați conjunțiile simple și locuțiunile conjuncționale din textele următoare. Scoateți pe coloane separate pronumele, adverbele și alte grupuri de cuvinte cu rol de conjuncții :

„Și vesel Mugur-împărat
Ca cel dintîi s-a ridicat
Și, cu paharul plin în mîni,
Precum e felul din bătrîni
La orice chef între români,
El a-nchinat.
Și-a zis : « — Cît mac e prin livezi,
Atîția ani la miri urez ! » »

G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*

b. „Nu există nici timp, nici spațiu — ele sînt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un simbur de ghindă, și infinitul asemenea, ca reflectare a cerului înstelat într-un strop de rouă“.

M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*

„Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.
Aici orice gînd e mai încet,
și inima-ți zvîcnește mai rar,
că și cum nu ți-ar bate în piept
ci adînc în pămînt undeva.
Aici se vindecă setea de mîntuire
și dacă ți-ai sîngerat picioarele
te așezi pe un podmol de lut“.

L. Blaga, *Sufletul satului*

„Frăția este o simțire a inimii care ne face pe toți a avea aceleași bucurii și dureri ca și cum oamenii ar fi unul“.

N. Bălcescu, *Opere*, vol. I

„În loc să bage în fundul pămîntului de viu pe infamul intrigant ... i se dă acestuia legat de mîini și de picioare“.

I. L. Caragiale, *Opere*, vol. III

2. Găsiți conjunțiile coordonatoare (indicînd felul lor) și conjunțiile subordonatoare (ară-tînd felul subordonatei pe care o introduce) :

a. „Își înclină iar zborul spre baltă. Fac un ocol prin dreapta, ca și cum ar vrea să-și deie bine seama cu cine au de-a face. Ocolesc și prin stînga, și zborul lor fulgeră tremurat pe luciu“.

M. Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură*

„Stau dus, cu fruntea răzimată-n mină
„Ș-ascult cum plînge doina cea bătrînă
Și cum se tînguiește și se-ngină“.

Șt. O. Iosif, *Cîntec*

3. Stabiliți raporturile de subordonare și coordonare realizate cu ajutorul conjuncțiilor, din textele de mai jos :

a. „Îl primiră pînă la distanța potrivită care este totdeauna mai mare decît bătaia puștii. Lucrul acesta băiatul nu-l știa. Și rămase foarte emoționat, privind-le cu ochii măriti cum se înalță măcăind, cum descriu un arc spre marginea bălții, cum înclină iar către el, apoi trec și cad lingă canal în locul unde a simțit băietandrul, ochii rămîn cu uimire ațintiți într-acolo, pînă la genunchi, și tremură în el o bucurie iute și are de-a face în sfîrșit cu vînatul visat. Rațele se zvîrl iar pe-o scară nevăzută în cer“.

M. Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură*

b. „Din cauză că nu putea schimba încălțămîntea, purta mereu aceiași pantofi, o țință începu să-l supere la călcei, motiv pentru care se rugă foarte amabil să i se bată ghimpele de fier cu ciocanul“.

G. Călinescu, *Bietul Ioanide*

c. „Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrșită, să vadă Pinea că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calități prețioase, încît se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal“.

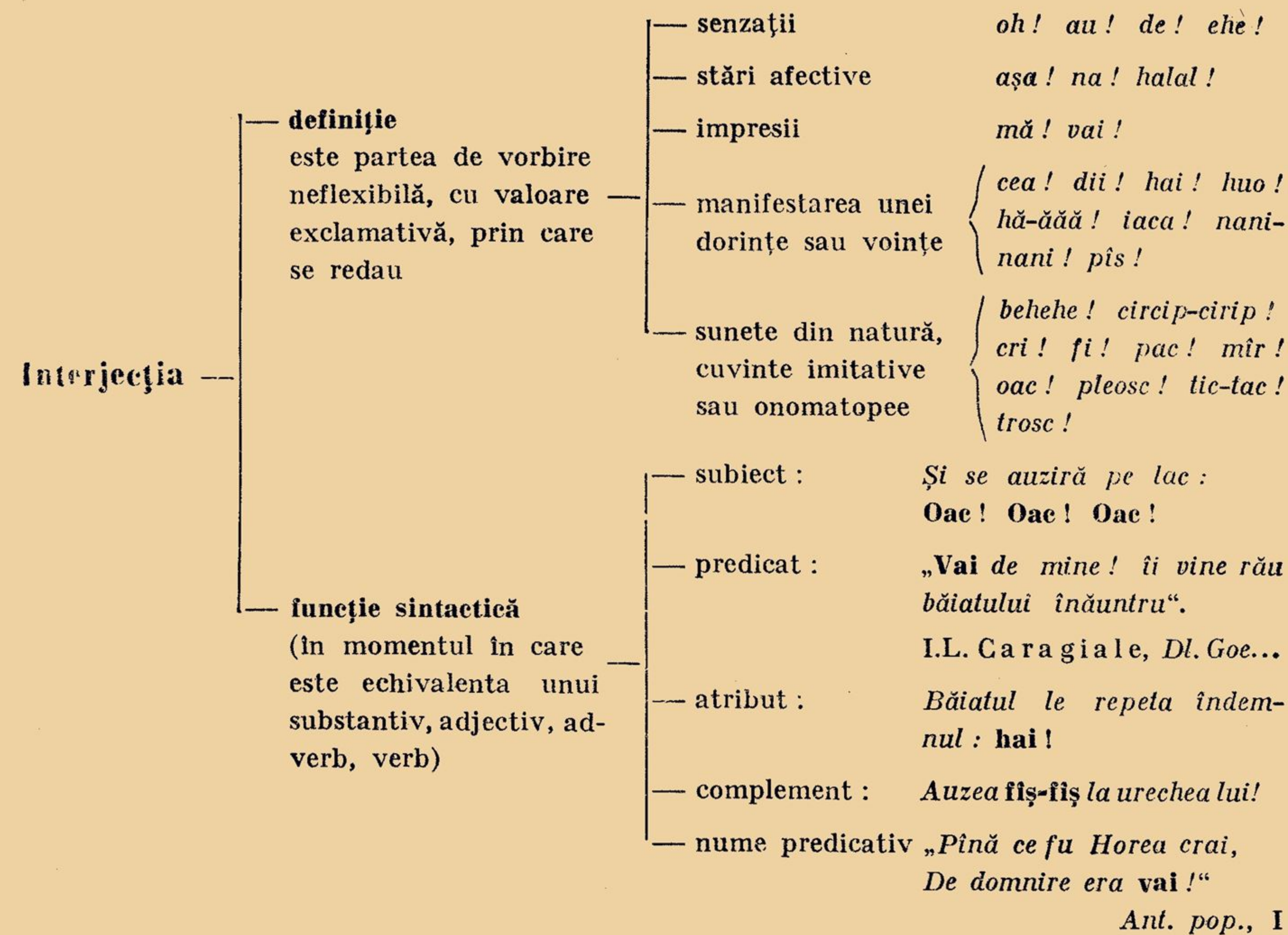
L. Rebreanu, *Ion*

d. „Te drămuiesc în zgomot și-n tăcere
Și te pîndesc în timp, ca pe vînat,
Să văd : ești șoimul meu cel căutat ?
Să te ucid ? sau să-ngenunchi a cere“.

T. Arghezi, *Psalm*

4. Construiți 5 fraze cu ajutorul conjuncțiilor și al locuțiunilor conjuncționale, precum și al adverbilor relative : *că, să, dacă, fiindcă, ca să, chiar dacă, cu toate că, unde, cum, cînd*.

INTERJEȚIA

*

„Însă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: **fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! cîings!...** iar cînd isprăvea, într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă“.

A l. Brătescu-Voinesți, *Privighetoarea*

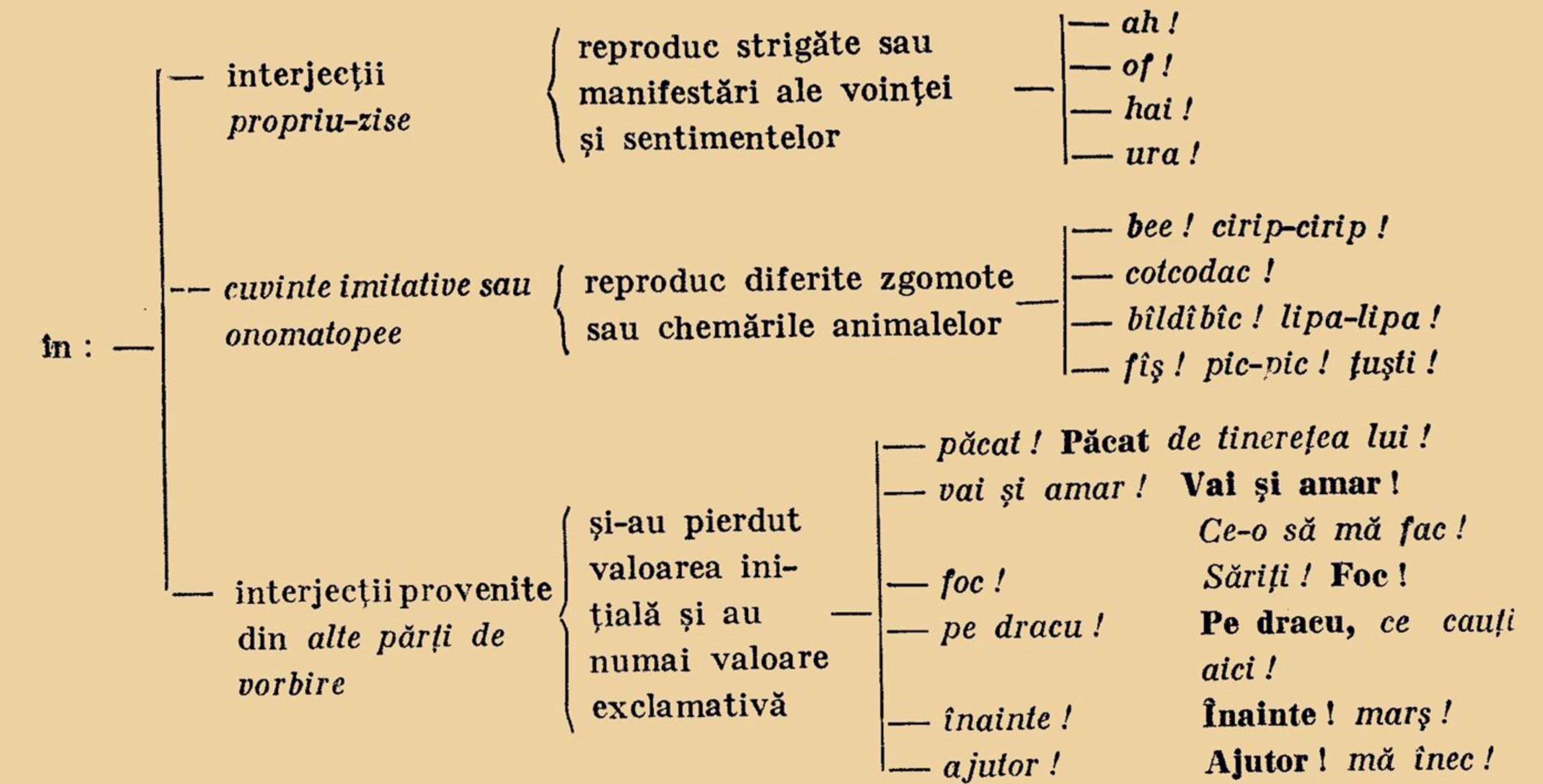
*

Observații:

a. Interjecțiile nu exprimă noțiuni sau raporturi sintactice, ci redau *senzații, sentimente, zgomote din natură*. Sensurile lor precizîndu-se în situația în care apar și fiind întregite de context, multe dintre interjecții sînt folosite pentru a reda o diversitate de senzații și stări sufletești. De exemplu:

b. După origine și mod de formare, interjecțiile se împart

e. Interjecțiile pot apărea la începutul propoziției, intercalate într-o propoziție sau la sfîrșitul acesteia. Unele dintre ele sînt folosite în locul unor verbe care arată o acțiune: *Iacă, asta e copilul! Na, Grivei! Hai la drum! Trose! și la stînga.*

*

„**Ah și of, Ionu!**, se tîngui comisoaia; rămîn aicea singură și comisul Manele e tot mai tiran cu mine. Toate acestea cîte le-ai aflat acum, Domnia-sa nu mă suferă să i le spun. Închipuiește-ți că Domnia-sa dă învoire lui Simion. Dacă i-i dragă fata, n-are decît s-o ceară, zice Domnia-sa. **Ha-ha!** vreau să mă bucur iarăși de nepoți! strigă iarăși Domnia-sa. Ce spui tu de asta?“

M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

„Minciuna palidă-și topește glasul:
— O, nu-l primiți! Îl știu, e vestitorul
De rău, ce face pe atotștiutorul
Și vede prăbușirea la tot pasul“.

A l. Vlahuță, 1907

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Interjecțiile sînt urmate de semnul exclamării cînd:

a. se folosesc izolat (exprimă puternice stări sufletești):

„**Pst!** i-auzi! vorbi Lizuca, înălțînd un deget“.

M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*

b. se întrebuintează în interiorul unei propoziții:

„Mai stai, **ho!** să mă deslușesc“.

T. Arghezi, *P.T.*, 256, apud G. A.

- b. „Sfărmași tot ce arată mândrie și avere,
O! dezbrăcați viața de haina-i de granit,
De purpură, de aur, de lacrimi, de urât“.

M. Eminescu, *Împărat și proletar*

- c. „Acum, suspină valsul și mai rar,
O, lasă-mă acum să te cuprind ...
— Hai să valsăm, iubito, hohotind,
După al toamnei bocet mortuar“.

G. Bacovia, *Vals de toamnă*

5. Construiți 5 propoziții în care să se afle interjecții urmate de substantive în cazul vocativ la începutul și la sfârșitul comunicării.

PROBLEME DE SINTAXĂ ÎN EXPRIMAREA CORECTĂ

TOPICA

Pentru a realiza o exprimare corectă, precisă și clară este necesar să se respecte, pe lângă corectitudinea formelor și adecvarea sensurilor, ordonarea cuvintelor în propoziție, precum și a propozițiilor în frază.

Topica (ordinea cuvintelor și a propozițiilor în enunț) este *relativ liberă* în limba română, ceea ce înseamnă că numai anumite cuvinte au un loc bine precizat față de altele și că numai unele propoziții subordonate au un loc fix față de regentele lor.

Ordinea părților principale în propoziție

În propoziția simplă, primul loc este ocupat de subiect după care se plasează predicatul:

Soarele strălucește.

Eleva învață.

Voi scrieți.

Această ordine este numită *topică directă*. Când cel ce formulează enunțul vrea să scoată în evidență predicatul, îl plasează pe acesta pe primul loc.

Strălucește soarele.

Învață eleva.

Scrieți voi.

Această ordine este numită *topică inversă*.

Deosebirea dintre cele două tipuri de formulare nu este numai de ordonare. În topică directă, comunicarea este lipsită de o participare afectivă a vorbitorului, cu alte cuvinte este neutră. Această topică este caracteristică pentru enunțurile din limbajul tehnico-științific. Enunțurile în care predicatul se află înaintea subiectului reliefează faptul că vorbitorul acordă atenție mai întâi acțiunii sau este impresionat de aceasta. În exprimarea orală, intonația marchează această reliefare.

Probleme complexe de topică se ivesc în propozițiile dezvoltate și în frazele mai ample.

Propozițiile dezvoltate sînt alcătuite din două grupuri principale: *grupul subiectului + grupul predicatului*.

Rochia cea albă a Mariei + a fost îmbrăcată de ea, astăzi, cu plăcere.

grupul subiectului grupul predicatului
(subiectul și determinanții săi) (verbul personal și determinanții săi)

[1.] Dacă se analizează grupul subiectului (nominal), se observă că subiectul (substantivul *Rochia*, în cazul N., cu articol hotărît enclitic -a) este urmat de două atribute: primul adjectival (*cea albă*, exprimat prin adjectiv precedat de articolul adjectival *cea*); al doilea substantival genitival (exprimat prin substantivul *Mariei* precedat de articolul posesiv (genitival) *a*, obligatoriu, deoarece între substantivul în G. și termenul regent (*Rochia*) s-a interpus un alt determinant.

O primă observație, cu privire la topică, este cea referitoare la poziția celor două articole: adjectival (*cea*) și genitival (*a*). Acestea sînt totdeauna proclitice, adică au loc fix: înaintea termenului însoțit.

A doua observație se referă la poziția celor două atribute. Această ordine arată că vorbitorul a gîndit mai întîi la calitatea subiectului și apoi la posesor.

Aceasta înseamnă că *logica* gîndirii impune ordinea cuvintelor în acest grup.

[2.] Analizînd grupul predicatului (verbal), se observă că predicatul este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, timpul perfectul compus. În mod obișnuit, după un verb la diateza pasivă urmează imediat complementul de agent (autorul acțiunii). Celelalte determinate ale verbului: circumstanțialul de timp (*astăzi*) și circumstanțialul de mod (*cu plăcere*), au fost așezate în această ordine pentru a arăta că vorbitorul a avut intenția de a preciza mai întîi timpul și apoi modul.

Cu privire la ordonarea complementelor în raport cu verbul determinat, trebuie arătat că prin acestea se justifică afirmația că topică, în limba română, este relativ liberă, deoarece determinanții pot să-și schimbe locul, fără ca înțelesul comunicării să fie alterat:

... *a fost îmbrăcată astăzi, de ea, cu plăcere* ...
... *astăzi a fost îmbrăcată cu plăcere, de ea* ...
... *de ea a fost îmbrăcată astăzi, cu plăcere* ...
... *a fost îmbrăcată cu plăcere, astăzi, de ea* ...

Permutarea termenilor este posibilă și în cazul atributelor din grupul subiectului:

În exemplul dat: *A Mariei rochie albă* ...
Alba rochie a Mariei ...
Cea albă rochie a Mariei ...

(Formularea: *Cea albă a Mariei rochie* ..., deși posibilă, nu este recomandabilă, decît, poate, în versuri, impusă de metrică sau de rimă!)

Așadar, și posibilitatea permutării determinanților nominali contribuie la sublinierea faptului că topică este relativ liberă în limba română.

Schimbările de ordine se produc ocazional, ori de cîte ori intervine un element subiectiv, afectiv sau impus de cerințele prozodice.

Rezultă că: atunci cînd subiectul sau grupul subiectului se află înaintea predicatului sau a grupului predicatului, topică este *directă, logică, uzuală* (obișnuită), iar atunci cînd intervine o schimbare de locuri, topică este *inversă, afectivă, ocazională*. (Vezi funcția stilistică a topicii).

Locul complementelor direct și indirect

O situație specifică limbii noastre prezintă *dubla exprimare* a aceluiași complement direct sau indirect în cazul dativ prin material lingvistic diferit. Dublarea acestor complemente se face prin *formele neaccentuate* de acuzativ (pentru complementul direct) și prin cele de dativ (pentru complementul indirect) ale pronumelui personal. În funcție de poziția față de verbul regent, dublarea celor două feluri de complemente se realizează fie prin *reluare*, fie prin *anticipare*.

Dubla exprimare a aceluiași complement direct

În topică directă, locul complementului direct¹ este în urma verbului regent. Dacă acest complement se află înaintea regentului, se produce fenomenul *reluării*.

Reluarea complementului direct se prezintă în trei ipostaze:

[1.] **Reluare obligatorie:**

cînd complementul direct, plasat înaintea verbului regent, este exprimat printr-un substantiv articulat enclitic:

„Și trăsnetele cerului le cheamă
Asupra celor ce asupresc poporul“.

Șt. O. Iosif, *Cîntec*

„— **Doftoria** asta n-o pot bea, bădiță, e prea amară!“

M. Sadoveanu, *Povestiri istorice*

„Pe omul înțelept să-l îndrăgești, că mai lesne este fie, și mai bine cu înțeleptul a purta pe umăr o piatră mare, decît cu nebunul a bea vin“.

M. Sadoveanu, *Alexandria*

— cînd complementul direct este exprimat prin substantiv nearticulat (comun sau propriu) nume de persoană, construit cu prepoziția *pe*:

„— **Pe fetiță**, zisese pictorul, o chema Ioana ...“

D. Săraru, *Clipa*

¹ Complementul direct exprimat prin pronume personale conjuncte (neaccentuate) precedă verbul regent (*Mă trimite la muzeu. O văd în clasă. Te-am așteptat etc.*). Aceste pronume se plasează în urma verbelor la imperativ și la gerunziu (*Ascultă-mă. Du-te repede. Spunîndu-ți, vei înțelege. etc.*).

„Pe ministru îl strîngeau pantofii de lac“.

E. B a r b u, *Incognito*, I

Pe Sandu nu-l întrece nimeni la gramatică.

— cînd complementul direct este exprimat prin numerale cu valoare substantivală :

Pe-al doilea l-am recunoscut. Pe trei i-am premiat.

— cînd complementul direct este exprimat prin pronume demonstrative, nehotărîte (*unul, altul* etc.), relativ-interogative (*cine, care*), posesive și personale (forme accentuate) în acuzativ :

„Cei mulți, săraci și proști, sînt sarea pămîntului ; pe aceștia îi asupresc puterile lumii ; mările, munții și rîurile nu le-ar putea da cît li se cuvine“.

M. S a d o v e a n u, *Creanga de aur*

Pe cine îl întrebi, acela îți răspunde. Pe care o vezi acum.

Pe una o ajută, dar pe alta n-o bagă în seamă.

Pe mine mă căuta.

Pe al tău l-am văzut ieri. Pe a ta ți-o trimît mîine.

[2.] Reluare facultativă :¹

— cînd complementul direct, așezat înaintea verbului regent, este exprimat printr-un substantiv articulat cu articol nehotărît, în acuzativ fără prepoziția *pe* :

O dovadă certă o constituie munca. / O dovadă certă constituie munca.

Un dosar l-am completat eu. / Un dosar am completat eu.

— cînd complementul direct este exprimat prin pronumele demonstrativ *asta* sau prin relativul *ce* :

Asta le-am spus-o chiar eu. Asta le-am spus chiar eu. Fapta ce-ai făcut-o e bună. Fapta ce-ai făcut e bună.

[3.] Interzicerea reluării :

— cînd complementul direct, deși așezat înaintea verbului regent, este exprimat prin substantiv, nume de lucru nearticulat sau articulat cu articol nehotărît :

— Pantofi ți-am cumpărat. De ce nu-i încalți ?
(față de : pantofii ți i-am cumpărat)

Bluză ți-ai luat chiar acum.
(față de : bluza ți-ai luat-o chiar acum)

O bluză ți-ai luat ...

¹ Reluarea facultativă este caracteristică limbii vorbite și stilului gazetăresc.

— cînd complementul direct este exprimat prin substantiv comun, nume de persoană, nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, în acuzativ fără prepoziția *pe* :

Copii am văzut pe alee.

Un elev am văzut trecînd pe alee.

(față de : pe elev (pe un elev) l-am văzut ...)

— cînd complementul direct este exprimat prin pronumele nehotărîte *ceva, cineva*, negative *nimeni, nimic* și prin interogativul *ce* :

Pe cineva am întrebat de adresă. Ce-ai vorbit cu ea ? Ceva n-am putut înțelege. Nimic nu am aflat de la el. Pe nimeni n-am văzut acolo.

Anticiparea este un fenomen sintactic prin care se atrage atenția, se precizează sau se insistă, asupra obiectului acțiunii (complement direct), care se află, în topică directă, în urma verbului regent. Anticiparea complementului direct prezintă, de asemenea, trei situații.

[1.] Anticipare obligatorie :

— cînd complementul direct este exprimat prin formele întregi de acuzativ ale pronumelor personale, prin pronume posesive, demonstrative și prin pronumele nehotărît *tot* :

„Dacă, stînd la pîndă, mă vede întîi lupul pe mine, nu mai am vreme să încordez arcu ; dar dacă-l văd întîi eu pe el, îl pot săgeta.“

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

„O să ni-i prăpădească pe ai noștri ...“

L. B l a g a, *Hronicul* ...

„... eu te sfătuiesc să n-o iei pe asta“.

I. C r e a n g ă, *Povești*

„Ziță, Zițo, tu mi le faci (pe) toate“.

I. L. C a r a g i a l e, *O noapte furtunoasă*

[2.] Anticipare facultativă :

— cînd complementul direct este exprimat prin substantive (proprie sau comune) nume de persoană, cu sau fără articol, în cazul acuzativ, precedate de prepoziția *pe* :

Văd pe sora ta venind. / O văd pe sora ta venind.

„Fata de împărat îl sărută pe Băiet Sărac“.

I. S l a v i c i, *O., I.*

Văd pe elev scriindu-și tema. / Îl văd pe elev scriindu-și tema.

— cînd complementul direct este exprimat prin pronume nehotărît :

A întrebat pe unul. / L-a întrebat pe unul.

Iubește pe fiecare dintre frați. / Îl iubește pe fiecare dintre frați.

Prețuiește pe alții. / Îi prețuiește pe alții.

[3.] Interzicerea anticipării:

— când complementul direct este exprimat prin substantive în acuzativ fără prepoziția *pe*:

„Astăzi n-o să mai cert nici o ființă, nici pietrele,
nici oamenii, nici buruienile.”

L. B l a g a, *Inviere de toate zilele*

„Fie versul cît e silueta
Unei ciute-n codru alergînd.
Cît îmbracă omul salopeta,
Și așază seulele la rînd.”

M. B e n i u c, *Arta poetică*

— când complementul direct este exprimat prin pronume nehotărîte: *ceva*, *ineva* sau negative: *nimic*, *nimeni*:

„Parcă tot aștepta pe cineva”.

T. M u ș a t e s c u, *Titanic-vals*

„Cînd îl întreb *ceva*, cuconu Vichentie își pune ochelarii” ...

M. S a d o v e a n u, *O.*, 19

„Dar nu vedeam *nimic*, nici într-o parte”.

E m. G î r l e a n u, *SA*, II

„Și urcîndu-se în trăsura ce-l aștepta afară, dispăru fără a saluta pe *nimeni*”.

B r ă e s c u, *OA*

DE REȚINUT:

În construcțiile cu *reluare* sau *anticipare* nu sînt două complemente directe, ci apare o dublă exprimare a aceluiași complement.

Dubla exprimare a complementului indirect în dativ

În mod obișnuit, complementul indirect se plasează în urma verbului regent. Plasat înaintea verbului regent și ținînd seama de materialul lingvistic prin care este exprimat, complementul indirect are două situații în ceea ce privește *reluarea*:

[1.] Reluarea obligatorie:

— dacă este exprimat prin substantive de orice fel în cazul dativ:

„Lui Nicoară i s-a zbatut inima în piept”.

M. S a d o v e a n u, *Nicoară Potcoavă*

— dacă este exprimat prin pronume personale, formă accentuată, demonstrative sau relativ-interogative (cu excepția lui *cine*, relativul *ce*, fiind invariabil, nu are forme de dativ) — se înțelege — tot în cazul dativ:

„Mic, unuia, *îmi este* cu neputință să cuget la așa ceva.”

G. G a l a c t i o n, *OA*, IV

Acestora le-am dat o carte.

Colegul, *căruia* nu i s-a trimis scrisoarea, s-a supărat.

[Notă:]

Pentru situațiile arătate, *reluarea* a devenit normă; de aceea o construcție fără *reluare* constituie abatere de la cerințele limbii literare. În limba actuală, sînt reluate și complementele indirecte exprimate prin substantive inanimate:

„Vinului nu i-i dat să-l bea orice slăbănog”.

M. S a d o v e a n u, *Frații Ideri*

Stiloului i s-a terminat cerneala.

[2.] Reluare facultativă:

— când complementul indirect este exprimat prin dativul pronumelor nehotărîte, negative și al relativ-interogativului *cine*:

Altora nu permit așa ceva./ *Altora* nu le permit așa ceva.

Nimănui n-am spus secretul./ *Nimănui* nu i-am spus secretul.

Cui spusesem ?/ Cui îi spusesem ?

[Notă:]

Pentru *reluarea* complementului indirect în dativ nu există situația de interdicție.

Cînd complementul indirect în dativ se află în urma verbului regent, se creează posibilitatea de *anticipare*, tot prin formele conjuncte ale pronumelor personale în cazul dativ. Anticiparea se poate prezenta ca *obligatorie* sau *facultativă*.

[1.] Anticipare obligatorie:

— dacă este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelor personale sau demonstrative, plasate în urma verbului regent:

Îmi dai mie cartea cerută ?

„Măi, ce bucurie ne-a fost dat nouă să avem în ziua asta de vineri”.

M. S a d o v e a n u, *Povestiri istorice*, II

Le-a dat acestora un sfat bun.

I-a spus celeilalte că nu va veni.

[2.] Anticipare facultativă:

— dacă este exprimat prin pronume nehotărîte sau negative:

Le-am spus *altora* să vină./ Am spus *altora* să vină.

Nu i-am dat *nimănui* cartea cea nouă./ N-am dat *nimănui* cartea cea nouă.

În limba română actuală, există tendința de a fi anticipat complementul indirect exprimat și prin substantive inanimate:

„...ce tot îi făcea el *motorului* aceluia”

M. P r e d a, *Moromeții*, I

Notă: Tendința vorbirii actuale este de a generaliza anticiparea complementului indirect, în cazul dativ.

Locul atributelor față de regenții lor

În cadrul oricărui grup nominal pot exista mai multe feluri de determinanți. Deși ordonarea termenilor propoziției se bucură de mare libertate în limba noastră, sînt și situații în care unii determinanți nu pot ocupa decît un anumit loc, pentru a nu se crea vreo ambiguitate.

De pildă, referindu-ne la exemplul: *culoarea albastră a cerului*, aici cei doi determinanți pot să-și schimbe locul, deoarece adjectivul *albastră*, avînd forma de gen feminin, se înțelege că determină substantivul *culoarea* cu care se acordă (*culoarea cerului albastră*). Dacă însă am avea: *aspectul albastru al cerului*, adjectivul se referă la substantivul *aspectul*. Inversînd ordinea: *aspectul cerului albastru*, deoarece ambele substantive au același gen, adjectivul se referă la cel mai apropiat. Ambele formulări sînt corecte, dar fiecare are alt înțeles.

Aceeași situație se creează cînd adjectivul are aceeași formă pentru ambele genuri (*mare, verde, cuminte* etc.):

... *un fir verde de iarbă* (cei doi determinanți au același regent), dar:

... *un fir de iarbă verde* (atributul substantival prepozițional, *de iarbă*, are ca regent substantivul *un fir*, iar atributul adjectival, *verde*, determină substantivul *iarbă*).

Alte exemple: *cartea veche de istorie*
cartea de istorie veche
creionul mare al colegului
creionul colegului mare

Din cele arătate rezultă că atunci cînd un substantiv are determinanți diferiți (atribut adjectival, prepozițional, genitival), potrivit cu intenția de comunicare, atributul adjectival care nu realizează acordul în gen trebuie plasat înaintea celorlalte atribute.

Din propoziția dezvoltată: *Am văzut pe profesoara cea tînăra cu părul blond și ochii verzi*, se desprind următoarele grupuri nominale (determinant al verbului este numai complementul direct: *pe profesoara*): **a.** *profesoara cea tînăra cu părul blond și ochii verzi*; **b.** *părul blond*; **c.** *ochii verzi*.

Dacă ne referim la grupul **a.** regentul *profesoara* are trei determinanți: atributul adjectival: *cea tînăra* și atributele substantive prepoziționale: *cu părul* și *(cu) ochii* (prepoziția *cu* nu a fost necesar să fie repetată, subînțelegîndu-se); în grupul **b.**, regentul *părul* are ca determinant atributul adj. *blond*, iar în grupul **c.**, regentul *ochii*, atributul adj. *verzi*.

Deoarece în grupul nominal regentul este un substantiv (sau echivalent), determinanții sînt atribute, care pot fi de același fel sau diferite. Cînd atributele sînt de același fel, nelegate prin conjuncții (*și, sau*), se despart prin virgulă: ... *cartea cea nouă, frumoasă, interesantă și plină de învățăminte*; ... *gîndul la carte al elevului, al studentului, al tuturor cititorilor*; *Cărțile de gramatică, de literatură, de istorie, de fizică, de chimie și altele sînt necesare elevului*.

Din cele relatate pînă acum reiese că *atributul adjectival* se recomandă să fie cît mai aproape de regent. Cînd un substantiv are mai multe feluri de atribute substantive sau pronominale, cu prepoziție sau genitivale, atributul prepozițional precedă pe cel genitival:

... *pădurile de brad* ale Bucegilor ...
... *bereta de marinar* a lui Goe ...
... *florile de toamnă* ale grădinii ...
... *tocul de cauciuc* al pantofilor
... *copiii de grădiniță* ai cartierului ...

Pentru a se înțelege că atributul genitival are același regent ca și cel prepozițional, se realizează acordul în gen și număr prin articolul posesiv (*al, a, ai, ale*):

... *copiii de grădiniță ai cartierului* ...

Loc fix, pe lîngă articolele proclitice (nehotărîte, adjectivale, posesiv-genitivale și cel hotărît *lui* (pentru nume proprii masculine sau feminine invariabile, la G.D), care precedă totdeauna termenul însoțit, au și unele adjective pronominale cu funcție de atribut, fiind totdeauna antepuse regentului lor:

- demonstrative de identitate: **același cîntec**; **aceeași poezie**, **aceiași băieți**, **aceleași fete** etc.
- interrogative: **Ce carte citești?** **Care personaj ți-a plăcut?** **Cît timp a trecut?**
- nehotărîte: *un, o, alt, altă, vreun, vreo, ceva, fiecare, fiecă, oricare* etc.: **alt comentariu**, **altă problemă**; **fiecare om**, **fiecare lucru**, **oricare femeie**, **orice carte** etc.

Ordinea propozițiilor în frază

Cu cît vorbitorul dorește să exprime mai multe idei, sentimente sau manifestări de voință, cu atît formulează fraze mai ample. Ordinea propozițiilor depinde în mare măsură de importanța acordată celor ce se comunică.

Să urmărim fraza următoare:

„Cînd acesta spuse că *Titii s-a căsătorit*, *Aglae nu vru să creadă și i se păru că Felix face o glumă*”.

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

Ținînd seama de cele relatate mai înainte, scriitorul a început această frază cu o propoziție circumstanțială temporală (*Cînd acesta spuse*), deoarece a intenționat să precizeze mai întîi timpul desfășurării celorlalte acțiuni. (*Aglae nu vru să creadă și i se păru*). Propoziția a doua (*că Titii s-a căsătorit* = completivă directă), ca și ultima (*că Felix face o glumă* = subiectivă) ocupă locurile cerute de regenții lor: completiva directă după verbul *spuse* (*verba declarandi*), subiectiva după verbul unipersonal cu pronume conjunct în dativ (*i se păru*).

Aceasta înseamnă că, pe lîngă libertatea de a plasa o propoziție în frază în funcție de intenția de comunicare, există și restricții condiționate de regent, fără ca acestea să fie obligatorii.

Loc impus de regent are propoziția subordonată atributivă : imediat după substantivul (sau substitutul lui) determinat :

„Rupsei o bucată de mămăligă ș-o aruncai cîinelui, care stătea pe labe, mai departe“.

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

„Lui, căruia îi datora în mod legal bani, nu-i dăduse pînă acum niciodată“.

G. Călinescu, *[Enigma Olíliei]*

Loc fix (obligatoriu) în urma regentelor lor au și :
subordonatele consecutive :

„Poezia e o voluptate atît de mare, încît ascultătorul ar trebui să fie obișnuit cu seriozitatea“.

G. Călinescu, *Cronicile optimistului*

„Nici o suferință nu-i așa de mare
să nu se preschimbe în cîntare“.

L. Blaga, *Catren*

Acest loc se explică prin aceea că propoziția consecutivă exprimă rezultatul acțiunii din regentă.

— subordonatele de mod comparative, introduse prin *de cum*, *decît* :

„Mai bine moare decît să spuie că-l doare“.

M. Sadoveanu, *O., I*

Dai el a răspuns altfel de cum învățase.

— circumstanțialele de scop sau finale, introduse prin conjuncțiile *să* sau *de*, precum și cele care au în regente corelativele : *de aceea*, *anume*, *într-adins*, *special* :

„Ghiță nefiind acasă, Ana și bătrîna ieșiră să primească pe cei veniți“.

I. Slavici, *Moara cu noroc*

Du-te de-l anunță !

S-a pregătit anume ca să reușească.

A venit special pentru ca să se informeze.

Propoziția condițională formulată fără conjuncție se plasează în mod obligatoriu înaintea regentei :

Ai carte, ai parte.

Celelalte propoziții subordonate pot ocupa în frază locul considerat de vorbitor drept cel mai potrivit cu scopul comunicării.

Dintre propozițiile coordonate au loc fix, în urma celor cu care se află în acest raport, adversativele și concludivele :

Nu m-ai chemat, dar am venit.

Am învățat temeinic, deci știu să răspund.

Funcțiile topicii

Cu toată relativa libertate în orînduirea părților de propoziție și a propozițiilor în frază, topica în limba română are trei funcții importante :

[1.] Funcție semantică :

Unele adjective își schimbă (total sau parțial) sensul, după cum sînt așezate înaintea sau în urma substantivului determinat :

Am o carte nouă (ca aspect, ca apariție).

Am așezat în raft o nouă carte.

Pus înaintea substantivului, adjectivul *nouă* dobîndește sensul „altă“, „încă una“. Cartea așezată în raft poate fi și veche, dar și nouă, ceea ce arată că adjectivul nu și-a schimbat decît parțial sensul, mai bine-zis s-a îmbogățit cu încă un sens, deoarece, chiar dacă acea carte e veche (ca apariție, ca aspect), prin așezarea ei pentru prima dată în acel raft, față de șirul de cărți existente pînă atunci, este *nouă*.

În propozițiile : *E o adevărată poveste.* / *E o poveste adevărată.*, în prima formulare *adevărată* poate însemna „întreagă“, „de necrezut“, iar în cea de-a doua — „reală“, „autentică“.

Comparați : *Are haine vechi* („uzate“) și *Ascultam pe vechii dascăli* ... („bătrîni“) ; *sărmanul om* ; *omul sărman*.

[2.] Funcție stilistică :

Cea mai importantă dintre funcțiile topicii în limba română este cea stilistică.

Ori de cîte ori, în exprimare, vorbitorul vrea să marcheze participarea afectivă la cele ce spune „zdruncină“ ordinea obiectivă (directă) a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. Admirația, uimirea, curiozitatea, nerăbdarea, dorința, voința, interesul etc. sînt tot atîtea prilejuri care fac să capete exprimarea o „coloratură“ personală, subiectivă. În astfel de cazuri, elementul nou (căci acesta provoacă, de obicei, exprimarea afectivă) este acela care are cea mai mare importanță și, de aceea, atenția se îndreaptă spre el. Așa se explică așezarea predicatului înaintea subiectului (cînd acțiunea interesează, în primul rînd), așezarea atributului înaintea regentului (cînd interesul primordial îl are calitatea, apartenența, posesorul etc.), a complementului de agent sau a unui circumstanțial înaintea acțiunii etc.

Interogația și exclamația sînt cele care determină, de cele mai multe ori, schimbarea ordinii cuvintelor în propoziție :

— subiectul în urma predicatului :

„Să-i moară Fulger ?

.....

Cum pier mișei, dacă pier

Cei buni așa ?“

G. Coșbuc, *Moartea lui Fulger*

— atributul înaintea substantivului determinat :

„— Teribilă căldură a fost astăzi ! zice Nae, ștergîndu-se de sudoare.“

I. L. Caragiale, *Situațiunea*

În saluturi, urări, înjurături, imprecății, starea afectivă a vorbitorului se vedește în inversiuni:

„Și-a zis: — Cît mac e prin livezi,
Atîția ani la miri urez!”

G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*

„Norocul meu, gîndesc eu, să trăiesc bine! ... Lua-te-ar dracul de javră!
Ah! Búbico, zic eu în sine-mi, mîngîindu-l frumos; de capu-ți! ... vedea-te-aș mînuși!”

I. L. Caragiale, *Búbico*

Sînt însă și propoziții interogative sau exclamative care au exact forma celor enunțiative neafective. În aceste cazuri, nu topica, ci numai intonația le deosebește:

*Maria a venit./Maria a venit?/
Maria a venit!/Maria a venit?!*

[3.] Funcție sintactică:

— în propoziție:

Deoarece, în flexiune, substantivele au aceeași formă pentru cazurile N.Ac. și G.D., în unele situații li se precizează funcția sintactică după poziția pe care o ocupă în cadrul propoziției.

Într-o propoziție cu predicatorul exprimat printr-un verb tranzitiv, funcțiile de subiect și de complement direct sînt decise de poziția substantivelor respective:

Bunicii își iubesc nepoții.
subiect compl. dir.

Dacă inversăm locurile substantivelor, forma lor rămîne aceeași, dar li se schimbă funcția sintactică:

Nepoții își iubesc bunicii.
subiect compl. dir.

În astfel de propoziții, substantivul plasat înaintea predicatorului are rol de subiect, iar cel așezat în urma predicatorului îndeplinește funcția de complement direct.

Topica precizează funcția sintactică și în propozițiile cu predicator nominal de identitate:

Elevul acesta este fiul meu.
subiect nume
 predicativ

Fiul meu este elevul acesta.
subiect nume
 predicativ

Și în lipsa verbului copulativ, topica precizează funcția sintactică.

„Poezie — sărăcie!” Eminescu
subiect nume
 predicativ

Locul precizează și funcția de apozitie substantivală. În ordinea obișnuită, apozitia se așază în urma termenului la care se referă:

L-am chemat pe Ionel, prietenul meu.
compl. dir. apozitie

Dacă schimbăm ordinea termenilor, apozitia devine complement direct, iar acesta devine apozitie:

L-am chemat pe prietenul meu, Ionel.
compl. dir. apozitie

Într-o propoziție ca aceasta:

Am dat cartea colegului meu,

nu se poate preciza dacă substantivul *colegului* este în cazul genitiv (a cui carte?) sau în cazul dativ (cui i-am dat cartea?). Pentru a se evita ambiguitatea, cînd intenția este să se exprime complementul indirect, nu atributul posesorului, atunci substantivul în dativ (compl. ind.) trebuie să preceadă pe cel în acuzativ (compl. dir.):

Am dat colegului meu cartea.

— în frază:

Prin topică se exprimă raportul sintactic și se precizează felul propozițiilor în construcțiile asindetice (adică fără conjuncție).

N-ai învățat, nu știi.

Lipsind conjuncția (*dacă*), propoziția subordonată circumstanțială condițională (*n-ai învățat*) își păstrează această calitate numai în ordinea dată. Dacă ar fi exprimată conjuncția (*de* sau *dacă*), oricare ar fi ordinea celor două propoziții, condiționala ar rămîne aceeași:

**Dacă n-ai învățat, nu știi,
Nu știi, dacă n-ai învățat.**

Inversînd ordinea, fără conjuncție, se schimbă sensul frazei și felul propoziției în discuție:

Nu știi, n-ai învățat.

Din condițională devine cauzală: Nu știi (*fiindcă, deoarece*) n-ai învățat (sau chiar conclusivă: Nu știi, *deci* n-ai învățat).

În frază, funcția sintactică a topicii este mai redusă decît în propoziție.

CONSECINȚE ALE NERESPECTĂRII TOPICII

Pentru a formula corect propozițiile și frazele nu e de ajuns să fie folosite cuvintele cu sensul lor adecvat la ceea ce se comunică, deși aceasta este o condiție foarte importantă, ci mai este necesar ca ele, cuvintele, să fie așezate în propoziție în ordinea firească a limbii noastre. Altfel, tocmai neorînduiala poate crea confuzii, ori sensuri „comice”.

Așa, de exemplu, o agenție de turism anunța, la radio, că „organizează excursii cu autocarele de o zi și jumătate pe Valea Prahovei”.

Plasînd sintagma *de o zi și jumătate* după substantivul *autocarele*, se creează o situație ilariantă, putîndu-se crede că *autocarele au mărimea de o zi și jumătate*. Aceasta cu atît mai mult cu cît poporul a creat o astfel de măsurătoare : „mare cît o zi de post“, folosită și de poetul George Coșbuc :

„— Uită-i, mă, căciula, frate,
Mare cît o zi de post —“

.....

În propoziția referitoare la excursie se putea evita ambiguitatea formulării printr-o topică adecvată, și anume : „se organizează excursii de o zi și jumătate, cu autocarele, pe Valea Prahovei“, deoarece o zi și jumătate se referă la durata excursiilor, nu la mărimea autocarelor !

Unele formulări ambigue sînt „motivate“ de graba cu care se vorbește. Ar trebui însă ca fiecare vorbitor să-și amintească de proverbul cu ... graba ...

Un crainic sportiv, spunea la radio : „Aici, s-a încheiat repriza de un minut“. Plasînd determinantul *de un minut* după substantivul *repriza*, s-ar putea înțelege că *repriza* a durat un minut și că aceasta s-a încheiat ! Dar reporterul a vrut să spună că repriza, care la fotbal durează 45 de minute, s-a încheiat *de un minut*, față de momentul cînd a intrat el în emisie. Ambiguitatea exprimării ar fi fost evitată dacă s-ar fi exprimat, de exemplu, așa : „Aici, de un minut, s-a încheiat repriza“ sau : „Aici, repriza s-a încheiat de un minut“, pentru că determinantul circumstanțial *de un minut* se referă la verbul *s-a încheiat*, nu la substantivul *repriza*. Determinantul circumstanțial trebuie să fie plasat cît mai aproape de verb, înainte sau în urma lui, avînd în vedere topica relativ liberă din limba română. Dar, atenție ! relativ liberă, nu liberă oricum !

Aceeași observație o poate face oricine cu privire la o frază din *Îndrumări pentru conducătorii auto*, auzită, tot la radio : „Este greșeala șoferului care conducea autovehiculul în care se aflau cinci persoane cu peste 90 de km pe oră ...“. Se înțelege că nu cele cinci persoane aveau peste 90 km pe oră, ci autovehiculul era condus cu viteza de peste 90 de km pe oră ! De aceea, potrivit ar fi fost să se spună : ... conducea cu peste 90 de km pe oră autovehiculul în care se aflau cinci persoane“.

Trebuie acordată atenție și la plasarea unor adjective care pot avea sensuri diferite, după cum sînt așezate înaintea sau în urma substantivului determinat.

S-a comentat, cu haz, un anunț dintr-un ziar, care fusese formulat în felul acesta : „Vînd bicicletă de damă nouă“. Adjectivul *nouă* trebuia așezat după substantivul *bicicletă*, deoarece aceasta era *nouă* (damă — specificînd genul feminin).

Cu privire la poziția adjectivului *nouă*, trebuie reținut că acesta își schimbă sensul după cum se află înaintea sau în urma unui substantiv. Se poate spune că cineva și-a făcut o haină *nouă*, dar dacă se spune că „la secția motoare s-a făcut o inovație *nouă*“, se creează un pleonasm, fiindcă *inovație* înseamnă ceva ce este *nou* față de ce a fost. Dacă se spune însă că s-a făcut „o *nouă* inovație“, formularea este corectă, deoarece adjectivul *nouă*, în această poziție, are sensul „altă“, „încă una“.

TOPICA—MIJLOC DE EVITARE A CACOFONIILOR

Cînd se întîlnesc două silabe omofone (prima fiind finala unui cuvînt, iar a doua inițiala cuvîntului următor), prin alcătuire (așa-numitele ligamente), ele produc o impresie neplăcută auzului (mai frecvent silabele : -ca și ca- ;

-că și ca- ; -că și cî-) : *șapca cafenie* ; *muncă calificată* ; *fiindcă cînd a venit ...* etc. Acestea au fost numite *cacofonii*.

Cine este atent poate sesiza numeroase asemenea îmbinări de sunete în limba vorbită de fiecare zi.

Ex. : ...asta e o muncă care ne caracterizează ...

Avea o șapcă care nu-i stătea bine pe cap.

Prietenul meu mîncă carne multă.

A întîrziat fiindcă casa lui e departe.

Spunea că caută pe cineva.

Era foarte greu într-o epocă cînd am făcut facultatea. etc. etc.

Dacă în vorbirea de fiecare zi mai pot fi trecute cu vederea astfel de cacofonii, ele nu pot fi acceptate din partea unor vorbitori care se adresează unui auditor mai numeros (profesorul în clasă, cel care expune o conferință, crainicul de la radio sau TV și orice persoană care se respectă și respectă pe ascultători !).

Iată cîteva exemple, notate din exprimarea unor asemenea vorbitori :

„Trebuie apreciată munca cadrelor noastre“.

„Datele statistice din țările capitaliste indică că șomajul a crescut“.

„Presiunea barică care se manifestă ne indică că vremea se va schimba“.

sau o și mai mare neglijență :

„Ce drum de la o epocă cînd vibrau coardele viorii lui Enescu !“

Iată și unele citite :

„Trebuie știut că petrolul nu e ca cărbunele ... că căldura care se degajă nu poate să facă ca cantitatea de energie să poată mișca camera de compresie ...“

În exprimarea orală se produc multe asemenea alăturări, care creează asociații nepotrivite de sunete, deoarece, în limba română, sînt numeroase cuvinte care se termină cu silabele -că și -ca, urmate fie de conjuncțiile *că* și *ca* să, fie de pronumele relativ *care* sau de adverbul *cînd*, fie de alte cuvinte care încep cu silabele *ca-* sau *că-*.

Această situație face să se nască întrebarea :

„Pot fi evitate cacofoniile ?“

Răspunsul este categoric : DA !

Cine dorește să aibă o exprimare corectă, clară și armonioasă poate evita cacofoniile prin ordonarea adecvată a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază, sau prin înlocuirea pronumelor relative, a adverbilor introductive sau a conjuncțiilor necorespunzătoare din acest punct de vedere.

Exemple :

Avea o șapcă ce nu-i stătea bine. Înlocuirea lui *care* prin *ce*, pe lîngă evitarea cacofoniei, este mai potrivită, fiindcă relativul *ce* substituie, în mod obișnuit, nume de lucruri. Adjectivul *cafenie*, pe lîngă același substantiv, poate fi precedat de articolul adjectival : *șapca cea cafenie*.

În continuare urmăriți fragmentele de enunț :

... mîncă multă carne ...

... fiindcă e departe casa lui ...

Spunea că el caută pe cineva. (Deși, în mod obișnuit, nu e nevoie să se expune prime și pronumele subiect, într-o asemenea situație prezența lui evită o asociere neplăcută de sunete !)

... într-o epocă în care am făcut facultatea
în loc de indică, pentru că urmează conj. că, putea fi folosit verbul : arată
că ...

Presiunea barică ce se manifestă ...
în loc de cînd ... epocă în care ...
Într-o situație ca : petrolul nu e ca cărbunele, se putea folosi în loc de ca, precum ;

în loc de că căldura, trebuia : deoarece căldura ... nu poate să realizeze cantitatea ... etc. care să poată pune în mișcare camera de compresie ...

Faptul că am insistat asupra evitării cacofoniilor se explică prin dorința noastră de a atrage atenția că pentru o exprimare cultivată nu trebuie să se neglijeze nici un amănunt.

Nu trebuie uitat nici faptul că și pentru evitarea unor îmbinări nepotrivite de cuvinte este necesară cunoașterea gramaticii : care sînt echivalentele unor conjuncții, ale unor pronume și adverbe relative și cum pot fi realizate unele inversiuni fără să se denatureze conținutul comunicării.

EXERCIȚII

1. Citiți textul și identificați poziția complementelor și a atributelor. Motivați ordinea lor :

„Atuncea cînd simțeau că nu mai pot lupta în fața condicilor prăfuite și-s gata să cadă biruiți de somn și de căldură, căci brațele moi ca ceara nu mai puteau purta condeiele grele ca plumbul, atunci ieșea unul cîte unul să mai răsufle aer curat, pe malul apei. Și aci se întîlneau cu toții la umbră, cu batistele înfășurate în locul gulerelor scrobite, bucurîndu-se de adăpostul acesta binecuvîntat. Din sus, de pe Dunăre, mai întotdeauna bătea un vînt ușor în adieri dulci și răcoroase, mîngîind frunțile asudate ale celor veniți acolo ca să-și uite amarul muncii în cîteva momente de liniște și de odihnă“.

Jean Bart, *Datorii uitate*

2. Explicați de ce substantivul **portul** are atributul postpus, iar substantivele **mateloți, debarcați, copii** au attributele antepuse ?

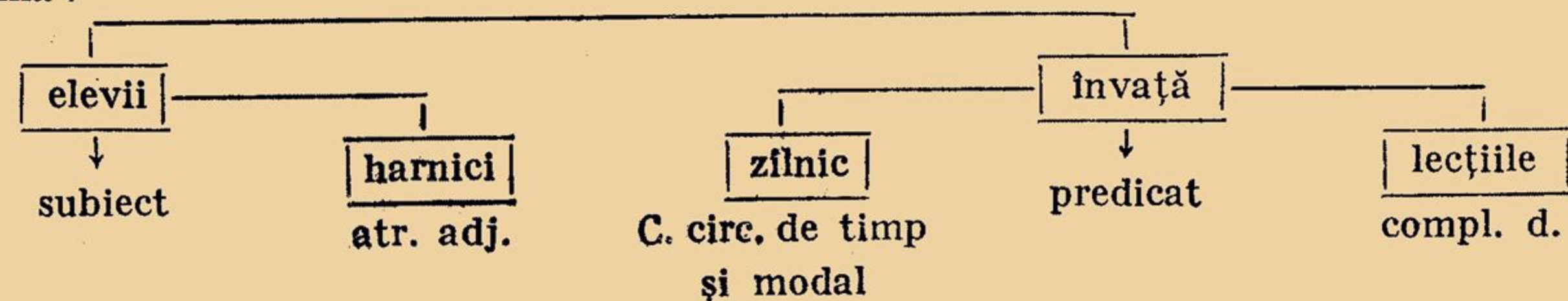
„În portul blond bătrînii mateloți
Privesc tăcuți la noii debarcați,
Și-n portul blond bătrînii mateloți
Par niște blonzi copii, înfiorați
De cîntecele brunilor piloți,
Încremeniți cu mîinile pe roți“.

I. Minulescu, *Romanță nordică*

3. Alcătuiți **cine** propoziții în care termenii să fie în topică directă. Apoi faceți schema propozițiilor (după modelul dat) :

Elevii harnici învață zilnic lecțiile.

Schema :

Explicați de ce a fost așezat circumstanțialul **zilnic** înaintea compl. dir. **lecțiile**.

4. Formulați atîtea propoziții cîte considerați că se încadrează în această formulă, respectînd topica :

S. (subst. com. f.) + Atr. (subst. prep.) + P. (nominal adj.)

5. Construiți propozițiile corespunzătoare formulelor următoare. Acordați atenție fenomenelor de reluare și anticipare ale complementelor directe și indirecte :

1° Cd. (nume pr. f.) + Atr. adj. + P. (perf. comp.) + C. circ. de loc

2° C. ind. (subst. com. m. D.) + Ap. (nume pr.) + P. (perf. comp.) + Cd. + Atr. adj.

3° S.+P. + C. d. (subst. cu prep. pe) + C. circ. de loc

4° T.+S. (nume pr.) + P. (perf. comp.) + C. ind. (nume pr. m. D.) + Atr. adj. C. d. (subst. com. f. art. neh.)

6. Arătați de ce propozițiile din textul următor au topică directă :

„Smocurile rare de buruieni înfipte ca niște gheare întoarse în sus semănau cu ierburile din iconografia bizantină. Și, ca și acolo, un soare uriaș de aramă se lăsa înroșit pe zare. Priveliștea era sinistră și grandioasă Apa se întindea neagră, liniștită, sprijinindu-se în fund pe un pîlc de sălcii și, la margine, pe păpuși tăiat asemeni unei perii. O bună parte din suprafața apei era presărată cu cotoare retezate de trestii și chiar cu trunchiuri de copaci ...“

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

7. Citiți textul și comentați topica fiecărei construcții :

„Pe unda Frumoasei au început să treacă bușteni, cu opriri, repezișuri și întoarceri de înotători vii. Din umbra rovinelor, pe clina din latura noastră se strecoară în cotituri furișate pîrăul Șerpilor. Între Sălane și pîrăul Șerpilor, paște o mică ciurdă de junci, sub călăuza unui păstor care se ridică numai puțin de la pămînt în sus. E un copil de zece ani ; îl cheamă Petrică. Are în mînă toiag. Chiuie la vitele lui, ca să nu treacă la plantații. Le mînă în anume locuri mai grase, în cotiturile pîrăului. Se aud, stinse de depărtare, două tonuri de clopot ; unul mai jos, altul mai înalt. Juncile și-au prelins într-un ungher depărtat și nevăzut mișcările încete. Într-un timp mi se pare că adie din vale un zvon de trișcă. Petrică păstorul învață rînduiala cea din veac“.

M. Sadoveanu, *Ursul (Valea Frumoasei)*

ACORDUL GRAMATICAL

Pentru ca exprimarea să întrunească cele trei calități de primă importanță (să fie *corectă, clară și precisă*), este necesar să îndeplinească (pe lângă adecvarea formei cuvintelor la funcția lor în propoziție) și cerința de concordanță între cele care formează un grup de părți de propoziție. Această *concordanță* (potrivire) se numește ACORD GRAMATICAL.

Așadar, *acordul gramatical* este expresia formală a concordanței dintre anumite părți de propoziție (în funcție de felul lor, acordul se realizează: în număr și persoană; în gen, număr și caz; în timp).

Acordul trebuie realizat:

- între predicat și subiect;
- între atributul adjectival și substantivul regent;
- între pronumele personal conjunct și complementul direct sau indirect, pe care îl reia ori îl anticipează;
- între adverbele de timp (ieri, alaltăieri, mâine, poimîine, odinioară) și timpul verbului determinat (trecut, prezent, viitor).

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Dintre predicate, numai două cer *atenție deosebită* în realizarea acordului: *predicatul verbal* și *cel nominal adjectival*.

1. ACORDUL PREDICATULUI VERBAL

a. Predicatul verbal exprimat prin verb la diateza activă sau reflexivă se acordă cu subiectul în număr și persoană:

Tu citești poezia, iar voi citiți romanul.

„Frunză verde de negară,
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii tot furînd,
Își fac trebile pe rînd“.

B.P. Hasdeu, *Razvan și Vidra*

Notă: În prima propoziție, subiectul *Vodă* este exprimat printr-un substantiv, la sg., iar predicatul *doarme* este tot la sg., pers. a III-a. În cea de-a doua propoziție, subiectul *boierii* fiind la pl. și predicatul *își fac trebile* este, de asemenea, la pl., pers. a III-a (deoarece substantivele pot fi substituite cu un pron. pers. de pers. a III-a).

O atenție deosebită trebuie să fie dată acordului dintre predicat și un subiect multiplu. Într-o atare construcție, predicatul va ține seama de elementele componente ale subiectului multiplu:

„Buciumașii, fluerașii și surlașii **sunau** ca de mare alai.“

B. Șt. Delavrancea, O., I.

În această propoziție, deoarece fiecare constituent al subiectului multiplu este la numărul plural, acordul la plural al predicatului s-a realizat firesc.

Dacă elementele subiectului multiplu coordonate copulativ (prin conj. *și*) sînt exprimate prin substantive la singular, dar acestea participă în egală măsură la acțiune, predicatul trebuie pus la plural:

„... chipul ei frumos, trupul ei fraged, firea ei blîndă și glasul ei dulce nu mai puteau să străbată pînă la inima lui plină de amărăciune“.

I. Slavici, *Moara cu noroc*

Notă: Locuțiunea *împreună cu* poate avea două valori:

— de conjuncție copulativă (=și):

Maria împreună cu colegul ei au fost la teatru.

(și în acest caz, predicatul la forma de pl.: acord cu subiectul multiplu);

— de loc. prepozițională care introduce complementul sociativ:

Maria împreună cu colegul ei a fost la teatru.

(iar în acest caz, predicatul e la sg., acordul făcîndu-se numai cu substantivul în N.)

Dacă mai mulți termeni cu formă de sg., în cazul N., sînt legați prin conjuncții disjunctive (*sau, ori*), predicatul trebuie pus la sg.:

Ionel sau Maria citește mai frumos?

Rapsodia ori simfonia îți place mai mult?

Raportul disjunctiv, marcat prin conjuncția *sau*, arată că predicatul se poate acorda, pe rînd, cu fiecare subiect.

Tot la singular trebuie pus predicatul, cînd constituenții se află în coordonare copulativă negativă:

Nici Ionel, nici Maria n-a răspuns fără greșală.

b. Cînd predicatul este exprimat prin verb la diateza pasivă, acordul se realizează în număr și persoană între subiect și verbul auxiliar (*a fi*) și în gen și număr între subiect și participiul verbului conjugat:

Ei au fost întrebați, nu voi.

Eleva bună este lăudată de profesoară.

Notă: Subiectul fiind un substantiv la numărul singular (*Eleva*) și verbul auxiliar (*este*) are numărul singular și pers. a III-a. Subiectul fiind substantiv de genul feminin a impus participiului forma de feminin singular (*lăudată*).

DE REȚINUT:

Să nu se confunde predicatul la diateza pasivă cu predicatul nominal adjectival. Predicatul la diateza pasivă exprimă acțiunea suportată de subiect, în timp ce predicatul nominal adjectival atribuie o calitate subiectului.

Să se compare :

Muncitoarea frunză este așezată de către tovarășele de muncă (diateza pasivă).

Muncitoarea frunză este atentă la ce e nou în producție (predicat nominal adjectival).

Notă : Când predicatul este la diateza reflexivă cu înțeles pasiv, acordul urmează regula generală : în număr și persoană.

A duna re a de detașament se ține lunar.

O re le de dirigenție se țin săptămânal.

EXERCIȚII :

Formați predicatul din verbele date :

a înflori

Ghiociei primăvara, de timpuriu.

a fi întrebat

La lecție, elevele de profesor.

a fi iubit

Copiii ascultători de părinți.

a se interesa

Elevul conștiincios de lecțiile sale.

Explicați cum s-a realizat acordul.

c. Când predicatul verbal este exprimat prin locuțiune verbală, acordul se realizează numai între verbul component (care poate fi la oricare diateză, cu respectarea specificului) și subiect, partea nominală sau adverbială a locuțiunii rămânând neschimbată :

„Și dacă norii deși se duc
De iese-n lăciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna“.

M. Eminescu, Și dacă ...

„A na și bă tr îna se puse ră la sfat“. (cu sensul : se sfătuiră)

„Simbătă pe la amiază, în sfârșit, când to a t e erau puse la cale ...“ (cu sensul : erau pregătite, terminate).

I. Slavici, Moara cu noroc

Notă : Acest fel de predicate au fost numite verbal-locuționale, pentru a se deosebi de predicatele verbale propriu-zise și a se evita analiza greșită a părților nominale componente drept compliniri ale verbului. Așadar, verbul singur nu poate forma pre-

dicatul, ci acesta se realizează din întreaga construcție a locuțiunii verbale. (Se înțelege, când verbul este la un mod personal.)

Predicatul verbal-locuțional nu trebuie confundat cu predicatul nominal, al cărui verb component este copulativ (a fi, a deveni, a însemna, a se face (ceva), a ajunge (ceva), a părea).

EXERCIȚII :

Completați spațiile punctate cu predicatul potrivit, exprimat prin locuțiunile următoare : a bate apa-n piuă, a (o) lăsa baltă, a bate cîmpii, a tăia frunză la cîini, a ține seama, a-și aduce aminte. Arătați cum se realizează acordul. Totodată, explicați și sensul locuțiunilor verbale.

Ex. Vorbăreții fără vreun folos (Ex. = exercițiul)

R. Vorbăreții bat apa-n piuă fără vreun folos. (R. = rezolvare)

a bate apa-n piuă = a vorbi mult fără a comunica ceva,

a vorbi mult repetînd același lucru.

Acordul : verbul din locuțiune, la pl., pers. a III-a, deoarece subiectul este un substantiv, la pl. (echivalent cu pers. a III-a).

Mincinosul ca să ocolească adevărul.

Leneșul toată ziua.

Fricosul o acțiune mai grea.

Tu nu-ți de o excursie așa de frumoasă ?

Noi de îndemnurile părinților.

Dacă nu știe răspunsul, Ion vorbește, dar

Observație :

Din faptul că în exemplele date pînă acum, subiectele erau exprimate numai prin substantive sau pronume personale, nu trebuie să se tragă concluzia că numai acestea pot fi subiecte. Poate îndeplini această funcție sintactică oricare dintre substituenți, acordul respectînd aceleași reguli :

— pronume demonstrative : Aceștia au răspuns bine, dar aceea n-a știut lecția.

— pronume posesive : Al tău e la Crasnic, și-i mort“.

G. Coșbuc, Morfi — pentru cine ?

Cărțile voastre sînt vechi, ale noastre au coperte noi.

— pronume nehotărîte : Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr,

Altul caută în lume și în vreme adevăr“.

M. Eminescu, Scrisoarea I

Toți avem datoria de a lupta pentru pace.

Mulți doresc succesul, dar puțini muncesc pentru el.

Fiecare doarme așa cum își așterne.

Oricine învață, reușește !

— pronume negative:

„Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe“.

M. Eminescu, *Luceafărul*

„Dar asta nu are s-o aște nimeni în lume“.

I. Slavici, *Măara cu noroc*

— pronume relativ-interogative:

„Cine să știe
Dacă sînt singur —
Cine s-aasculte
Durerea mea ...“

G. Bacovia, *În somn*

I-a întrebat:

— Care știe lecția?

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

[1.] Pronumele nehotărîte: *mulți, puțini, toți; fiecare, oricine, oricare* și relativul *care*, avînd funcție de subiect, pot să includă atât pe vorbitor (pers. I), cît și pe interlocutor (pers. a II-a), predicatul realizînd acordul în consecință:

Mulți știm tehnologia materialelor. (= noi cei mulți)
Toți aveți datoria de a învăța. (= voi toți)
Puțini mai știți ce-i politețea. (= voi cei puțini)
Fiecare (oricare) dorim pacea. (= noi fiecare)

Sînteți persoane care știți multe./Sînteți persoane care știu multe.
Sînt un om care iubește muzica./Sînt un om care iubese muzica.

„Eu sînt ăla care
Perii veverițele pe spinare.“

T. Arghezi, *Facerea lumii*

[2.] Adjective substantivizate:

„Urîtul din ce-i făcut?
Din omul care-i tăcut“.

Strigătură din folclor

„Cei răi n-au pace“.

M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

„Orice pisălog poate fi un don Juan“.

Vinea, *Lunaticii. I*

[3.] Numerele cu valoare de substantive:

„Cei trei vîslași vorbeau. Un fald al adierii le zmulse în larg cuvintele. Doi erau pescari, al treilea purta în privirea umbrită de turban mai mult decît oglindirea nesfîrșitului“.

A. Maniu, *Versuri în proză*

2. ACORDUL PREDICATULUI NOMINAL ADJECTIVAL

După cum se știe, predicatul nominal adjectival este format dintr-un verb copulativ și din unul sau mai multe adjective. Adjectivul component se numește *nume predicativ*. Cînd sînt mai multe formează *numele predicativ multiplu*.

În realizarea acordului predicatului nominal adjectival cu subiectul trebuie îndeplinite două cerințe:

a. Verbul copulativ (ca orice verb) se acordă în număr și persoană cu subiectul:

„Satul e de vuiet plin.“

G. Coșbuc, *Iarna pe uliță*

Și substantivul subiect (*Satul*) și verbul copulativ (*e*) sînt la numărul singular.

b. Adjectivul (sau adjectivele) care formează numele predicativ se acordă cu subiectul în gen, număr și caz:

Lecția e frumoasă cînd este explicată bine.

Subiectul (*Lecția*) este substantiv feminin, la singular, numele predicativ (*frumoasă*) tot la feminin singular; ambele sînt în cazul N. Deci, acord în gen, număr și caz.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Predicatul din cea de-a doua propoziție (*este explicată*) nu e predicat nominal, ci verbal (cu verbul la diateza pasivă; complementul de agent neexprimat este subînțeles: *de cineva, de către profesor*).

c. Cînd numele predicativ adjectival este multiplu, fiecare adjectiv realizează acordul în gen, număr și caz cu subiectul:

„Muzica răscolește toate sentimentele. Și ca după furtună sufletul liniștindu-se devine mai bun, mai îngăduitor, mai nobil“.

V. Conta

„Apele-s dulei, limpezi ca cristalul și reci ca gheața“.

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

Acordul numelui predicativ se realizează și în absența verbului copulativ:

„Lasă lumea ta, o lasă
Tu frumoasă, eu voinic.“

G. Coșbuc, *Prahova*

3. ACORDUL NUMELUI PREDICATIV ADJECTIV CU SUBIECTUL MULTIPLU

Acest fel de acord se realizează în două situații:

a. Dacă substantivele-subiect sînt nume de ființe, masculine și feminine, masculinul impune acordul de gen:

Băiatul și fata lor sînt cuminți./Fata și băiatul lor sînt cuminți.

Badea Ilie și jupînea sa Zamfira erau sculați și trebăluiau prin crîșmă.

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

(Aici, participiul *sculați* are valoare adjectivală, *erau treji, ridicați din pat*, deci nu e la diateza pasivă!)

Notă: Masculinul impune acordul și în cazul predicatului verbal la diateza pasivă:

Elevii și elevele sînt lăudați pentru notele bune.

b. Dacă substantivele-subiect sînt nume de lucru (inanimate), acordul numelui predicativ adjectiv se face în mai multe feluri:

[1.] Subiectul multiplu format dintr-un substantiv neutru și unul feminin, ambele la singular, cere ca adjectivul nume predicativ să fie la plural, genul feminin-neutru:

Caietul și cartea sînt necesare elevilor.

[2.] Subiectul multiplu exprimat printr-un substantiv masculin la singular și unul feminin (singular ori plural) cere ca adjectivul nume predicativ să fie la plural, genul feminin-neutru:

Peretele și ușa sînt curate.

Peretele și ușile sînt curate.

Cînd substantivul masculin este la plural, numele predicativ adjectiv se acordă în gen cu cel mai apropiat. (Se înțelege că numărul este plural, ca întotdeauna cînd intervine un subiect multiplu):

Pereții și ușa sînt curate.

Ușa (ușile) și pereții sînt curați.

[3.] Subiectul multiplu format din substantive masculine la singular și dintr-un substantiv neutru, indiferent la ce număr, numele predicativ stă la neutru plural:

Muntele și dealul sînt înalte.

Muntele și dealurile sînt înalte.

Dacă substantivul masculin este la plural, iar cel neutru la singular, numele predicativ se acordă cu masculinul:

Munții și dealul } sînt înalți.
Dealul și munții }

Dacă ambele substantive (masculin și neutru) sînt la plural, numele predicativ se acordă în gen cu cel mai apropiat:

Munții și dealurile sînt înalte.
Dealurile și munții sînt înalți.

4. ACORDUL NUMELUI PREDICATIV SUBSTANTIVAL ȘI PRONOMINAL

Indiferent de felul numelui predicativ, verbul copulativ din predicatul nominal se acordă cu subiectul în număr și persoană.

[1°.] Numele predicativ substantival poate fi exprimat prin trei cazuri gramaticale:

a. prin nominativ:

„Deci, vechii filozofi greci erau niște fizicieni. Erau de altfel și buni matematicieni“.

C. Petrescu, *Ultima noapte ...*

„Prin însușirile sale de scriitor, Maiorescu a devenit creatorul stilului de idei în literatura noastră.“

T. Vianu, *SLR*

„Tu ești copilă, asta e ...“

M. Eminescu, *Luceafărul*

Prin numele predicativ substantival în cazul nominativ se exprimă identificarea sau calificarea subiectului și, de aceea, se acordă cu acesta în gen, număr și caz:

Ea este elevă. Ion este elev.

Acela este fratele meu. Aceea este sora mea.

Acordul în gen, număr și caz se realizează numai de către substantivele mobile, chiar și în absența verbului copulativ:

... — El un demon ce visează;
Ea o inimă de aur — El un suflet apostat“.

M. Eminescu, *Înger și demon*

Există și construcții în care acordul se face numai în număr și caz:

Primăvara este anotimpul florilor.

sau numai în caz:

„Lumea e jale și nădejdi,
E flori crescute peste țințirim“.

M. Beniuc, *Noi, cei deprinși a chiui-n căciulă*

b. prin genitiv:

„Adică, dă-mi voie, d-ta nu mai ești al comitetului“.

I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*

Scrisoarea I este a lui Eminescu.

Caietele și cărțile acestea sînt ale elevilor.

Cînd numele predicativ este un substantiv în cazul genitiv, acordul se realizează în număr și gen prin articolul genitival.

c. prin acuzativ cu prepoziție:

„Acolo lîngă izvoară, iarba pare de omăt“.

M. Eminescu, *Călin* (file din poveste)

„Primăvara asta totuși
Nu-i decît o copie“.

G. Topîrceanu, *Primăvara*

→ „Glumele nevinovate
→ Sînt ca sarea în bucate“.

Z. Anne, *Proverbele românilor*

Acest fel de predicat nominal face acordul cu subiectul numai prin verbul copulativ. Acordul în gen este absolut întîmplător (*primăvara — o copie*).

[Notă:] Numele predicativ exprimat prin numeral se comportă, în ceea ce privește acordul, ca și cel exprimat prin substantiv:

„Fluieră pe drum și cîntă
Și e cel dintîi la trîntă“.

G. Coșbuc, *Lordul John*

„Știu eu bine că nu-s primul
Care-a vrut în cînt sublimul“.

M. Beniuc, *Floare rară*

[2°.] Numele predicativ pronominal poate fi exprimat prin pronume demonstrative, posesive, nehotărîte, relativ-interogative și, mai rar, personale. Realizarea acordului față de subiect urmează aceleași reguli ca și numele predicativ substantival:

Eleva Ionescu este **aceasta**. (acord: gen, nr., caz)

„Dar iubirea e **altceva**“.

C. Petrescu, *Ultima noapte ...*

„Eu sînt **ăla** care
Perii veverițele pe spinare“.

T. Arghezi, *Facerea lumii*

„Să nu uităm nici **hora**, că-i **a noastră**“.

M. Beniuc, *Trăinicie*

În această frază, substantivul *hora* are funcția de complement direct în propoziția principală, iar în propoziția subordonată cauzală este subîn-

țeles ca subiect. Acordul numelui predicativ pronominal (posesiv) se face prin articolul posesiv *a* (f. sg.).

„Știutu-v-am eu că și voi **mi-ați** fost de **aceștia**“.

I. Creangă, *Amintiri ...*

În acest citat, pronominalul demonstrativ se acordă numai în număr.

Există și construcții în care acordul este făcut numai prin intermediul verbului copulativ:

Tu ești **ca mine**, iar ea e **ca și noi**.

ALTE FELURI DE ACORD ALE PREDICATULUI CU SUBIECTUL

a. Acordul după înțeles

[1°.] Dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv la singular, predicatul trebuie să fie pus și el la singular, deoarece subiectul este perceput ca unitate:

Studentimea (școlărima) *a participat* la strîngerea recoltei bogate din această toamnă.

[Notă:] Dacă subiectul este exprimat prin substantive nume topice cu formă de plural (*București, Iași, Ploiești, Galați, Pitești* etc.), acordul predicatului poate fi făcut și la plural (după formă), și la singular (după înțeles):

„Iașii de acum treizeci de ani **rămîn** numai în sufletul nostru.“

... *Îți aduci aminte, prietino, că am cunoscut un Iași care nu știa decît dreptul
ău intim la viață și plăcere*“.

M. Sadoveanu, *O.*, 19

Numele topice *Apuseni, Carpați, Urali, Alpi* ș.a., deoarece sînt simțite ca niște colectivități, impun acordul la plural:

Carpații sînt **munții** noștri seculari. Apusenii sînt pitorești. Alpii sînt cei mai înalți din Europa.

[2°.] Cînd substantivul-subiect, colectiv sau partitiv, este determinat de un alt substantiv la plural, care impune în mintea vorbitorului ideea de pluralitate, predicatul ia forma de plural, acordul făcîndu-se după înțeles:

„Era o zi de autorizații felurite și-l **așteptau** o samă de negustori privindu-l dintr-o parte, cu ochii pe jumătate închiși“.

M. Sadoveanu, *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*

„Sînt de față și cea mai mare parte dintre ofițeri“.

C. Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*

În astfel de situații, cînd substantivul colectiv ori partitiv cu rol de subiect este determinat de un substantiv la plural, predicatul este pus la plural, deoarece determinantul este simțit ca un subiect (logic), iar colectivul sau partitivul este interpretat ca adjectiv numeral nehotărît. (Este vorba de așa-numita determinare inversă: *o samă de negustori* = mulți negustori; *cea mai mare parte dintre ofițeri* = cei mai mulți ofițeri.)

Acordul după înțeles este mai des practicat în stilul științific, pentru ca indicațiile să fie mai precise:

„... o serie de unități au capacitatea de a forma o silabă, *alte unități nu pot forma o silabă decît atunci cînd sînt însoțite de o unitate din prima categorie*“.

Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române*, p. 29

[3°] Subiectul nume colectiv, chiar determinat de un plural, cere un predicat la singular, cînd grupul de obiecte este considerat ca formînd un bloc, mai precis, cînd nu interesează componența grupului:

„În fundul cerului, *deasupra asfințitului, vîslea un șirag de cocori ... Atunci un stol de grauri pluti într-o dungă, lăsîndu-se la vale*“.

M. Sadoveanu, *Locul unde ...*

Observație:

În limba română actuală, tot mai mulți vorbitori preferă tipul de acord discutat sub 3° (predicatul la singular), dacă subiectul este un nume colectiv sau partitiv.

[4°] Dacă un pronume nehotărît (*fiecare, unul, altul, nici unul, cineva, careva*) este urmat de un determinant la plural și are funcția de subiect, predicatul trebuie să fie pus la singular:

„Nici unul dintre consilieri și dintre funcționari *nu se ostenea într-o zi ca aceea*“.

M. Sadoveanu, *Locul unde ...*

Fiecare dintre oameni dorește pacea.

Cineva dintre elevi va șterge tabla.

Cînd un pronume nehotărît este urmat de un atribut partitiv la plural, indicînd că vorbitorul se consideră părtaș la acțiune, atunci acordul se poate face la plural:

„Fiecare dintre noi *sîntem solidari cu tot universul*“.

G. Galaction, *O.A.*, IV

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

Unele părți de vorbire (*participii, numerale, pronume, gerunzii*) care determină un substantiv devin adjective și au funcția de attribute.

Atributul adjectival poate fi exprimat prin: *adjective propriu-zise, participii ale unor verbe, numerale, pronume (posesive, de întărire, demonstrative, relative, nehotărîte) și gerunzii acordate*.

Adjectivele de toate felurile, cu funcție de attribute, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat:

„*Ridicai în aer imensa mea pălărie neagră și de trei ori o închinai ca pe un steag cernit*“.

C. Hogăș, *Pe drumuri de munte*

În prima propoziție, substantivul *pălărie* este încadrat de două attribute antepuse și unul postpus. Primul dintre cele antepuse este exprimat, ca și cel postpus, prin adjectiv propriu-zis (*imensa, neagră*), iar al doilea antepus (*mea*) este un adjectiv pronominal posesiv. Toate trei attributele adjectivale sînt la numărul singular, genul feminin, cazul acuzativ, în acord cu substantivul regent (*pălărie*, care este în cazul acuzativ cu funcție de complement direct).

În cea de a doua propoziție, substantivul *steag* este determinat de adjectivul *cernit*, care are forma de masculin-neutru (se știe că neutru are aceeași formă ca și masculinul, la singular), și este la numărul singular, în cazul acuzativ (cu prepoziție) ca și substantivul regent.

Dacă ne referim la sintagma: *imensa mea pălărie neagră*, se impun următoarele observații:

— attributele adjectivale pot să preceadă substantivul regent sau să urmeze după el;

— cînd un atribut adjectival se află înaintea substantivului regent, adjectivul primește articolul hotărît enclitic (*imensa*);

— plasat în urma substantivului regent, atributul adjectival rămîne nearticulat (un *steag cernit*).

Dificultăți în realizarea acordului întîmpină unii vorbitori atunci cînd apare un atribut exprimat prin participiu, pe lîngă un substantiv feminin fie în cazul genitiv, fie în cazul dativ, la singular:

A făcut recenzia cărții citite în ultima vreme.

Într-o asemenea propoziție, acordul corect impune ca adjectivul participial să ia forma cazului genitiv sau dativ:

A făcut recenzia cărții citite în ultima vreme.

Prin muncă, răspundem grijii arătate de părinți.

Mai des se greșește cînd atributul exprimat printr-un participiu se află distanțat de substantivul regent:

Modelul cărții de gramatică făcute de I. H. Rădulescu a fost prețuit de urmași.

Observație:

Dacă s-ar fi folosit forma *făcută*, s-ar fi putut considera că substantivul gramatică era regentul. În realitate, regentul este *cărții*, în genitiv, și de aceea atributul adjectival participial are forma corectă: *făcute*.

Greșeli de acord apar și în folosirea atributului adjectival demonstrativ, plasat în urma regentului, la cazurile genitiv și dativ:

G. D. sg. $\left\{ \begin{array}{l} \text{elevului acestuia (aceluia)} \\ \text{elevului acesteia (aceleia)} \end{array} \right.$
pl. $\left\{ \begin{array}{l} \text{elevilor acestora (acelora)} \\ \text{elevelor acestora (acelora)} \end{array} \right.$

Am văzut uniforma elevului acesteia.

Am trimis elevilor (elevelor) acelora niște cărți.

b. Alte acorduri

[1.] S-a arătat (p. 187 – 191) că, în funcție de ordonarea complementelor direct și indirect, se produce fie anticiparea, fie reluarea lor prin pronumele personal conjunct în cazul acuzativ, respectiv în dativ. Pronumele conjuncte trebuie să aibă, totdeauna, același gen, același număr și același caz (Ac. sau D.) cu complementul anticipat sau reluat:

„— Nuntaș fruntaș!
Ospățul tău limba mi-a fript-o,
Dar cîntețul, tot zice-l-aș,
Cu Enigel și riga Crypto“.

I. Barbu, *Riga Crypto și Iapona Enigel*

„Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au“.

C. Petrescu, *Maxime și reflecții*

[2.] Unele adverbe nu pot determina decît verbe la timpuri concordante: cu sensul lor intrinsec. Astfel, adverbele *ieri*, *alaltăieri*, *odinioară* intră în relație numai cu timpurile trecute ale verbului:

Ieri am citit mult. Alaltăieri nu fusesem prea atent.

Odinioară se făceau multe nedreptăți.

Adverbele *mîine*, *poimîine*, *curînd* determină numai verbe la timpul viitor

Mîine nu vei putea veni, dar poimîine vei veni neapărat, deoarece curînd vom organiza o excursie.

Observație:

Acest fel de acord de timp se explică prin faptul că adverbele *ieri*, *alaltăieri*, *odinioară* exprimă anterioritate temporală față de momentul vorbirii, iar adverbele *mîine*, *poimîine*, *curînd* exprimă posterioritatea față de momentul vorbirii. Uneori verbele la timpul prezent pot apărea alături de adverbe care exprimă posterioritatea temporală (forma de prezent avînd, în aceste situații, valoare semantică de viitor):

Mîine, la ora 5 fix, sînt la tine. Curînd ești și tu absolvent.

EXERCIȚII:

Formulați următoarele propoziții:

a. Subiect multiplu: un substantiv masculin (uman) determinat de un atribut adjectival + un substantiv feminin (uman) determinat de un atribut adjectival → predicat nominal (adjectival).

b. Subiect multiplu: un substantiv feminin (non-uman) + un substantiv masculin (non-uman) + predicat nominal adjectival.

c. Subiect multiplu: un substantiv masculin (non-uman) + un substantiv neutru + un predicat nominal adjectival.

d. Subiect multiplu: un substantiv feminin (non-uman) la plural + un substantiv neutru determinat de un atribut adjectival, la singular, + un predicat nominal adjectival.

VORBIREA DIRECTĂ — VORBIREA INDIRECTĂ

[1.] Sînt numite vorbire directă și vorbire indirectă cele două procedee prin care se redau, oral sau în scris, spusele altei persoane.

Pentru a se preciza că cele expuse sînt vorbele altcuiva se folosește un verb de declarație (*a zice, a spune, a gândi, a striga, a întreba, a se răsti, a rosti, a nega, a afirma*) sau verbe care sugerează declarația.

[2.] În vorbirea directă, propoziția sau fraza care reproduce spusele cuiva nu este subordonată din punct de vedere sintactic verbului de declarație. În exprimarea orală, se face o pauză între verbul de declarație și vorbele reproduse, acestea marcîndu-se și printr-o intonație deosebită. În scris, independența față de verbul de declarație se evidențiază prin: două puncte, după verbul de declarație, încadrarea între ghilimele, ori prin linioară de dialog:

„Și-i zise-ncet: — Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine ...”

M. Eminescu, *Luceafărul*

[Notă:] În exemplul citat, linia de dialog marchează vorbirea directă. Semnele citării (ghilimelele) au rolul de a arăta că strofa respectivă este un citat din poezia lui Eminescu.

[3.] Verbul de declarație poate să fie așezat înaintea, în interiorul sau la sfîrșitul comunicării redată.

a. verbul de declarație în a i n t e:

„Eu **negam**, simulînd un calm care o dezarma:
— Nu, draga mea, astea-s închipuiri de-ale lor!”

Blağa, *Hronicul* ...

b. verbul de declarație în interiorul comunicării:

„— O șoptește-mi — **zice** dînsul — tu cu ochii plini d-eres,
Dulci cuvinte ne-nțelese, însă pline de-nțelese”.

M. Eminescu, *Călin*

[Notă:] Cele două linioare care încadrează propoziția — *zice dînsul* — sînt paranteze orizontale ce arată intercalarea vorbirii indirecte în interiorul vorbirii directe. Intercalarea poate fi marcată și prin virgule:

Cursurile, spuse el, vor începe la ora 4 fix.

c. verbul de declarație la sfîrșitul comunicării:

„Ea puse hîrțile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soțul său și-l deșteptă din somn.

— Ce-i? Ce s-a întîmplat? întrebă el speriat.

— Vino cu mine! îi **zise** ea.”

I. Slavici, *Moara cu noroc*

[4.] Vorbirea indirectă reproduce, de asemenea, spusele cuiva, dar întreaga redare (prin una sau mai multe propoziții) este subordonată verbului de declarație, de care se leagă prin conjuncții specifice propoziției complete directe:

Tata îmi spunea să-mi fac lecțiile temeinic.

(În vorbire directă: *Tata îmi spunea:*

— *Fă-ți lecțiile temeinic!*)

„Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mîine la prînz este așteptat”.

L. Rebreanu, *Ion*, I

Transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă

[1.] Cînd se analizează o operă literară în care este folosit dialogul, sau cînd se face rezumatul unei astfel de lucrări, ori cînd se relatează despre o convorbire, ceea ce constituie vorbire directă trebuie transpus în vorbire indirectă.

Pentru a nu fi „alterat” conținutul, iar exprimarea să fie corectă, este necesar să se țină seama de unele cerințe ale sintaxei.

[2.] Propoziția principală din vorbirea directă devine *completivă directă*, dependentă de verbul de declarație:

„Mă duc să spun mamei că **m-am hotărît** să mă însor”.

G. Galaction, *Lîngă apa Vodislavei*

În vorbirea directă ar fi fost:

Mă duc să spun mamei:

— *M-am hotărît* ...

[3.] Verbul la imperativ în vorbirea directă trece la conjunctiv în vorbirea indirectă:]

Profesorul i-a zis:

— *Citește atent!*

În vorbirea indirectă se transformă în:

Profesorul i-a zis să citească atent.

[4.] Propozițiile exclamative din vorbirea directă își pierd intonația specifică, iar dacă au și interjecții acestea sînt înlocuite în vorbirea indirectă prin determinative calificative (adjective, adverbe):

vorbire directă: *Era încîntat și repeta:*

— „Ah! ce excursie am făcut!”

vorbire indirectă: *Era încîntat și repeta că a făcut o excursie (foarte) frumoasă.*

[5.] Dacă în propoziția principală, în vorbirea directă, predicativul este un verb la modul condițional-optativ, în vorbirea indirectă se păstrează modul și timpul:

— *M-aș fi dus, și eu, la teatru, îmi zise.*

vorbire indirectă: *Îmi zise că s-ar fi dus și el la teatru.*

[6.] Când propoziția din vorbirea directă este interogativă, în vorbirea indirectă se leagă de verbul de declarație prin conjuncția *dacă*:

„*Mă pusei jos, se puse și călugărul.*

— *Vii de departe ?*“

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

vorbire indirectă: *Îl întrebă dacă vine de departe.*

[7.] Când interogativa este formulată cu pronume sau adverbe interogative, acestea se păstrează în vorbirea indirectă, devenind conjuncții:

vorbire directă

— *Cînd ai sosit ?*

— *Ce ai citit ?*

vorbire indirectă

L-a întrebat cînd a sosit.

L-a întrebat ce a citit.

Semnul întrebării din vorbirea directă se transpune în vorbirea indirectă prin verbul *a întreba*.

[8.] Când o frază care are mai multe feluri de subordonate (modală, temporală, cauzală etc.) este transpusă din vorbirea directă în vorbirea indirectă, propozițiile subordonate își păstrează caracterul și valoarea:

„*Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pîndit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare :*

— *Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecării și are să-ți pară rău că n-ai ascultat glasul !*“

L. Rebreanu, *Răscoala*

În vorbire indirectă: *Se adresă lui Titu... și-i zise să nu treacă nepăsător (ca un boier), că s-apropie ziua judecării și are să-i pară rău că nu a ascultat glasul.*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În transpunere în vorbirea indirectă, pentru a fi independentă de interlocutori, se recomandă ca pronumele personale și verbele la pers. I și a II-a, din vorbirea directă, să treacă la pers. a III-a. Se păstrează: la pronume — cazul; la verbe — timpul și modul.

L-a sfătuit :

— *Să nu pleci așa devreme*

vorbire indirectă: *L-a sfătuit să nu plece așa devreme.*

EXERCITII :

1. *Citești, cu atenție, fragmentul din romanul Răscoala și urmărești transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă. Explică schimbările :*

„Baremi el n-are să se aștepte la nici o milă sau cruțare, căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce mai facem ? strigă lîngă dînsul Ilie Cîrlan, cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de singe.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare ! făcu Petre fără să se uite la dînsul parcă i-ar fi fost rușine.

.....
El rămăsese numai cu Ilie Cîrlan care iar întrebă :

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică !

— Facem pace, măi Ilie ! mormăi Petre văzîndu-l înșingerat. Da' unde ești împușcat tu de ți s-a roșit cămașa ?“

Vorbire indirectă :

Ilie Cîrlan, cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de singe, îl întrebă ce se fac e i acum. Petre îi răspunse (printr-un gest „făcu“) că el nu se lasă, preferînd să fie omorît. Ilie Cîrlan îl întrebă din nou („iar“) să-i spună ce fac ei și-l asigură că nu se desparte de el. Petre, văzîndu-l înșingerat, îi spuse („mormăi“) că fac pace și-l întrebă unde e împușcat de i s-a roșit cămașa

2. *Transpuneți în vorbire indirectă textele următoare :*

a. „Fetița ieși pe prispă și se întoarse numaidecît îndărăt cu niște ochi speriați, deși nu. văzuse altceva decît doi oameni.

— Doi inși, zise ea încet, chiar șoptit, ca și cum cei de la poartă nu trebuiau să audă aceste cuvinte.

— Mă, Boțoghină, se auzi atunci glasul lui Tudor Bălosu.

— Asta e Tudor Bălosu, zise Boțoghină, sculîndu-se de la masă și ieșind în prag.

— Dă, mă, în ciini, zise iar Tudor Bălosu. Ce făceai ? Ești la masă ?

— Hai că nu e p-aici, e dus în grădină, intrați ! răspunse omul din prag, frecîndu-și mîinile de mămăligă“.

M. Preda, *Moromeții*, I, p. 149

b. „Fața îi era tinguitoare, iar Aglae și Aurica ședeau îngrijorate în juru-i, îmbărbătîndu-l :

— Dar n-ai nimic, omul lui Dumnezeu, de unde ți-a mai venit și asta ?!

— Așa spui dumneata — se căina Titi — dar eu știu că sufăr de inimă“.

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

c. „— Fă cum știi, dar eu îți spun, și nu mă lasă inima să nu-ți spun, că Lică e om rău și primejdios“.

I. Slavici, *Moara cu noroc*

BIBLIOGRAFIE

- Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, [București], Editura Academiei R. S. România, 1982.
- Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, (Ediția a IV-a), București, Editura Academiei R. S. România, 1983.
- Andriescu, Al., *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea, 1979.
- Avram, Mioara, *Școala și cerințele actuale ale predării ortografiei și ortoepiei*, în *Aspecte ale evoluției limbii și literaturii române*, Cursuri de vară, Piatra-Neamț, 1977, București, 1977, p. 151—168.
- Idem, *Locul foneticii în învățământul limbii române*, în *Lectura modernă a textului literar narativ. Didactica modernă*, Societatea de Științe Filologice din R. S. România, București, 1978, p. 128—148.
- Beldescu, George, *Ortografia în școală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
- Idem, *Ortografie, ortoepie, punctuație*. Supliment al revistei pentru elevi „Limba și literatura română”, București, 1982.
- Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, 1968.
- Coteanu, I. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei R. S. România, 1973.
- Idem, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros, 1982.
- Coteanu, I. și A. Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană*, vol. II. *Vocabularul*, București, 1975.
- Ciobanu, Fulvia, *Scrierea cuvintelor compuse*, București, 1958.
- Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologie*, Iași, Editura Junimea, 1979.
- Drincu, Sergiu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română. Norme și exerciții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Gramatica limbii române*, ediția a doua, tiraj nou, vol. I, II, București, Editura Academiei R. S. România, 1966.
- Gaur, Al., *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954.
- Idem, *Limba corectă*, București, 1963.
- Idem, *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968.
- Idem, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974.
- Gruță G., *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșală (Limba română de azi)*, București, 1972.
- Idem, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973.
- Iancu, Victor, *Limbaj cotidian și rostire literară*, Timișoara, Editura Facla, 1977.
- Jordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, București, 1956.

- Jordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, 1978.
- Trimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, Editura Junimea, 1976.
- Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, coordonator Vasile Breban, București, Editura Științifică, 1973.
- Mihăescu, N., *Carte despre limba românească. Pentru o corectă și frumoasă exprimare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
- Munteanu, Ștefan, Țara, Vasile D., *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 275—334.
- Nica, Melente, Cureteanu, Silviu, *Predarea ortografiei în gimnaziu*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
- Nicolescu, Aurel, *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică*, București, 1970.
- Popescu, Ștefania, *Gramatica practică a limbii române (cu o culegere de exerciții)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- Roman, Ion, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, Ediție revizuită, București, Editura Științifică, 1978.
- Rosetti, Al., Lăzăroiu, Aurelian, *Introducere în fonetică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- Sinteze de limba română*, ediția a doua, coordonator și autor principal: Theodor Hristea, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
- Șerban, V., *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.
- Idem, *Teoria și topica propoziției în limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
- Șerban, Vasile și Evseev, Ivan, *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, Editura Facla, 1978.
- Șuteu, Flora, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, Editura Academiei R. S. România, 1976.
- Teodorescu, Vasile, *Compunerile corespondență și cu destinație oficială*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
- Vasilii, Em., *Fonologia limbii române*, București, Editura Științifică, 1965.
- Idem, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, C.M.U.B., 1979.

CUPRINS

Prefață	3
Stilurile limbii (Mihai Gafencu , prof. la Liceul de Filologie-Istorie, Timișoara)	7
Stilul (limbajul) tehnico-științific	0
Stilul (limbajul) publicistic	11
Stilul (limbajul) oficial-administrativ	13
Stilul beletristic	17
Compuneri pe bază de texte literare	18
Analize literare	23
Vocabularul (Mihai Gafencu)	28
Arhaisme (28), Neologisme (31), Regionalisme (34)	28
Argoul (36), Jargonul (37)	36
Sensul cuvintelor	38
Metafora (39), Metonimia (39), Sinecdoca (39)	39
Evoluția sensului unor cuvinte	41
Monosemie și polisemie	42
Omonimele (43), Sinonimele (45), Antonimele (48) Paronimele (49) ..	43
Îmbogățirea vocabularului	50
Împrumuturile.....	50
Mijloace interne	51
Derivarea (52), Compunerea (55), Schimbarea valorii gramaticale (57)	52
Fonetica. Probleme de ortografie și ortoepie (Vasile D. Țăra , conf. dr. la	
Universitatea din Timișoara)	60
Rostirea și scrierea vocalelor	62
Rostirea și scrierea consoanelor	72
Accentul	78
Despărțirea cuvintelor în silabe	80
Morfologia (Dorina Mărgineanțu , prof. la Liceul Matematică-Fizică Nr. 1,	
Timișoara, și Vasile Șerban)	83
Substantivul	84

Articolul	100
Adjectivul	105
Numeralul	110
Pronumele	117
Verbul	138
Adverbul	163
Prepoziția	171
Conjuncția	175
Interjecția	180
Probleme de sintaxă în exprimarea corectă (Vasile Șerban, prof. dr. la	
Universitatea din Timișoara)	185
Topica	185
Acordul gramatical	202
Vorbirea directă și indirectă	216
Bibliografie	220

Bun de tipar: 20.12.1983. Ediția 1983.
Nr. plan: 7296. Coli de tipar: 14.

Întreprinderea Poligrafică „Banat”
Timișoara, Calea Aradului nr. 1.
Republica Socialistă România.

Comanda nr. 178.

